

Pamięci
Profesora Eugeniusza Ścibora
(1929-2003)

UKD
W ŚRODOWISKU KOMPUTEROWYM

Polish Librarians Association
SCIENCE-DIDACTICS-PRACTICE

UDC

in computer environment

WYDAWNICTWO

SBP

Warsaw 2004

Stowarzyszenie Bibliotekarzy Polskich
NAUKA-DYDAKTYKA-PRAKTYKA

UKD

w środowisku komputerowym

WYDAWNICTWO

SBP

Warszawa 2004

Komitet Redakcyjny serii wydawniczej
<<NAUKA — DYDAKTYKA — PRAKTYKA>>

Marcin DRZEWIECKI (przewodniczący), Stanisław CZAJKA, Artur JAZDON,
Barbara SOSIŃSKA-KALATA, Danuta KONIECZNA, Krzysztof MIGOŃ, Mieczysław
MURASZKIEWICZ, Janusz NOWICKI (sekretarz), Joanna PAPUZIŃSKA-BEKSIĄK,
Wanda PINDŁOWA, Jadwiga SADOWSKA, Jan SÓJKA, Barbara STEFANIAK,
Elżbieta STEFAŃCZYK, Hanna TADEUSIEWICZ, Zbigniew ŻMIGRODZKI

**Publikacja dofinansowana przez Instytut Informatyki
i Studiów Bibliologicznych Uniwersytetu Warszawskiego**

Recenzent
Jerzy FRANKE

Redakcja techniczna i korekta
Anna LIS

© Copyright by Stowarzyszenie Bibliotekarzy Polskich

ISBN 83-89316-27-7

CIP — Biblioteka Narodowa

UKD w środowisku komputerowym : praca zbiorowa / pod red. Barbary Sosińskiej-Kalaty ;
Stowarzyszenie Bibliotekarzy Polskich. - Warszawa : Wydaw. SBP, 2004. - (Nauka,
Dydaktyka, Praktyka; t. 72)

Wydawnictwo Stowarzyszenia Bibliotekarzy Polskich
00-335 Warszawa, ul. Konopczyńskiego 5/7, tel. 827-52-96
Warszawa 2004. Wydanie I. Ark. wyd. 11,0 Ark. druk. 10,75
Łamanie: K. BRAWIŃSKI. Druk i oprawa: Z. P. Poligrafia
00-389 Warszawa, ul. Smulikowskiego 6/8, tel. 826-06-03

Spis treści

WPROWADZENIE (Barbara Sosińska-Kalata)	9
Barbara Sosińska-Kalata WYKORZYSTANIE UKD W SKOMPUTERYZOWANYCH KATALOGACH BIBLIOTECZNYCH: KORZYŚCI, WYMAGANIA, POTRZEBY	15
Teresa Turowska UNIWERSALNA KLASYFIKACJA DZIESIĘTNA W POLSKICH BIBLIOTEKACH	39
Dariusz Grygrowski UNIWERSALNA KLASYFIKACJA DZIESIĘTNA JAKO NARZĘDZIE WYSZUKIWAWCZE W KATALOGU ZAUTOMATYZOWANYM	53
Dariusz Grygrowski INDEKSOWANIE SYMBOLI ZŁOŻONYCH: SUKCESY I PORAŻKI	69
Adam Stopa INDEKSOWANIE I WYSZUKIWANIE SYMBOLI UKD W BIBLIOTEKACH POLSKICH I ZAGRANICZNYCH	85
Barbara Malesa ZASADY TWORZENIA KARTOTEKI UKD W SYSTEMIE ALEPH BIBLIOTEKI GŁÓWNEJ POLITECHNIKI BIAŁOSTOCKIEJ	103
Małgorzata Nahotko, Marek Nahotko MODYFIKACJA UKD W KIERUNKU JĘZYKA O SŁOWNICTWIE SEMINATURALNYM	111
Seweryn Dobrzelewski MOŻLIWOŚCI WYSZUKIWAWCZE SYSTEMU PROLIB. WYSZUKIWANIE WEDŁUG SYMBOLI UKD	131
Jolanta Hys UKD W „PRZEWODNIKU BIBLIOGRAFICZNYM”	141
Piotr Bierzwiński PROBLEMATYKA UKD W DZIAŁALNOŚCI KOMISJI OPRACOWANIA RZECZOWEGO STOWARZYSZENIA BIBLIOTEKARZY POLSKICH	153

Table of contents

INTRODUCTION (Barbara Sosińska-Kalata)	9
Barbara Sosińska-Kalata THE USE OF UDC IN COMPUTERIZED LIBRARY CATALOGUES: ADVANTAGES, REQUIREMENTS AND NEEDS	15
Teresa Turowska THE UNIVERSAL DECIMAL CLASSIFICATION IN POLISH LIBRARIES.	39
Dariusz Grygowski THE UNIVERSAL DECIMAL CLASSIFICATION AS THE RETRIEVAL TOOL IN THE AUTOMATED CATALOGUE	53
Dariusz Grygowski INDEXING OF COMPLEX CLASS NUMBERS: SUCCESSES AND FAILURES	69
Adam Stopa INDEXING AND RETRIEVAL WITH UDC NUMBERS IN POLISH AND FOREIGN LIBRARIES	85
Barbara Malesa PRINCIPLES OF THE UDC FILE CREATION IN THE ALEPH SYSTEM OF THE MAIN LIBRARY OF THE TECHNICAL UNIVERSITY IN BIALYSTOK	103
Małgorzata Nahotko, Marek Nahotko MODIFICATION OF UDC TOWARDS A LANGUAGE OF SEMI-NATURAL VOCABULARY	111
Seweryn Dobrzelewski RETRIEVAL OPTIONS IN THE PROLIB SYSTEM. SEARCHING WITH THE UDC NUMBERS	131
Jolanta Hys THE UDC IN „PRZEWODNIK BIBLIOGRAFICZNY” (THE POLISH CURRENT NATIONAL BIBLIOGRAPHY)	141
Piotr Bierczyński THE UDC ISSUES IN ACTIVITY OF THE SUBJECT INDEXING COMMISSION OF THE POLISH LIBRARIANS ASSOCIATION	153

WPROWADZENIE

Do początku lat dziewięćdziesiątych Uniwersalna Klasyfikacja Dziesiętna była językiem opracowania rzeczowego zbiorów bibliotecznych i informacyjnych najszerzej stosowanym w polskich bibliotekach i ośrodkach informacji. Mimo że w skali międzynarodowej powszechnie krytykowano organizację procedur zarządzania tą klasyfikacją, która znacząco spowolniła jej rozwój, to w Polsce poza językiem haseł przedmiotowych Biblioteki Narodowej żaden inny język informacyjno-wyszukiawczy nie dysponował tak sprawnie funkcjonującym krajowym zapleczem organizacyjnym, czyli systemem edycji polskich tablic klasyfikacyjnych, systematycznie aktualizowanych odpowiednio do zmian wprowadzanych przez FID, a także systemem edukacji i bieżącej konsultacji w zakresie klasyfikowania. Z trzech wówczas działających na tym polu instytucji – Instytutu Informacji Naukowej, Technicznej i Ekonomicznej, Centrum Informacji Naukowej Technicznej i Ekonomicznej oraz Biblioteki Narodowej – dzisiaj pozostała tylko jedna: Biblioteka Narodowa. W wyniku reorganizacji działalności informacyjno-naukowej po 1990 r. zlikwidowane zostało Centrum INTE, a powołany po części w jego miejsce Ośrodek Przetwarzania Informacji przy Komitecie Badań Naukowych nie przejął zadań Centrum w zakresie publikacji i dystrybucji tablic UKD oraz kształcenia klasyfikatorów. W ciągu minionych czternastu lat systematycznemu ograniczaniu ulegała też działalność Instytutu INTE, głównego polskiego wydawcy tablic UKD, konsultanta w dziedzinie klasyfikowania i pośrednika w zgłaszaniu do FID potrzeb aktualizacyjnych. W lipcu 2002 r. Instytut ten połączył się z Instytutem Mechanizacji Budownictwa i Górnictwa Skalnego, stając się w jego strukturze Zakładem Informacji Naukowej, Technicznej i Ekonomicznej. Zakres działalności Zakładu INTE nie przewiduje już żadnych zadań związanych z UKD. Tak więc pozostała dziś tylko Biblioteka Narodowa, odpowiadająca obecnie za umożliwienie polskim bibliotekarzom korzystania z dwóch JIW – opracowywanego w BN języka haseł przedmiotowych i UKD, dla której co dziesięć lat narodowa ksiąźnica przygotowuje i publikuje polską edycję skróconych tablic UKD dla bibliografii narodowej i sieci bibliotek publicznych.

Indeksatorów – praktyków nie trzeba przekonywać o tym, jak duże znaczenie dla rozpowszechnienia i funkcjonowania języków informacyjno-wyszukiawczych w działalności praktycznej ma dobra organizacja ich zaplecza, dbającego nie tylko o rozwój i aktualizację języka, systematyczne publikowanie słowników, ale przede wszystkim o komunikację z użytkownikami i między użytkownikami. Zapewnienie takiego zaplecza nie jest sprawą prostą, wymaga zaangażowania wielu osób i odpowiednich nakładów finansowych. W III Rzeczypospolitej UKD straciła w tym zakresie bardzo wiele, ale przecież – a nazbyt często usiłuje się faktu tego nie dostrzegać – bynajmniej nie straciła wszystkiego. UKD jest nadal stosowana w „Przewodniku Bibliograficznym” – polskiej bieżącej bibliografii narodowej, co

zapewnia istotną pomoc bibliotekom nie potrzebującym bardzo szczegółowego klasyfikowania. Mimo skromnej obsady personalnej przewidzianej na zadania związane z UKD, Biblioteka Narodowa stara się wypełniać swą rolę jedynej instytucji wspierającej polskich użytkowników tej klasyfikacji. W 1997 r. wydała najbardziej dziś aktualne polskojęzyczne tablice UKD, a obecnie przygotowuje się do kolejnej edycji zamierzonej na rok 2007; Teresa Turowska i zespół „Przewodnika Bibliograficznego” udzielają też koniecznych konsultacji w zakresie klasyfikowania.

Oczywiście sytuacja nie jest tak dobra, jakbyśmy sobie tego życzyli. Trudnym problemem jest zapewnienie aktualizacji i uzupełnień tablic klasyfikacyjnych w dziedzinach wąskospecjalistycznych, które tablice Biblioteki Narodowej i klasyfikatorzy „Przewodnika Bibliograficznego” ujmują w sposób uogólniony. Konsekwencją tej trudności są problemy dotyczące szczegółowego klasyfikowania tematów specjalistycznych. Problematyczne jest też wypracowanie skutecznej metodyki wdrażania UKD w katalogach komputerowych. Jednak i na tym polu polscy użytkownicy znaleźli udane rozwiązania – a to za sprawą działań głównie bibliotek politechnicznych, ale także niektórych bibliotek publicznych, pedagogicznych i kilku uczelni o profilu humanistycznym. Wdrożeń UKD w katalogach komputerowych generalnie nie wspiera najsilniejsze i najbardziej opiniotwórcze środowisko bibliotekarzy uniwersyteckich – trzeba jednak pamiętać, że w Polsce poza nielicznymi wyjątkami środowisko to nigdy nie było zainteresowane UKD, bo od dziesięcioleci stosowało język haseł przedmiotowych, a niekiedy własne unikalne systematyki. Ciągłe nieobecna jest UKD w uruchomionym w październiku 2002 r. Narodowym Uniwersalnym Katalogu Centralnym NUKAT – choć w założeniach tego przedsięwzięcia uwzględnione było jej wykorzystanie, a warunki techniczne realizacji katalogu tego nie uniemożliwiają. Brak ścisłej współpracy bibliotek klasyfikujących według UKD stanowi poważną przeszkodę w efektywnym jej zastosowaniu w tego typu katalogu. Należy jednak mieć nadzieję, że pewnego dnia Biblioteka Narodowa zacznie wprowadzać do NUKAT-u swoje opisy z symbolami UKD, może kiedyś znajdą się tam też opisy tworzone przez współpracujące ze sobą biblioteki uczelni technicznych i ekonomicznych, może dołączą również inni użytkownicy klasyfikacji.

Choć w moim przekonaniu właśnie próżnia organizacyjna i swoiste rozproszenie środowiska użytkowników UKD miały znaczenie największe, w powszechnej opinii kryzys, który UKD przeżywała w Polsce w ostatnich kilkunastu latach, wiąże się głównie z dwoma czynnikami, które w okresie tym nałożyły się na siebie stawiając bibliotekarzy w szczególnie frustrującej sytuacji. Z jednej strony, polskie biblioteki zaczęły się automatyzować, co stanowiło wyzwanie zmuszające do gruntownego rewidowania wielu dotychczas stosowanych metod pracy, w tym metod opracowania rzeczowego. Z drugiej strony, właściciele UKD, odpowiadając na wieloletnią krytykę opóźnień w aktualizacji klasyfikacji, właśnie na przełomie lat osiemdziesiątych i dziewięćdziesiątych podjęli energiczne działania i wdrożyli generalną rewizję kilku wielkich działów, szczególnie ważnych dla bibliotek uniwersalnych i o profilu humanistycznym. Po długim okresie zastoju kolejne znaczące zmiany pojawiały się teraz niemal rok po roku. Chociaż na świecie bibliotekarze zmiany te przyjęli na ogół spokojnie, zwykle nie podejmując nerwowo natychmiastowej reklasyfikacji zbiorów, ani też nie odrzucając UKD, w Polsce wywołały one prawie popłoch. Sytuacja taka sprzyjała niechętniej ocenie klasyfikacji jako systemu opracowania rzeczowego w nowo powstających katalogach komputerowych. W tle tkwiła nadzieja na współpracę we współkatalogowaniu z prężnym środowiskiem języka haseł przedmiotowych. Jako merytoryczne argumenty uzasadniające decyzje o rezygnacji z UKD rozpowszechniane były opinie o anachroniczności UKD, jej nieprzystawalności do współczesnej wiedzy oraz nieprzydatności w systemach skomputeryzowanych – wszystkie to prosto mijające się z prawdą.

Przez ponad czterdzieści lat uprzywilejowaną pozycję w polskim bibliotekarstwie zapewniły UKD decyzje administracyjne, nakazujące stosowanie jej przez biblioteki publiczne i szkolne oraz ośrodki informacji naukowej, technicznej i ekonomicznej. Gdy zarządzenia te straciły moc, UKD straciła chyba więcej niż połowę swoich dotychczasowych użytkowników. Mimo to ciągle należy do najszerzej stosowanych systemów opracowania rzeczowego zbiorów bibliotecznych w naszym kraju. Według ogólnych i bardzo niepełnych sondaży, wśród jej obecnych użytkowników jest wiele bibliotek, które korzystają z niej nadal w tradycyjnych kartkowych katalogach systematycznych, albo nie mając jeszcze katalogów komputerowych, albo też w katalogach komputerowych jej nie stosując. Jednak również duża grupa różnego rodzaju i różnej wielkości bibliotek używa UKD w swoich katalogach zautomatyzowanych pokazując, że klasyfikacja ta i w tym środowisku może być sprawnym narzędziem rzeczowego wyszukiwania. O tych właśnie zastosowaniach jest niniejsza książka.

***

Współczesne piśmiennictwo poświęcone UKD, zarejestrowane w międzynarodowej bibliografii analitycznej *Knowledge Organization Literature* (publikowanej przez kwartalnik „Knowledge Organization”), jest zdecydowanie bogatsze aniżeli piśmiennictwo innych klasyfikacji, a w ciągu ostatnich kilkunastu lat liczniejsze także niż literatura dotycząca innych typów języków informacyjno-wyszukiwawczych. W tym samym okresie w piśmiennictwie polskim tematykę UKD podejmowano raczej rzadko i to częściej wieszcząc jej kres lub donosząc o porażkach klasyfikacji, niż prezentując jej racjonalne współczesne wykorzystanie. Nie znaczy to jednak, że nic ciekawego w zastosowaniach UKD w Polsce się nie działo. Przeciwnie, mimo trudnej sytuacji szereg bibliotek podjęło i zrealizowało różne, mniej i bardziej ambitne projekty wdrożenia UKD do stosowania w komputerowych katalogach.

Dzięki aktywności Komisji Opracowania Rzeczowego Zbiorów przy Zarządzie Głównym Stowarzyszenia Bibliotekarzy Polskich, kierowanej przez Piotra Bierczyńskiego, użytkownicy klasyfikacji kilkakrotnie mieli okazję wymieniać się doświadczeniami na ogólnopolskich konferencjach i warsztatach. Niestety, wiele ciekawych wystąpień na tych spotkaniach, zarówno diagnozujących stan i metody wykorzystania UKD w środowisku komputerowym, jak i prezentujących wdrożone projekty, nie zostało opublikowanych, albo też publikowane były tylko w formie elektronicznej na internetowych stronach Komisji.

Potrzeba rozpowszechnienia wiedzy o stosowaniu UKD w środowisku komputerowym i dokonaniach polskich bibliotek na tym polu jest bez wątpienia bardzo duża. Decyzja o przygotowaniu niniejszej książki została podjęta po ostatnich, VI ogólnopolskich warsztatach Komisji Opracowania Rzeczowego SBP, które odbyły się w Bibliotece Narodowej w dniach 17-19 maja 2004 r. i których trzeci dzień w całości poświęcony był UKD. Organizatorzy i tym razem nie przewidzieli wydania drukiem prezentowanych referatów, uzyskałam jednak od nich zgodę na wykorzystanie tych tekstów w prezentowanej obecnie książce, a czworo autorów (w kolejności zamieszczonych tekstów: Dariusza Grygrowskiego, Adama Stopę, Seweryna Dobrzelewskiego i Jolantę Hys) namówiłam do rozszerzenia przedstawionych na konferencji wystąpień i przygotowania tekstów do publikacji. Dla potrzeb książki Teresa Turowska przygotowała zaktualizowaną wersję swojego referatu z ogólnopolskiej konferencji nt. „Użytkownik – języki informacyjno-wyszukiwawcze”, zorganizowanej przez Komisję Opracowania Rzeczowego w październiku 2003 r., a Dariusz Grygrowski i Barbara Malesa podjęli się aktualizacji swych wystąpień na konferencji z 1999 r. Nowe artykuły specjalnie dla niniejszej książki zechcieli napisać Małgorzata i Marek Nahotkowie oraz Piotr Bierczyński. W tomie

zamieściłam również nieco rozszerzoną wersję własnego referatu, przedstawionego w maju 2004 r., który służy tu za wprowadzenie do problematyki zastosowań UKD w środowisku komputerowym.

Na książkę składa się zatem dziesięć artykułów. Pierwszy, jak wspomniałam – mojego autorstwa, omawia ogólne zasady wykorzystywania UKD w katalogach komputerowych, wskazując problemy metodyczne i techniczne.

Artykuł drugi, autorstwa Teresy Turowskiej, prezentuje zakres wykorzystania UKD w Polsce, w perspektywie historycznej ukazując zachodzące w nim zmiany, analizując ich kontekst i szkicując obraz współczesny, który – jak pisze Autorka – zdaje się już być ustabilizowany.

Jako trzeci zamieszczony jest referat Dariusza Grygrowskiego z 1999 r., w którym Autor podjął jedną z pierwszych prób analizy problemów sprawianych twórcom katalogów według UKD przez programy komputerowe wykorzystywane w polskich bibliotekach. Autor sam zdecydował, by poza poprawkami formalnymi nie zostały do tego referatu wprowadzone żadne inne zmiany, dzięki czemu Czytelnik będzie mógł samodzielnie ocenić postęp, jaki dokonał się w polskich zautomatyzowanych katalogach bibliotecznych.

Możliwość porównania zapewnia artykuł czwarty, również Dariusza Grygrowskiego, poświęcony problemom indeksowania i wyszukiwania za pomocą symboli złożonych. Autor analizuje je na przykładach rozwiązań stosowanych przez biblioteki wykorzystujące programy SOWA, MAK, MOL 2000+ oraz w trzech katalogach dostępnych w Internecie (Miejskiej Biblioteki Publicznej w Skierniewicach, Biblioteki Politechniki Krakowskiej i Biblioteki Głównej Politechniki Białostockiej).

Niełatwą problematykę prawidłowego operowania symbolami złożonymi w katalogach komputerowych w piątym artykule kontynuuje Adam Stopa, dostarczając licznych przykładów klasyfikowania tematów złożonych i wpisywania ich symboli do rekordów bibliotecznych.

Kolejne dwa artykuły omawiają dwa największe i chyba najciekawsze polskie projekty zastosowania UKD w komputerowym katalogu bibliotecznym. Artykuł Barbary Malesy, kierownika Oddziału Opracowania Druków Zwartych w Bibliotece Głównej Politechniki Białostockiej, przedstawia realizację kartoteki UKD w systemie ALEPH, umożliwiającej wyszukiwanie zarówno na podstawie symboli klasyfikacyjnych, jak i haseł przedmiotowych utworzonych z odpowiedników słownych symboli. Jest to bez wątpienia przykład jednego z najbardziej udanych sposobów wdrożenia UKD do pracy w środowisku komputerowym. Artykuł pokazuje jak dzięki wiedzy, pomysłowości i determinacji białostockich bibliotekarzy bez wielkiego szumu rozwiązane zostały problemy, zdaniem innych, nierozwiązywalne.

W artykule siódmym Małgorzata i Marek Nahotko, w kontekście propagowanej od wielu lat idei tworzenia tezaursów na podstawie UKD, przedstawiają drugi niezmiernie ciekawy projekt, realizowany w latach 1996-2000 przez Bibliotekę Politechniki Krakowskiej we współpracy z bibliotekami sześciu innych uczelni technicznych oraz Główną Biblioteką Komunikacyjną w Warszawie. Budowa tezaursu na podstawie leksyki zawartej w odpowiednikach słownych symboli oraz struktury logicznej UKD jest koncepcją, która pozwala zapewnić użytkownikom równocześnie posługiwanie się w wyszukiwaniu słownictwem naturalnym oraz łatwe identyfikowanie i przeglądanie logicznej struktury tematycznej zasobów informacyjnych. Przedstawiony w artykule projekt wprowadzenia tej koncepcji w życie zakończył się sukcesem, zbudowano bowiem narzędzie działające sprawnie i zgodnie z założeniami. Rezygnacja z prac nad rozwojem tego narzędzia rzuca jednak cień na ów sukces.

Ósmy artykuł, autorstwa Seweryna Dobrzelewskiego, omawia możliwości korzystania z UKD oferowane przez jeden z popularniejszych w Polsce programów bibliotecznych – PROLIB.

W artykule dziewiątym Jolanta Hys przedstawia pragmatykę opracowania piśmiennictwa za pomocą UKD, stosowaną przez zespół „Przewodnika Bibliograficznego”. Rzadko mamy możliwość poznać szczegółowe zasady przypisywania symboli dokumentom, stosowane przez indywidualnych użytkowników, ustalone w kontekście ich specyficznych potrzeb i możliwości. W ogóle niewiele pisze się o pragmatyce JIW, a to właśnie ona decyduje o tym, jak faktycznie poszczególne języki funkcjonują w komunikacji i o tym, w jakim stopniu i w jakim zakresie komunikacja ta może przebiegać bez zakłóceń między różnymi użytkownikami tego samego języka. Świadomość jak postępują i jakimi kryteriami wyboru symboli kierują się klasyfikatorzy „Przewodnika Bibliograficznego” ma znaczenie szczególne – do tworzonych przez nich charakterystyk odwołuje się bowiem wiele bibliotek.

Książkę zamyka artykuł zamówiony specjalnie u Piotra Bierczyńskiego, który pokazuje udział, jaki kierowana przez niego Komisja Opracowania Rzeczowego przy ZG SBP miała we wspieraniu wysiłków bibliotekarzy w trudnym dla UKD okresie. Dodam, że był to też duży osobisty wkład Autora. To właśnie jego profesjonalne podejście do spraw opracowania rzeczowego w polskich bibliotekach oraz wielkie zaangażowanie w działalność umożliwiającą wymianę myśli wśród bibliotekarzy w praktyce zajmujących się prowadzeniem katalogów rzeczowych, w wielkim stopniu przyczyniły się do powstania wielu ważnych tekstów, w tym większości spośród zamieszczonych w niniejszej książce. Tym, którzy w poświęconych UKD spotkaniach zorganizowanych przez Komisję Opracowania Rzeczowego nie brali udziału, artykuł daje sposobność zapoznania się z ich ciekawą i bogatą tematyką. Autor podejmuje ważny wątek potrzeby aktywniejszego udziału bibliotekarzy stosujących UKD w profesjonalnych kontaktach środowiskowych. Komisja od wielu lat udostępnia swoje fora zainteresowanym tematyką UKD, po stronie bibliotekarzy ciągle jednak brak silniejszego zaangażowania we współpracę i wzajemną pomoc w rozwiązywaniu napotykanym problemów. Brak też liderów środowiska użytkowników UKD – choć wielu z nadzieją spogląda na możliwość podjęcia przez Bibliotekę Narodową stałej współpracy z Biblioteką Politechniki Białostockiej.

W książce zabrakło niestety artykułu Profesora Eugeniusza Ścibora, którego wkład w popularyzację UKD i umiejętności stosowania jej w praktyce, także w katalogach komputerowych, był szczególnie duży. W ostatnich kilkunastu latach Profesor był inspiratorem i konsultantem wielu projektów wdrożeniowych, a także uczestnikiem większości konferencji i warsztatów, na których – jak zawsze życzliwie – dzielił się swoją rozległą wiedzą. 17 maja 2003 r. Profesor niespodziewanie zmarł. Jego pamięci chcemy niniejszą książkę poświęcić.

Barbara Sosińska-Kalata

Warszawa, 26 sierpnia 2004 r.

Barbara SOSIŃSKA-KALATA

Instytut Informacji Naukowej i Studiów Bibliologicznych
Uniwersytet Warszawski

WYKORZYSTANIE UKD W SKOMPUTERYZOWANYCH KATALOGACH BIBLIOTECZNYCH: KORZYŚCI, POTRZEBY, WYMAGANIA

UKD A SYSTEMY KOMPUTEROWE

Wbrew obiegowym opiniom o nieprzydatności Uniwersalnej Klasyfikacji Dziesiątnej w zautomatyzowanych katalogach bibliotecznych i serwisach internetowych, spośród systemów klasyfikacyjnych stosowanych we współczesnej praktyce biblioteczno-informacyjnej specjaliści uznają UKD za najlepiej przygotowaną do wykorzystywania w systemach komputerowych. Warto też przypomnieć, że była ona pierwszą klasyfikacją biblioteczno-bibliograficzną zastosowaną do wyszukiwania informacji w środowisku online. Badania M. Rigby'ego z 1981 r.¹ i szereg późniejszych pokazywały, że zautomatyzowane biblioteki i centra informacji w ponad 20 krajach wypracowały różnego rodzaju aplikacje UKD stosowane w systemach zautomatyzowanych i wykorzystują tę klasyfikację jako narzędzie zapewniania dostępu do informacji.

Elastyczna struktura, ekspresywność notacji oraz wysoki stopień syntetyczności i dokładności opisu zapewniają UKD możliwości wyszukiwawcze unikalne wśród innych języków informacyjno-wyszukiwawczych (JIW). Przewijanie ekranów z danymi uporządkowanymi według schematu klasyfikacyjnego czyni przeglądanie zawartości zbioru informacyjnego albo wyników wyszukiwania bardziej efektywne niż przeglądanie ich według alfabetycznego porządku nazw tematów, charakterystyczne dla języków haseł przedmiotowych i większości deskryptorowych. Hierarchiczna struktura schematu zapewnia skupianie tematów pokrewnych i łatwą nawigację między ogólniejszymi i bardziej szczegółowymi ujęciami tego samego zagadnienia. Sieć odsyłaczy porównawczych oraz indeks alfabetyczny stanowią skuteczną przeciwwagę dla aspektowego rozproszenia poszczególnych zagadnień. Wskaźniki kategoryjne symboli UKD umożliwiają przeprowadzanie wyszukiwania za pomocą każdej części symboli rozwiniętych lub za pomocą wskazanej kombinacji znaków, zapewniając tym dużą dokładność wyszukiwania tematycznego. Te podstawowe cechy UKD zdają się być dobrze znane w środowisku bibliotekarzy, równocześnie jednak są zupełnie niedoceniane. Bardzo skromna wiedza polskich użytkow-

¹ M. Rigby: *Automation and the UDC*. (FID 565) The Hague: FID 1981.

ników o organizacji informacji bibliotecznej i zasadach jej przeszukiwania według UKD powoduje, że dla nich na ogół UKD jest narzędziem zupełnie niezrozumiałym, od którego lepiej trzymać się z dala. Świadomości, co może ona zaoferować użytkownikom nie ma żadnej.

Z punktu widzenia łatwości operowania UKD jako narzędziem wyszukiwawczym, niewątpliwą jej słabością jest sztuczna i dość skomplikowana notacja. To, że system znakowania w UKD jest ekspresywny, logiczny, dobrze uporządkowany i niezależny od języków etnicznych nie zmienia faktu, że nieprzygotowany użytkownik nie jest w stanie sprawnie się nim posługiwać. Możliwe jest jednak (i w praktyce z powodzeniem wykorzystywane) łączenie numerycznych symboli UKD z wyrażeniami naturalnymi używanymi jako odpowiedniki słowne. Dzięki takiemu rozwiązaniu zapewnione jest łatwe wyszukiwanie określonych tematów za pomocą ich naturalnej nazwy, a także identyfikacja przypisanych im symboli i przeglądanie ich kontekstu w hierarchicznej strukturze schematu klasyfikacyjnego. W katalogach, kartotekach wzorcowych czy indeksach, w zależności od potrzeb dane mogą być porządkowane według układu systematycznego lub alfabetycznie. Układ systematyczny można generować dynamicznie, odpowiednio do okoliczności na podstawie różnych kryteriów.

AUTOMATYZACJA BIBLIOTEK A ZMIANY W GRONIE UŻYTKOWNIKÓW UKD NA ŚWIECIE I W POLSCE

UKD zdaje się więc naprawdę dobrze zaspokajać zarówno potrzeby użytkowników poszukujących informacji (zakładając, że zapewni się im dostęp do symboli klasyfikacyjnych za pomocą języka naturalnego), jak i potrzeby specjalistów zarządzających skomputeryzowanymi katalogami bibliotecznymi czy serwisami bibliograficznymi². Opinię tę potwierdza fakt, że zakres wykorzystywania tej klasyfikacji w wielu krajach wraz z automatyzacją katalogów bibliotecznych nie tylko nie zmniejszył się, ale niekiedy nawet powiększył. Finlandia, Czechy, Słowacja, Rumunia, Węgry, Portugalia, Hiszpania, Włochy, Rosja – to przykłady krajów, w których UKD stosowana jest w bibliografiach narodowych i narodowych katalogach centralnych. W ciągu ostatnich kilkunastu lat znacznie wzrosło zainteresowanie UKD w Wielkiej Brytanii. Według danych z 1980 r., UKD miała tam 640 użytkowników, tj. 22% brytyjskich bibliotek i centrów informacji. W 1993 r. odnotowano sprzedaż ponad 2500 egzemplarzy nowego wydania tablic, co nawet przy założeniu, że większe instytucje mogły kupić więcej niż jeden egzemplarz, sygnalizuje istotny wzrost zainteresowania klasyfikacją³. Widoczne jest też zainteresowanie UKD w USA, Kanadzie i Australii, a więc w krajach, gdzie do niedawna była znana głównie z opisów i traktowana jako egzotyczna europejska mutacja

² *About Universal Decimal Classification and the UDC Consortium*. UDC Website; <http://www.udcc.org/about.htm> [26.03.2004].

³ *Notes & Queries. UDC – user numbers*. „Extensions & Corrections to the UDC”, nr 24, November 2002 s. 7.

Klasyfikacji Dziesiątnej Deweya⁴. Od połowy lat dziewięćdziesiątych do grona użytkowników UKD dołączają również naukowe serwisy internetowe, np. SOSIG czy NISS.

Nowa, scentralizowana organizacja zarządzania klasyfikacją, udostępnienie jej słownictwa w formie elektronicznej bazy danych, intensywne prace nad aktualizacją i doskonaleniem możliwości wyszukiwawczych – wszystko to przyczyniło się do zwiększenia atrakcyjności UKD w ocenie części użytkowników, jednak w opinii innych stało się źródłem trudnych do pokonania problemów. Tak skrajne stanowiska zwykle wskazują, że rzeczywiste źródło problemów tkwi poza narzędziem podlegającym ocenie.

W Polsce od początku lat dziewięćdziesiątych UKD traciła użytkowników, co powszechnie łączy się z automatyzacją bibliotek i preferencją JIW o słownictwie paranaturalnym jako narzędzi przeszukiwania skomputeryzowanych katalogów. Mimo to UKD w dalszym ciągu należy do JIW stosowanych w znacznej liczbie polskich bibliotek. Jesienią 2003 r. Teresa Turowska stwierdziła, że na ogólną liczbę 313 bibliotek różnej wielkości i typu, które posiadają katalog OPAC i są zarejestrowane w bazie bibliotek prowadzonej przez EBIB, w 63 możliwe jest wyszukiwanie według UKD⁵. Z uwagi na wielkość i charakterystykę próby uogólnianie wniosków z tej oceny nie jest w pełni uprawnione, jednak generalnie można uznać, że nadal UKD stosuje więcej niż 20-25% polskich bibliotek i jest to populacja dość znacznie zróżnicowana. Wśród bibliotek deklarujących korzystanie z Uniwersalnej Klasyfikacji Dziesiątnej, T. Turowska odnotowała 25 bibliotek szkół wyższych (głównie uczelni technicznych, ale także trzech uniwersytetów państwowych, dziewięciu niepublicznych szkół wyższych, kilku akademii pedagogicznych). Zauważyła również, że przy UKD pozostała pewna liczba specjalistycznych bibliotek naukowych. Największą jednak grupę użytkowników klasyfikacji stanowią nadal różnej wielkości biblioteki publiczne, chociaż niestety z zadziwiającą łatwością zrezygnowała z niej część bibliotek stopnia wojewódzkiego, mimo iż biblioteki należące do ich sieci nadal klasyfikację tę stosują.

STRATEGIA ROZWOJU UKD A KOMUNIKACJA MIĘDZY KONSORCJUM I UŻYTKOWNIKAMI KLASYFIKACJI

Zapewnienie sprawnej aktualizacji UKD oraz skuteczne wspieranie jej wdrażania w zautomatyzowanych systemach bibliotecznych i serwisach informacyjnych to dwa najważniejsze składniki strategii rozwoju klasyfikacji, które zadecydowały zarówno o konieczności zmiany nadmiernie zde-

⁴ Por. np. R.E. Bopp, L.C. Smith: *Reference and Information Services. An Introduction*. Englewood, Colorado: Libraries Unlimited, Inc. 1991.

⁵ T. Turowska: *Wykorzystanie Uniwersalnej Klasyfikacji Dziesiątnej w bibliotekach polskich (komunikat)*. Ogólnopolska konferencja Komisji Opracowania Rzeczowego Zbiorów przy ZG SBP: „Użytkownik – języki informacyjno-wyszukiwawcze”. Biblioteka Narodowa, 14-16 października 2003 [maszyn.powiel.]. Zaktualizowana i rozszerzona wersja cytowanego referatu zamieszczona jest w niniejszym tomie na s. 39-51 [red.].

centralizowanego systemu zarządzania nią przez FID, jak i o charakterze prowadzonych od kilkunastu lat rewizji systemu. Konsorcjum UKD powołane zostało do życia na początku lat dziewięćdziesiątych i bardzo energicznie przystąpiło do realizacji tych zadań. Warto zauważyć, że w krajach, których przedstawiciele zaangażowali się we współpracę z Konsorcjum UKD, klasyfikacja ta wykorzystywana jest przez liczne i bywa, że rosnące grono użytkowników. Rodzimi wydawcy i współpracujące z nimi duże biblioteki oraz ośrodki badawcze zapewniają im zarówno publikację zaktualizowanych tablic, jak i konsultacje metodyczne oraz niezmiernie ważną komunikację z Konsorcjum, a w niektórych przypadkach także nowoczesne narzędzia ułatwiające korzystanie z UKD w środowisku systemów komputerowych.

W pierwszym składzie Konsorcjum UKD obok FID znalazło się pięć dużych wydawnictw publikujących narodowe edycje tablic UKD w: Wielkiej Brytanii, Hiszpanii, Holandii, Belgii i Japonii. Obecnie zestaw ten nieco się zmienił. Konsorcjum tworzą dziś przedstawiciele wydawców z sześciu krajów – z poprzedniego składu: Wielkiej Brytanii, Hiszpanii, Belgii i Japonii, oraz z dwóch nowych krajów: Czech i Rosji. Aktualnemu składowi Konsorcjum przewodniczy Anglik – Alan Stevens.

Od 1993 r. naczelnym redaktorem tablic UKD jest Ia C. McIlwaine, profesor School of Library, Archive and Information Studies w University College London. Jest ona równocześnie przewodniczącą Zespołu Doradców Konsorcjum UKD (*UDCC Advisory Board*), w skład którego wchodzi dwadzieścia osób reprezentujących dwanaście krajów. Najliczniej reprezentowana jest Wielka Brytania (6 przedstawicieli), dalej: Holandia, Kanada i USA (po 2 przedstawicieli) oraz po 1 przedstawicielu z Austrii, Chorwacji, Finlandii, Japonii, Portugalii, Rosji, Szwecji i Węgier.

Konsorcjum UKD przewiduje różne formy współpracy z użytkownikami klasyfikacji. Obejmują one: współpracę z członkami komitetów wykonawczych (*executive members*) i posiadaczami licencji, współpracę z członkami stowarzyszonymi (*associate members*) oraz szeroką konsultację z użytkownikami UKD.

Członkowie komitetów wykonawczych i instytucje, które uzyskały licencję wydawniczą od Konsorcjum bezpośrednio służą zaspokajaniu potrzeb odbiorców przygotowywanych przez nie narodowych edycji tablic UKD. Zakłada się, że współpracownicy tego rodzaju pełnią rolę podstawowego kanału komunikacji między Konsorcjum UKD a reprezentowanymi przez nich środowiskami użytkowników. Konsorcjum deklaruje, że taki sposób komunikowania się jest dla niego szczególnie ważny, bo zapewnia bezpośredni kontakt z faktycznymi użytkownikami klasyfikacji⁶.

Najnowszą zorganizowaną formą współpracy Konsorcjum z użytkownikami UKD jest formuła członków stowarzyszonych. Członkiem stowarzyszonym może być zarówno indywidualny użytkownik, jak i grupa użytkowników w pewnym środowisku, np. biblioteka lub konsorcjum

⁶ *UDC Consortium Membership*. UDC Website; <http://www.udcc.org/udccmembership.htm> [27.04.2004].

biblioteczne, producent systemu komputerowego, w którym przewidziano obsługę UKD. Członkiem stowarzyszonym Konsorcjum może być też instytucja zajmująca się dystrybucją tablic UKD, albo udostępnianiem ich online. Jako bezpośredni użytkownicy UKD stosujący ją w praktyce, członkowie stowarzyszeni mają swoje specyficzne potrzeby zależne od dziedziny, sposobu i środowiska wykorzystywania klasyfikacji. Mogą zatem wskazywać potrzebę wprowadzenia zmian i uzupełnień w określonych działach klasyfikacji, albo uczestniczyć w opracowaniu ich nowej wersji. Konsorcjum udostępnia im łamy „Extensions & Corrections to the UDC” (E&C) oraz strony witryny UDC Website, gdzie mogą prezentować rozpoznane problemy i pomysły ich rozwiązania.

Od dwóch lat Konsorcjum UKD prowadzi tzw. Forum Użytkowników – rodzaj listy dyskusyjnej dostępnej pod adresem <http://www.jiscmail.ac.uk/udc-forum.html>. Użytkownicy UKD zachęceni są do publikowania tam swoich nazw oraz problemów i opinii związanych z korzystaniem z klasyfikacji. Z kolei na stronie „Uwagi i Pytania” w witrynie UDC Website („Notes & Queries”, <http://www.udcc.org/notes.htm>) umieszczane są objaśnienia dotyczące stosowania poszczególnych typów symboli, przeprowadzonych rewizji i przygotowywanych projektów nowych zmian. I tutaj użytkownicy zachęceni są do zgłaszania uwag i propozycji, do których następnie ustosunkowują się członkowie Konsorcjum lub jego Zespołu Doradców.

W strategii rozwoju UKD kwestie związane ze stosowaniem klasyfikacji w systemach skomputeryzowanych zajmują szczególnie eksponowane miejsce. Pierwszym zadaniem, które zostało podjęte i zrealizowane przez Konsorcjum było udostępnienie aktualnej wzorcowej wersji UKD w formie bazy danych. Master Reference File (MRF), zawierająca obecnie ponad 65 tysięcy symboli klasyfikacyjnych, dostępna jest w formacie ASCII i ISO 2709 jako baza danych CDS/ISIS. Utrzymywana jest ona w Bibliotece Królewskiej w Hadze i raz do roku uaktualniana. Od 1992 r. Konsorcjum UKD odpowiada za aktualizację i doskonalenie tej bazy, jak i oczywiście samej klasyfikacji. Poddaje systematycznej analizie zawartość schematu oraz inicjuje rewizję i rozbudowę poszczególnych działów. Rezultaty tych prac publikowane są w roczniku „Extensions and Corrections to the UDC”, zawierającym ponadto artykuły problemowe dotyczące zastosowań UKD oraz propozycje rewizji generalnych (obejmujących całe działy). Od 2002 r. E&C wydawane jest zarówno w postaci tradycyjnego czasopisma, jak i na CD-ROM-ie (w formacie PDF). Edycje tablic UKD, zawierające autoryzowane uzupełnienia, wydawane są przez członków Konsorcjum, w ich językach narodowych lub przez innych wydawców, którzy uzyskali licencję Konsorcjum. Większość narodowych tablic UKD publikowana jest dziś w formie elektronicznej, niektóre w wersjach dwujęzycznych (np. czeskie, słowackie, japońskie, hiszpańskie). W 2001 r. wydawca tablic brytyjskich, British Standards Institution, na warunkach komercyjnych udostępnił serwis UDC Online (<http://www.udc-online.com/>). W 2002 r. podjęte

zostały działania zmierzające do przygotowania wielojęzycznej wersji MRF.

Inną formą wspierania zastosowań UKD w systemach zautomatyzowanych jest specjalny tryb udzielania licencji. Co pewien czas Konsorcjum UKD nieodpłatnie udostępnia licencje badaczom lub użytkownikom, którzy deklarują zamiar nowatorskiego wykorzystania klasyfikacji w środowisku komputerowym. Warunkiem uzyskania takiej licencji jest wykazanie korzyści, jakie może zyskać UKD w wyniku tego rodzaju prac badawczych lub wdrożeń, np. weryfikacja i udoskonalenie możliwości wyszukiwawczych klasyfikacji lub doskonalenie możliwości określonych systemów komputerowych w zakresie przetwarzania symboli UKD.

METODY WYSZUKIWANIA WEDŁUG UKD W SYSTEMACH KOMPUTEROWYCH

Nie podlega dyskusji, że UKD jest narzędziem, które pierwotnie zbudowane zostało z myślą o zastosowaniu w kartotekach manualnych. Implementacja tego języka w systemach zautomatyzowanych wymaga więc działań przystosowawczych, które jednak dotyczą przede wszystkim prawidłowego przygotowania systemu obsługującego symbolikę UKD oraz metod zapisu symboli klasyfikacyjnych. I.C. McIlwaine wyróżniła trzy takie podstawowe problemy⁷. Pierwszym jest zapewnienie poprawnego porządkowania i wyszukiwania symboli UKD, co utrudnia komputerowa interpretacja wykorzystywanych w UKD licznych wskaźników wyposażonych w funkcję znaczeniową, a w pewnych przypadkach także cechy samej notacji. Kolejny problem dotyczy formatowania i tworzenia symboli złożonych, a także ich analizy i wyodrębniania ich części istotnych dla organizacji kartotek czy indeksów. Efektywne wykorzystanie UKD wymaga zapewnienia możliwości wyszukiwania według każdej znaczącej części symboli (a zatem ich dekompozycji na poziomie wprowadzania danych) oraz generowania poprawnych symboli, na podstawie których ma być przeprowadzane wyszukiwanie i sortowanie. Trzecim i najbardziej skomplikowanym problemem jest zapewnienie realizacji wyszukiwania na podstawie wyrażen naturalnych przekładanych automatycznie na symbole UKD.

Ogólnie rzecz ujmując, istnieją dwie podstawowe metody pozyskiwania informacji zawartych w zbiorach informacyjnych, których realizację powinien zapewniać JIW oraz obsługujący go system komputerowy. Metody te to przeglądanie i wyszukiwanie. UKD, gdy jest we właściwy sposób przetwarzana przez system informatyczny, skutecznie pozwala posługiwać się zarówno jedną, jak i drugą.

Przeglądanie zbioru informacyjnego w systemie komputerowym jest szczególnym rodzajem wyszukiwania interaktywnego, w trakcie którego

---

⁷ I.C. McIlwaine: *The Universal Decimal Classification. A guide to its use*. The Hague: UDC Consortium 2000.

użytkownik przemieszcza się po bazie danych śledząc powiązania pomiędzy znalezionymi informacjami. Pozyskiwanie relewantnej informacji przebiega więc tu od lokalizacji opisu informacji, który użytkownik uznaje za najbardziej prawdopodobną reprezentację poszukiwanego przez niego tematu do opisów innych informacji, wśród których znajduje się najbardziej relewantna. Użytkownik ulokowany zostaje w określonym miejscu uporządkowanej bazy i przegląda jej zawartość, zgodnie z przyjętym porządkiem kierując się do przodu lub do tyłu od miejsca wyjścia oraz sprawdzając co jest dostępne w danej części struktury bazy. Hierarchiczna organizacja wiedzy w UKD zapewnia logiczną organizację przeglądanych zasobów, po której można z łatwością się przemieszczać.

Dziesiętna notacja UKD zapewnia pełną formalną reprezentację powiązań między tematami szerszymi, węższymi i współrzędnymi, co pozwala w wygodny sposób prezentować schemat klasyfikacyjny oraz indeks symboli dokumentów w formie hipertekstu. Możliwość ta jest często wykorzystywana w katalogach bibliotecznych i serwisach informacji udostępnianych w Internecie. Wyszukujący najpierw otrzymuje spis tematów sklasyfikowanych za pomocą UKD, z którego wybiera najbardziej mu odpowiadający. Kliknięcie na wybrany temat lub odpowiadający mu symbol klasyfikacyjny otwiera nowe okno pokazujące zawartość wybranej klasy. Procedura ta może być powtarzana tak często, jak jest to potrzebne dopóki określone informacje nie zostaną przez użytkownika zlokalizowane. Przykładów takiego wykorzystania UKD w zautomatyzowanych katalogach bibliotecznych można wskazać wiele: katalog szwajcarskiej biblioteki narodowej (<http://www.coris.ch/newbns/Francais/saisie.asp>), katalog czeskiej biblioteki narodowej (<http://omega.nkp.cz:4001/ALEPH/>), włoski katalog czasopism ACNP (<http://acnp.cib.unibo.it>) i szereg innych.

W niektórych systemach nawigacja prowadzona jest stopniowo od schematu głównych działów UKD do symboli szczegółowych, znakujących zagadnienia poszukiwane przez użytkownika. W takich przypadkach na ogół obok symboli klasyfikacyjnych umieszczone są ich odpowiedniki słowne – konieczne, aby użytkownik mógł sensownie decydować, czy chce od przeglądania struktury schematu przejść do przeglądania opisów dokumentów. W innych systemach użytkownik ma możliwość rozpoczęcia przeglądania od dowolnej klasy szczegółowej, a następnie rozszerzania poszukiwań na klasy szersze, węższe i współrzędne. W Internecie podobne możliwości nawigacyjne zapewniają odsyłacze hipertekstowe, które naśladują proces przechodzenia w głąb struktury schematu. Jak podkreśla McIlwaine, technologia hipertekstowa ma ważny związek z wykorzystaniem klasyfikacji w systemach wyszukiwania informacji. W tej dziedzinie istnieją jeszcze duże i niewykorzystane dotąd możliwości doskonalenia metod nie tylko prezentowania schematu klasyfikacyjnego, ale także zapewniania powiązań między tematami pokrewnymi, objaśnieniami i komentarzami, które pomagają użytkownikowi rozumieć zasady rządzące klasyfikacją. Technologia hipertekstowa oferuje bardzo silne narzędzia organizowania i przeszukiwania zasobów informacyjnych.

Druga metoda zapewniania dostępu do informacji, czyli wyszukiwanie, stanowi swoiste odwrócenie procedur charakteryzujących przeglądanie. Wyszukiwanie jest procesem przechodzenia od opisu poszukiwanego tematu do jego lokalizacji w zasobach systemu. Zakłada się, że użytkownik dokładnie wie czego szuka i oczekuje wskazania miejsca w kolekcji, w którym znajduje się potrzebna mu informacja. Realizacja tego procesu za pomocą UKD wymaga, aby była ona obsługiwana przez system komputerowy, który zapewnia przechowywanie elementów symboli złożonych, wyszukiwanie na podstawie tych elementów, ich syntezę oraz łączenie symboli klasyfikacyjnych z odpowiadającymi im wyrażeniami naturalnymi (odpowiednikami słownymi, hasłami przedmiotowymi czy deskryptorami używanymi w tej roli).

Podobnie jak język haseł przedmiotowych, UKD jest zwykle opisywana jako tzw. język prekoordynacyjny co oznacza, że hasła używane w indeksowaniu budowane są na podstawie słownika podczas analizy i tworzenia opisu dokumentu. Opis dokumentu może wymagać użycia symbolu prostego, rozwiniętego lub złożonego. Kiedy tworzy się symbole rozwinięte i złożone, kolejność w jakim ich elementy są ze sobą łączone jest z góry wyznaczona przez tzw. porządek poziomy symboli UKD. Ta wyznaczona z góry sekwencja ma znaczenie wówczas, gdy potrzebne jest utworzenie zestawu opisów dokumentów lub samych dokumentów według logicznego układu systematycznego. Najczęściej potrzeba ta wiąże się z porządkowaniem zbiorów na półkach lub porządkowaniem kartotek czy indeksów, w których przewiduje się przeglądanie zawartości.

Gramatyka UKD przewiduje tzw. standardowy porządek poziomy, który zwykle stosuje się do organizacji zbiorów o zakresie obejmującym całą wiedzę, np. bibliografii ogólnych. Porządek poziomy może jednak być też definiowany odpowiednio do specyficznych własności określonych zbiorów informacji (kolekcji, zbiorów bibliotecznych, zestawień bibliograficznych) i określonych potrzeb użytkowników. Prosty poglądowy przykład tej procedury dostarcza zestaw symboli z działu 94 *Historia*, które porządkowane mogą być zgodnie z porządkiem standardowym kolejno według kryteriów: [Dyscyplina: historia] – [miejsce] – [czas], albo niestandardowo według schematu: [Dyscyplina: historia] – [czas] – [miejsce]:

Dyscyplina: historia – miejsce – czas

94(410)"18"	Historia – Anglia – 19 w.
94(410)"19"	20 w.
94(410)"20"	21 w.
94(430)"17"	Niemcy – 18 w.
94(430)"18"	19 w.
94(430)"19"	20 w.
94(430)"20"	21 w.
94(438)"17"	Polska – 18 w.
94(438)"18"	19 w.
94(438)"19"	20 w.
94(438)"20"	21 w.

Dyscyplina: historia – czas – miejsce

94"17"(430)	Historia – 18 w. – Niemcy
94"17"(438)	Polska
94"18"(410)	19 w. – Anglia
94"18"(430)	Niemcy
94"18"(438)	Polska
94"19"(410)	20 w. – Anglia
94"19"(430)	Niemcy
94"19"(438)	Polska
94"20"(410)	21 w. – Anglia
94"20"(430)	Niemcy
94"20"(438)	Polska

Analogiczne przedstawienie kryteriów porządkowania możliwe jest też w dziale 821 Literatura, choć w tym przypadku ustanowienie porządku alternatywnego wobec standardowego wymaga bardziej skomplikowanych przekształceń symboli rozwiniętych w symbole złożone.

Możliwość generowania alternatywnych porządków jest korzystna w sytuacjach, gdy użytkownik potrzebuje przeglądania zasobów informacyjnych systemu lub wyników wyszukiwawczych. W środowisku systemów skomputeryzowanych UKD zapewnia znaczny zakres tego typu wariacji, nie jest tu bowiem konieczne sztywne utrzymywanie stałego porządku poziomego wszystkich elementów symboli rozwiniętych i złożonych (dotyczy to szczególnie symboli głównych i symboli poddziałów wspólnych z dwustronnymi wskaźnikami). System wyszukiwawczy, w którym przechowuje się raczej metadane, czyli opisy dokumentów, a nie same dokumenty, może wykorzystywać różne reguły prekoordynacji dla różnych celów. System może być stosowany do porządkowania rezultatów wyszukiwania lub do nawigacji w zawartości bazy danych. W systemie wyszukiwania informacji powinno się zapewnić obsługę różnych profili użytkowników, do czego UKD bardzo dobrze się nadaje. Każdy taki system powinien też zapewnić korzystanie z obu podstawowych metod dostępu do informacji: przeglądania i wyszukiwania, a także logiczne porządkowanie wyników wyszukiwawczych.

W systemach skomputeryzowanych UKD może też być skutecznie stosowana jako język postkoordynowany, co zapewnia jej analityczno-syntetyczną strukturę i duży zakres syntezy symboli. Możliwości takich nie daje żadna z pozostałych szeroko stosowanych klasyfikacji uniwersalnych – ani Klasyfikacja Biblioteki Kongresu, ani Klasyfikacja Dziesiąta Deweya. Poza symbolami poddziałów analitycznych i syntetycznych w UKD dopuszczalne jest łączenie dowolnych symboli zawartych w tablicach klasyfikacyjnych. Umożliwia to tworzenie symboli rozwiniętych i złożonych dla wyrażenia pojęć, które nie mają reprezentacji bezpośrednio umieszczonej w tablicach UKD. Poszczególne elementy współtworzące symbole rozwinięte są w jednoznaczny sposób identyfikowalne za pomocą odpowiednich wskaźników i reguł notacyjnych. Wyposażenie UKD w jednoznaczne i jawne identyfikatory kategorii symboli klasyfikacyjnych, a także analityczno-syntetyczną metodę tworzenia reprezentacji tematów dokumentów jest istotną zaletą tej klasyfikacji jako narzędzia indeksowania i wyszukiwania informacji. Własność ta daje wielką i unikalną wśród innych JIW siłę selekcyjną, która zapewnia wyszukiwalność złożonych tematów według różnych ich aspektów i elementów składowych.

Bywa, że dokładne i kompletne wyszukiwanie informacji wymaga identyfikacji struktury pojęciowej poszukiwanych tematów i przeprowadzania poszukiwań raczej na podstawie sukcesywnych połączeń wyodrębnionych pojęć, aniżeli na podstawie ich z góry zadanych, gotowych kombinacji. Zamiast więc stosować jako podstawę wyszukiwania rozbudowane symbole rozwinięte lub złożone, ich elementy mogą być w UKD wykorzystywane jako samodzielne klucze wyszukiwawcze, które w procesie wyszukiwa-

nia poddaje się postkoordynacji za pomocą np. operatorów logiki Boole'a. Np. prawidłowo interpretowany przez system zapis

"1999" AND (438)

pozwała znaleźć wszystkie dokumenty, których opisy zawierają oba wskazane symbole, tj. wszystko o Polsce w 1999 r.

Operatory logiczne Boole'a są standardowym narzędziem wszystkich współczesnych systemów wyszukiwawczych opartych na klasycznej technologii, a notacja i składnia UKD generalnie dobrze nadają się do ich stosowania. Trzeba jednak powiedzieć, że w pełni niezawodne operowanie tą metodą wyszukiwania wymaga usunięcia z klasyfikacji pewnych niekonsekwencji – co od kilkunastu lat stanowi główny kierunek przeprowadzanych rewizji. Niekiedy bowiem te same treści (pojęcia) występując w różnych kontekstach mają różną reprezentację formalną. Znanym przykładem występowania takiej sytuacji w szerokim zakresie były poddziały wspólne miejsca oraz symbole z zakresu historii i geografii dotyczące poszczególnych obszarów. Problem ten wyeliminowała generalna rewizja przeprowadzona na początku lat dziewięćdziesiątych, pozostało jednak wiele innych analogicznych przypadków, choć na ogół obejmujących znacznie mniejsze grupy symboli. Np. za pomocą symbolu poddziału wspólnego -055.2 *kobiety* można znaleźć wszystkie symbole dokumentów, w których poddział ten identyfikuje odniesienie problemu do kobiet, jednak nie znajdzie się w ten sposób dokumentów opisanych symbolami:

396	<i>Feminizm. Ruch kobiecy. Społeczna sytuacja kobiet</i>
613.99	<i>Higiena kobiety</i>
618.1	<i>Choroby kobiece</i>

Deklarowane i faktycznie realizowane przez Konsorcjum zwiększanie zakresu tzw. fasetyzacji UKD ma na celu zapewnienie jednoznacznej reprezentacji pojęciom, które występują w różnych kontekstach. Stąd rozbudowywane są zestawy symboli poddziałów wspólnych z kreską, stąd rozproszoną problematykę skupia się w nowych działach, stąd wiele dotychczasowych symboli prostych zastępuje się symbolami rozwiniętymi i złożonymi z dwukropkiem. W Polsce przekształcenia te często oceniane są bardzo krytycznie, a głównym argumentem w tej krytyce jest wskazywanie na wydłużanie symboli tematów, które dotychczas wyrażane były krótszym ciągiem znaków. Jest to oczywiście kłopot dla bibliotekarzy wprowadzających dane, ale dla współczesnych systemów komputerowych długość symbolu nie ma żadnego znaczenia, tak jak nie ma znaczenia też dla użytkowników, jeśli nie muszą symboli tych samodzielnie wpisywać w okna wyszukiwarek. Za cenę wydłużenia symboli utworzonych z kombinacji jednoznacznych reprezentacji pojęć składających się na ich treść uzyskuje się natomiast korzyść, której profesjonalista nie powinien ignorować: znacznie zwiększony zakres postkoordynacji, ułatwiający kompletne i precyzyjne wyszukiwanie.

EFEKTYWNOŚĆ WYSZUKIWANIA WEDŁUG UKD

Jak słusznie zwraca uwagę I. C. McIlwaine, mimo, że w ciągu ostatnich dwóch dekad prace badawcze i wdrożeniowe dotyczące zastosowań różnych JIW w systemach zautomatyzowanych prowadzone są intensywnie, to ciągle brak rzetelnego pomiaru efektywności automatycznego wyszukiwania za ich pomocą⁸. Dotyczy to także UKD oraz jej porównania z efektywnością uzyskiwaną w systemach korzystających z innych języków. Brak danych o rzeczywistej efektywności wyszukiwania w zautomatyzowanych katalogach bibliotecznych i bibliograficznych serwisach informacyjnych dotyczy zresztą zarówno wszystkich JIW, jak i wyszukiwania za pomocą wyrażen języka naturalnego. W tej sytuacji efektywność wyszukiwania według UKD można rozważać tylko w kategoriach teoretycznych, w odniesieniu do cech strukturalnych klasyfikacji.

Z punktu widzenia możliwości wyszukiwawczych hierarchiczna struktura UKD oraz jej ekspresywna notacja zapewniają tej klasyfikacji przewagę nad innymi JIW. Często trudno jest zdecydować na jakim poziomie szczegółowości dokument powinien być opisany, a użytkownicy formułują swoje pytania za pomocą wyrażen ogólniejszych aniżeli te, które reprezentują ich rzeczywiste zainteresowania. Zwykle też dokumenty dotyczące zagadnień ogólnych obejmują lub przynajmniej w pewnym stopniu prezentują również tematy bardziej szczegółowe, a dokumenty poświęcone zagadnieniom wąskospecjalistycznym mogą zawierać omówienia szerszego ich kontekstu. Hierarchiczna struktura klasyfikacji opiera się na zasadzie inkluzji klas węższych w zakresie klas szerszych, zaś hierarchiczna notacja dziesiętna zapewnia łatwą nawigację po tej strukturze, umożliwiającą identyfikację tych wszystkich dokumentów, które zawierać mogą informacje poszukiwane, niezależnie od tego, na jakim stopniu szczegółowości zostały opisane przez bibliotekarza indeksującego dokument i użytkownika wyszukującego. Poszerzanie i zawężanie zakresu wyszukiwania może być w łatwy sposób zautomatyzowane, może być też łatwo realizowane samodzielnie przez użytkownika metodą przeglądania albo modyfikacji symboli używanych jako klucze wyszukiwawcze.

Jedną z powszechnie znanych metod powiększania kompletności wyszukiwania stosowanych w systemach wyszukiwania pełnotekstowego jest maskowanie tych części wyrażen, które mogą podlegać wariacji. Zakłada się, że pozostała część wyrażenia niezmiennie reprezentuje to samo, interesujące użytkownika pojęcie. Technika ta może być też z powodzeniem wykorzystana w wyszukiwaniu za pomocą symboli UKD. Znakiem maskowania można „zasłonić” szczegółową rozbudowę bezpośrednią symboli głównych, gdy użytkownika interesuje pojęcie wyrażone przez symbol klasy otwierającej pewną gałąź klasyfikacyjną (dział) oraz określony poddział analityczny, np. symbol:

821.16?-1

---

⁸ Op. cit.

pozwała objąć wyszukiwaniem całą rozbudowę działu 821.16 *Literatura słowiańska* w połączeniu z poddziałem analitycznym 821-1 *Poezja*.

Nie zawsze jednak stosowanie maskowania w celu rozszerzenia zakresu wyszukiwania jest możliwe. Dzieje się tak z dwóch przynajmniej powodów. Po pierwsze, UKD, podobnie jak jej pierwotny wzorzec – Klasyfikacja Dziesiąta Deweya, zbudowana została jako klasyfikacja aspektowa i mimo prowadzonych w ostatnich latach prac nad ograniczeniem tego zjawiska, reprezentacja wielu pojęć w jej strukturze jest rozproszona. Po drugie, dość szeroko wykorzystywane są w niej tzw. znaki podwójne, czyli symbole tworzone za pomocą kreski ukośnej i znakujące pewne działy, np.

- 351/354   *Administracja publiczna*
- 351   *Działalność organów administracji i instytucji użyteczności publicznej*
- 352   *Administracja pierwszego stopnia*
- 353   *Administracja średniego stopnia*
- 354   *Administracja centralna. Władze i urzędy centralne. Ministerstwa*

Użycie maskowania w takich przypadkach nie jest możliwe, bo prowadzioby do objęcia zakresem wyszukiwania obszaru zbyt szerokiego. W przykładzie przedstawionym powyżej zapis 35? obejmuje symbole 351, 352, 353 i 354, ale obejmuje także 355, 356, 357, 358 i 359, a te z interesującą nas treścią nie mają wiele wspólnego. Rewizje wielu działów UKD, które obecnie budzą wielki niepokój wśród polskich bibliotekarzy, mają na celu wyeliminowanie także tego problemu, czego przykładem jest przedstawiona w 2002 r. rewizja działu 2 *Religia. Teologia*. W wielu systemach korzystających z UKD przedstawiony problem eliminowany jest po prostu rezygnacją ze stosowania kreski ukośnej i zastępowaniem jej plusem, pozwalającym ujawnić wszystkie składniki charakterystyki w skrócony sposób wyrażanej znakiem podwójnym.

Z teoretycznego punktu widzenia uzyskanie wysokiej kompletności wyszukiwania według UKD utrudnia aspektowość tej klasyfikacji, czego konsekwencją jest to, że te same przedmioty czy zjawiska rozpatrywane w różnych kontekstach otrzymują różne reprezentacje formalne. Struktura pojęciowa symbolu głównego w UKD z założenia składa się z dwóch obligatoryjnych kategorii pojęć: DYSCYPLINA i PRZEDMIOT. Jeśli użytkownik chciałby znaleźć wszystkie informacje o pewnym przedmiocie niezależnie od aspektu dziedzinowego, w jakim jest on omawiany, to aspektowość UKD wymusza konieczność ustalenia i użycia w tym celu odpowiednich symboli zawartych w różnych działach dziedzinowych. To teoretycznie oczywiste utrudnienie nie wydaje się jednak w praktyce bardzo duże, zwykle bowiem rozproszenie, o którym mowa obejmuje kilka, w skrajnych przypadkach kilkanaście symboli, które w tablicach zawsze powiązane są odsyłaczami porównawczymi. Oczywiście odsyłacze te w systemie skomputeryzowanym powinny zapewniać automatyczne wprowa-

dzanie odpowiedniego zestawu symboli, jeśli użytkownik zamierza przeprowadzać wyszukiwanie wieloaspektowe. Skupianiu rozproszonych tematów służy też dobrze skonstruowany indeks przedmiotowy. Np., gdy szukamy wszystkich informacji na temat torfu, to w wyszukiwaniu uwzględnić powinniśmy symbole z trzech różnych działów:

- 553.97   *Geologia gospodarcza: złoża torfu*
- 622.33   *Górnictwo węglowe: [wydobycie torfu]*
- 662.6   *Przemysł chemiczny: torf jako paliwo naturalne*

W wyszukiwaniu maksymalizującym kompletność uzyskanych wyników można także zastosować maskowaną strukturę potencjalnie możliwych symboli rozwiniętych, reprezentujących tematy o składniku pojęciowym „torf jako materiał”:

- ?-032.34?   *Poddziały wspólne materiału: torf jako materiał wykorzystywany we wszystkich możliwych celach*

Potrzeba przeprowadzania tego typu wyszukiwania w praktyce zdarza się rzadko, warto jednak pamiętać, że składnia UKD zapewnia jego realizację.

Warto też zauważyć, że w najczęstszych w praktyce przypadkach, gdy konieczne jest skupienie uwagi na wybranym aspekcie dziedzinowym pewnego zagadnienia i zapewnienie wysokiej dokładności wyszukiwania przez przejście wszystkich informacji z nim związanych, aspektowa organizacja wiedzy w UKD staje się bardzo użyteczna. Np., gdy potrzebna jest informacja o wykorzystaniu torfu jako paliwa, wystarczy przejrzeć tylko tę grupę dokumentów, które sklasyfikowano w dziale 662.6. Systemy wyszukiwawcze, które pozwalają przeszukiwać zawartość działów UKD dodatkowo za pomocą wyrażen naturalnych, mogą wykorzystywać tę własność, umożliwiając gromadzenie informacji o różnych aspektach poszczególnych zagadnień w indeksie alfabetycznym. Gdy użytkownik wprowadzi termin wyszukiwawczy, system taki pokazuje informacje o aspektach (kontekstach), w jakich termin ów występuje, oferując stosowny wybór, a następnie przeglądanie zawartości wybranych działów i w efekcie wysoką dokładność wyniku wyszukiwania. Systemy, które nie korzystają z klasyfikacji organizującej informacje tematycznie pokrewne, mogą jedynie oferować użytkownikowi długą listę dokumentów zaindeksowanych danym terminem, wśród których wiele może być nierelevantnych, bo dany termin może występować w nich w kontekście użytkownika nie interesującym.

Opisane powyżej podejście do wyszukiwania za pomocą symboli UKD zastosowane zostało w systemie GERHARD (**German Harvest Automated Retrieval and Directory**; <http://www.gerhard.de/>) – dostępnym w Internecie katalogu grupy naukowych bibliotek niemieckich, szwajcarskich i austriackich. Jeśli termin wyszukiwawczy reprezentowany jest w więcej niż jednym dziale klasyfikacji, system oferuje użytkownikowi wybór, pozwalając mu zdecydować, czy szuka wszystkiego o danym temacie, czy wyszukiwanie ograniczyć chce do określonego aspektu.

POPRAWNA INTERPRETACJA SYMBOLI UKD PRZEZ SYSTEMY KOMPUTEROWE

Warunkiem koniecznym wyszukiwania według UKD jest poprawna obsługa (identyfikacja i interpretacja) jej notacji przez system komputerowy. Generalnie współczesne systemy biblioteczne radzą sobie z tym zadaniem, ale ich prawidłowe działanie wymaga uwzględnienia kilku kwestii. Pierwsza dotyczy poziomu, na którym komputer zarządza znakami (cyframi, literami, znakami interpunkcyjnymi, symbolami matematycznymi i logicznymi). Notacja UKD zawiera dość bogaty zestaw tzw. znaków specjalnych, wykorzystywanych jako wskaźniki kategoryjne oraz relatory. Wszystkie te znaki są sortowane przez systemy komputerowe zgodnie ze standardem ASCII, podczas gdy ich następstwo według zasad porządku pionowego jest nieco inne. Np. zarówno znak + jak znak : mają w UKD wartość wyższą niż znaki = i (, a w standardzie ASCII jest przeciwnie. Problem ten rozwiązuje się tworząc odpowiednie tablice przekształceń na poziomie oprogramowania. Niekiedy rozwiązanie takie nie wystarcza, bo dodatkowe problemy generują ograniczenia narzucone przez system: niektóre znaki wykorzystywane jako wskaźnik kategoryjny UKD mogą mieć już przypisaną jakąś interpretację w systemie. W takich przypadkach rozwiązaniem jest właściwe uporządkowanie i sformatowanie danych klasyfikacyjnych tak, aby w pełni wykorzystać możliwości systemu wyszukiwanego.

Drugi problem dotyczy interpretacji wskaźników kategoryjnych i relatorów jako warunku poprawnej identyfikacji struktury pojęciowej symboli UKD, a w konsekwencji – możliwości wyszukiwania postkoordynacyjnego. Kategorie pojęciowe składające się na strukturę pojęciową symboli tematów i dokumentów identyfikują odpowiednie wskaźniki. Budowa tych wskaźników bywa jednak dość złożona, a interpretacja znaków wchodzących w ich skład niekiedy zależna jest od kontekstu, np. interpretacja kropki, znaku równości, nawiasu okrągłego. Dość złożona struktura wskaźników specjalnych w UKD powoduje, że w niektórych systemach są one zastępowane znakami o prostszej strukturze, które systemy komputerowe rozpoznają bez większych kłopotów, np. literami łacińskimi. Odpowiednie tablice transformacji powinny jednak zapewniać wyświetlanie na ekranie właściwych wskaźników UKD.

Rozwiązania takie pozwalają omijać problemy techniczne stwarzane przez systemy komputerowe. W sytuacji optymalnej powinno być jednak tak, że to system jest odpowiednio przygotowany do przetwarzania symboli UKD, a nie sama klasyfikacja dostosowywana do ograniczeń (zwykle możliwych do pokonania) systemów. Według Andrew Buxtona systemy komputerowe prawidłowo obsługujące symbole UKD powinny spełniać następujące wymagania⁹:

1. Wyszukiwanie kompletnych zapisów symboli UKD, z uwzględnieniem wszystkich znaków specjalnych.

⁹ Przytaczam za I.C. McIlwaine, op. cit., s. 220-221.

2. Sortowanie tych symboli zgodnie z zasadami przyjętymi w UKD.
3. Wyszukiwanie za pomocą terminów maskowanych, np. 368?
4. Wyszukiwanie na podstawie każdej z części symboli rozdzielonych znakami : lub +.
5. Wyszukiwanie na podstawie każdego poddziału pomocniczego (przynajmniej w zakresie poddziałów wspólnych z dwustronnym wskaźnikiem).
6. Wyszukiwanie całych, automatycznie identyfikowanych zestawów symboli reprezentowanych zapisem skróconym za pomocą kreski ukośnej.
7. Możliwość maskowania znaków wewnątrz symboli, np. 622?(438) lub postkoordynacji symboli głównych i poddziałów wspólnych w procesie wyszukiwania, np. 622? z (438).

Jeśli symbole UKD są wprowadzane do jednego pola rekordu, stosowanie technik postkoordynacji w wyszukiwaniu nie jest łatwe. Rozwiązaniem skuteczniejszym jest dekompozycja symboli rozwiniętych i złożonych oraz odrębne wprowadzanie ich elementów do podpól lub pól powtarzalnych.

WYSZUKIWANIE WEDŁUG UKD ZA POMOCĄ WYRAZEŃ JĘZYKA NATURALNEGO

Zrozumiałym i powszechnym oczekiwaniem wobec nowoczesnych systemów wykorzystujących UKD jako narzędzie organizacji i wyszukiwania informacji jest zapewnienie wyrażania pytań wyszukiwawczych w języku naturalnym. Zakładanie, że tzw. użytkownik nieprofesjonalny sam będzie budował symbole klasyfikacyjne poszukiwanych przez siebie tematów, a następnie przeprowadzał na ich podstawie wyszukiwanie jest oczywiście absurdem. Wprawdzie tego typu wyszukiwanie mogą przeprowadzać sami bibliotekarze czy specjaliści informacji, ale i oni w takich okolicznościach częściej korzystają z przeglądania indeksów symboli UKD, niż z wyszukiwania. Kwestią wagi ogromnej dla katalogów OPAC i systemów wyszukiwania informacji zawierających opisy w formie symboli UKD jest zatem to, jak zapewnić dostęp do nich w języku naturalnym. Wypracowano wiele różnych podejść do tego zadania.

Najczęściej stosowanym podejściem jest wyposażenie systemu w alfabetyczny indeks przedmiotowy do klasyfikacji, zawierający odpowiedniki słowne występujące w tablicach wraz z ich synonimami, a także wskazanie relacji semantycznych zachodzących między tymi wyrażeniami. Indeks taki jest zintegrowany z systemem wyszukiwawczym. Rozwiązanie to ma jednak pewną wadę: użytkownik spodziewa się, że każdy z prezentowanych terminów prowadzi do wyszukania jakiegoś dokumentu, a tymczasem wiele terminów wskazuje jedynie klasę w klasyfikacji, pod którą faktycznie żaden dokument może nie być sklasyfikowany.

Podejściem efektywniejszym, ale też trudniejszym w realizacji, jest utworzenie indeksu do wszystkich symboli użytych w opisach dokumentów zawartych w katalogu. Najlepszą metodą przygotowania takiego indeksu jest technika budowy indeksu łańcuchowego opracowana przez Rangana-

thana¹⁰. Wykorzystuje się w niej odpowiedniki słowne kolejnych tzw. efektywnych ogniw łańcucha klasyfikacyjnego, którego ostatnim elementem jest symbol dokumentu.

O jakości wyszukiwania w wielkim stopniu decyduje to, jakim słownictwem posłużono się w indeksowaniu dokumentów. Systemy najprostsze wykorzystują słownictwo pochodzące bezpośrednio z tekstów dokumentów indeksowanych, systemy bardziej złożone operują słownictwem kontrolowanym, które przede wszystkim pozwala nadzorować zjawiska synonimii i homonimii występujące w językach naturalnych, a także poziom szczególności indeksowania. Słownictwo kontrolowane może przyjmować formę tezaurusa lub listy haseł przedmiotowych, sprzężonych z systemem klasyfikacyjnym (który sam też jest rodzajem słownictwa kontrolowanego) lub od niego niezależnych. W Polsce zrealizowano dwa udane projekty tego typu: katalog online Biblioteki Głównej Politechniki Białostockiej daje możliwość wyszukiwania zarówno za pomocą symboli UKD, jak i powiązanych z nimi haseł przedmiotowych¹¹; w katalogach online Biblioteki Głównej Politechniki Krakowskiej i dziewięciu współpracujących z nią innych bibliotek politechnicznych w wyszukiwaniu stosuje się tezaurus wykorzystujący leksykę odpowiedników słownych symboli UKD oraz hierarchiczny schemat klasyfikacji¹².

Utworzenie specjalnego zestawu naturalnego słownictwa wyszukiwawczego ściśle zintegrowanego z UKD jest procesem długim, jednak zapewnienie jakiegokolwiek formy dostępu do wyszukiwania według UKD za pomocą wyrażen naturalnych jest zawsze lepsze niż proponowanie użytkownikom wyszukiwania wyłącznie za pomocą samych symboli klasyfikacyjnych, których znaczenie muszą ustalić samodzielnie bez pomocy ze strony systemu. Stosuje się tu różne metody, np. wykorzystanie terminów z tytułów, abstraktów lub zestawień słów kluczowych towarzyszących tekstowi dokumentu; wykorzystanie odpowiedników słownych symboli UKD zawartych w tablicach klasyfikacyjnych; wykorzystanie odpowiedników słownych z tablic oraz słownictwa z tekstów dokumentów indeksowanych i zapytań użytkowników; połączenie odpowiedników słownych z tablic z wyrażeniami pochodzącymi z innych wykazów słownictwa kontrolowanego, np. tezaurusów. Trzeba pamiętać, że wszystkie metody tworzenia naturalnego słownictwa wyszukiwawczego ułatwiającego wyszukiwanie według UKD oparte na wykorzystaniu odpowiedników słownych z tablic klasyfikacyjnych wymagają uzupełnienia w dwóch przynajmniej wymiarach. Pierwszy to wzbogacenie zestawu odpowiedników słownych o wyrażenia synonimiczne, nie zawsze zapewnione nawet w indeksach przedmiotowych

¹⁰ Metoda budowy indeksu łańcuchowego opisana jest w książce: O. Ungurian: *Teoria i praktyka klasyfikacji fasetowej* S.R. Ranganathana. Warszawa: IINTE 1975 s.100-112.

¹¹ E. Malesza: *UKD w systemie ALEPH Biblioteki Politechniki Białostockiej*. „Zagadnienia Informacji Naukowej” 1999 nr 2 s. 53-59; projekt zrealizowany przez Bibliotekę Główną Politechniki Białostockiej szczegółowo omawia w niniejszym tomie Barbara Malesa, s. 103-110.

¹² M. Nahotko: *Ogólnopolska współpraca bibliotek technicznych w tworzeniu klasyfikacji opartej na UKD*. „EBIB” 2001 nr 6, <http://ebib.oss.wroc.pl/2001/24/nahotko.html>; w niniejszym tomie realizację projektu krakowskiego omawiają Małgorzata i Marek Nahotkowie, s. 111-130 [red.].

do tablic. Drugi to konieczność ustalenia odpowiedników słownych symboli rozwiniętych i złożonych, które w tablicach nie są umieszczone, np.

796:61	<i>Medycyna sportowa</i>
611/612	<i>Biologia człowieka</i>
061.22:33](438)	<i>Polskie Towarzystwo Ekonomiczne</i>

Trzeba pamiętać także o tym, że w tablicach UKD występują symbole tzw. klas „Inne”, których dokładne znaczenie można ustalać wyłącznie przez odniesienie do kontekstu, czyli znaczenia symboli klas nadrzędnych poprzedzających je w łańcuchu lub klas współrzędnych współwystępujących z nimi w szeregu klasyfikacyjnym, np.

025.49	<i>Inne języki informacyjno-wyszukiwawcze: język słów kluczowych</i>
621.48	<i>Inne rodzaje silników cieplnych: silniki wykorzystujące energię z ciepłoty ziemi, ciepłoty wody</i>
797.17	<i>Inne sporty wodne: rowery wodne, narty wodne</i>

Niekiedy też odpowiedniki słowne reprezentują znaczenie symboli w sposób nieprecyzyjny, a więc także wówczas ustalenie znaczenia symboli wymaga analizy ich kontekstu w łańcuchu i szeregu klasyfikacyjnym, np. współwystępowanie w szeregu klas 797.1 – *Sporty wodne* i 797.2 – *Pływanie* oznacza, że zakres terminu *Sporty wodne* nie obejmuje zakresu terminu *Pływanie*.

Najlepszym narzędziem zapewniającym dostęp w języku naturalnym do wyszukiwania według UKD jest zintegrowanie tablic z tezaurem, w którym użytkownik uzyska informacje zarówno o synonimicznych i bliskoznacznych formach wyrażeniowych dla tych samych czy podobnych tematów, jak o związkach hierarchicznych i kojarzeniowych między terminami wyszukiwawczymi. Struktura systemu klasyfikacyjnego UKD pozwala natomiast różnić znaczenia terminów homo- i polisemicznych oraz konteksty dziedzinowe wystąpień poszczególnych tematów. Wykorzystanie tego typu rozwiązania daje użytkownikom z jednej strony swobodę posługiwania się naturalnym słownictwem wyszukiwawczym, a więc nazywania problemu wyszukiwawczego za pomocą terminologii znanej z piśmiennictwa i komunikacji w środowisku specjalistów, z drugiej natomiast logiczną organizację tej terminologii i przeszukiwanych zasobów informacyjnych, pozwalającą na przeglądanie wybranych zespołów dokumentów i sukcesywne rozszerzanie lub zawężanie zakresu wyszukiwania odpowiednio do potrzeb i uzyskanych wyników.

UKD A WIELOJĘZYCZNOŚĆ UŻYTKOWNIKÓW I ZASOBÓW INFORMACYJNYCH

Z dostępem do UKD za pomocą wyrażen języka naturalnego wiąże się jeszcze jedna kwestia: zapewnienie wielojęzyczności tego dostępu. Jednym z podstawowych założeń twórców UKD było zbudowanie klasyfikacji mię-

dzynarodowej, która przełamuje barierę różnic językowych w dostępie do informacji. Niezależność notacji UKD od języków naturalnych jest fundamentalną własnością tego JIW, a jej znaczenie szczególnie dobitnie uwiadacznia się dzisiaj, w kontekście zdalnego dostępu do rozmaitych serwisów informacyjnych i katalogów bibliotecznych poprzez sieć Internet.

Niezależnie od języka zasobów informacyjnych i użytkowników wyszukiwanie zawsze można przeprowadzić na podstawie samych symboli klasyfikacyjnych – o ile potrafimy ustalić ich treść mając dostęp do tablic klasyfikacyjnych wydanych w znanym nam języku. Współczesny rozwój technologiczny zapewnia znaczne udoskonalenie tego sposobu poszukiwania informacji przy względnie niewysokich kosztach. Jeśli wyszukiwanie na podstawie symboli UKD jest umożliwiające przez system wyszukiwawczy, zawsze możliwe jest też wyposażenie interfejsu wyszukiwania w alfabetyczne indeksy przedmiotowe w wielu językach albo w wielojęzyczne tezaury. Tablice UKD są dziś dostępne w 25 językach, co obrazuje wielki potencjał tej klasyfikacji w zakresie obsługi wielojęzycznego środowiska informacyjnego.

Wielojęzyczny dostęp do UKD i korzystanie z niej jako narzędzia przeszukiwania wielojęzycznych zasobów informacyjnych nie jest tylko postulatem, ale praktyką wykorzystywaną obecnie w wielu systemach. Najbardziej znanym przykładem jest przywoływany już w innych kontekstach system GERHARD, w którym przeszukiwanie na podstawie symboli UKD wspierają indeksy niemiecko-, anglo- i francuskojęzyczne. Hasła w tych indeksach powiązane są z symbolami UKD. Relacje między symbolem UKD a kilkoma wyrażeniami naturalnymi oraz symbolami innych klas, w których pojęcie reprezentowane przez dany symbol również występuje, obsługiwane są dla wszystkich trzech języków.

Jak wspomniałam wcześniej, coraz więcej narodowych edycji tablic UKD przygotowywanych jest w formie elektronicznych, dwu, a czasami trójjęzycznych baz danych. To one właśnie stać się mają podstawą wielojęzycznej wersji MRF, której utworzenie Konsorcjum sygnalizuje od 2002 r.

UKD A OPROGRAMOWANIE SYSTEMÓW BIBLIOTECZNYCH I FORMATY DANYCH

Bez wątplenia ważną konsekwencją rozpowszechnienia się zautomatyzowanych systemów bibliotecznych jest doskonalenie metod dostępu do zbiorów bibliotecznych oraz kontroli spójności ich opracowania. Największym jednak problemem, który nie został dotąd rozwiązany w sposób satysfakcjonujący jest wyszukiwanie według kryteriów rzeczowych. Wyszukiwanie tematyczne, które jest najważniejszą usługą bibliotecznych systemów informacyjnych, równocześnie jest ich swoistym wąskim gardłem. O fakcie tym powinno się mówić często i głośno, bo praktyka zdaje się wskazywać, że zarówno producenci systemów bibliotecznych, jak i implementujące je biblioteki osiągają stan pełnego zadowolenia zapewniając jakąkolwiek formę wyszukiwania rzeczowego i niekoniecznie mar-

twiając się jej jakością. Jeśli chodzi o wykorzystanie systemów klasyfikacyjnych, wyszukiwanie, przeglądanie i prezentacja symboli klasyfikacyjnych oraz uporządkowanych według nich opisów są generalnie bardzo słabo obsługiwane przez systemy OPAC.

Pierwsze katalogi OPAC uruchamiane w bibliotekach amerykańskich i zachodnioeuropejskich były oparte na katalogach kartkowych, zapewniając wyszukiwanie według kryteriów formalnych, haseł przedmiotowych i dodatkowo na podstawie słów kluczowych z tytułów i zawartych w hasłach przedmiotowych. Niewiele uwagi poświęcano dostosowaniu tych systemów do potrzeb prawidłowej obsługi katalogów systematycznych opartych na klasyfikacjach. Badania przeprowadzone w 1995 r. przez D. Kniesner i C. Willman wykazały bardzo skromne możliwości zarządzania katalogami systematycznymi zapewniane przez producentów ośmiu systemów zintegrowanych (VTLS, Inlex, Innovative Interfaces, DRA, GEAC Advance, Dynix, SIRSI i NOTIS) w zakresie sortowania, porządkowania, wyświetlania, przeglądania i wyszukiwania symboli klasyfikacyjnych. Tylko trzy z tych systemów mogły obsługiwać wszystkie te procedury¹³. Niewiele systemów zapewniało prefiksy dla wyszukiwania według symboli klasyfikacyjnych. Niewiele zapewniało maskowanie części symboli i ich łączenie z odpowiednikami słownymi czy hasłami w indeksie alfabetycznym. Za systemy przyjazne uznano takie, których interfejs umożliwiał otwieranie okien typu pop-up, w których wyświetla się schemat klasyfikacji i rozbudowa kolejno wybieranych działów. Pozwala to użytkownikowi na wirtualne przeglądanie zawartości księgozbioru zgodnie z jego logiczną organizacją na półkach.

Lepiej sprawują się systemy specjalnie projektowane dla potrzeb obsługi katalogu systematycznego według UKD, takie jak system ETHICS używany przez największą szwajcarską bibliotekę techniczną – Eidgenössischen Technischen Hochschule w Zurychu czy też system MUSCAT zastosowany w Scott Polar Library w Cambridge. Są to jednak sytuacje wyjątkowe, bo w projektowaniu tych systemów uczestniczyli bibliotekarze z dużym doświadczeniem w stosowaniu UKD.

Po przeprowadzeniu w 1999 r. analizy działania systemów SOWA, MAK, MOL, LIBRA, PATRON, PROLIB, COLIBER, BELFER, APIS-ZB, ALEPH, TINLIB i HORIZON wykorzystywanych przez polskie biblioteki Dariusz Grygowski uznał, że żaden nie zasługuje na szczególne wyróżnienie, ale większość w pewnym zakresie obsługuje UKD. Niemal w każdym przypadku możliwe jest jednak poprawienie tej obsługi, gdyby bibliotekarze potrzebę taką wskazali¹⁴.

¹³ D.L. Kniesner, C. Willman: *But is it an online shelflist? Classification access in eight OPACs*. „Cataloging & Classification Quarterly” 1995 nr 20 (4) s.5-21.

¹⁴ D. Grygowski: *Uniwersalna Klasyfikacja Dziesiąta jako komplementarne narzędzie wyszukiwawcze w katalogu zautomatyzowanym*. W: *Ogólnopolska konferencja nt. Potrzeby bibliotek naukowych i publicznych w zakresie opracowania rzeczowego*. Warszawa: Biblioteka Narodowa, 7-9 grudnia 1999 r. [maszyn. powiel.]; referat ten publikujemy w niniejszym tomie na s. 53-68.

Słabość bibliotecznych katalogów OPAC w zakresie obsługi UKD z całą wyrazistością ujawniła się w chwili udostępnienia ich w Internecie. Jeśli systemy te w ogóle obsługują wyszukiwanie według UKD, problemem zasadniczym i niemal powszechnym jest to, że z reguły dopuszczają jedynie wyszukiwanie według wpisanego w pole wyszukiwania prawidłowego symbolu klasyfikacyjnego poszukiwanego tematu. Aby uzyskać wynik niezerowy spełnione muszą być więc dwa zasadnicze warunki: użytkownik musi znać symbol interesującego go tematu i w katalogu musi być zarejestrowany przynajmniej jeden dokument zaindeksowany takim symbolem.

Jedną z przyczyn słabej obsługi klasyfikacji przez systemy biblioteczne jest wykorzystywany w nich format danych, wprawdzie w ostatnich latach rozszerzany i doskonalony, ale pierwotnie generalnie ignorujący potrzeby zarządzania danymi klasyfikacyjnymi. Formaty MARC są podstawowym narzędziem strukturyzacji i kodowania danych bibliograficznych, zapewniają identyfikację i manipulację elementami danych tak, iż mogą być one wykorzystywane w różnych celach. Choć automatyzacja obsługi tablic klasyfikacyjnych oferuje możliwości wypracowania skutecznych technik wyszukiwania, formaty MARC nie zapewniały systemom bibliotecznym precyzyjnego formatowania danych klasyfikacyjnych, bo nie zostały zaprojektowane tak, aby były w stanie operować tak złożonymi strukturami danych. Możliwe było jedynie wprowadzenie ciągu znaków w pole klasyfikacji. Systemy nie potrafią jednak odczytać zależności hierarchicznych między symbolami czy też rozpoznać kategorie poddziałów pomocniczych, jeśli nie zapewni się dodatkowych identyfikatorów. Nie można wyszukiwać na podstawie składników symboli rozwiniętych i złożonych, jeśli symbole te nie są wyodrębnione w sposób czytelny dla komputera.

Obecnie istnieją formaty danych klasyfikacyjnych zapewniające dużo lepszą niż pierwotnie obsługę symboli klasyfikacyjnych. Format Klasyfikacji USMARC został opracowany na początku lat dziewięćdziesiątych w celu obsługi symboli klasyfikacyjnych KDD i KBK, chociaż jego autorzy utrzymują, że w celu obsługi wszelkich symboli klasyfikacyjnych. Obecnie MARC 21 Format for Classification Data definiuje strukturę trzech typów rekordów: rekordu schematu klasyfikacyjnego, rekordu tablic klasyfikacyjnych i rekordu hasła indeksu przedmiotowego¹⁵. Po utworzeniu formatu klasyfikacyjnego USMARC, IFLA ustanowiła podkomitet w ramach swego komitetu UNIMARC, którego zadaniem było opracowanie kompatybilnego formatu klasyfikacyjnego UNIMARC przystosowanego do przetwarzania symboli UKD¹⁶. Format ten ma być stosowany do¹⁷:

- komunikowania użytkownikom zmian w klasyfikacji,
- utrzymania tablic klasyfikacyjnych,
- utrzymywania kartotek wzorcowych i kontroli danych,

---

¹⁵ *MARC 21 Concise Classification: Introduction*;
<http://www.loc.gov/marc/classification/eccdintr.html>.

¹⁶ *Concise UNIMARC Classification Format (20001031)*;
<http://www.ifla.org/VI/3/p1996-1/concise.htm>.

¹⁷ I.C. McIlwaine, op.cit., s. 232-233.

- rozszerzenia rzeczowego dostępu do katalogów online,
- pomocy dla klasyfikatorów,
- równoczesnego korzystania z kilku klasyfikacji,
- wykorzystania technologii systemów ekspertowych,
- jako podstawa tworzenia katalogu topograficznego,
- jako narzędzie generowania podzbioru schematu klasyfikacyjnego oraz wielojęzycznych indeksów alfabetycznych do tego schematu.

Efektywne zarządzanie, przechowywanie i wymiana danych klasyfikacyjnych UKD wymaga formatu zapewniającego:

- notację rozróżniającą rodzaje symboli (symbole główne, symbole podziałów wspólnych, symbole podziałów analitycznych i syntetycznych),
- powiązania między elementami symboli rozwiniętych,
- zapis odpowiednika słownego symbolu,
- identyfikację łańcucha hierarchicznego poprzedzającego klasę znakowaną danym symbolem,
- zapis odsyłaczy porównawczych, objaśnień i zaleceń dotyczących indeksowania,
- zapis informacji o wcześniej stosowanych symbolach tematu zastąpionych danym symbolem aktualnym,
- wskazanie wydania tablic, z których użyty symbol został zaczerpnięty,
- wskazanie języka publikacji tablic.

Dzięki formatowi klasyfikacyjnemu możliwe jest wykorzystanie bazy MRF jako części modułu katalogowania, w którą można wyposażyć stanowisko pracy katalogujących. Format ten umożliwia też postkoordynacyjne wykorzystanie symboli UKD w wyszukiwaniu, a więc dekompozycję symboli rozwiniętych i złożonych oraz wyszukiwanie na podstawie każdego znaczącego ich elementu, a także wyszukiwanie na podstawie wyrażen naturalnych odpowiadających znaczeniu poszczególnych symboli UKD.

ZAKOŃCZENIE

UKD ma wiele własności, które zapewniają ewidentne korzyści stosowania jej jako narzędzia organizacji i wyszukiwania informacji zarówno w skomputeryzowanych katalogach bibliotecznych, jak i w innych serwisach informacyjnych realizowanych w środowisku komputerowym. Zasoby informacji zaindeksowane symbolami UKD można przeszukiwać używając samych symboli, ale też korzystając ze słownictwa naturalnego, przy czym najlepszym rozwiązaniem jest oczywiście zapewnienie obu możliwości. Największą zaletą UKD jest systematyczna organizacja wiedzy zawarta w jej strukturze. To ona pozwala użytkownikom przeglądać zawartość katalogu czy serwisu według kryteriów logicznych, grupując tematy pokrewne i umożliwiając łatwe nawigowanie wśród nich na podstawie przejrzystych powiązań hierarchicznych. Cecha ta ułatwia zarówno dokładne i kompletne wyszukanie informacji, jak i przejrzystą organizację oraz prezentację wyników wyszukiwania.

W porównaniu z innymi, szeroko stosowanymi klasyfikacjami biblioteczno-bibliograficznymi, UKD jest systemem o najwyższym stopniu fazyzacji, a to oznacza, że zamiast mało efektywnego wyszukiwania na podstawie prekoordynowanych reprezentacji rozwiniętych i złożonych tematów, zapewnia znacznie bardziej efektywną możliwość wyszukiwania według reprezentacji pojęć względnie prostych i ich postkoordynacji w struktury tematów złożonych. Jedynie własności techniczne wykorzystywanych systemów informatycznych i organizacji baz danych, w których przechowywane są opisy dokumentów, mogą ograniczać możliwości wyszukiwania za pomocą kombinacji symboli klasyfikacyjnych i wyrażeń naturalnych, które z jednej strony mogą zapewniać identyfikację właściwych symboli dla określonych tematów, a z drugiej – uszczegóławiać opis i tym samym wyszukiwanie w sytuacji, gdy symbole UKD nie gwarantują pożądanym w danej dziedzinie dokładności opisu.

Z technicznego punktu widzenia możliwości nowoczesnych systemów informatycznych są znacznie większe niż systemów sprzed kilkunastu lat. Tkwi w nich wielki potencjał kreowania narzędzi wyszukiwawczych faktycznie przyjaznych użytkownikowi. Wiele współczesnych systemów nie wykorzystuje jednak tego potencjału, oferując bardzo uproszczone metody dostępu do informacji, nader często naginając metody indeksowania i wyszukiwania do najprostszych technik zarządzania danymi. Coraz większa uwaga przywiązywana do wykorzystania klasyfikacji w zautomatyzowanych systemach bibliotecznych zaowocowała znaczną poprawą organizacji danych klasyfikacyjnych w formatach MARC. Coraz lepsze rozpoznanie potrzeb w zakresie przetwarzania danych klasyfikacyjnych UKD i stałe, programowe doskonalenie jej możliwości wyszukiwawczych przez Konsorcjum UKD uczyniły z tej klasyfikacji dobrze dostosowane do wymagań środowiska komputerowego i silne narzędzie organizacji i wyszukiwania informacji.

BIBLIOGRAFIA

- About Universal Decimal Classification and the UDC Consortium*. UDC Website; <http://www.udcc.org/about.htm> [21.08.2004].
- Bopp, R.E.; Smith, L.C. (1991). *Reference and Information Services. An Introduction*. Englewood, Colorado: Libraries Unlimited, Inc.
- Concise UNIMARC Classification Format (20001031)*; <http://www.ifla.org/VI/3/p1996-1/concise.htm> [21.08.2004].
- Grygowski, D. (1999). *Uniwersalna Klasyfikacja Dziesiąta jako komplementarne narzędzie wyszukiwawcze w katalogu zautomatyzowanym*. W: *Ogólnopolska konferencja: Potrzeby bibliotek naukowych i publicznych w zakresie opracowania rzeczowego*. Biblioteka Narodowa, 7-9 grudnia 1999 r. [maszyn. powiel.].
- Kniesner, D.L.; Willman C. (1995). *But is it an online shelflist? Classification access in eight OPACs*. „Cataloging & Classification Quarterly” nr 20 (4) s. 5-21.
- Malesza, E. (1999). *UKD w systemie ALEPH Biblioteki Politechniki Białostockiej*. „Zagadnienia Informacji Naukowej” nr 2 s. 53-59.

- MARC 21 Concise Classification: Introduction*; <http://www.loc.gov/marc/classification/eccdintr.html> [21.08.2004].
- McIlwaine, I.C. (2000). *The Universal Decimal Classification. A guide to its use*. The Hague: UDC Consortium.
- Nahotko, M. (2001). *Ogólnopolska współpraca bibliotek technicznych w tworzeniu klasyfikacji opartej na UKD*. „EBIB Elektroniczny Biuletyn Informacyjny Bibliotekarzy” nr 6; <http://ebib.oss.wroc.pl/2001/24/nahotko.html> [21.08.2004].
- Notes & Queries. UDC – user numbers*. (2002). „Extensions & Corrections to the UDC”, nr 24 s. 7.
- Rigby, M. (1981). *Automation and the UDC*. (FID 565) The Hague: FID.
- Turowska, T. (2003). *Wykorzystanie Uniwersalnej Klasyfikacji Dziesiętnej w bibliotekach polskich (komunikat)*. Ogólnopolska konferencja Komisji Opracowania Rzeczowego Zbiorów przy ZG SBP: „Użytkownik – języki informacyjno-wyszukiawcze”. Biblioteka Narodowa, 14-16 października 2003 [maszyn. powiel.].
- UDC Consortium Membership*. (2004). UDC Website; <http://www.udcc.org/udccmembership.htm> [27.04.2004].
- Ungurian, O. (1975). *Teoria i praktyka klasyfikacji fasetowej S.R. Ranganathana*. Warszawa: IINTE.

Teresa TUROWSKA

Instytut Bibliograficzny
Biblioteka Narodowa

UNIWERSALNA KLASYFIKACJA DZIESIĘTNA W POLSKICH BIBLIOTEKACH

Opracowanie tzw. brukselskiej wersji Klasyfikacji Dziesiątej Deweya i opublikowanie w 1907 r. przez Międzynarodowy Instytut Bibliograficzny tablic pt. *Manuel du repertoire bibliographique universel* dało początek Uniwersalnej Klasyfikacji Dziesiątej (UKD). Klasyfikacja ta spotkała się z wielkim zainteresowaniem w polskim środowisku bibliotekarskim. W nowo powstałej Bibliotece Publicznej m. st. Warszawy (1907) Komisja Biblioteczna opracowująca zasady rozmieszczenia, konserwacji i udostępniania zbiorów podjęła decyzję o przyjęciu klasyfikacji dziesiątej do opracowania rzeczowego zbiorów, stając się pierwszą biblioteką wprowadzającą ten system w Polsce. Już w 1912 r. Faustyn Czerwijowski w poradniku *Bibliotekarz. Krótkie wskazówki dla pracujących w bibliotekach*¹ omawiał zasady systemu i podawał tablice symboli dwucyfrowych. W 1921 r. Stanisław Rodowicz w broszurce *Jak prowadzę moją bibliotekę. Praktyczne wskazówki w zakresie organizowania bibliotek (według systemu dziesiątego)*² zamieścił tablice dwucyfrowych symboli UKD.

Również środowisko techników w „Wiadomościach Stałej Delegacji Polskich Zrzeszeń Technicznych” w 1923 r. opublikowało *Krótki opis dziesiątej klasyfikacji bibliograficznej*³, a S. Rodowicz⁴ w latach trzydziestych na łamach „Wiadomości Związku Polskich Zrzeszeń Techników” i „Przeglądu Technicznego” doradzał stosowanie tej klasyfikacji.

Wielką propagatorką UKD w Polsce była Jadwiga Bornsteinowa, która w 1925 r. opublikowała pierwszy w Polsce podręcznik poświęcony klasyfikacji⁵. Omówiła w nim historię powstania i budowę systemu, zamieściła tablice symboli trzycyfrowych, a w niektórych działach podała symbole bardziej rozbudowane.

¹ F. Czerwijowski: *Bibliotekarz. Krótkie wskazówki dla pracujących w bibliotekach*. Warszawa 1912.

² S. Rodowicz: *Jak prowadzę moją bibliotekę. Praktyczne wskazówki w zakresie organizowania bibliotek (według systemu dziesiątego)*. Warszawa 1921.

³ *Krótki opis dziesiątej klasyfikacji bibliograficznej*. „Wiadomości Stałej Delegacji Polskich Zrzeszeń Technicznych” 1923 nr 1 s. A4-A6.

⁴ S. Rodowicz: *Organizacja biblioteki*. „Wiadomości Związku Polskich Zrzeszeń Techników” 1932 nr 13 s. A 77; tegoż: *Klasyfikacja dziesiąta (KD)*. „Przegląd Techniczny” 1936 nr 7 s. 200-201.

⁵ J. Bornsteinowa: *Zasady klasyfikacji dziesiątej. Podręcznik bibliotekarski*. Warszawa 1925.

Pod koniec lat dwudziestych Jadwiga Bornsteinowa⁶ oraz Jadwiga Filipkowska-Szemplińska⁷ zajmowały się upowszechnianiem klasyfikacji dziesiętnej w bibliotekach szkolnych. W wydanych poradnikach obie autorki omawiały zasady systemu oraz dawały praktyczne wskazówki, jak wykorzystywać klasyfikację w tych bibliotekach.

W okresie międzywojennym UKD stała się przedmiotem nauczania w Rocznej Szkole Bibliotekarskiej i na kursach bibliotekarskich, co stwarzało sprzyjające warunki do jej przyszłego rozpowszechnienia w bibliotekach, zwłaszcza publicznych i szkolnych.

Ukoronowaniem okresu przedwojennego było opublikowanie w 1938 r. autoryzowanego wydania klasyfikacji dziesiętnej⁸.

Te trzy nurty zastosowania UKD były kontynuowane także po wojnie: biblioteki publiczne, biblioteki szkolne i pedagogiczne oraz biblioteki fachowe i ośrodki informacji naukowo-technicznej.

24 lipca 1947 r. Minister Oświaty w porozumieniu z Ministrem Administracji Publicznej i Ministrem Ziem Odzyskanych wydał zarządzenie w sprawie instrukcji dotyczącej organizacji i udostępniania księgozbioru powiatowej biblioteki publicznej. Na mocy tego zarządzenia biblioteki publiczne zobowiązano do stosowania UKD. W załączniku do zarządzenia podano skrót tablic z symbolami dwucyfrowymi. W tym samym roku ukazało się zarządzenie Ministra Oświaty z dnia 20 sierpnia 1947 r. w sprawie organizacji i prowadzenia bibliotek szkół powszechnych, które zobowiązywało biblioteki szkolne do stosowania UKD. W załączniku podano jednocyfrowe tablice działów głównych. Realizacji zarządzenia sprzyjało opublikowanie tablic przeznaczonych dla tych bibliotek⁹.

Utworzony w 1950 r. Główny Instytut Dokumentacji Naukowo-Technicznej (potem Centralny Instytut Informacji Naukowo-Technicznej, Instytut Informacji Naukowej i Technicznej, IINTE) przyjął system UKD jako obowiązujący w dokumentacji naukowo-technicznej, ale już wcześniej na łamach „Przeglądu Technicznego” propagowano konsekwentnie tablice UKD z szerszej rozbudowanymi symbolami działu 6 Nauki Stosowane dla bibliotek technicznych. Nowo powstały Instytut opublikował tablice skrócone¹⁰ i stał się głównym wydawcą tablic UKD w Polsce. Tablice ukazywały się w trzech wersjach: wydanie pełne¹¹, pośrednie¹², skrócone¹³.

⁶ J. Bornsteinowa: *Jak urządzić bibliotekę szkolną i domową?* Warszawa 1927.

⁷ J. Filipkowska-Szemplińska: *Organizacja bibliotek szkolnych.* Warszawa 1930.

⁸ *Skrót klasyfikacji dziesiętnej. Wydanie autoryzowane Polskiej Sekcji Narodowej Federacji Międzynarodowej Dokumentacji. FID 181.* Warszawa 1938.

⁹ P. Girwiczówna: *Skrót klasyfikacji dziesiętnej opracowany do celów dydaktycznych.* Łódź 1947; *Małe tablice klasyfikacji dziesiętnej księgozbiorów.* Warszawa 1947.

¹⁰ *Klasyfikacja dziesiętna. Tablice skrócone.* Warszawa 1950.

¹¹ *Uniwersalna Klasyfikacja Dziesiętna.* Pełne wydanie polskie. 10 wydanie międzynarodowe. FID 327. Warszawa 1963-1975; *Uniwersalna Klasyfikacja Dziesiętna.* 2 wydanie pełne w języku polskim. FID 607, UDC-P007, UDC-P029. Warszawa 1981-1998.

¹² *Uniwersalna Klasyfikacja Dziesiętna.* Pierwsze wydanie pośrednie w języku polskim. FID 502. Warszawa 1974-1979.

¹³ *Uniwersalna Klasyfikacja Dziesiętna.* 2 wydanie skrócone w języku polskim. FID 365. Warszawa 1966; *Uniwersalna Klasyfikacja Dziesiętna.* 3 wydanie skrócone w języku polskim. FID 616. Warszawa 1982; *Uniwersalna Klasyfikacja Dziesiętna.* Wydanie skrócone dla polskiej sieci informacji naukowej. UDC-P005. Warszawa 1993.

Decyzje administracyjne miały zasadnicze znaczenie dla upowszechnienia się UKD w polskim bibliotekarstwie, bowiem zaczęto ją stosować w większości bibliotek i ośrodków informacji naukowo-technicznej, co zobowiązywało też do przygotowania zaplecza metodycznego.

W 1949 r. wprowadzono UKD do charakterystyki treściowej dokumentów zamieszczanych w bieżącej bibliografii narodowej, tj. „Przewodniku Bibliograficznym”. Początkowo były to symbole dość uproszczone, dwucyfrowe, a od 1951 r. symbole trzycyfrowe. Takie trzycyfrowe symbole były również podawane na drukowanych centralnie kartach katalogowych rozpowszechnianych przez Instytut Bibliograficzny, służących w bibliotekach sporządzaniu katalogu systematycznego. Podstawą klasyfikacji był opracowany przez J. Bornsteinową schemat¹⁴ oparty na tablicach skróconych z 1950 r. oraz na radzieckich tablicach Rusinowa (symbol 14 M *Materializm dialektyczny* i 301 M *Materializm historyczny*).

Kontynuacją idei wydań tablic skróconych dla bibliografii narodowej były autoryzowane już przez FID (a następnie Konsorcjum UKD) tablice z 1969, 1978, 1988 i 1997 r.¹⁵

W 1956 r. Biblioteka Narodowa wydała *Katalog rzeczowy w bibliotekach gromadzkich i powiatowych*¹⁶ opracowany przez J. Czarnecką i Klarę Siekierycz. Były to schematy katalogu dla dwóch grup bibliotek zróżnicowanych wielkością zbiorów. Miały charakter wzorca, który określał głębokość i szerokość klasyfikowania oraz zastosowane środki gramatyczne. Równocześnie zostały przygotowane według tego wzorca karty rozdzielcze do katalogów, a na rozpowszechnianych przez Instytut Bibliograficzny drukowanych kartach adnotowanych zamieszczano symbole oparte na tym schemacie. Zapoczątkowane przez J. Czarnecką schematy dla bibliotek zaczęły ukazywać się systematycznie co kilka lat (1969, 1977, 1978, 1984, 1991, 1992, 1998)¹⁷. Podstawą opracowywanych

¹⁴ J. Bornsteinowa: *Klasyfikacja dziesiętna w „Przewodniku Bibliograficznym”*. *Tablice wybranych znaków dziesiętnych i objaśnienia wstępne*. „Biuletyn Instytutu Bibliograficznego” 1951 nr 5 s. 93-146.

¹⁵ *Uniwersalna Klasyfikacja Dziesiętna*. Wydanie skrócone dla potrzeb „Przewodnika Bibliograficznego” i sieci bibliotek publicznych. FID 424. Warszawa 1969; *Uniwersalna Klasyfikacja Dziesiętna*. Wydanie skrócone dla potrzeb bieżącej bibliografii narodowej i bibliotek publicznych. FID 546. Warszawa 1978; *Uniwersalna Klasyfikacja Dziesiętna*. Wydanie skrócone dla potrzeb bieżącej bibliografii narodowej i bibliotek publicznych. FID 667. Warszawa 1988; *Uniwersalna Klasyfikacja Dziesiętna*. Wydanie skrócone dla bieżącej bibliografii narodowej i bibliotek publicznych. UDC- P022. Warszawa 1997.

¹⁶ J. Czarnecka, K. Siekierycz: *Katalog rzeczowy w bibliotekach gromadzkich i powiatowych*. Warszawa 1956.

¹⁷ J. Czarnecka: *Wykaz działów katalogu rzeczowego dla małych bibliotek publicznych*. „Poradnik Bibliotekarza” 1969 nr 7-8 s. 193-209; Toż: Warszawa 1979; J. Czarnecka, T. Turowska: *Katalog rzeczowy w średnich bibliotekach publicznych. Schemat układu poprzedzony wstępem metodycznym*. Warszawa 1977; Toż: Wyd. 2. Warszawa 1978; J. Czarnecka: *Wykaz działów katalogu rzeczowego dla małych bibliotek publicznych*. Wyd. 2. Warszawa 1984; J. Czarnecka: *Wykaz działów katalogu rzeczowego dla małych bibliotek publicznych*. Wyd. 3 popr. i rozsz. Warszawa 1991; T. Turowska: *Katalog rzeczowy w średnich bibliotekach publicznych*. Wyd. 3 popr. i uzup. Warszawa 1992; T. Turowska: *Wykaz działów katalogu rzeczowego dla małych bibliotek publicznych*. Wyd. 4 popr. i rozsz. Warszawa 1998.

Wykazów były kolejne wydania skróconych tablic UKD dla bieżącej bibliografii narodowej i bibliotek publicznych.

W 1972 r. Barbara Białkowska opracowała *Wykaz działów katalogu rzeczowego w bibliotekach publicznych dla dzieci i młodzieży*¹⁸. Kolejne, zaktualizowane wydania ukazywały się w latach 1982 i 1998.

Na uwagę zasługują tablice opracowane przez Stefanię Osmólską¹⁹ dla Biblioteki Publicznej m. st. Warszawy i placówek jej sieci. Zaproponowano tam szerszą (niż w tablicach skróconych IINTE) rozbudowę humanistyki oraz podział rzeczowy dla literatury pięknej według grup tematycznych.

Na popularność UKD w polskich bibliotekach wpływały podręczniki ukazujące się co pewien czas i kilkakrotnie wznawiane oraz dostosowywane do aktualnego stanu tablic UKD. Na szczególną uwagę zasługują: *Klasyfikacja i katalog rzeczowy* Jadwigi Czarneckiej i Henryka Sawonia²⁰, *Wprowadzenie do Uniwersalnej Klasyfikacji Dziesiątej* Olgierda Unguriana²¹ i *Podręcznik UKD dla bibliotekarzy i pracowników informacji* Barbary Sosińskiej-Kalaty²².

Odrębną grupą bibliotek wykorzystujących UKD były biblioteki wojskowe, które wprowadziły istotne zmiany do tablic w zakresie nauk wojskowych. Korzystały one z *Tablic Specjalnych Klasyfikacji Dziesiątej* oraz podręcznika omawiającego te tablice i metodykę prowadzenia katalogu, autorstwa Bogusława Nowakowskiego²³.

UKD stosowano powszechnie w bibliotekach fachowych i ośrodkach informacji, a także w bibliotekach politechnik i szkół inżynierskich ze względu na dostępność tablic w wersji pełnej oraz możliwość wykorzystywania wydawanych przez Centrum INTE (CINTE) kart dokumentacyjnych. Fakt pominięcia UKD jako języka informacyjnego dla Systemu Informacji Naukowej, Technicznej i Organizacyjnej (SINTO) powodował stopniowe wycyfywanie tego języka z sieci placówek informacji²⁴.

---

¹⁸ B. Białkowska: *Wykaz działów katalogu rzeczowego w bibliotekach publicznych dla dzieci i młodzieży*. "Poradnik Bibliotekarza 1972 nr7-8 s.195-216; Toż: Warszawa 1982; B. Białkowska: *Wykaz działów katalogu rzeczowego w bibliotekach publicznych dla dzieci i młodzieży*. Wyd. 2 popr. i uzup. Warszawa 1991; G. Lewandowicz: *Wykaz działów katalogu rzeczowego w bibliotekach publicznych dla dzieci i młodzieży*. Wyd. 3 popr. i rozsz. Warszawa 1998.

¹⁹ S. Osmólska: *Klasyfikacja dziesiąta. Małe tablice*. Warszawa 1959.

²⁰ J. Czarnecka, H. Sawoniak: *Klasyfikacja i katalog rzeczowy*. Warszawa 1975; J. Czarnecka, H. Sawoniak: *Klasyfikacja i katalog rzeczowy*. Wyd. 2 popr. Warszawa 1987.

²¹ O. Ungurian: *Wprowadzenie do Uniwersalnej Klasyfikacji Dziesiątej*. Warszawa 1966; tegoż: *Wprowadzenie do Uniwersalnej Klasyfikacji Dziesiątej*. Wyd. 2. FID 409. Warszawa 1970; tegoż: *Wprowadzenie do Uniwersalnej Klasyfikacji Dziesiątej*. Wyd. 3 popr. i uzup. FID 554. Warszawa 1978.

²² B. Sosińska-Kalata: *Uniwersalna Klasyfikacja Dziesiąta. Podręcznik*. Warszawa 1993; taż: *Podręcznik UKD dla bibliotekarzy i pracowników informacji*. Warszawa 1995.

²³ *Tablice Specjalne Klasyfikacji Dziesiątej. Nauka wojenna. Wojskowość. Siły zbrojne*. Warszawa 1971; Toż: Wyd. 2 popr. i uzup. Warszawa 1975; B. Nowakowski: *Klasyfikacja. Katalog rzeczowy*. Warszawa 1979.

²⁴ E. Ścibor: *Stan i perspektywy Uniwersalnej Klasyfikacji Dziesiątej*. W: *Opracowanie rzeczowe zbiorów w dużych bibliotekach uniwersalnych*. Warszawa 1989 s. 20-30.

W okresie powojennym kilkakrotnie starano się opisywać stan wykorzystania Uniwersalnej Klasyfikacji Dziesiątej w Polsce. Niezwykle cenny jest artykuł J. Bornsteinowej *Klasyfikacja Dziesiąta w Polsce*²⁵, w którym znalazła się pełna bibliografia na temat UKD oraz historia stosowania klasyfikacji aż do połowy lat pięćdziesiątych. Informacje o katalogach systematycznych według UKD w bibliotekach naukowych podawał H. Sawoniak w „Biuletynie Instytutu Bibliograficznego” z 1953 r. (t. 4 nr 3). Było to 129 bibliotek na 749, czyli 17% wykorzystujących UKD w swoich katalogach.

Przeprowadzone w 1985 r. przez Bibliotekę Narodową badania ankietowe²⁶, dotyczące katalogów rzeczowych w polskich dużych bibliotekach uniwersalnych, zarejestrowały 9 bibliotek stosujących katalogi systematyczne według UKD: 6 naukowych bibliotek publicznych (Warszawa, Łódź, Kraków, Szczecin, Wrocław i Lublin), a także biblioteki wyższych szkół pedagogicznych (Kraków i Opole) oraz Biblioteka Uniwersytetu Śląskiego.

Do lat dziewięćdziesiątych pozycja UKD w polskich bibliotekach była niezachwiana. Dominowały wtedy kartkowe katalogi systematyczne, a według tego systemu porządkowane były także księgozbiory w wolnym dostępie. Sytuacja zmieniła się wraz z wprowadzaniem do bibliotek automatyzacji. Biblioteki stanęły przed decyzją wyboru języka informacyjno-wyszukiwawczego. Analizowano wymogi i możliwości systemów zautomatyzowanych, dotychczasową tradycję katalogu systematycznego, możliwości retrokonwersji, dostępność gotowych opisów, jak wreszcie przyzwyczajenia i wygodę użytkowników. Zapadały różne decyzje. Oczywiście stało się stosowanie języka opartego na słownictwie naturalnym: języka haseł przedmiotowych, rzadziej języka deskryptorowego lub języka słów kluczowych. UKD dla niektórych bibliotek stawała się balastem. Porzucano ją zupełnie, albo też zachowywano jako dodatkową charakterystykę treści dokumentu „tylko dla wtajemniczonych”, nie dając użytkownikom katalogów komputerowych możliwości wyszukiwania za pomocą symboli UKD. Na decyzję o rezygnacji z UKD w niektórych bibliotekach mogła wpłynąć zbieżność dwu faktów: automatyzacji katalogów i opublikowania nowych tablic UKD uwzględniających gruntowne rewizje. Skala dokonywanych zmian i szybkość aktualizacji przeraziła bibliotekarzy. Sytuacja stała się paradoksalna, UKD krytykowana od lat za powolność aktualizacji i nienadążanie za rozwojem nauk, została odrzucona jako język informacyjny zbyt szybko i zbyt radykalnie się zmieniający. Nie wzięto pod uwagę faktu, że stosowanie tego samego języka dla całości zbiorów jest ogromną zaletą.

---

²⁵ J. Bornsteinowa: *Klasyfikacja dziesiąta w Polsce*. „Biuletyn Instytutu Bibliograficznego” 1957 nr 1 s. 1-32.

²⁶ T. Turowska: *Katalogi systematyczne w polskich bibliotekach uniwersalnych (na podstawie ankiety)*. W: *Opracowanie zbiorów w dużych bibliotekach uniwersalnych*. Warszawa 1989 s. 97-104.

Najczęściej jednak symbole UKD były włączone jako klucz wyszukiwawczy (obok haseł przedmiotowych) i wykorzystane w sposób, do jakiego były przygotowane systemy komputerowe, tj. według podanych cyfr bez rozpoznawania ich roli (symbole główne, symbole poddziałów wspólnych, symbole analityczne). Niektóre biblioteki podjęły jednak prace zmierzające do efektywnego wykorzystania UKD w katalogu komputerowym.

W 1998 r. w ramach Komisji ds. Opracowania Rzeczowego Zbiorów przy ZG SBP Agata Witkowska przeprowadziła ankietę na temat wykorzystania UKD w praktyce bibliotecznej²⁷. Uzyskane odpowiedzi pokazały stopniową marginalizację UKD w katalogach komputerowych. Wśród 42 ankietowanych bibliotek było 36 publicznych (tylko 3 nie posiadały katalogów komputerowych). Zdecydowana większość bibliotek (66%) stosowała w opracowaniu rzeczowym zbiorów dwa języki informacyjno-wyszukiwawcze: język haseł przedmiotowych i UKD. Pojawiły się także 3 biblioteki publiczne (WiMBP Słupsk, WBP Wałbrzych, WiMBP Wrocław), które nie wprowadziły symboli klasyfikacji do katalogu komputerowego, a jedna (WiMBP Bydgoszcz) zrezygnowała zupełnie z UKD. Językiem dominującym w katalogach zautomatyzowanych stał się język haseł przedmiotowych.

Utworzona w Bibliotece Narodowej w 1995 r. i aktualizowana na bieżąco (na podstawie dostępnych źródeł) baza adresowo-informacyjna o bibliotekach i ośrodkach informacji w Polsce (<http://www.bn.org.pl>; bazy w systemie MAK) podaje liczbę 3039 (na 7129 bibliotek) katalogów systematycznych według UKD, niestety przeważnie nie rozróżnia katalogów tradycyjnych i komputerowych. Trzeba jednak pamiętać, że informacje w tej bazie nie są pełne i wyczerpujące, a mają jedynie charakter orientacyjny. Na tak dużą liczbę składają się przede wszystkim biblioteki publiczne i pedagogiczne, a także 159 bibliotek szkół wyższych (biblioteki główne łącznie z wydziałowymi, zakładowymi i instytutowymi), a także 129 ośrodków informacji i 59 bibliotek instytutów naukowych. W grupie bibliotek szkół wyższych dominują techniczne i nowo powstałe prywatne o profilu ekonomicznym.

Lata dziewięćdziesiąte to również wchodzenie na polski rynek dużych zintegrowanych systemów zagranicznych, tworzenie konsorcjów użytkowników tego samego systemu, rozwój systemów rodzimych, organizowanie Narodowego Uniwersalnego Katalogu Centralnego (NUKAT), ujawnianie w Internecie katalogów lokalnych bibliotek.

Udostępnianie katalogów OPAC przez Internet rejestruje EBIB. Na podstawie tego rejestru (stan z przełomu czerwca i lipca 2004 r.) przeanalizowano katalogi pod kątem możliwości wyszukiwania według UKD. Na 313 bibliotek różnego typu i wielkości, które mają katalogi OPAC – w 86 (27,5%) stosowany jest język UKD, oczywiście obok języka haseł przedmiotowych, rzadziej języka słów kluczowych.

²⁷ A. Witkowska: *Uniwersalna Klasyfikacja Dziesiętna w praktyce bibliotecznej*. „Poradnik Bibliotekarza” 1998 nr 7-8 s. 13-23.

Poniższe zestawienie przedstawia biblioteki wykorzystujące UKD w katalogach OPAC

Biblioteki uniwersyteckie:

1. Biblioteka Nauk Humanistycznych i Społecznych Uniwersytetu Zielonogórskiego, system PROLIB
2. Biblioteka Uniwersytetu Warmińsko-Mazurskiego, system ALEPH
3. Biblioteka Uniwersytetu Śląskiego w Katowicach, system PROLIB

Biblioteki uczelni technicznych:

1. Biblioteka Akademii Morskiej w Szczecinie, system SOWA
2. Biblioteka Akademii Techniczno-Humanistycznej w Bielsku Białej, system PROLIB
3. Biblioteka Politechniki Białostockiej, system ALEPH, kartoteka wzorcowa UKD
4. Biblioteka Politechniki Krakowskiej, system TINLIB, tezaurus
5. Biblioteka Politechniki Rzeszowskiej, system SOWA
6. Biblioteka Politechniki Szczecińskiej, system ALEPH
7. Biblioteka Politechniki Śląskiej w Gliwicach, system PROLIB
8. Biblioteka Politechniki Świętokrzyskiej, system TINLIB
9. Biblioteka Politechniki Warszawskiej, system ALEPH
10. Biblioteka Wojskowej Akademii Technicznej, system SOWA

Biblioteki uczelni rolniczych:

1. Biblioteka Akademii Rolniczej w Szczecinie, system ISIS

Biblioteki uczelni ekonomicznych:

1. Biblioteka Akademii Ekonomicznej w Katowicach, system PROLIB

Biblioteki państwowych szkół wyższych:

1. Biblioteka Nauczycielskiego Kolegium Języków Obcych w Przemysłu, system MOL
2. Biblioteka Państwowej Wyższej Szkoły Zawodowej w Nysie, system SOWA

Biblioteki wyższych szkół niepaństwowych:

1. Biblioteka Wyższej Szkoły Finansów i Rachunkowości w Sopocie, system LIBRA
2. Biblioteka Wyższej Szkoły Informatyki i Ekonomii Towarzystwa Wiedzy Powszechnej w Olsztynie, system MOL
3. Biblioteka Wyższej Szkoły Handlowej w Kielcach, system SOWA
4. Biblioteka Wyższej Szkoły Humanistyczno-Ekonomicznej we Włocławku, system SOWA
5. Biblioteka Wszechnicy Świętokrzyskiej w Kielcach, system MOL
6. Biblioteka Wyższej Szkoły Bankowej w Poznaniu, system SOWA
7. Biblioteka Wyższej Szkoły Biznesu, National Luis University w Nowym Sączu, system PROLIB
8. Biblioteka Wyższej Szkoły Ekonomii i Administracji w Bytomiu, system SOWA
9. Biblioteka Wyższej Szkoły Hotelarstwa i Turystyki w Częstochowie, system MOL
10. Biblioteka Wyższej Szkoły Humanistycznej Towarzystwa Wiedzy Powszechnej w Szczecinie, system MOL
11. Biblioteka Wyższej Szkoły Informatyki i Zarządzania w Rzeszowie, system PROLIB
12. Biblioteka Wyższej Szkoły Lingwistycznej w Częstochowie, system SOWA

13. Biblioteka Wyższej Szkoły Przedsiębiorczości i Zarządzania w Warszawie, system PATRON
14. Biblioteka Wyższej Szkoły Zarządzania i Administracji w Zamościu, system PROLIB
15. Biblioteka Wyższej Szkoły Zarządzania i Marketingu w Sosnowcu, system SOWA

Biblioteki wojskowe:

1. Biblioteka Centrum Szkolenia Wojsk Lądowych w Poznaniu, system SOWA

Biblioteki instytutów:

1. Biblioteka Centralnego Instytutu Ochrony Pracy w Warszawie, system ALEPH
2. Biblioteka Instytutu Badawczego Leśnictwa w Warszawie, system ISIS
3. Biblioteka Instytutu Obróbki Skrawaniem w Krakowie, system SOWA

Biblioteki pedagogiczne:

1. Biblioteka Akademii Pedagogiki Specjalnej w Warszawie, system SOWA
2. Biblioteka Akademii Podlaskiej w Siedlcach, system PROLIB
3. Biblioteka Akademii Świętokrzyskiej w Kielcach, system ALEPH
4. Biblioteka Pedagogiczna w Siedlcach, system PROLIB
5. Biblioteka Pedagogiczna w Tarnobrzegu, system PROLIB
6. Biblioteka Pedagogiczna w Toruniu, system SOWA
7. Biblioteka Wyższej Szkoły Pedagogicznej w Częstochowie, system TINLIB
8. Książnica Pedagogiczna w Kaliszu, system SOWA
9. Pedagogiczna Biblioteka Wojewódzka w Łodzi, system SOWA
10. Publiczna Biblioteka Pedagogiczna w Poznaniu, system MAK
11. Warmińsko-Mazurska Biblioteka Pedagogiczna w Elblągu, system PATRON

Biblioteki publiczne:

1. Biblioteka Elbląska, system SOWA
2. Biblioteka Miejsko-Powiatowa w Kwidzynie, system SOWA
3. Biblioteka Publiczna w Ostrowie Wielkopolskim, system SOWA
4. Biblioteka Publiczna Gminy Wejherowo w Bolszewie, system LIBRA
5. Gminna Biblioteka Publiczna w Klonowej (powiat sieradzki), system LIBRA
6. Gminna Biblioteka Publiczna w Przygodzicach (powiat ostrowski), system SOWA
7. Gminna Biblioteka Publiczna w Ostrowie Wlkp. z siedzibą w Gorzycach, system SOWA
8. Gminna Biblioteka Publiczna w Brzeźniu (powiat sieradzki), system SOWA
9. Książnica Beskidzka w Bielsku-Białej, system PATRON
10. Książnica Podlaska w Białymstoku, system MAK
11. Miejska Biblioteka Publiczna w Bolesławcu, system SOWA
12. Miejska Biblioteka Publiczna w Chrzanowie, system SOWA
13. Miejska Biblioteka Publiczna w Ełku, system SOWA
14. Miejska Biblioteka Publiczna w Katowicach, system PROLIB
15. Miejska Biblioteka Publiczna w Kędzierzynie-Koźlu, system PROLIB
16. Miejska Biblioteka Publiczna w Kołobrzegu, system MAK
17. Miejska Biblioteka Publiczna w Lublińcu, system SOWA
18. Miejska Biblioteka Publiczna w Koninie, system SOWA
19. Miejska Biblioteka Publiczna w Lesznie, system SOWA
20. Miejska Biblioteka Publiczna w Łąncucie, system SOWA
21. Miejska Biblioteka Publiczna w Olsztynie, system SOWA
22. Miejska Biblioteka Publiczna w Piotrkowie Trybunalskim, system SOWA
23. Miejska Biblioteka Publiczna w Siedlcach, system MAK
24. Miejska Biblioteka Publiczna w Skierniewicach, system SOWA
25. Miejska Biblioteka Publiczna w Sopocie, system PATRON

26. Miejska Biblioteka Publiczna w Szczecinie, system PROLIB
27. Miejska i Powiatowa Biblioteka Publiczna w Nowym Tomyślu, system SOWA
28. Miejska i Powiatowa Biblioteka Publiczna w Raciborzu, system PATRON
29. Miejsko-Gminna Biblioteka Publiczna w Złoczewie, system SOWA
30. Powiatowa Biblioteka Publiczna w Sieradzu, system SOWA
31. Powiatowa i Miejska Biblioteka Publiczna w Pile, system SOWA
32. Powiatowa i Miejsko-Gminna Biblioteka Publiczna w Grodzisku Wlkp., system SOWA
33. Wojewódzka Biblioteka Publiczna i Centrum Animacji Kultury w Poznaniu, system SOWA
34. Wojewódzka Biblioteka Publiczna w Opolu, system SOWA
35. Wojewódzka i Miejska Biblioteka Publiczna w Gdańsku, system PATRON
36. Wojewódzka i Miejska Biblioteka Publiczna w Rzeszowie, system SOWA
37. Wojewódzka i Miejska Biblioteka Publiczna w Zielonej Górze, system PROLIB
38. Biblioteka Publiczna m. st. Warszawy Dzielnicy Ochota. Czytelnia Naukowa, system SOWA
39. Biblioteka Publiczna m. st. Warszawy Dzielnicy Wola. Czytelnia Naukowa, system SOWA

Wykaz katalogów według systemów, w których funkcjonuje UKD:

- SOWA 42 biblioteki (głównie publiczne)
- PROLIB 15 bibliotek
- ALEPH 6 bibliotek
- PATRON 6 bibliotek
- MOL 5 bibliotek (głównie niepaństwowych szkół wyższych)
- MAK 4 biblioteki
- LIBRA 3 biblioteki
- TINLIB 3 biblioteki
- ISIS 2 biblioteki

Wymienione systemy są bardzo różne, od zagranicznych (ALEPH, TINLIB) do polskich: firmy MOL z Gdyni: MOL, LIBRA, PATRON, firmy Max Electronic z Zielonej Góry: PROLIB, firmy Sokrates-software: SOWA, a także MAK Biblioteki Narodowej i system CDS/ISIS. Możliwości wyszukiwania w tych systemach według symboli UKD analizowali Dariusz Grygrowski²⁸ i Piotr Bierczyński²⁹. UKD jest w tych systemach jednym z wielu kluczy wyszukiwawczych, przeważnie obok hasła osobowego, tytułu, hasła przedmiotowego. Sposób prezentacji w nich UKD jest bardzo różny, nawet w bibliotekach obsługiwanych przez ten sam system. Jednak trudno nie zgodzić się z opinią P. Bierczyńskiego: *Wprowadzenie w bibliotekach publicznych do opracowania języka haseł przedmiotowych Biblioteki Narodowej pomniejsza znaczenie UKD jako języka informacyj-*

²⁸ D. Grygrowski: *Uniwersalna Klasyfikacja Dziesiętna jako komplementarne narzędzie wyszukiwawcze w katalogu zautomatyzowanym*. Ogólnopolska konferencja: „Potrzeby bibliotek naukowych i publicznych w zakresie opracowania rzeczowego”. Biblioteka Narodowa 7-9 grudnia 1999 [maszyn. powiel.]. [Referat ten zamieszczony jest w niniejszym tomie na s. 53-68, red.].

²⁹ P. Bierczyński: *Wykorzystanie symboli UKD z Przewodnika Bibliograficznego w systemie zautomatyzowanym (na przykładzie programu MAK. Problematyka reklasyfikacji i miejsca UKD w bibliotekach stosujących również język haseł przedmiotowych BN*. Ogólnopolska konferencja: Potrzeby bibliotek naukowych i publicznych w zakresie opracowania rzeczowego. Biblioteka Narodowa 7-9 grudnia 1999 [maszyn. powiel.].

no-wyszukiwawczego [...]. Warto jednak wskazać, że dla pewnych dziedzin i zagadnień wyszukiwanie przez symbol UKD pozwala szybciej znaleźć odpowiedź w komputerowej bazie. Dotyczy to symboli skupiających w swoim zakresie wiele haseł przedmiotowych, których nawet bibliotekarz blisko związany z opracowaniem i działalnością informacyjną nie jest w stanie dobrze przyswoić. Uwaga ta jest szczególnie aktualna, wobec rozwoju słownictwa JHP BN i zmian w metodyce tematowania.

Nakreślony obraz wykorzystania Uniwersalnej Klasyfikacji Dziesiątej w polskich bibliotekach na początku nowego wieku wydaje się już ustabilizowany. Język ten przetrwał, stając się uzupełniającym obok języka haseł przedmiotowych w katalogach komputerowych bibliotek publicznych, pedagogicznych, wyższych uczelni technicznych oraz nowo tworzonych prywatnych szkół wyższych. W dalszym ciągu występuje jako jedyny w bibliotekach nieskomputeryzowanych, one jednak mogą w planach komputeryzacji czerpać z pozytywnych doświadczeń bibliotek, które przeszły już trudny okres budowania dostępu do symboli UKD za pomocą haseł przedmiotowych (w Bibliotece Politechniki Białostockiej), czy tezaurusa (w Bibliotece Politechniki Krakowskiej)³⁰. Należy się zgodzić z opinią Eugeniusza Ścibora, że „przewrotu w dziedzinie JIW nie spowodowała również kolejna rewolucja informatyczna, która się dokonała w latach pięćdziesiątych ubiegłego stulecia i polegała na rozpowszechnieniu się sieci komputerowych, w tym Internetu. Nadal stosowane są cztery podstawowe typy JIW: klasyfikacje ..., języki haseł przedmiotowych, języki deskryptorowe i języki słów kluczowych: zmienia się jednak ich zasięg i sposób używania. Ewolucja JIW wydaje się zmierzać w kierunku wykształcenia się jednego optymalnego typu JIW, będącego połączeniem systemu klasyfikacji i języka deskryptorowego”³¹. Trafność przewidywań sprawdzić będzie można za X-dziesiąt lat.

BIBLIOGRAFIA

- Białkowska, B. (1972). *Wykaz działów katalogu rzeczowego w bibliotekach publicznych dla dzieci i młodzieży*. „Poradnik Bibliotekarza” nr7-8 s. 195-216.
- Białkowska, B. (1982). *Wykaz działów katalogu rzeczowego w bibliotekach publicznych dla dzieci i młodzieży*. Warszawa: Biblioteka Narodowa.
- Białkowska, B. (1991). *Wykaz działów katalogu rzeczowego w bibliotekach publicznych dla dzieci i młodzieży*. Wyd.2 popr. i uzup. Warszawa: Biblioteka Narodowa.
- Bierczyński, P. (1999). *Wykorzystanie symboli UKD z Przewodnika Bibliograficznego w systemie zautomatyzowanym (na przykładzie programu MAK. Problematyka reklasyfikacji i miejsca UKD w bibliotekach stosujących również język haseł przedmiotowych BN*. Ogólnopolska konferencja: „Potrzeby

³⁰ Doświadczenia Biblioteki Głównej Politechniki Białostockiej omawia w niniejszym tomie Barbara Malesa (103-110); prace nad tezauryzacją UKD prowadzone w Bibliotece Politechniki Krakowskiej omawiają Małgorzata i Marek Nahotkowiec (111-130). [Red.].

³¹ E. Ścibor: *Języki informacyjno-wyszukiwawcze u progu XXI w. Próba oceny*. W: *Informacja. Wiedza. Gospodarka*. Warszawa 2001 s. 324.

- bibliotek naukowych i publicznych w zakresie opracowania rzeczowego”. Biblioteka Narodowa 7-9 grudnia 1999 [maszyn. powiel.].
- Bornsteinowa, J. (1925). *Zasady klasyfikacji dziesiętnej. Podręcznik bibliotekarski*. Warszawa: Gebethner i Wolff.
- Bornsteinowa, J. (1927). *Jak urządzić bibliotekę szkolną i domową?* Warszawa: Nasza Księgarnia.
- Bornsteinowa, J. (1951). *Klasyfikacja dziesiętna w „Przewodniku Bibliograficznym”*. *Tablice wybranych znaków dziesiętnych i objaśnienia wstępne*. „Biuletyn Instytutu Bibliograficznego” nr 5 s. 93-146.
- Bornsteinowa, J. (1957). *Klasyfikacja dziesiętna w Polsce*. „Biuletyn Instytutu Bibliograficznego” nr 1 s. 1-32.
- Czarnecka, J. (1969). *Wykaz działów katalogu rzeczowego dla małych bibliotek publicznych*. „Poradnik Bibliotekarza” nr 7-8 s. 193-209.
- Czarnecka, J. (1979). *Wykaz działów katalogu rzeczowego dla małych bibliotek publicznych*. Warszawa: Biblioteka Narodowa.
- Czarnecka, J. (1984). *Wykaz działów katalogu rzeczowego dla małych bibliotek publicznych*. Wyd. 2. Warszawa: Biblioteka Narodowa.
- Czarnecka, J. (1991). *Wykaz działów katalogu rzeczowego dla małych bibliotek publicznych*. Wyd. 3 popr. i rozsz. Warszawa: Biblioteka Narodowa.
- Czarnecka, J.; Sawoniak, H. (1975). *Klasyfikacja i katalog rzeczowy*. Warszawa: Państwowy Ośrodek Korespondencyjnego Kształcenia Bibliotekarzy.
- Czarnecka, J.; Sawoniak, H. (1987). *Klasyfikacja i katalog rzeczowy*. Wyd. 2 popr. Warszawa: Centrum Ustawicznego Kształcenia Bibliotekarzy.
- Czarnecka, J.; Siekierycz, K. (1956). *Katalog rzeczowy w bibliotekach gromadzkich i powiatowych*. Warszawa: Biblioteka Narodowa.
- Czarnecka, J.; Turowska, T. (1977). *Katalog rzeczowy w średnich bibliotekach publicznych. Schemat układu poprzedzony wstępem metodycznym*. Warszawa: Biblioteka Narodowa, Instytut Książki i Czytelnictwa.
- Czarnecka, J.; Turowska, T. (1978). *Katalog rzeczowy w średnich bibliotekach publicznych. Schemat układu poprzedzony wstępem metodycznym*. Wyd. 2. Warszawa: Biblioteka Narodowa.
- Czerwijowski, F. (1912). *Bibliotekarz. Krótkie wskazówki dla pracujących w bibliotekach*. Warszawa [nakł. aut.].
- Filipkowska-Szemplińska, J. (1930). *Organizacja bibliotek szkolnych*. Warszawa: Polskie Towarzystwo Wydawców Książek.
- Girwiczówna, P. (1947). *Małe tablice klasyfikacji dziesiętnej księgozbiorów*. Warszawa : Ministerstwo Oświaty 1947.
- Girwiczówna, P. (1947). *Skrót klasyfikacji dziesiętnej opracowany do celów dydaktycznych*. Łódź: Państwowy Instytut Książki.
- Grygowski, D. (1999). *Uniwersalna Klasyfikacja Dziesiętna jako komplementarne narzędzie wyszukiwawcze w katalogu zautomatyzowanym*. Ogólnopolska konferencja: „Potrzeby bibliotek naukowych i publicznych w zakresie opracowania rzeczowego”. Biblioteka Narodowa 7-9 grudnia 1999 [maszyn. powiel.]. *Klasyfikacja dziesiętna. Tablice skrócone*. (1950). Warszawa: Główny Instytut Dokumentacji Naukowo-Technicznej.
- Krótki opis dziesiętnej klasyfikacji bibliograficznej*. (1923). „Wiadomości Stałej Delegacji Polskich Zrzeszeń Technicznych” nr 1 s. A4-A6.
- Lewandowicz, G. (1998). *Wykaz działów katalogu rzeczowego w bibliotekach publicznych dla dzieci i młodzieży*. Wyd. 3 popr. i rozsz. Warszawa: Biblioteka Narodowa, Instytut Książki i Czytelnictwa.
- Nowakowski, B. (1979). *Klasyfikacja. Katalog rzeczowy*. Warszawa: Centralna Biblioteka Wojskowa.

- Osmólska, S. (1959). *Klasyfikacja dziesiętna. Małe tablice*. Warszawa: Biblioteka Publiczna m.st. Warszawy.
- Rodowicz, S. (1921). *Jak prowadzę moją bibliotekę. Praktyczne wskazówki w zakresie organizowania bibliotek (według systemu dziesiętnego)*. Warszawa: Księgarnia Polska Towarzystwa Polskiej Macierzy Szkolnej.
- Rodowicz, S. (1932). *Organizacja biblioteki*. „Wiadomości Związku Polskich Zrzeszeń Techników” nr 13 s. A 77.
- Rodowicz, S. (1936). *Klasyfikacja dziesiętna (KD)*. „Przegląd Techniczny” nr 7 s. 200-201.
- Skrót klasyfikacji dziesiętnej. Wydanie autoryzowane Polskiej Sekcji Narodowej Federacji Międzynarodowej Dokumentacji*. (1938). FID 181. Warszawa: Sekcja Bibliograficzna Stowarzyszenia Techników Polskich.
- Sosińska-Kalata, B. (1993). *Uniwersalna Klasyfikacja Dziesiętna. Podręcznik*. Warszawa: Wydaw. SBP.
- Sosińska-Kalata, B. (1995). *Podręcznik UKD dla bibliotekarzy i pracowników informacji*. Warszawa: Wydaw. SBP.
- Ścibor, E. (1989). *Stan i perspektywy Uniwersalnej Klasyfikacji Dziesiętnej*. W: *Opracowanie rzeczowe zbiorów w dużych bibliotekach uniwersalnych*. Warszawa: Biblioteka Narodowa, s. 20-30.
- Ścibor, E. (2001). *Języki informacyjno-wyszukiwawcze u progu XXI w. Próba oceny*. W: *Informacja. Wiedza. Gospodarka*. Warszawa: Polskie Towarzystwo Informacji Naukowej, s. 309-328.
- Tablice Specjalne Klasyfikacji Dziesiętnej. Nauka wojenna. Wojskowość. Siły zbrojne*. (1971). Warszawa: Ministerstwo Obrony Narodowej.
- Tablice Specjalne Klasyfikacji Dziesiętnej. Nauka wojenna. Wojskowość. Siły zbrojne*. (1975). Wyd. 2 popr. i uzup. Warszawa: Ministerstwo Obrony Narodowej.
- Turowska, T. (1989). *Katalogi systematyczne w polskich bibliotekach uniwersalnych (na podstawie ankiety)*. W: *Opracowanie zbiorów w dużych bibliotekach uniwersalnych*. Warszawa: Biblioteka Narodowa, s. 97-104.
- Turowska, T. (1992). *Katalog rzeczowy w średnich bibliotekach publicznych*. Wyd. 3 popr. i uzup. Warszawa: Biblioteka Narodowa.
- Turowska, T. (1998). *Wykaz działów katalogu rzeczowego dla małych bibliotek publicznych*. Wyd. 4 popr. i rozsz. Warszawa: Biblioteka Narodowa.
- Ungurian, O. (1966). *Wprowadzenie do Uniwersalnej Klasyfikacji Dziesiętnej*. Warszawa: CIINTE.
- Ungurian, O. (1970). *Wprowadzenie do Uniwersalnej Klasyfikacji Dziesiętnej*. Wyd. 2. FID 409. Warszawa: Wydaw. Komunikacji i Łączności.
- Ungurian, O. (1978). *Wprowadzenie do Uniwersalnej Klasyfikacji Dziesiętnej*. Wyd. 3 popr. i uzup. FID 554. Warszawa: Wydaw. Komunikacji i Łączności.
- Uniwersalna Klasyfikacja Dziesiętna*. (1963-1975). Pełne wydanie polskie. 10 wydanie międzynarodowe. FID 327. Warszawa: IINTE.
- Uniwersalna Klasyfikacja Dziesiętna*. (1966). 2 wydanie skrócone w języku polskim. FID 365. Warszawa: CIINTE.
- Uniwersalna Klasyfikacja Dziesiętna*. (1969). Wydanie skrócone dla potrzeb „Przewodnika Bibliograficznego” i sieci bibliotek publicznych. FID 424. Warszawa: Stowarzyszenie Bibliotekarzy Polskich.
- Uniwersalna Klasyfikacja Dziesiętna*. (1974-1979). Pierwsze wydanie pośrednie w języku polskim. FID 502. Warszawa: IINTE.
- Uniwersalna Klasyfikacja Dziesiętna*. (1978). Wydanie skrócone dla potrzeb bieżącej bibliografii narodowej i bibliotek publicznych. FID 546. Warszawa: Stowarzyszenie Bibliotekarzy Polskich.

- Uniwersalna Klasyfikacja Dziesiętna.* (1981-1998). 2 wydanie pełne w języku polskim. FID 607, UDC-P007, UDC-P029. Warszawa: IINTE.
- Uniwersalna Klasyfikacja Dziesiętna.* (1982). 3 wydanie skrócone w języku polskim. FID 616. Warszawa: IINTE, CINTE.
- Uniwersalna Klasyfikacja Dziesiętna.* (1988). Wydanie skrócone dla potrzeb bieżącej bibliografii narodowej i bibliotek publicznych. FID 667. Warszawa: Stowarzyszenie Bibliotekarzy Polskich.
- Uniwersalna Klasyfikacja Dziesiętna.* (1993). Wydanie skrócone dla polskiej sieci informacji naukowej. UDC-P005. Warszawa: IINTE.
- Uniwersalna Klasyfikacja Dziesiętna.* (1997). Wydanie skrócone dla bieżącej bibliografii narodowej i bibliotek publicznych. UDC- P022. Warszawa: Biblioteka Narodowa.
- Witkowska, A. (1998). *Uniwersalna Klasyfikacja Dziesiętna w praktyce bibliotecznej.* „Poradnik Bibliotekarza” nr 7-8 s. 13-23.

UNIWERSALNA KLASYFIKACJA DZIESIĘTNA JAKO NARZĘDZIE WYSZUKIWAWCZE W KATALOGU ZAUTOMATYZOWANYM¹

Uniwersalna Klasyfikacja Dziesiątka jest dla przeciętnego użytkownika biblioteki narzędziem raczej mało znanym. Niektórzy pamiętają być może lekcje biblioteczne w szkole podstawowej, na których bibliotekarka szkolna tłumaczyła zasady budowy klasyfikacji. Akronym UKD przywodzi na myśl wspomnienie planszy wiszącej gdzieś na ścianie w bibliotece szkolnej, a zawierającej ogólny schemat klasyfikacji dziesiątnej. Może ktoś wspomni katalog systematyczny uporządkowany według niezrozumiałych ciągów cyfr, z którego i tak rzadko się korzystało, bo o ile prościej i przyjemniej było „buszować” między półkami lub zapytać panią bibliotekarkę. Jednym słowem, przeciętnemu czytelnikowi UKD kojarzyć się może z przeszłością.

UKD jest postrzegana jako sposób informacji katalogowej w bibliotece tradycyjnej, czyli posiadającej katalog kartkowy. Określenie „tradycyjna” w stosunku do biblioteki traci powoli swój opisowy charakter, a nabiera cech wartościujących. Już wkrótce pojęcie „biblioteka tradycyjna” dla technologicznych neofitów będzie znaczyło tyle co anachroniczna, a katalog kartkowy będzie przykładem niegdysiejszej dwudziestowiecznej techniki bibliotecznej. Bibliotece tradycyjnej przeciwstawiona będzie biblioteka elektroniczna, cyfrowa, wirtualna, a co najmniej hybrydowa z katalogiem komputerowym, pełną automatyzacją procesów bibliotecznych i częściowo lub w całości zdigitalizowanymi zbiorami. Ścisłe wiązanie UKD z katalogiem kartkowym, będącym w przypadku niektórych bibliotek częściowym odwzorowaniem porządku na półkach, nie jest dla tego języka informacyjno-wyszukiwawczego korzystne i nie wróży nic dobrego dla przyszłości klasyfikacji. Utrwalanie się poglądu o wzajemnej zależności katalogu kartkowego i UKD sprawia, że w dobie automatyzacji bibliotek wielu bibliotekarzy nie daje szans UKD, nie widząc w niej potencjalnego narzędzia

---

¹ Tekst tego referatu otrzymali uczestnicy ogólnopolskiej konferencji w Bibliotece Narodowej (7-9 grudnia 1999 r.) zorganizowanej pod hasłem „Potrzeby bibliotek naukowych i publicznych w zakresie opracowania rzeczowego”. Redaktorzy niniejszego tomu uznali za wskazane umieścić w nim ten referat mimo upływu pięciu lat od jego napisania. Zdecydowałem się nie dokonywać w nim istotnych zmian, pozostawiając Czytelnikom możliwość oceny, jak bardzo minione pięć lat zweryfikowało zawarte w referacie stwierdzenia. Z porównania obu moich tekstów zamieszczonych w niniejszym tomie może wynikać, że droga do pełnej „symbiozy” programów automatycznej obsługi biblioteki i UKD – choć trudna – wiedzie jednak w dobrym kierunku.

dzia informacyjno-wyszukiwawczego w katalogach zautomatyzowanych. Decyzja o automatyzacji katalogu jest momentem, w którym ujawnia się stosunek danej biblioteki do UKD, a dla klasyfikacji jest poważną próbą „przetrwania”. Szczególnie widać to w dużych bibliotekach publicznych i naukowych, w których do momentu rozpoczęcia automatyzacji stosowano w opracowaniu rzeczowym UKD, ale zasadnicza część zbiorów ustawiona była według *numerus currens*. W momencie rezygnacji z UKD jako języka opisu dokumentu i wyszukiwania dokumentu jedynym śladem niegdyś stosowania w danej bibliotece klasyfikacji dziesiętnej będzie ustawienie zbiorów w czytelni.

O rezygnacji z UKD w dużych bibliotekach pisał niedawno Eugeniusz Ścibor, uznając to zjawisko za niekorzystne. Tak postąpiono między innymi w Bibliotece WSP w Olsztynie, Bibliotece Publicznej m. st. Warszawy, Centralnej Bibliotece Statystycznej². W każdym z tych przypadków powód, czy przyczyną rezygnacji była jedna: automatyzacja katalogu bibliotecznego. Decyzja o rezygnacji z UKD szczególnie łatwo przychodzi właśnie dużym bibliotekom, których zasadniczy księgozbiór ustawiony jest według *numerus currens*, a zatem nie są one organicznie związane z UKD przez fakt, że sygnatura książki musi zawierać się w symbolu UKD. W mniejszych bibliotekach, gdzie sygnatura zawiera numer działu klasyfikacji, „rozwód” z UKD nie przychodzi już tak łatwo. E. Ścibor zwrócił też uwagę na zjawisko rezygnacji z przeindeksowania zbiorów opracowanych przy użyciu UKD w momencie wprowadzenia systemu zintegrowanego, a z nim nowego języka opracowania rzeczowego³. Prowadzi to do nienaturalnego podziału księgozbioru na „nowy” (opracowany nowym językiem) i „stary” zbiór (opracowany w czasach używania UKD). W nauce i edukacji „świeżość” źródeł informacji jest istotną ich wartością, ale nic nie usprawiedliwia skazywania starszych publikacji na zapomnienie tylko dlatego, że zostały opracowane rzeczowo w czasach budowy katalogu kartkowego. Nie wszyscy czytelnicy zdają sobie sprawę, że baza komputerowa informuje tylko o części księgozbioru danej biblioteki. Poszukując informacji katalogowej wyłącznie przy użyciu komputera, nieświadomie zawężają wyniki swych poszukiwań. Czytelnicy bardzo chętnie akceptują nowy sposób wyszukiwania informacji katalogowej. Do tego stopnia, że czasem polegają wyłącznie na nim. Michael Lesk pisał nawet o zjawisku ignorowania przez czytelników starszych zbiorów w momencie, gdy tylko jedna trzecia księgozbioru została skatalogowana w komputerze⁴.

Sygnalem o zamiarze stopniowego rezygnowania z UKD w dużych bibliotekach były wyniki ankiety przeprowadzonej przez Agatę Witkowską w 1998 r.⁵ Z uzyskanych odpowiedzi wynikało, że 73% ankietowanych

² E. Ścibor: *Transformacja Uniwersalnej Klasyfikacji Dziesiętnej*. „Poradnik Bibliotekarza” 1999 nr 6 s. 5.

³ Tamże, s. 5.

⁴ M. Lesk: *Cyfrowe książki*. „Świat Nauki” 1997 nr 5 s. 38.

⁵ A. Witkowska: *Uniwersalna Klasyfikacja Dziesiętna w praktyce bibliotecznego. Wyniki ankiety*. „Poradnik Bibliotekarza” 1998 nr 7-8 s. 13-23.

bibliotek, wśród których większość stanowiły Wojewódzkie i Miejskie Biblioteki Publiczne, posiadało sygnatury oparte na UKD. Gdyby badaniem objąć również mniejsze biblioteki publiczne, odsetek ten byłby jeszcze większy. Z ankiet wynikało także, iż kilkanaście bibliotek-respondentów mniej lub bardziej zdecydowanie zamierza rezygnować z UKD w procesie automatyzacji.

Wśród bibliotekarzy nie brakuje osób niechętnych UKD i można tę niechęć zrozumieć. Klasyfikacja ma swoje mankamenty. Przede wszystkim jako język oparty na słownictwie sztucznym nie może liczyć na sukces w zestawieniu z językami opartymi na słownictwie paranaturalnym, jak chociażby język haseł przedmiotowych. Wieloaspektowość klasyfikowania powoduje, że nie zawsze wiadomo, gdzie opracowaną książkę umieścić w zbiorze ułożonym według UKD. Długość niektórych symboli rozwiniętych, a szczególnie złożonych także nie wzbudza sympatii, a zauważmy, że w wyniku zmian dokonanych na początku lat dziewięćdziesiątych symbole w ważnych działach językoznawstwa, literatury, historii i geografii uległy wydłużeniu. W sytuacji, gdy sygnaturę książki stanowi część symbolu UKD, skrócenie symbolu złożonego do pierwszego symbolu głównego nie zawsze jest satysfakcjonujące. Wystarczy porównać „stary” symbol literatury polskiej złożony z 3 znaków i „nowy” zbudowany z 9 znaków, żeby zrozumieć, z jaką niechęcią przyjęli niektórzy bibliotekarze zmiany dokonane przez Konsorcjum UKD. Modyfikacje układu klasyfikacji i zmiany zasad klasyfikowania nie przysparzają klasyfikacji zwolenników wśród bibliotekarzy, bo wszelkie zmiany oznaczać mogą konieczność wprowadzenia poprawek we własnym zbiorze informacyjnym, czyli dodatkową pracę. To częściowo wyjaśnia, dlaczego wprowadzenie katalogu automatycznego jest tak wysoką barierą ograniczającą, czy przerywającą stosowanie UKD. W bibliotece stosującej klasyfikację szuflady katalogu kartkowego i znajdujące się w nich karty należało jakoś uporządkować. Nawet jeśli księgozbiór ustawiony był inaczej, porządek w szufladach wynikał ze schematu klasyfikacji oraz tzw. porządku pionowego symboli. Natomiast w komputerze dane nie są ułożone liniowo jak w katalogu kartkowym, a dla użytkownika ten układ jest niewidoczny i nieistotny. Budowa komputerowej bazy danych i szybkość samej maszyny w wyraźny sposób ułatwia wyszukiwanie danych przy użyciu pojęć języka naturalnego. UKD ze swymi skomplikowanymi symbolami wydawać się może w tym momencie zbędna. Zdecydowana i natychmiastowa rezygnacja z UKD w momencie udostępnienia katalogu komputerowego nie wydaje się słuszna. Jest dobrowolnym pozbyciem się jednego z narzędzi wyszukiwawczych. Możliwość opisu i wyszukiwania dokumentów przy użyciu języków paranaturalnych jest oczywiście wielkim osiągnięciem systemów komputerowych. Indeksy haseł przedmiotowych i określników, deskryptorów, tytułów i słów kluczowych w tytule są prostymi i wygodnymi dla czytelnika narzędziami wyszukiwania informacji i gromadzenia opisów bibliograficznych. Nie są jednak idealne. UKD może więc pozostawać narzędziem komplementarnym. Dzięki swej odmienności, logicznej strukturze może być dodatkowym i efektyw-

nym narzędziem opracowania i wyszukiwania dokumentów w zbiorze informacyjnym. Zrozumienie tej kwestii i przychylność bibliotekarzy dla UKD w momencie rozpoczęcia automatyzacji katalogu to jeden z warunków przetrwania UKD w bibliotekach przeszłości. Innym warunkiem są możliwości stosowanych w automatyzacji bibliotek programów komputerowych. Akceptowanie przez system zintegrowany symboli UKD świadczy albo o poważnym traktowaniu przez autorów programu owej klasyfikacji jako narzędzia pracy bibliotekarza, albo o tym, że klient, czyli określona biblioteka, zażyczył sobie, by instalowane oprogramowanie dawało możliwość opracowania i wyszukiwania informacji przy użyciu UKD. Dlatego postanowiłem przyjrzeć się popularnym programom obsługi biblioteki pod kątem tego, jak „radzą sobie” one z UKD. W wyniku tej obserwacji nie powstał żaden ranking, bo nie było to moim celem. Miałoby to sens, gdyby wyszukiwanie wg UKD było istotną cechą dobrego programu bibliotecznego, a tak nie jest i raczej nie będzie. Bibliotekarze dokonują wyboru programu, porównując inne cechy, przyjmując inne kryteria oceny. Cena programu ma tu istotne znaczenie. Może jednak powinni w swej strategii wyboru programu bibliotecznego umieścić punkt: „możliwości programu odnośnie stosowanej w bibliotece klasyfikacji”.

Niestety, różne przesłanki wskazują na to, że mechanizm jest zupełnie odwrotny. Zamiast zatroszczyć się, czy kupowany program współpracuje z klasyfikacją, niektórzy bibliotekarze wydają raczej westchnienie ulgi, że oto nadchodzi moment pozbycia się UKD, bo komputer zapewnia pełne wyszukiwanie przy użyciu słów języka naturalnego. Jest jeszcze trzecia postawa, dość dziwna. Oto w bibliotece, gdzie zasadniczy księgozbiór ustawiony jest według *numerus currens*, od chwili otwarcia katalogu komputerowego wpisuje się nadal do rekordów książek symbol UKD, tak jak robiono to dotychczas w katalogu kartkowym. W sytuacji, gdy program komputerowy nie tworzy indeksu UKD i nie daje możliwości wyszukiwania na podstawie symboli klasyfikacyjnych owa czynność nie ma żadnego uzasadnienia. Odbywa się to chyba na zasadzie rozpędu. Skoro więc program komputerowy nie tworzy indeksu UKD, a sygnatura książki nie powstaje w wyniku modyfikacji symbolu, wpisywanie symboli klasyfikacji do rekordu jest jak kwiatek do kożucha. Chyba, że spróbujemy zracjonalizować takie postępowanie. Oto w przyszłości biblioteka może zmienić swój lokal na większy i przestronniejszy (teoretycznie może). Powstanie więc możliwość udostępnienia większej części księgozbioru w wolnym dostępie do półek. Księgozbiór w wolnym dostępie powinien być ustawiony działowo, by czytelnik w jednym miejscu znalazł wszystkie pozycje z danej dziedziny. Wpisanie zawczasu symboli działów klasyfikacji do katalogu ułatwiłoby transformację księgozbioru z ustawienia według *numerus currens* w magazynie do ustawienia działowego w wolnym dostępie. Spytajmy zatem retorycznie, ile bibliotek liczy na spełnienie tej wizji? Z opisanej powyżej irracjonalnej sytuacji wyjścia są dwa. Albo całkowicie zaprzestać wpisywania symboli do rekordów, albo „nauczyć” program obsługi symbo-

li klasyfikacyjnych. Drugie wyjście jest dużo trudniejsze, ale na pewno bardziej uzasadnione.

Dla ścisłości dodajmy, że nie wszyscy bibliotekarze są przekonani, iż UKD jest dobrym sposobem porządkowania księgozbioru w wolnym dostępie. Świadczy o tym przykład Biblioteki Uniwersyteckiej w Warszawie, gdzie przy projektowaniu nowego gmachu brano pod uwagę różne systemy działowego ustawienia księgozbioru, w tym UKD. Ostatecznie wybrano jednak Klasyfikację Biblioteki Kongresu. Dyrektor Henryk Hollender tłumaczy, dlaczego nie wybrano UKD:

...każdy język informacyjno-wyszukiwawczy spłaszcza zróżnicowanie i wieloaspektowość tekstów. Jeśli priorytetem jest przydzielenie książce jednoznacznej sygnatury, to klasyfikować wieloaspektowo nie możemy i już... To właśnie dlatego odrzuciliśmy Uniwersalną Klasyfikację Dziesiętną, która jest typowym narzędziem bibliograficznym, nakazującym, gdzie potrzeba, do klasyfikowania wieloaspektowego. Użycie UKD do rozmieszczenia zbiorów w wolnym dostępie oznacza zawsze uproszczenie UKD, pomijanie symboli i skracanie symboli, a sygnatury otrzymuje się i tak nad wyraz nieczytelne⁶.

Rzeczywiście wieloaspektowość klasyfikowania daje z jednej strony bogatą informację katalogową, ale z drugiej strony sprawia kłopot w umieszczeniu konkretnego tytułu w księgozbiornie. Znane są mi przypadki, gdy ta sama książka włączana była w różne miejsca księgozbioru. Spójrzmy na przykład *Pamiętnika z Powstania Warszawskiego* Mirona Białoszewskiego. Książka mogłaby mieć symbol

884-3:943.8.082.218:929(438)"19"A/Z
lub według nowej notacji
821.162.1-3:94(438).082.218:929-051(438)"19"A/Z.

Jak wiadomo symbol złożony podlega inwersji i każdy z trzech symboli głównych (dla literatury, historii i biografistyki) mógłby decydować o miejscu tej książki w księgozbiornie. Ci, którzy pamiętają, że książka jest lekturą szkolną, a także ze względu na autora umieszczają ją w dziale literatury, ale są też tacy, którzy zasugerowani tytułem umieszczają książkę wśród innych pamiętników w dziale biografii i wspomnień. Być może będą i tacy, którzy włączą swój egzemplarz między inne książki z dziedziny dwudziestowiecznej historii Polski. Każde z tych wyjść byłoby uprawnione. W niniejszym tekście skupię się jednak bardziej na możliwościach informacyjno-wyszukiwawczych UKD, a nie na problemach z ustawieniem księgozbioru.

Spotykane w bibliotekach programy komputerowej obsługi biblioteki akceptują w zasadzie symbole UKD, nie ma jednak programu idealnego pod tym względem, a od akceptacji do współpracy jest dość daleko. Miałem okazję przyrzeć się działaniu kilku programów najczęściej spotykanych w bibliotekach w Polsce, pod kątem tego, jak współpracują z klasyfi-

⁶ H. Hollender: *Klasyfikacja, wolny dostęp i aktyw piana*. „Bibliotekarz” 1999 nr 9 s. 16.

kacją dziesiętną. Były to: SOWA, MAK, MOL, LIBRA, PATRON, PROLIB, COLIBER, BELFER, APIS-ZB, a z zagranicznych TINLIB, ALEPH i HORIZON. Kilka z nich omówionych zostanie szerzej.

Na wstępie należy zrobić wyraźne zastrzeżenie, że wyszukiwanie według symboli UKD, jakie „przećwiczyłem” z wymienionymi programami, ma być traktowane jako narzędzie, czy sposób komplementarny. Należy pogodzić się z tym, że czytelnik nie wie i nie chce wiedzieć, co kryje się za cyframi symbolu UKD i nie zamierza używać symboli do przeszukiwania bazy bibliotecznej. Jest oczywiste, że przeciętny użytkownik biblioteki oczekuje, iż z katalogiem komputerowym komunikować się można przy użyciu prostych zwrotów języka naturalnego. Ale dla wtajemniczonego, znającego swą profesję bibliotekarza wyszukiwanie według UKD może być niekiedy źródłem zaskakujących informacji, wzbogacających inne metody wyszukiwania.

SOWA

Z działaniem SOWY pod kątem obsługi UKD zapoznałem się w jednej z bibliotek publicznych w Warszawie. SOWA tworzy indeks UKD, dzięki czemu możliwe jest wyszukiwanie według symboli. Układ indeksu przypomina nieco tzw. standardowy porządek pionowy symboli UKD, ale nie jest jego dokładnym odzwierciedleniem. SOWA odsyła nas do wiersza w indeksie, w którym ma miejsce pierwsze wystąpienie poszukiwanego symbolu. Potem w prosty sposób przez naciśnięcie Enter przechodzi się od symbolu do rekordu książki. W mniejszych bibliotekach taki sposób wyszukiwania byłby wystarczający. W dużych, gdzie klasyfikuje się bardziej szczegółowo, tworząc symbole rozwinięte z poddziałami wspólnymi, analitycznymi i syntetycznymi oraz symbole złożone, ta metoda już nie wystarczy. Jeśli więc próbowalibyśmy wyszukiwać symbole złożone, to mimo iż w indeksie znajdują się takie symbole, system nie wyświetli ich. Oto przykład. W omawianej bazie znajdowały się trzy książki o identycznym tytule: *Ekonomika budownictwa* (różnych autorów i z różnych lat). Każda z nich sklasyfikowana była w inny sposób. Pierwsza miała symbol 338:69. Druga symbol w myśl gramatyki UKD ten sam, a jednak w praktyce nie ten sam – 69:338 (*notabene* według nowych tablic UDC P022 z 1997 r. symbol dla tego tematu powinien mieć postać symbolu nieodwracalnego 338.45::69). Trzecia otrzymała poprawny gramatycznie symbol 69.003, czyli „budownictwo z ekonomicznego punktu widzenia”. Jeśli postawimy programowi pytanie o postaci „338:69” (oczywiście bez cudzysłowu), zostaniemy odesłani do pierwszego wystąpienia symbolu 339. Jak widać dla systemu barierą jest znak dwukropka, właściwy dla symboli złożonych. Choć więc w indeksie jest symbol 338:69, składnia identycznie postawionego pytania jest dla systemu niezrozumiała.

Dodajmy, że program jest także dość wrażliwy, jeśli chodzi o poprawność wpisywania symboli do pola UKD. Z jednej strony to dobrze, bo niezrozumiałe symbole system wyrzuca na początek lub koniec indeksu,

wychwytyjąc w ten sposób błędy. Jeśli więc w katalogu komputerowym w indeksie UKD są jakieś symbole przed encyklopediami 0/9 i po historii antypodów 994 (według FID 667), to znaczy, że rekordy te w polu UKD zawierają błędy. Z drugiej strony owa wrażliwość SOWY sprawia, że zupełnie poprawny symbol może znaleźć się wśród odrzutów na początku lub końcu indeksu. Tak właśnie stało się z symbolem dla *Antologii poezji żydowskiej* o postaci 892.4-1(082.2). Symbol jest najzupełniej poprawny i zgodny z poprzednią notacją symboli literatur według tablic FID 667, ale błędem osoby wprowadzającej symbol do rekordu było wstawienie jednej małej spacji przed symbolem. System, który porządkuje indeks UKD według cyfr początkowych symboli, przyjął za podstawę porządkowania ów znak spacji. To sprawiło, że książka ta, zamiast znaleźć się wśród innych książek z dziedziny literatury, została wyrzucona na początek indeksu do różnych błędnie sklasyfikowanych książek.

Niestety (dotyczy to SOWY, ale i innych omawianych programów) system nie zna na tyle układu klasyfikacji, by zapobiegać umieszczaniu błędnych symboli w indeksie UKD. Możliwe jest więc umieszczenie w indeksie symbolu zaczynającego się na 4, mimo iż dział ten od ponad 30 lat pozostaje pusty. W jednej z bibliotek spotkałem się z kuriozalnym symbolem o postaci 44(03) nadanym Encyklopedii Larousse'a. Błąd klasyfikatora polegał oczywiście na tym, że poddział wspólny miejsca dla Francji (44) zamienił na symbol główny 44 i połączył z symbolem poddziału wspólnego formy (03) – *Encyklopedie*. Oczywiście w wyniku tej modyfikacji nie powstał symbol o znaczeniu „encyklopedia francuska”, nie powstał w ogóle symbol UKD. Niestety programy komputerowe, nie znając budowy i gramatyki UKD, skłonne są akceptować tak błędnie zbudowane symbole w swoich indeksach⁷.

System niewłaściwie interpretuje także inne znaki. Oto książki na temat historii ZSRR miałyby według tablic FID 667 symbol [947+957]”19”. Jednak książka M. Gorbaczowa *Przebudowa i nowe myślenie*, której nadano prawidłowy symbol [947+957]:329.15 znalazła się na samym końcu indeksu, w pewnym oddaleniu od książek na temat historii ZSRR. Oczywiście, o miejscu tego symbolu w indeksie UKD zadecydował pierwszy nawias kwadratowy, a nie dziewiątka. Obowiązek pominięcia pierwszego nawiasu kwadratowego w znaku grupowania rozpoczynającym symbol złożony nie jest dla wszystkich oczywisty⁸. Gdyby jednak go nie było, książki Gorbaczowa nie spotkałaby opisana banicja. Tu ujawnia się drobna przewaga MAK-a (o którym więcej za chwilę), który ignoruje w indek-

⁷ Na przykład w indeksie UKD w bazie Czytelni BN znajduje się kilka symboli zaczynających się od czwórki.

⁸ Z dwóch popularnych polskich podręczników UKD: Olgierda Unguriana *Wprowadzenie do Uniwersalnej Klasyfikacji Dziesiątnej* i Barbary Sosińskiej-Kalaty *Podręcznik UKD dla bibliotekarzy i pracowników informacji*, ten pierwszy nie pomijał nawiasu kwadratowego otwierającego symbol złożony (np. [622+669](485) – górnictwo i metalurgia w Szwecji (s. 149). Również tablice wydane przez IINTE w 1982 r. (FID 616) mówiły jedynie o „możliwości pomijania pierwszego nawiasu kwadratowego zaczynającego dany symbol złożony” (s. XII).

sie UKD znaki łączące i wskaźniki poddziałów, a także kropkę delimitacyjną (stawianą w symbolu po każdym trzech cyfrach). Lepiej byłoby, by program rozpoznawał wszystkie znaki alfabetu UKD, przede wszystkim wskaźniki poddziałów. Ułatwiłoby to wyszukiwanie książek nie tylko przez symbole główne, ale też podziały. Taka modyfikacja programów bibliotecznych byłaby jednak trudna do osiągnięcia. Dlatego ostatecznie lepiej, gdy system ignoruje znaki łączące, niż gdyby miał reagować na nie, jak na błąd składniowy.

Wróćmy do przykładu z trzema książkami o tytule *Ekonomika budownictwa*. Jeśli przeszukujemy indeks, pytając o książki z tej dziedziny, czyli opatrzone symbolem 69, uzyskamy rekord tej książki, która ma symbol 69:338 oraz tej, którą opatrzone symbolem 69.003. Natomiast rekord książki o symbolu 338:69 nie zostanie wyświetlony. Dzieje się tak dlatego, że symbol 69 nie został w tym ostatnim przypadku zindeksowany. W momencie tworzenia rekordu istnieje w SOWIE możliwość powtórzenia pola UKD. W powtórzonych polach powinny znaleźć się kolejne symbole główne symbolu złożonego, dzięki czemu wszystkie byłyby indeksowane. Natomiast wpisując cały symbol do jednego pola twórca rekordu ogranicza walory informacyjne katalogu automatycznego. Niektórzy postępują tak ze względu na czytelność wydrukowanej potem karty katalogowej. Taka argumentacja nie przekonuje. Już sam fakt, iż ogranicza się możliwości programu w celu uzyskania estetycznych wydruków budzi wątpliwość. Dla wielu bibliotekarzy program biblioteczny nie jest wsparciem w rozbudowie katalogu kartkowego, ale alternatywą dla niego. Wyrazem tego bywa natychmiastowe zamknięcie katalogu kartkowego w momencie udostępnienia katalogu automatycznego. Poza tym warto przypomnieć słowa Olgierda Unguriana, który właśnie zalecał pionowy zapis symboli:

Pamiętamy, że symbole złożone, zapisywane w jednym wierszu przy pomocy dwukropka, wpisywane są na karcie dokumentacyjnej w postaci dwóch (lub więcej) niezależnych symboli umieszczonych jeden pod drugim⁹.

SOWA stwarza więc możliwość właściwego indeksowania symboli składowych symbolu złożonego, trzeba jednak pamiętać o powtórzeniu pola UKD w momencie tworzenia opisu książki.

MAK

Najlepiej przyjrzeć się działaniu MAK-a (pod kątem współpracy z klasyfikacją dziesiętną) w miejscu, gdzie powstał – w Bibliotece Narodowej w Warszawie. W BN udostępniono kilka baz komputerowych w MAK-u, w których istnieje możliwość wyszukiwania w indeksie UKD (indeks UKD utworzono dla katalogu Czytelni Głównej) lub według nieco bardziej skomplikowanego kryterium UKD. To drugie wyjście można stosować, gdy nie

⁹ O. Ungurian: *Wprowadzenie do Uniwersalnej Klasyfikacji Dziesiętnej*. Warszawa 1978, s. 205.

został utworzony dla danego zbioru indeks UKD lub, gdy chcemy wyszukiwać według określonych, wybranych elementów znajdujących się w polu UKD z zastosowaniem maskowania. Jeśli więc chcielibyśmy szukać wszystkie książki dotyczące Brazylii, należałoby w polu dialogowym wyszukiwania według kryterium UKD wpisać pytanie *(81), co oznaczałoby, iż poszukuje się książek na dowolne tematy, ale mających w symbolach UKD poddział wspólny miejsca (81) – *Brazylia*. Możliwość maskowania istnieje też w innych omawianych programach bibliotecznych, ale jest to wygodne, gdy dotyczy indeksu. Gdy jednak dotyczy przeszukiwania całej bazy, to efekt jest mniej imponujący, bo takie wyszukiwanie jest bardzo czasochłonne.

Jak już wspominałem, MAK ignoruje w indeksie UKD znaki nie będące cyframi, dzięki czemu w indeksie znajduje się cały symbol, jakim opatrzone książkę, z jednym wyjątkiem – system nie indeksuje symboli zawierających znak grupowania [...]. Ujawnił to eksperyment z wyszukiwaniem książek na temat kamieni szlachetnych przy zastosowaniu różnych sposobów wyszukiwania. Przez indeks słów w tytule znajdujemy 4 rekordy książek:

- A – *Wielka encyklopedia kamieni szlachetnych i ozdobnych* (N. Sobczak)
- B – *Gemmologia czyli nauka o kamieniach szlachetnych i ozdobnych* (W. Heflik, N. Natkaniec)
- C – *Kamienie ozdobne Polski* (W. Heflik)
- D – *Kamienie szlachetne* (K. Maślankiewicz)

W indeksie tytułów, pytając o książki dotyczące kamieni szlachetnych, znajdujemy pozycje C i D. Pytając o to samo w indeksie działów UKD znajdujemy również pozycje C i D. W indeksie tematów i określników wyświetla się pozycja B i to samo w indeksie haseł przedmiotowych. W indeksie symboli UKD należy zadać pytanie o postaci 553.8 (kamienie szlachetne). W wyniku uzyskuje się rekordy książek B, C i D. A zatem najbliższe ideału jest wyszukiwanie według symboli UKD. Książka A nie pojawiła się nigdzie z wyjątkiem indeksu słów w tytule, bo jedyną formą opisu rzeczowego w tym rekordzie był symbol UKD o postaci 553.8:671](03). Skoro tak, dlaczego nie ma jej w indeksie UKD. Właśnie dlatego, że system nie indeksuje nawiasów kwadratowych. To, że w indeksie UKD znalazł się rekord *Encyklopedii Żurnalistyki* o symbolu 050+070(03), wynika paradoksalnie z faktu, że symbol zawiera błąd. Gdyby był zbudowany poprawnie i miał postać 050+070](03), wówczas niestety nie znalazłby się w indeksie UKD. Podobnie dzieje się w przypadku *Encyklopedii Impresjonizmu* o symbolu 75.036.2:929-052]"18/19"(03), która nie może być znaleziona przez symbol, gdyż nie jest on zindeksowany, bo zawiera nawias kwadratowy. W indeksie UKD ta książka nie pojawi się wśród innych książek z dziedziny malarstwa. Rozsądnym wyjściem z tej sytuacji byłoby systematyczne rozpisywanie symboli złożonych na symbole główne. W formacie MARC-BN dla symbolu UKD przewidziano pole 680. W podpolu „a” wpisuje się pełny symbol, w podpolu „c” symbol skrócony, a podpole „l” przewidziano dla systemu centralnie drukowanych kart katalogowych.

Wypełniając wielokrotnie podpole „1” uzyskać można tyle kart katalogowych, ile wynika z symbolu złożonego. Na przykład książka Romana Dmowskiego *Myśli nowoczesnego Polaka* mogłaby mieć symbol złożony 172.1:323.1(438)18/19”. W podpolu „a” pola 680 powinien się znaleźć cały przedstawiony symbol, a w dwóch podpolach „1” symbole 171.1(438)18/19” oraz 323.1(438)18/19”. Dzięki temu oba symbole główne zostałyby zindeksowane. Jeśli osoba wypełniająca pola rekordu poprzestałaby na podpolu a, książka ta nie byłaby w ogóle do znalezienia przez indeks UKD, bo jej symbol zawiera nawias kwadratowy. Można oczywiście – jak to już zostało stwierdzone – przeszukiwać całą bazę, w której symbole nie są indeksowane, używając gwiazdki jako znaku maskującego. Ale to oznacza możliwość uzyskania mylących wyników (szczególnie przy wyszukiwaniu symboli krótszych niż czwarty stopień rozbudowy). Na przykład szukając tą metodą publikacji na tematy muzyczne, należałoby postawić w wyszukiwaniu wg kryterium UKD pytanie *78. Ale wśród odpowiedzi mogłaby znaleźć się książka o symbolu 378, nie mająca oczywiście nic wspólnego z muzyką, bo dotycząca szkolnictwa wyższego.

MAK daje więc możliwość indeksowania wszystkich symboli głównych w symbolu złożonym, należy tylko pamiętać o powtórzeniu podpola „1” w polu 680. Należy stwierdzić, że w ten sposób zbudowana jest większość rekordów bazy czytelnicy BN (około 90%). Powtarzanie podpola „1” jest dość pracochłonne i może dlatego czasem pomijane. Praca zbiorowa *Ekonomia środowiska i zasobów naturalnych* sklasyfikowana wieloaspektowo i mająca symbol 338.23:338.1:658.1/.5:504(075.8), została właśnie w taki staranny, acz pracochłonny sposób opracowana. Oprócz całego symbolu w podpolu „a”, w polu 680 znajdują się – jak łatwo obliczyć – także cztery podpola „1” z czterema symbolami głównymi. W ten sposób osoby tworzące bazę katalogu czytelnicy BN zadbały o jego walory informacyjne.

Przykład wyszukiwania według symboli UKD książek na temat kamieni szlachetnych nie dowodzi bynajmniej, iż takie wyszukiwanie daje zawsze najlepsze wyniki. Inny przykład pokazuje, że wszystko zależy od właściwego podejścia bibliotekarzy i zadbania o indeksowanie symboli. Oto w omawianej bazie znajduje się co najmniej pięć książek na temat wyrobu monet (671.4 – *Mennictwo*). Gdy jednak przeszukujemy indeks UKD pod tym kątem, znajdujemy tylko dwa odniesienia, a to dlatego, że w pozostałych trzech rekordach nie zindeksowano tego symbolu nie wpisując go do podpola „1”. Gdyby zadbano o właściwe wypełnienie pola 680 dla tych książek, można by je wszystkie wyszukać przez symbol 671.4.

Jeszcze jeden przykład z bazy BN świadczy o podejściu do UKD, a ściśle do zmian dokonanych w klasyfikacji w ostatnich latach. Oto w zbiorze jest książka *Informatyka dla ekonomistów* o symbolu 33:659.23:004.032. Jak widać symbol złożony zawiera „nowy” symbol działu informatyka – 004, ale sygnatura książki ma postać 681.3, co odpowiada „staremu” symbolowi dla informatyki. Z tego wynika, że w klasyfikowaniu przyjęto nowy symbol, ale książki umieszczać się będzie w dotychczasowym miejscu.

Niewykluczone, że mniejsze biblioteki przyjmą inne rozwiązanie, reklasyfikując i przenosząc całą literaturę informatyczną w nowe miejsce¹⁰.

PATRON, PROLIB, COLIBER, BELFER, APIS-ZB

DOS-owe produkty firmy Mol z Gdyni, MOL i LIBRA, tworzą indeksy UKD bardzo podobnie do omówionej już SOWY. Nowy produkt firmy Mol, program PATRON pracujący w środowisku Windows, można obejrzeć na stronie internetowej <http://www.patron.pl>. Szybki serwer zapewnia wygodną komunikację z umieszczonym na tej stronie katalogiem online. W wyszukiwaniu prostym jest możliwość postawienia pytania w formie symbolu UKD. Ciekawostką jest umieszczone w menu kontekstowym okienko zatytułowane „szukanie z *”. Zaznaczając to pole, można wyszukiwać zadany ciąg cyfr w całym symbolu, a nie tylko na początku symboli w indeksie. Stawiając pytanie w formie *(075), otrzymujemy rekordy książek z różnych dziedzin, których wspólną cechą jest to, iż są podręcznikami. Osoby tworzące OPAC w PATRONIE zareagowały na zmiany dokonane w klasyfikacji, dlatego w bazie znajdujemy książki z nowymi symbolami. Słownik ortograficzny języka polskiego ma więc nowy symbol 811.162.1'35'374, a wydawnictwo popularne dla młodzieży na temat komputerów ma nowy numer 004(02.053.2). To samo dotyczy symboli dla geografii i historii poszczególnych krajów. Stopniowe przekształcanie UKD w klasyfikację fasetową sprawiło, że w działach historia i geografia symbole odnoszące się do poszczególnych państw mają postać symboli rozwiniętych z podziałem wspólnym miejsca, a nie – jak dotychczas – symboli prostych.

Ujawnia się jednak problem, który dotyczy wszystkich programów bibliotecznych, nie tylko PATRON-a. W bazie PATRON-a znajdujemy dwa różne wydania poematu Adama Mickiewicza *Konrad Wallenrod*. Starsze wydanie z 1986 r. ma poprzedni symbol dla poezji polskiej – 884-1. Nowsze wydanie z 1993 r. ma aktualny symbol 821.162.1-1. Dla wyszukiwania według symboli UKD nie jest to raczej sytuacja korzystna. Wyjściem byłoby przeklasyfikowanie dawniej opracowanych książek, ale w przypadku działu *Literatura* dokonanie tego ręcznie rekord po rekordzie byłoby pracą żmudną i czasochłonną. Autorzy programów musieliby zdecydować, czy możliwa jest reklasyfikacja generalna (automatycznie w całej bazie). Na pewno jednak nie można tego dokonać polecając systemowi prostą zamianę ciągu cyfr 884 na ciąg 821.162.1, bo można by doprowadzić do absurdalnych rozwiązań¹¹. Może pojawić się argument, iż przesy-

¹⁰ D. Grygowski: *Możliwości wykorzystania UKD w bibliotecznych systemach zautomatyzowanych w sytuacji głębokich zmian w metodyce klasyfikowania*. „Bibliotekarz” 1999 nr 2 s. 7.

¹¹ Zamiana automatyczna i niekontrolowana dawnego symbolu literatury perskiej 891 na nowy 821.222.1 doprowadziłaby do zamiany symbolu 372.891 (nauczanie geografii) na symbol 372.821.222.1, co bliższe jest nauczaniu bardzo wąskich zagadnień teologicznych. Jednym słowem – całkowite nieporozumienie.

gnowowanie jest niepotrzebne, skoro UKD jako komplementarne narzędzie wyszukiwawcze ma służyć tylko bibliotekarzom, a oni są zorientowani w problemie i wiedzą, że w zbiorze są książki z dziedziny literatury polskiej sklasyfikowane na dwa sposoby. Tyle, że wiedzą to teraz, a za 10-20 lat rzadko który bibliotekarz będzie pamiętał, iż niegdyś literatura polska miała symbol 884, więc przeszukując indeks UKD, należy sprawdzić również ten symbol. Dlatego warto przyjrzeć się bliżej rozwiązaniu zastosowanemu przez firmę Max Electronic w programie bibliotecznym PROLIB. W katalogu OPAC Wojewódzkiej i Miejskiej Biblioteki Publicznej w Zielonej Górze dostępnym pod adresem telnet://prolib.wimbp.zgora.pl (login: norwid, password: norwid) wyszukiwanie symbolu 884 kończy się odesłaniem do symbolu 821.162.1. PROLIB jest pierwszym i jedynym programem z tutaj omawianych, w którym zastosowano odsyłacz od starego symbolu literatury do nowego, czyli zapewniono jednolitą symbolikę dla tych samych zagadnień.

Dwa z omawianych programów nie oferują prostego wyszukiwania według symboli UKD, co nie oznacza, że nie byłoby to możliwe. Program BELFER zainstalowany w Wojewódzkiej Bibliotece Pedagogicznej w Warszawie daje w menu wyszukiwawczym możliwość wyszukiwania zaawansowanego całej bazy według wybranego pola; w tym pola UKD. Trzeba jednak w tym celu znać dość skomplikowaną składnię polecenia wyszukiwawczego. Jedynie zorientowany bibliotekarz może tego dokonać. W ten sposób znalezione zostały książki na temat Węgier – wyłącznie przez poddział wspólny miejsca (439) – Węgry, oraz jedyna w bazie książka w języku węgierskim – przez poddział wspólny języka =945.11 (język węgierski wg FID 667). Podobnie, jak w przypadku wyszukiwania według kryterium UKD w MAK-u, ten sposób przeszukiwania bazy w BELFRZE (rekord po rekordzie) jest czasochłonny. Gotowy indeks UKD oczywiście przyspieszyłby poszukiwania. Seweryn Dobrzelewski – autor BELFRA – stwierdził, że przygotowanie indeksu nie byłoby problemem, gdyby tylko było takie zapotrzebowanie.

Podobnie wygląda problem w przypadku programu bibliotecznego COLIBER oferowanego przez firmę Exell. Interfejs użytkownika przedstawiony na stronie internetowej <http://www.exell.com.pl> nie zawiera pola do wstawiania symbolu UKD, a zatem również menu wyszukiwawcze nie zawiera takiej opcji. Z informacji uzyskanych w firmie Exell wynika, że pole UKD może być uruchomione w programie na życzenie klienta, czyli biblioteki zamawiającej program. Dzieje się tak jednak bardzo rzadko, co dowodzi tezy wyrażonej na wstępie artykułu, że bibliotekarze przeważnie nie widzą zastosowania dla UKD w bibliotecznych systemach zintegrowanych.

Ostatni z omawianych polskich programów, stosowany przez Bibliotekę Główną Politechniki Warszawskiej program APIS-ZB wywołuje mieszane uczucia odnośnie wyszukiwania według UKD. Katalog online dostępny na stronie <http://www.bg.pw.edu.pl> na pytanie o technikę środków transportu (symbol 629) wyświetlił m.in. rekord z symbolem 629.7 (technika lotni-

cza). W przeciwieństwie do innych programów nie odpowiada więc ściśle na postawione pytanie, ale daje bogatszą odpowiedź dołączając rekordy książek o symbolach bardziej szczegółowych, znajdujących się głębiej w gałęzi klasyfikacyjnej. Byłoby to niewątpliwą zaletą, gdyby nie pojawiające się przy tym błędne sygnały. System zapytany bowiem o książki z dziedziny informatyki przy użyciu nowego symbolu 004 wyświetlił m.in. rekord książki „Podstawy eksploatacji pojazdów samochodowych” o symbolu 629.3.004.5/6. Oczywiście poddział wspólny punktu widzenia użytkownika .004 nie ma nic wspólnego z symbolem głównym 004 – *Informatyka*, poza zbieżnością cyfr. Trudno w tym momencie rozstrzygnąć, czy lepsze jest wyszukiwanie pełne z towarzyszącymi mu błędnymi sygnałami, czy wyszukiwanie uboższe, ograniczone do symboli głównych otwierających symbol rozwinięty lub złożony.

PROGRAMY ZAGRANICZNE W POLSCE I ZA GRANICĄ

Programom ALEPH, TINLIB i HORIZON można się przyjrzeć dzięki już dość licznym implementacjom polskim, a także na stronach WWW bibliotek zagranicznych. Działający w Bibliotece m.st. Warszawy katalog w systemie ALEPH daje możliwość wyszukiwania według UKD. Wpisanie symbolu w pole wyszukiwawcze daje pozytywne efekty, jednak towarzyszą temu – podobnie jak na Politechnice Warszawskiej – błędne sygnały, bo wyszukany ciąg znaków nie musi być akurat symbolem UKD. Niestety, system nie rozumie składni pytania z poddziałami analitycznymi i nie znajduje poezji polskiej ani w starej, ani w obecnej notacji, natomiast akceptuje wyszukiwanie według niektórych poddziałów wspólnych. Zapytany więc o symbol (485) wyświetlił rekordy książek dotyczących Szwecji, a zapytany o symbol (075.8) wyświetlił prawidłowo podręczniki akademickie z różnych dziedzin.

Na stronie <http://helios.nlib.ee> udostępniono OPAC Biblioteki Narodowej Estonii w Tallinie. Katalog akceptuje nowy zapis symboli dla literatury polskiej, również z poddziałami analitycznymi dla rodzajów i gatunków literackich. Wyszukiwanie za pomocą UKD dowodzi jak ten uniwersalny język informacyjno-wyszukiwawczy przełamuje bariery języków naturalnych. W polu „subject” książki o symbolu 821.162.1-1 mają wpisane *poola luuletused*, co chyba ma oznaczać *polską poezję*. Spytajmy retorycznie ilu bibliotekarzy z Polski potrafiłoby sformułować kwerendę wyszukiwawczą w oryginalnym brzmieniu hasła przedmiotowego?

System LIBIS (Lietuvos Integrali Biblioteko Informacine Sistema) dostępny na stronie <http://www.libis.lt>, a obsługujący konsorcjum bibliotek litewskich jeszcze nie reaguje na nowy symbol dla literatury polskiej, ale za to bardzo szybko i skutecznie przeszukuje bazę według „starego” symbolu 884 (również z poddziałami analitycznymi: -1, -2, -3). Bardzo ciekawym pomysłem jest to, że w wyświetlonym rekordzie książki elementem wyróżnionym, bo pełniącym rolę hiperlinku, jest właśnie symbol UKD. Uży-

kownik katalogu przez kliknięcie tego linku otrzymuje listę innych książek z tej samej dziedziny.

W centralnym katalogu online bibliotek portugalskich i jednocześnie w narodowej bazie bibliograficznej o nazwie PORBASE (<http://www.bn.pt/english/porbase/porbase.html>) symbole złożone nie są wpisywane w standardowy sposób, ale rozbijane na symbole proste i rozwinięte, dzięki temu są w całości indeksowane. System jest dokładny. Wyświetla rekordy z symbolami bardziej szczegółowymi niż postawione pytanie. Wystarczy spytać o prozę polską, podając symbol 884-3, a wyświetli się między innymi 10 linków do rekordów książek Stanisława Lema o symbolach 884-311.9 (polska fantastyka naukowa). *Notabene* S. Lem okazuje się najbardziej obecnym (obok H. Sienkiewicza) polskim pisarzem w bibliografii narodowej Portugalii. Znow ujawnia się przewaga UKD jako języka uniwersalnego w sytuacji, gdy bibliotekarz z Polski lub innego kraju chciałby przeszukiwać bazę nie znając języka portugalskiego. Uzyskać można w ten sposób bardzo ciekawe informacje. Wśród książek zaliczonych na podstawie symbolu UKD do literatury polskiej znalazła się *Sonata kreutzerowska* Lwa Tołstoja (co jest oczywistą literówką, bo zamiast 882 wpisano 884), ale również pięć różnych tytułów noblisty Isaaca Bashevisa Singera, co już nie jest zwykłym przypadkiem. System akceptuje oba symbole literatury polskiej. Opowiadanie Jarosława Iwaszkiewicza *Madre Joana dos Anjos* (wyd. z 1962 r.) występuje pod symbolem 884, a *Los cruzados* Henryka Sienkiewicza (wyd. z 1990 r.) ma symbol 821.162.1-31. *Notabene* ciekawostką jest, że inne wydanie tej książki (z 1976 r.) nosi tytuł *Os cavaleiros da Cruz*, co wydaje się lepszym tłumaczeniem, bo w pierwszym przypadku chodziłoby raczej o krzyżowców, a nie Krzyżaków.

OPAC o nazwie Tinweb udostępniony w Miejskiej Bibliotece Publicznej w Czeskich Budziejowicach uwidocznił na stronie WWW pod adresem: <http://www.cbvk.cz/tinweb/k6.cgi> oparty jest na programie TINLIB. Maskowanie za pomocą gwiazdki nie jest możliwe, ale i nie zawsze konieczne, gdyż każdy symbol główny w symbolu złożonym jest indeksowany. Książkę *Budeme stavet rodinny domek* o symbolu 69:728 wyszukamy zarówno przez symbol dla budownictwa, jak i dla architektury domów jednorodzinnych. OPAC Tinweb nie reaguje na symbol 004, odpowiada natomiast wieloma rekordami opatrzonymi symbolem 681.3. Widać bibliotekarze czescy nie zaakceptowali jeszcze zmian dokonanych w dziale *Informatyka*. Przynajmniej w Czeskich Budziejowicach.

Ostatnim ciekawym przykładem wykorzystania UKD w systemie zautomatyzowanym jest brytyjska pełnotekstowa baza NISS (National Information Services and Systems) dostępna na stronie <http://www.niss.ac.uk/subject/new95udc.html>. Strona zatytułowana „UDC Shelfmark Order” zawiera skrócone tablice UKD. Znajdujące się przy symbolach pojęcia mają postać hiperlinków. Przez kliknięcie takiego linku wchodzi się głębiej w daną dziedzinę, aż w końcu dociera do artykułu na dany temat. Na stronie, jak przystało na typowe tablice UKD, znajduje się

także indeks alfabetyczny. Brytyjscy bibliotekarze pokazują możliwe zastosowanie UKD w nadchodzącej epoce wirtualnej informacji.

ZAKOŃCZENIE

Omówione przykłady polskich i obcych programów bibliotecznych pokazują, że możliwe jest przetrwanie UKD w systemach zautomatyzowanych. Każdy z wymienionych programów obsługuje symbole UKD, choć nie wszędzie jest to uwidocznione. Różne jest też zrozumienie zasad gramatyki UKD, co skutkuje mniej lub bardziej owocnymi wyszukiwaniami według symboli klasyfikacji. Żaden z omówionych programów nie zasługuje na szczególne wyróżnienie. Marzeniem byłby program, który łączyłby zalety PROLIB-a, PATRON-a, MAK-a, ALEPH-a i TINLIB-a. Wnioski z dokonanego przeglądu będą jednak dość pesymistyczne. Miejsce UKD w katalogach automatycznych bibliotek, stosujących klasyfikację przed automatyzacją jest mało eksponowane, o ile w ogóle takowe przewidziano. Jeśli już mówić o winie, to leży ona raczej po stronie bibliotekarzy niż twórców oprogramowania. Producent daje taki produkt, jakiego życzy sobie klient. A klienci, czyli bibliotekarze nie stwierdzają *expressis verbis*, że instalowany system ma umożliwiać indeksowanie symboli i wyszukiwanie według nich. Byłoby zjawiskiem pozytywnym, gdyby bibliotekarze potraktowali wyszukiwanie za pomocą symboli klasyfikacyjnych, jako trudniejszy, ale komplementarny i efektywny sposób gromadzenia informacji, a nie jedynie anachronizm i sztukę dla sztuki. Niestety bardziej prawdopodobny jest scenariusz odwrotny. Możliwe, że bibliotekarze będą kolejno wprowadzać do swej pracy pomysły racjonalizatorski, polegający na odstępowaniu od szczegółowego klasyfikowania. Każdy może skonstatować, że wpisywanie symboli UKD jest bezcelowe, skoro to potem niczemu nie służy. Ustawienie zbiorów według UKD stosowane jest albo w małych bibliotekach, albo tylko w czytelniach dużych bibliotek, a sygnaturę stanowi wówczas symbol daleko uproszczony, z rzadko pojawiającymi się podziałami. W małym zbiorze równie wygodne i owocne może być poszukiwanie książek bezpośrednio na półkach. Umberto Eco zwraca uwagę na walory takiego postępowania:

Dlaczego dostęp do półek jest tak ważny? Otóż... główną funkcją biblioteki... jest odkrywanie książek, których istnienia się nie podejrzewało... nie ma nic bardziej pouczającego i pasjonującego niż szperanie po półkach, na których zgromadzone zostały wszystkie książki na dany temat¹².

W tym twierdzeniu jest dużo racji, ale dobra informacja katalogowa może również być źródłem ciekawych odkryć. Pozbawienie katalogów komputerowych możliwości wyszukiwania według symboli klasyfikacyjnych byłoby dużą stratą dla techniki bibliotecznej. Budowa bibliotecznych systemów zautomatyzowanych nie musi oznaczać końca historii UKD.

¹² U. Eco: *O bibliotece*. Wrocław 1990 s. 20.

BIBLIOGRAFIA

- Eco, U (1990). *O bibliotece*. Wrocław: Ossolineum.
- Grygowski, D. (1999). *Możliwości wykorzystania UKD w bibliotecznych systemach zautomatyzowanych*. „Bibliotekarz” nr 2 s. 5-10.
- Hollender, H. (1999). *Klasyfikacja, wolny dostęp i aktyw piana*. „Bibliotekarz” nr 9 s. 14-16.
- Lesk, M. (1997). *Cyfrowe książki*. „Świat Nauki” nr 5 s. 36-38.
- Sosińska-Kalata, B. (1995). *Podręcznik UKD dla bibliotekarzy i pracowników informacji*. Warszawa: Wydaw. SBP.
- Ścibor, E. (1999). *Transformacja Uniwersalnej Klasyfikacji Dziesiątej*. „Poradnik Bibliotekarza” nr 6 s. 2-7.
- Ungurian, O. (1978). *Wprowadzenie do Uniwersalnej Klasyfikacji Dziesiątej*. Warszawa: Wydaw. Komunikacji i Łączności.
- Witkowska, A. (1998). *Uniwersalna Klasyfikacja Dziesiąta w praktyce bibliotecznej. Wyniki ankiety*. „Poradnik Bibliotekarza” nr 7-8 s. 13-23.

INDEKSOWANIE SYMBOLI ZŁOŻONYCH: SUKCESY I PORĄDKI

Wśród sposobów wyszukiwania informacji bibliograficznych w katalogach zautomatyzowanych są skuteczne metody, które właściwie zastosować i efektywnie wykorzystać potrafią nieliczni – przede wszystkim świadomości tych możliwości fachowi bibliotekarze. Stosują je nieliczni, bo w tych sytuacjach kryterium wyszukiwania stanowią nie dla wszystkich zrozumiałe dane alfanumeryczne zawarte w opisach dokumentów. Mam tu na myśli wyszukiwanie przez ISBN i przez symbole klasyfikacyjne (w moich rozważaniach chodzi o symbole Uniwersalnej Klasyfikacji Dziesiętnej). O ile to pierwsze ma na celu poszukiwanie określonego wydania określonego tytułu przez zastosowanie niepowtarzalnego opisu dokumentu niczym odcisku palca, to drugie jako komplementarna metoda wyszukiwania (komplementarna względem języków paranaturalnych) ma doprowadzić do odnalezienia wielu dokumentów spełniających to kryterium, czyli po prostu poruszających ten sam temat. Żeby jednak wyszukiwanie metainformacji według symboli klasyfikacyjnych dawało oczekiwane rezultaty, twórcy katalogów automatycznych muszą sprawić, żeby symbole klasyfikacyjne opisujące zawartość rzeczową gromadzonych dokumentów tworzyły szybki indeks wyszukiwawczy, czyli – inaczej mówiąc – były indeksowane¹.

Nie ma żadnych wątpliwości, że symbol prosty tworzący charakterystykę wyszukiwawczą dokumentu powinien zostać zindeksowany, jest on przecież jedynym określeniem tematu tego dokumentu. Problem metodologiczny pojawia się natomiast w przypadku symboli rozwiniętych i złożonych, nie jest bowiem precyzyjnie określone, które z tworzących je symbole składowych i poddziałów pomocniczych powinny być zindeksowane.

Mówiąc o pełnym indeksowaniu symboli złożonych, mam na myśli nie tylko umieszczanie w indeksie UKD całego symbolu, ale także w odpowiednich miejscach indeksu tworzących go symbole składowych – tylko czy wszystkich? O ile bowiem nie ma wątpliwości, że każdy symbol składowy z symbolu złożonego zbudowanego przy użyciu znaku plusa „+” powinien zostać zindeksowany, o tyle może pojawić się dyskusja o indeksowaniu symboli złożonych zbudowanych z zastosowaniem pozostałych znaków łączących. W zasadzie w większości przypadków nie mielibyśmy także wąt-

---

¹ W zasadzie symbol klasyfikacyjny nie musi być zindeksowany, żeby go odnaleźć w opisach dokumentów, ale metoda przeszukiwania rekord po rekordzie jest metodą mniej skuteczną i bardziej czasochłonną. Kolokwialnie rzecz ujmując można stwierdzić, że to metoda „naokoło”.

pliwości co do potrzeby pełnego indeksowania symboli złożonych zbudowanych przy użyciu pojedynczego dwukropka „:”. Spójrzmy bowiem na prosty przykład. W symbolu

069:75 – *Muzeum malarstwa*

oba symbole proste są równoprawnymi kluczami wyszukiwawczymi. W tradycyjnym katalogu kartkowym informacja o takim dokumencie znalazłaby się więc w dwóch miejscach: wśród kart dotyczących dokumentów z dziedziny muzealnictwa pod symbolem 069 i pod symbolem 75 dotyczącym malarstwa. W praktyce odbywa się to w ten sposób, że dla kartkowego katalogu systematycznego przygotowuje się dwie identyczne karty z symbolem 069:75, z których jedna ma podkreślony symbol 069, a druga podkreślone 75, po to, żeby osoba uzupełniająca katalog rzeczowy wiedziała, gdzie te karty ma umieścić. Natomiast w zbiorze odwróconym będącym indeksem symboli klasyfikacyjnych komputerowej bazy katalogowej, powinno się owe informacje umieścić nawet w trzech miejscach: podając cały symbol złożony 069:75 oraz w rozbiciu na symbole składowe. Dzięki temu użytkownik takiego katalogu będzie mógł dotrzeć do opisu bibliograficznego poszukiwanego dokumentu zarówno przez symbol złożony odnoszący się do tematu szczegółowego, jak też poprzez symbole proste określające tematy nadrzędne, nieco bardziej ogólne.

Istotne problemy pojawiają się natomiast w przypadku symboli złożonych zbudowanych z zastosowaniem pozostałych znaków łączących – kreski ukośnej „/” i podwójnego dwukropka „:”. Problem z kreską ukośną jest tego rodzaju, że stosuje się ją, aby skrócić zapis dla ciągu symboli tego samego stopnia podziału i sąsiadujących ze sobą. To powoduje jednak, że niektóre z symboli składowych w symbolu złożonym z „/” pozostają „ukryte”, a więc w prosty sposób nie pojawią się w indeksie. Na przykład w symbolu o postaci 787/789.031.4 i znaczeniu *Muzyka ludowa na instrumenty strunowe, dęte i mechaniczne* de facto nie widać symbolu składowego 788 (*Muzyka na instrumenty dęte*), a więc jego znalezienie w indeksie UKD będzie niemożliwe bez „ręcznego” umieszczenia go w tym indeksie.

Z kolei problem z podwójnym dwukropkiem jest tego rodzaju, że symbole składowe symbolu złożonego stojące po tym znaku nie są traktowane jak pełnoprawne klucze wyszukiwawcze dla danego dokumentu i w zasadzie nie powinny być indeksowane. O tym problemie Barbara Sosińska-Kalata pisała następująco: *Użycie dwukropka podwójnego uniemożliwia (...) inwersję symbolu złożonego, a co za tym idzie, wyklucza wprowadzenie go do kartoteki pod symbolem umieszczonym po tym znaku łączącym. Należy więc pamiętać, że przed dwukropkiem podwójnym stać musi zawsze ten symbol, który ma służyć do wyszukiwania informacji o klasyfikowanym zagadnieniu, a więc który określa jego miejsce w pionowym porządku zbioru informacyjnego*². O tym samym problemie Olgierd Ungurian pisał niegdyś co następuje: (...) w *Uniwersalnej Klasyfikacji Dziesiątej przewidziano specjalny wskaźnik:*

² B. Sosińska-Kalata: *Podręcznik UKD dla bibliotekarzy i pracowników informacji*. Warszawa 1995, s. 186-187.

podwójny dwukropek, który ustala kolejność składników w symbolu złożonym (symbol jest wtedy nieodwracalny i wymaga założenia tylko jednego egzemplarza karty)³. To znaczy, że do katalogu kartkowego należało przygotować tyle kart, ile symboli głównych stało w symbolu złożonym przed podwójnym dwukropkiem. Jeśli więc był to tylko jeden symbol, należało przygotować tylko jedną kartę, a symbol stojący po „:” nie miał „swojej” karty, czyli nie można było dotrzeć do danej książki przez ten drugi symbol. Konsekwentnie więc powinno się tę zasadę stosować w indeksach UKD katalogów automatycznych. Czy jednak na pewno? Otóż w coraz powszechniej stosowanych w polskim bibliotekarstwie publicznym, szkolnym i pedagogicznym tablicach UKD P022, w części zawierającej tablice główne znajdują się gdzieśgdzie (oprócz rzecz jasna symboli prostych) także symbole złożone, w tym także symbole z podwójnym dwukropkiem. Klasycznym już chyba przykładem są słowniki przekładowe jednostronne. Na przykład: jednostronny słownik angielsko-polski miałby symbol 811.111::811.162.1]’374. Zgodnie z powyżej przypomnianą zasadą stojący po podwójnym dwukropku symbol języka polskiego nie powinien zostać zindeksowany. Być może tak, tu nie mam sprecyzowanego zdania. Broniłbym już jednak bardziej zdecydowanie przed tą zasadą symboli ze stron 104 i 105 wspomnianych tablic⁴. Uważam, że znajdujące się tam symbole złożone z podwójnym dwukropkiem powinny być indeksowane także w rozbiciu na symbole główne. Na przykład symbol o znaczeniu *Ekonomika transportu drogowego* o postaci 338.47::656.1, gdyby zastosować powyższą zasadę, znalazłby się w indeksie w całości, ewentualnie zostałby także zindeksowany jego pierwszy symbol główny. W praktyce – co wynika z działania wielu programów bibliotecznych – dokument opatrzony takim symbolem złożonym byłby do znalezienia w indeksie UKD tylko przez ów pierwszy symbol główny – 338.47. Spytajmy zatem retorycznie, dlaczego ktoś zainteresowany zagadnieniami transportu drogowego nie mógłby znaleźć tego dokumentu właśnie pod symbolem o znaczeniu *Transport drogowy* – 656.1. Ten symbol składowy jest przecież doskonałym kluczem wyszukiwawczym, mimo że stoi przed nim podwójny dwukropek.

***

Użyte przeze mnie w tytule referatu określenia „sukcesy i porażki” oznaczają, że w tworzeniu indeksów symboli UKD w katalogach komputerowych bibliotek stosujących ten język informacyjno-wyszukiwawczy, można odnieść sukces, jeśli indeks UKD dostarcza pełnej informacji o tematyce dokumentów tworzących dany zbiór, ale też można ponieść swego rodzaju porażkę, jeśli nie wszystkie symbole UKD, które zasługiwałyby na potraktowanie ich jako kluczy wyszukiwawczych dokumentów, znalazłyby się w indeksie UKD. To oczywiście pomniejszałoby walory informacyjne katalogu.

³ O. Ungurian: *Wprowadzenie do Uniwersalnej Klasyfikacji Dziesiętnej*. Warszawa 1978, s. 203-204.

⁴ *Uniwersalna Klasyfikacja Dziesiętna. Wydanie skrócone dla bieżącej bibliografii narodowej i bibliotek publicznych*. Warszawa 1997.

Nie zawsze owe sukcesy i porażki zależą od starań i umiejętności katalogerów. Niekiedy są oni zdeterminowani możliwościami, jakie dają stosowane przez nich programy komputerowej obsługi biblioteki. W tych programach, które mają „elastyczny” format opisu danych bibliograficznych, pozwalający na powtarzanie pól opisu (nawet jeśli jest to wewnętrzny format danego programu, a nie międzynarodowy format wymienny), można poprzez rozbicie symbolu złożonego na symbole główne dokonać tzw. przydziału wielokrotnego i spowodować, że kolejne symbole główne zostaną zindeksowane, a więc staną się równorzędnymi „furtkami” prowadzącymi z indeksu UKD do opisu dokumentu. Zawsze lepiej mieć więcej wyjść niż tylko jedno. Zatem przy tego typu programach rzeczywiście dużo zależy od dokładności bibliotekarzy. Ale w programach „sztywnych”, które nie pozwalają na powtarzanie pól opisu bibliograficznego, dobre chęci dokonania przydziału wielokrotnego niewiele dają. Program owszem zindeksuje cały symbol UKD, ale nie pozwoli na zindeksowanie symboli składowych tworzących symbole złożone.

W związku z powyższym postanowiłem spojrzeć na problem właśnie z obu stron. W pierwszej części wystąpienia – co ma odzwierciedlenie w niniejszym tekście – chcę przyjrzeć się kilku najpopularniejszym polskim systemom bibliotecznym pod kątem możliwości dokonywania w nich pełnego indeksowania symboli złożonych, w drugiej zaś części zamierzam przejść do prezentacji i pokazać na kilku przykładach katalogów dostępnych online, jak niektórym bibliotekarzom udaje się zadbać o walory informacyjne swoich katalogów, a innym zaś udaje się to w mniejszym stopniu⁵.

***

Spójrzmy zatem na przykłady kilku programów, należących do czołówek polskich systemów bibliecznych pod kątem możliwości, jakie dają one w indeksowaniu symboli złożonych UKD. Warto m.in. dokonać porównania starszych, ale wciąż popularnych, wersji DOS-owych⁶ tychże programów bibliecznych z ich nowymi wersjami pracującymi w środowisku Windows.

Zacznijmy od SOWY. W SOWIE dla Windows podobnie jak w wersji DOS-owej można w trakcie tworzenia rekordu pobrać potrzebny symbol UKD z gotowej kartoteki wzorcowej. Podobnie też jak w wersji DOS-owej można spowodować pełne zindeksowanie symbolu złożonego (przydział wielokrotny) przez powtórzenie pola UKD tyle razy, ile w symbolu złożonym występuje symboli składowych. Jeśliby osoba tworząca rekord w SOWIE dla

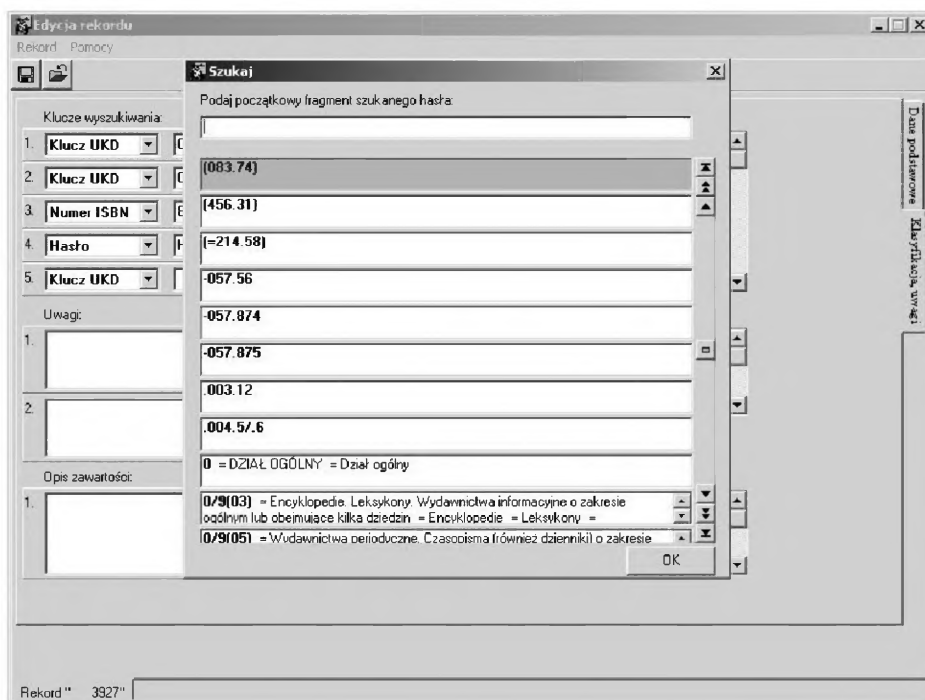
---

⁵ W niniejszym tekście, będącym rozszerzoną wersją referatu wygłoszonego na VI Ogólnopolskich Warsztatach w BN, podczas sesji w dniu 19 maja 2004 r. na temat „Uniwersalna Klasyfikacja Dziesiąta w bazach bibliograficznych i katalogowych”, umieściłem w jego końcowej części kilka ilustracji będących fragmentem wspomnianej wyżej prezentacji.

⁶ Z rozmów ze studentami podczas zajęć z przedmiotu „Oprogramowanie biblieczne” wynika dla mnie ciekawa nauka, że wielu z nich – mimo zalet symultanicznej pracy w środowisku Windows i nowych pożytecznych funkcji w wersjach windowsowych programów bibliecznych – nadal chętnie pracuje z wersjami DOS-owymi. Kwestia przyzwyczajenia nie jest bynajmniej decydująca. Wielu moich rozmówców stwierdza bowiem, że programy DOS-owe są dla nich bardziej ergonomiczne, ich interfejsy bardziej przejrzyste, stabilność w pracy większa, a koszty obsługi mniejsze.

DOS (zwanej SOWĄ tekstową) nie powtórzyła pola UKD dla kolejnych symboli składowych symbolu złożonego, wówczas cały symbol złożony znajduje się w indeksie (choć może nie być w całości wyświetlony, jeśli jest za długi), ale kolejne symbole składowe symbolu złożonego nie będą zindeksowane, a więc nie staną się kluczami wyszukiwawczymi. Zatem od staranności bibliotekarza-katalogera dużo w tym momencie zależy. Gdyby wstawiany symbol nie znajdował się do tej pory w kartotece wzorcowej symboli UKD, system w wersji „okienkowej” poinformuje nas o tym wyrazistym żółtym alarmem w dole ekranu (nie było to tak efektowne w wersji DOS-owej). Można teraz albo zatwierdzić wprowadzenie nowego symbolu do kartoteki wzorcowej symboli UKD, albo zdecydować się na pobranie z KHW istniejącego wcześniej symbolu. Tyle, że to pobieranie może przeprowadzić osoba dobrze znająca UKD, gdyż przeglądać tę kartotekę (zob. rys. 1) można tylko według symboli, a niestety nie według odpowiedników słownych.

Rys. 1. Okno dialogowe w SOWIE dla Windows, dające możliwość pobierania symboli z kartoteki wzorcowej UKD do rekordu. Jak widać można również pobierać podziały pomocnicze, co jest trochę dyskusyjne, bo przecież nie stanowią one samodzielnych tematów

Wspomniany żółty alarm zachęcił mnie do następującej konstatacji. Pojawia się on nie tylko przy próbie wprowadzenia do systemu symbolu bądź hasła przedmiotowego dotąd nieobecnego w kartotece wzorcowej, ale także przy próbie wprowadzenia błędnego ISBN. Nie jest to czymś nowym w programie, ale jest to teraz bardziej wyraziste i efektowne. Pamiętamy, że sposób obliczania prawidłowości ISBN nie jest prosty, a towarzyszy temu dość skomplikowany algorytm arytmetyczny. Sądzę więc, że skoro

można program nauczyć reagowania na próbę wprowadzenia błędnego numeru ISBN, to chyba tym bardziej można go nauczyć reagowania na próbę wprowadzenia do rekordu błędnego symbolu UKD. Na przykład zdarza się, że ktoś, kto wprowadza do rekordu symbol złożony z dwukropkiem, zapomni w odpowiednim momencie wcisnąć Shift i w efekcie powstaje symbol złożony ze średnikiem...! Gdyby programy biblioteczne „znały” chociaż w podstawach gramatykę UKD, to „wiedziałyby”, że wśród znaków łączących w UKD nie ma średnika.

SOWA dostarczana jest użytkownikom wraz z katalogową bazą wzorcową przydatną m.in. do nauki programu. Przykład tego wzorcowego katalogu pokazuje, że stwierdzona przeze mnie potrzeba indeksowania wszystkich symboli składowych nie jest może taka kategoryczna. Istotne jest, czy rzeczywiście należy każdy składnik symbolu złożonego poddawać indeksacji. Na problem ten zwróciła uwagę B. Sosińska-Kalata stwierdzając, że w niektórych symbolach złożonych kolejne symbole główne tworzące symbol złożony są zbyt ogólne, żeby stać się pełnoprawnymi kluczami wyszukiwawczymi⁷. Przykład takiej sytuacji znalazłem właśnie we wspomnianym katalogu wzorcowym SOWY, w którego indeksie UKD aż 89 razy pojawił się bardzo ogólny i – dla osób zainteresowanych szczegółowymi zagadnieniami z zakresu oświaty i wychowania – niewiele mówiący symbol 37. Jest to efekt albo zbyt ogólnego klasyfikowania w ogóle, albo właśnie indeksowania zbyt ogólnych symboli głównych stanowiących część symbolu złożonego, będącego charakterystyką wyszukiwawczą dokumentu. Mamy więc do czynienia ze zbyt małą rozdzielczością symbolu zastosowanego w indeksie. O tym, że jest to niekorzystna sytuacja pisała B. Sosińska-Kalata: *Ogólnie przyjmuje się, że jeden symbol klasyfikacyjny nie powinien znakować więcej niż 50 dokumentów. Jeśli liczba opisów dokumentów umieszczonych za pewnym symbolem klasyfikacyjnym przekracza ten limit, symbol powinien być zastąpiony symbolami bardziej szczegółowo charakteryzującymi tematykę dokumentów zaliczonych do tej nadmiernie licznej grupy*⁸. Opisujący przypadek nie jest może jeszcze szumem informacyjnym, ale niewykluczone, że w efekcie daje to syndrom obserwowany u osób korzystających z internetowych wyszukiwarek: przeglądają się pierwsze 30 odpowiedzi, a resztę porzuca – być może ze stratą dla swoich osiągnięć poznawczych.

Dodam jeszcze, że – w mojej ocenie – w SOWIE dla Windows indeks UKD jest dużo bardziej przejrzysty i już nie przeszkadza, że w kolejnych wierszach indeksu powtarzają się te same symbole. Natomiast bardziej zasadnicza kwestia, jaką jest sposób szeregowania symboli w indeksie, nie została między wersją DOS-ową a windowsową SOWY zmieniona, a wydaje się, że powinna. Dlatego nadal w indeksie UKD utrzymywać się będzie na przykład taka sytuacja, że między symbol książki o Wieniawskim 78:929(438)”18” a symbol książki o Szymanowskim 78:929](438)”18/19” wpada ni stąd ni zowąd symbol książki o Michaelu Jacksonie 78:929](73)”19”. Pomijając drobną różnicę między pierwszym i drugim

⁷ B. Sosińska-Kalata: *Podręcznik UKD...* op.cit., s. 220-221.

⁸ Tamże, s. 240.

symbolem w poddziale wspólnym czasu, który nie odgrywa tu większego znaczenia w szeregowaniu, symbole niczym się nie różnią poza jednym mało widocznym drobiazgiem, ale jak się okazuje bardzo istotnym. Ten drobiazg to zamknięcie nawiasu kwadratowego. Jego obecność w biografii Szymanowskiego ma na tyle duże znaczenie, że doprowadza do rozdzielenia biografii dwóch polskich kompozytorów przez biografię amerykańskiej „gwiazdy”. Jest to po części „wina” klasyfikatora, po części sposobu szeregowania symboli w indeksie przez program. Ta potrzeba sąsiedzowania ze sobą symboli bliskoznacznych w przypadku biografii muzyków dotyczy zresztą nie tylko odpowiedniego podziału narodowościowego kompozytorów, ale też chronologicznego i stylistycznego. Wyobraźmy sobie bowiem, że w wyniku nieodpowiedniego szeregowania symboli w indeksie UKD między biografiami Stańki i Urbaniaka stanęłaby biografia Ich Troje. Gdyby ten porządek miał następnie decydować o kolejności książek na półce, czytelnicy mający do nich wolny dostęp pewnie by się nieco zdziwili takim zaskakującym sąsiedztwem.

Na przykładzie SOWY warto jeszcze zwrócić uwagę na problem zachowania przez indeksy UKD w programach bibliotecznych zasady tzw. porządku pionowego symboli. Wypada bowiem stwierdzić rzecz następująca: jeśli indeks UKD ma być odzwierciedleniem dotychczas budowanego kartkowego katalogu systematycznego, to powinien dokładnie powtórzyć kolejność symboli. Inaczej mówiąc, symbole w indeksie mają być ułożone w tej samej kolejności co karty katalogowe z owymi symbolami, a więc zgodnie z zasadą porządku pionowego. Symbol z plusem będzie w indeksie SOWY stać przed symbolem z dwukropkiem, czyli w zgodzie z porządkiem pionowym. Również podwójny dwukropek będzie stać na swoim miejscu, czyli po nich. Można mieć nadzieję, że ta zgodność z gramatyką UKD nie jest przypadkowa. Być może twórcy programu, zapoznawszy się z zasadą porządku pionowego, wybrali właśnie taki sposób porządkowania symboli w indeksie UKD. Ale może jednak jest to przypadek, skoro w tym samym indeksie znajdujemy symbol 599.72 dla książki *Konie i kucyki* stojący w indeksie przed symbolem 59:502 dla książki *Cierpienia przyrody*. Przecież ten drugi jako symbol bardziej ogólny dla książek z dziedziny zoologii powinien znaleźć się w indeksie na wyższym miejscu. Niestety te obawy, że w porządkowaniu symboli w indeksie jest pewna przypadkowość, nie wynikająca całkowicie z zasady porządku pionowego, potwierdza inny fragment indeksu SOWY. Oto symbol 72(091) – *Historia architektury* znajduje się przed symbolem 72(438) – *Architektura w Polsce*, a więc zgodnie z regułami. Ale symbol 72”13” – *Architektura XIV wieku* znalazł się przed tymi symbolami, chociaż zasada porządku pionowego mówi, że powinien stać za nimi.

***

Kolejny DOS-owy klasyk, na którego współpracę z UKD, a w szczególności z symbolami złożonymi warto spojrzeć, to MAK. Nie mogę niestety w przypadku MAK-a dokonać porównania jego wersji DOS-owej z okienkową (bo na razie tej drugiej brak), tak jak to robię w przypadku produktów firmy Sokrates Software z Poznania i firmy Mol z Gdyni. Porównanie

różnych wersji DOS-owych tego programu prowadzi do wniosku, że zmiany w relacji MAK–UKD idą w dobrym kierunku. Indeks UKD w MAK-u dla kogoś nie za dobrze obeznanego z klasyfikacją jest czymś kompletnie niezrozumiałym (rys. 2). MAK pomija bowiem wszystkie znaki graficzne stosowane w UKD poza cyframi arabskimi, przez co np. symbol książki na temat Feng Shui zaimportowany z „Przewodnika Bibliograficznego” będzie w indeksie MAK-a wyglądał następująco:

159 961 712 01 72 01 643 645 133 52

Niespecjalista tylko się zdziwi, a specjalista jedynie będzie się domyślał, bo na pewno nie będzie mógł z przekonaniem stwierdzić, co tu jest symbolem głównym, co podziałem analitycznym, a co wspólnym. Na szczęście sytuację tę obserwujemy tylko w indeksie UKD, w rekordzie dokumentu symbol jest już widoczny „w całej krasie”, ze wszystkimi znakami łączącymi i wskaźnikami podziałów. MAK zatem wciąż „uczy się” gramatyki UKD. Ale widać postępy, pocieszającą bowiem zmianą w traktowaniu symboli złożonych przez program MAK jest możliwość indeksowania symboli złożonych zawierających nawiasy kwadratowe. Kiedyś nie było to możliwe i program nie umieszczał w indeksie UKD symboli, które miały w swej konstrukcji zastosowany nawias kwadratowy.

```

159 95 37 041
159 961 712 01 72 01 643 645 133 52
159 962
22 02 053 2
291 02 053 2
291 316 35 316 6
299 94 7 81 82 008 091
343 8
347 736 739 658 1 5
351 811 122 656 1 075 2 3
37 018 1 159 922 7 8 17
378 377 6 058
50 62 02 053 2
530 1
568 1 577 21
575 577 2
577 2
592 599 636 02 053 2
61
613 2 615 874
===== PRZEGL. INDEKSU =====
Indeks:   ukd
F1 HELP  F2[IND- F3[IND+ F4[ISU# F5[IST F6[SZUK F7[ILICZ F8[??? F9[REZ F10[KONCZ

```

Rys. 2. Fragment indeksu UKD w MAK-u z symbolami bez znaków łączących i wskaźników podziałów

Kiedy Piotr Bierczyński kierował zaproszenia do wzięcia udziału w VI Ogólnopolskich Warsztatach w Bibliotece Narodowej i w liście przewodnim w odniesieniu do UKD wskazywał na problemy warte poruszenia, napisał m.in.: *Kolejny problem to zachowanie przy budowaniu symboli nawiasów kwadratowych lub rezygnacja z nawiasów kwadratowych i budowanie symboli złożonych bez ich użycia.* Rozumiem, że *spiritus movens* tej konferencji, dostrzegając problem z indeksowaniem symboli

zawierających nawias kwadratowy, miał na myśli taką ewentualnie rezygnację z nawiasów kwadratowych, która niewątpliwie skomplikuje symbol, ale nie zmieni jego znaczenia. Na przykład symbolu 027.5+027.8](438)" 1918/1939" o znaczeniu *Biblioteki publiczne i szkolne w Polsce międzywojennej* nie można po prostu pozbawić nawiasu kwadratowego bez zmiany znaczenia całego symbolu. Można to zrobić dopiero po odpowiedniej modyfikacji symbolu, który bez nawiasu kwadratowego musiałby wyglądać następująco:

027.5(438)"1918/1939"+027.8(438)"1918/1939"

Można więc pozbawiać symbole nawiasów kwadratowych, żeby uzyskać ich właściwe indeksowanie. Ale po co, skoro przykład MAK-a pokazuje, że programy jednak powoli uczą się gramatyki UKD, a więc warto czekać. Powiedzmy wprost: to nie bibliotekarze mają naginać swoje zasady do programów, ale programy mają spełniać oczekiwania bibliotekarzy!

***

Jeszcze jeden DOS-owy klasyk – program Biblioteka Szkolna MOL – mimo że zasadniczo ustępuje nowszemu MOŁOWI 2000+ dla Windows (pracowałem ze starszą wersją 5.06) ma jednak nad nim wyraźną przewagę w zakresie obsługi symboli UKD. W odróżnieniu od SOWY, w której – jak wcześniej stwierdziłem – trzeba „ręcznie” powtarzać pola UKD w celu pełnego zindeksowania symbolu złożonego, DOS-owy MOL indeksuje symbole składowe w symbolu złożonym automatycznie. Umieszcza w indeksie UKD (zwanym tu „katalogiem UKD”) wszystkie części symbolu złożonego oddzielone znakami łączącymi plus i dwukropek. To ciekawy pomysł, choć nie do końca zrealizowany. Oto bowiem symbol książki pt. *Język a tożsamość na pograniczu kultur* o dość rozbudowanej postaci

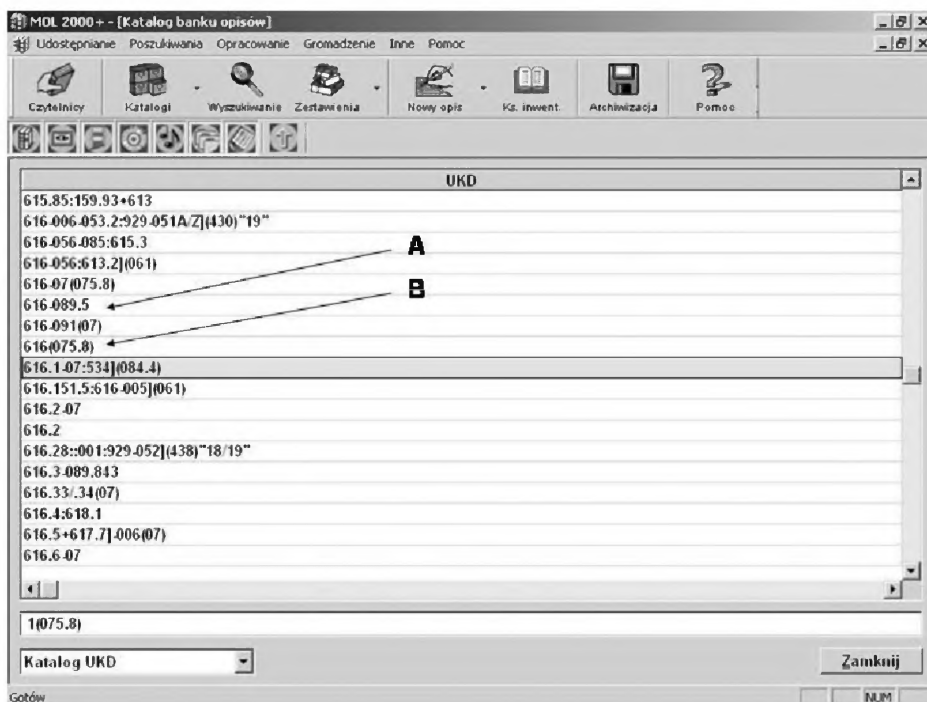
811.162.1+811.161.3+811.172]'27(061):[316.356.4:316.64](4–191.2–11)(061)

został po zaimportowaniu do MOLA DOS-owego zindeksowany automatycznie w czterech miejscach, a nie w pięciu, mimo, że właśnie tyle symboli głównych zawiera. Banicja spotkała czwarty w kolejności symbol główny. Zapewne dlatego, że oprócz dwukropka poprzedza go nawias kwadratowy. Coś w tym jest, bo omawiam tu trzeci program i po raz trzeci problem pojawia się z winy nawiasu kwadratowego!

MOL 2000+ wprowadza do indeksu UKD cały symbol złożony bez rozbijania go na symbole składowe. Autorzy programu w podręczniku MOLA 2000+ pisali, że rozwiązanie przyjęte w poprzedniej wersji miało na celu: *zapewnienie możliwości wyszukania opisu bibliograficznego na podstawie wszystkich zastosowanych w opisie symboli prostych (a nie tylko pierwszego symbolu). Program Mol 2000+ tę samą operację wyszukania każdego z symboli prostych realizuje w odmienny sposób, poprzez wykorzystanie możliwości wyszukiwania swobodnego (...). Dlatego symbole UKD trafiają do katalogu w całości, bez rozkładania na*

poszczególne symbole proste⁹. To znaczy na przykład, że książka *Atlas ultrasonografii naczyń* opatrzona symbolem 616.1–07:534](084.4) byłaby w MOLU DOS-owym „zindeksowana” w podziale na 616.1–07 (*diagnostyka chorób*) oraz 534](084.4) (z niepotrzebnym w indeksowanym symbolu rozwiniętym nawiasem kwadratowym) o znaczeniu nieco dziwnym – *atlas akustyki*. W każdym razie książka byłaby dzięki temu w katalogu utworzonym w MOLU DOS-owym do wyszukania w indeksie UKD przez oba symbole główne. Natomiast w MOLU dla Windows w indeksie UKD znajdzie się w całości symbol złożony bez rozbicia na symbole składowe, co spowoduje, że nie będzie można wyszukać tej książki w indeksie UKD przez symbol 534. Natomiast w proponowanym w to miejsce wyszukiwaniu swobodnym przy wyborze opcji przeszukiwania całości rekordu każdy symbol wchodzący w skład symbolu złożonego można odnaleźć. Program przeszukuje wtedy każdy rekord pod kątem występowania odpowiedniego ciągu znaków. Ale to oznacza możliwość pojawiania się nieoczekiwanych odpowiedzi, bo szukając np. książek na temat *architektury* – 72 otrzymamy także rekordy książek z symbolem *metodyki nauczania* – 372.

Przy okazji omawiania SOWY wspomniałem o problemach z zachowaniem zasady porządku pionowego symboli. Podobnie jest w indeksie MOLA, co pokazuje rysunek 3.

Rys. 3. Fragment indeksu UKD w MOLU 2000+. Symbol rozwinięty z podziałem analitycznym (A) stoi przed symbolem rozwiniętym z podziałem wspólnym formy(B)

⁹ MOL 2000+: podręcznik użytkownika programu. Wrocław 2001, s. 30.

Symbol 616–089.5 – *Anestezja* stoi przed symbolem 616(075.8) – *Podręcznik medycyny*, a powinno być odwrotnie, bo zasada porządku pionowego stosowana w porządku na półce bibliotecznej wskazuje, że książki sygnowane symbolami rozwiniętymi z podziałami wspólnymi formy będą stać wcześniej (jako te bardziej ogólne), niż książki sygnowane symbolami rozwiniętymi z podziałami analitycznymi.

***

Rozwiązanie problemu właściwego zindeksowania symboli złożonych przez możliwość powtórzenia pól dla UKD w celu wpisania tam kolejnych symboli głównych (tematów) jest możliwe w niektórych programach posługujących się swoim własnym wewnętrznym formatem opisu danych, jak też tym bardziej w programach wykorzystujących jakiś format z rodziny MARC. Użytkownicy tych drugich powinni wiedzieć o zmianach dokonanych w strukturze formatu MARC21 w zakresie stosowania symboli UKD. Do niedawna pole 080 przeznaczone na symbol UKD było polem niepowtarzalnym, natomiast znajdujące się w nim podpole \$a było powtarzalne, dzięki czemu w kolejnych jego powtórzeniach można było wpisywać symbole składowe symboli złożonych. Teraz jest odwrotnie. Pole 080 stało się polem powtarzalnym, a podpole \$a niepowtarzalnym. Zatem teraz kolejne symbole główne wpisuje się w odrębnych wystąpieniach pola 080.

080 - UNIVERSAL DECIMAL CLASSIFICATION NUMBER (R)

A number taken from the *Universal Decimal Classification* scheme.

Indicators

- First - Undefined
  - # - Undefined
- Second - Undefined
  - # - Undefined

Subfield Code

- \$a - Universal Decimal Classification number (NR)
- \$b - Item number (NR)
- \$x - Common auxiliary subdivision (R)
A number that qualifies the concept represented by the main number.
- \$2 - Edition identifier (NR)
- \$6 - Linkage (NR) See *Control Subfields*
- \$8 - Field link and sequence number (R) See *Control Subfields*

Examples

080 ##\$a971.1/2

080 ##\$a631.321:631.411.3

080 ##\$a821.113.1\$x(494)\$2[edition information]

Rys. 4. Informacje o zmianach w formacie MARC21 na stronie Biblioteki Kongresu w Waszyngtonie. Widoczna przy nazwie klasyfikacji litera R (ang. *repeatable*) oznacza, że jest to obecnie pole powtarzalne

Sama zmiana kategorii pola 080 w zasadzie nie powoduje jakichś istotnych różnic w wyszukiwaniu dokumentów według kryteriów klasyfikacyjnych. Doprowadziła ona do „równouprawnienia” klasyfikacji, bo tak jak wcześniej pole 050 przeznaczone dla Klasyfikacji Biblioteki Kongresu, tak teraz również pole dla UKD jest powtarzalne. Zmiana ta spowoduje także być może bardziej czytelne wyświetlanie rekordu bibliograficznego w masce zawierającej oznaczenia i nazwy pól opisu. Może natomiast zastanawiać, że w polu 080 przewidziano podpole \$2 przeznaczone do podania oznaczenia wydania tablic klasyfikacyjnych, którymi posłużono się przy nadawaniu symbolu. Ta możliwość sankcjonuje bowiem fakt istnienia w systemie informacyjnym różnych symboli klasyfikacyjnych dla tych samych zagadnień. Akurat w tej sytuacji pluralizm nie jest zaletą. Prowadzi to na przykład do sytuacji, że starsze książki z zakresu informatyki będą miały w miejscu rekordu przeznaczonym dla klasyfikacji zapis:

080##\$a681.3\$2FID667–1988,

a nowe książki z tej dziedziny opracowane po zmianach w klasyfikacji będą miały zapis:

080##\$a004\$2P022–1997.

Krótko mówiąc – coś zupełnie innego. Remedium na tę niekorzystną sytuację byłaby funkcjonująca w systemie – oprócz kartoteki haseł osobowych, korporatywnych i przedmiotowych – także kartoteka wzorcowa symboli UKD wraz z ich odpowiednikami słownymi. Taka kartoteka określiłaby relacje między różnymi symbolami (bo pochodzącymi z różnych wydań tablic), ale mającymi to samo znaczenie i dbałaby o właściwy dla nich system odsyłaczy.

***

Na zakończenie, zgodnie z zapowiedzią z przypisu 5, prezentuję kilka przykładów katalogów bibliotecznych dostępnych przez Internet online, w których widać, jak osoby tworzące rekordy bibliograficzne radzą sobie z indeksowaniem symboli złożonych.

W pierwszym przykładzie (rys. 5) widać, jak zadbano o to, by zwiększyć szanse wyszukiwawcze osób korzystających z indeksu UKD. Oto bowiem w rekordzie książki z dziedziny muzykologii poświęconej Marii Kalergis, a opatrzonej symbolem złożonym zbudowanym z czterech symboli prostych i jednego poddziału analitycznego, znalazło się miejsce właśnie dla czterech pól UKD, czyli jej czterech tematów. Dzięki temu informacja o tej książce znajdzie się w indeksie UKD czterokrotnie.

Miejska Biblioteka Publiczna
im Wł. St. Reymonta w Skierniewicach

poprzedzające   cotylni   następane

Szukane wyrażenie: "786"
Opis dokumentów

786
DOKUMENT 22203 typ: Dz. Jednotom. [Z] Lit. popularno-nauk. dla dorosł. [P]
OSOBA (1): **Szenic Stanisław**
TYTUŁ (1): **Maria Kalergis**
KLUCZ (1) UKD [U] : **78.071.786:930.85:929 Kalergis**
KLUCZ (2) UKD [U] : **786**
KLUCZ (3) UKD [U] : **930.85**
KLUCZ (4) UKD [U] : **929 Kalergis**
KLUCZ (5) **Hasło [H] : Kalergis Maria - biografia**
KLUCZ (6) **Hasło [H] : Pianści - muzyka fortepianowa - 19 w.**
KLUCZ (7) **Hasło [H] : Kultura - historia - biografia - 19 w.**
WYDANIE (1): Wyd. 2, uzup. miasto: **Warszawa** opis fizyczny: **554, [2]s., [32] s. tabl. : fot. format: 21 cm rok: 1965**
WYDAWCA (1.1): **Państw. Inst. Wydaw.**

786
DOKUMENT 35745 typ: Dz. Jednotom. [Z] Lit. popularno-nauk. dla dorosł. [P]
OSOBA (1): **Hulewicz Witold**
OSOBA (2): **Parandowski J. (przedm.)**
TYTUŁ (1): **Przybłęda Boży : Beethoven czyn i człowiek**
KLUCZ (1) **ISBN [B] : 83-224-0206-6**
KLUCZ (2) UKD [U] : **78.071.1:786:929 Beethoven**
KLUCZ (3) UKD [U] : **786**
KLUCZ (4) UKD [U] : **929 Beethoven L.**
KLUCZ (5) **Hasło [H] : Beethoven Ludwik van**
WYDANIE (1): Wyd. 3 miasto: **b.m.** opis fizyczny: **361 s. format: 18 cm rok: 1982**
WYDAWCA (1.1): **Pol. Wydaw. Muzycz.**

Rys. 5. Fragment indeksu UKD w katalogu MBP w Skierniewicach i przykład wielokrotnego powtarzania pola UKD w rekordzie zgodnie z liczbą symboli głównych w symbolu złożonym

W kolejnym przykładzie dobrze widać (rys. 6), jak postarano się również o pełne zindeksowanie symbolu złożonego książki z dziedziny techniki poprzez trzykrotne umieszczenie w rekordzie bibliograficznym pola przeznaczanego na symbol UKD. Dzięki temu można do informacji o książce

Książka   Egzemplarze   Zamówienie

Tytuł: **Sprzęgła i hamulce / Zbigniew Osniński # [wyd.3]**

Egzemplarze:
Do wypożyczenia: 4 (*Bibl. Gł.*)
Wypożyczone: 1

Autor: Osniński, Zbigniew (1926-)
Wydawca: Wydaw. Naukowe PWN
Dane wydawnicze: Wyd. 3; Warszawa, 1996
ISBN: 83-01-08859-1
Opis fizyczny: 214, [4] s. : rys. ; 24 cm Bibliogr. s. [3]
Nośnik informacji: Dokumenty drukowane
Typ publikacji: Podręczniki
Język dokumentu: pol

Symbol klasyfikacji: 62-592.621.825](075 8)
Symbol klasyfikacji: 62-592
Symbol klasyfikacji: 621.825
Tytuł serii (n/n): PODSTAWY KONSTRUKCJI MASZYN
Hasło tezaurusa: Hamulce.
Hasło tezaurusa: Wały. Łożyska Czopy itp.

Rys. 6. Rekord z katalogu Biblioteki Politechniki Krakowskiej

dotrzeć poprzez indeks UKD, podając nie tylko konkretne zagadnienie szczegółowe, ale również zagadnienie bardziej ogólne.

W trzecim przykładzie (rys. 7), pochodzącym z wzorcowego wśród bibliotek polskich pod względem traktowania UKD katalogu Biblioteki Politechniki Białostockiej, widać dużą staranność w budowaniu rekordu książki, co objawiło się nie tylko dbałością o pełne zindeksowanie elementów składowych symbolu złożonego, ale także konsekwentnym uzupełnieniem pól UKD w formacie opisu bibliograficznego o podpole zawierające odpowiedniki słowne symboli. Czyni to katalog bardziej przejrzystym i przyjaznym dla osób nie mających o UKD większego pojęcia.

```

KTO L $$aHKR
KTO L $$aaja
KTO L $$abna
BASE L $$a01
BASE L $$a21
FY L $$a2000
020 L $$a8387745456
040 L $$aBSTOK002
0410 L $$ap01
080 L $$a669.162.263.23.046.58.094.2:661.072.92:544.41:5 44.344
1001 L $$ahróz, Jan.
24500 L $$aRedukcja tlenków żelaza z ciekłych żużli stałym reduktorem węglowym
/$$cJan Mróz.
4901 L $$aPrace Naukowe / Politechnika Częstochowska. Wydział Metalurgii i
Inżynierii Materiałowej;$ $vNr 4
UKD L $$a669.162.263.23$$bRedukcja tlenków$$c***
UKD L $$a669.046.58$$bNaprowadzanie żużla. Właściwości żużla$$c***
UKD L $$a544.41:544.344$$bReakcje heterogeniczne
UKD L $$a669.094.2$$bRedukcja za pomocą węgla lub koksu$$c***
UKD L $$a661.072.92$$bIlenki żelaza ogólnie$$c***
SKL L $$atlenek żelaza
SKL L $$azużel ciekły$$asurówka
SKL L $$azelazo (metalurgia)
830-0 L $$aPrace Naukowe - Politechnika Częstochowska. Wydział Metalurgii i
Inżynierii Materiałowej;$ $uNr 4
920 L $$a83-87745-45-6
SYG L $$a170753
HAG L $$a170753
SRC L $$b0000100$$d037720
BAS L $$a01
BAS L $$a21
CAT L $$aBNA$$b20$$c037720$$d037871
260 L $$aCzęstochowa :$$bPolitechnika Częstochowska,$$c2000.
300 L $$a149 s. :$$bil. ;$$c24 cm.

```

Rys. 7. Rekord z katalogu Biblioteki Politechniki Białostockiej. Podpole \$\$a w polu UKD przeznaczone na symbol UKD, zostało uzupełnione o podpole \$\$b przeznaczone na odpowiednik słowny symbolu. Zabieg niestandardowy, ale pragmatyczny

***

Te trzy przykłady katalogów dostępnych online pokazują, że nie brakuje bibliotekarzy, którzy doceniają walory informacyjne UKD i potrafią to narzędzie w pełni wykorzystać. Ograniczyłem się tylko do przykładów, które na skali ocen plasowałyby się najwyżej. Nie znaczy to oczywiście, że bibliotekarze stosujący w codziennej pracy Uniwersalną Klasyfikację Dzieśiątną, a którzy w budowaniu katalogów automatycznych nie doprowadzają do pełnego zindeksowania symboli złożonych, tym samym okazują dezynwolturę wobec klasyfikacji. Zresztą, jak to stwierdziłem wcześniej,

nie wszystko w tej kwestii zależy od chęci i staranności bibliotekarzy, bo czasem są oni ograniczeni możliwościami zintegrowanego systemu bibliotecznego.

Z przeglądu katalogów online, jakiego dokonałem na potrzeby niniejszego tekstu wynika jednak rzecz co najmniej zastanawiająca. Jeśli bowiem biblioteka stosuje w opracowaniu rzeczowym UKD, ale nie daje osobom przeglądającym katalog automatyczny możliwości zastosowania jako kryterium wyszukiwawczego symboli klasyfikacyjnych, to już niewątpliwie jest oznaka dezynwoltury wobec UKD. Ale to już jest kwestia do innych rozważań.

BIBLIOGRAFIA

- Grygowski, D. (2004). *Indeksowanie symboli złożonych: sukcesy i porażki*. VI Ogólnopolskie Warsztaty Komisji Opracowania Rzeczowego SBP; dzień trzeci – Uniwersalna Klasyfikacja Dziesiętna. Biblioteka Narodowa, 19 maja 2004 [maszyn. powiel.].
- MOL 2000+ : podręcznik użytkownika programu*. (2001). Wrocław: Vulcan.
- Sosińska-Kalata, B. (1995). *Podręcznik UKD dla bibliotekarzy i pracowników informacji*. Warszawa: Wydaw. SBP.
- Ungurian, O. (1978). *Wprowadzenie do Uniwersalnej Klasyfikacji Dziesiętnej*. Warszawa: Wydaw. Komunikacji i Łączności.
- Uniwersalna Klasyfikacja Dziesiętna*. (1997). Wydanie skrócone dla bieżącej bibliografii narodowej i bibliotek publicznych. Warszawa: Biblioteka Narodowa.

Adam STOPA

Biblioteka Wydziału Filozofii i Socjologii
Uniwersytet Warszawski

INDEKSOWANIE I WYSZUKIWANIE SYMBOLI UNIWERSALNEJ KLASYFIKACJI DZIESIĘTNEJ W WYBRANYCH BIBLIOTEKACH POLSKICH I ZAGRANICZNYCH

Materiały przedstawiane w referacie dotyczą obecności i dostępności symboliki Uniwersalnej Klasyfikacji Dziesiętnej jako języka opisu i wyszukiwania dokumentów w katalogach zautomatyzowanych kilku wybranych bibliotek polskich i zagranicznych. Jest to próba uchwycenia stałych, powtarzających się schematów zapisu symboli, dokonana na podstawie przeglądania katalogów bibliotek i opisów poszczególnych pozycji. Analizowane dalej przykłady pochodzą wprost ze stron internetowych bibliotek i w większości odwzorowane zostały w postaci zbliżonej do takiej, jaką widzi czytelnik.

Widoczny jest duży trud wszystkich bibliotek, ich usilne starania i próby, zmierzające ku możliwie najpełniejszemu wykorzystaniu możliwości użytkowanego systemu wyszukiwawczego i formatu opisu danych, w sposób przyjazny dla użytkowników.

I

Przede wszystkim skierujemy się do bibliotek polskich. Są to: Biblioteka Główna Akademii Świętokrzyskiej w Kielcach (<http://lib.pu.kielce.pl>), Biblioteka Główna Politechniki Białostockiej (<http://libra.pb.bialystok.pl>), Biblioteka Główna Politechniki Krakowskiej (<http://www.biblos.pk.edu.pl>) oraz Biblioteka Główna Politechniki Warszawskiej (<http://www.bg.pw.edu.pl>). Wszystkie te biblioteki łączy wykorzystywanie systemu ALEPH.

Biblioteki, tworząc rekordy bibliograficzne, wykorzystują powtarzalność pola UKD i bardzo często, choć nie zawsze konsekwentnie, stosują kolumnowy, wielowierszowy zapis symbolu złożonego. W kolejno powtarzanych polach UKD umieszcza się poszczególne symbole proste lub rozwinięte jako elementy składowe symbolu złożonego danej pozycji. Praktykę tę ilustrują przykłady 1-3 (jednak, jak okaże się dalej, nie jest to reguła w odniesieniu do wszystkich symboli).

Powtarzalność pola umożliwia zapisanie – po rozbiciu na części – nawet bardzo rozbudowanego symbolu złożonego (jeśli taki jest potrzebny). Przy zapisie tego typu każdy z symboli cząstkowych staje się osobnym kluczem wyszukiwawczym, a gdy jest już w indeksie – zbiera narastająco kolejne rekordy.

Hasło dodatkowe	- <u>Andrews, J. E.</u>
Tytuł	- <u>Wprowadzenie do chemii środowiska / J. E. Andrews [et al.].</u>
Wydano	Warszawa : Wydawnictwa Naukowo-Techniczne, 2000.
Opis fiz.	XVIII, 234 s., 2 s. tabl. ; 24 cm.
Język dokumentu	pol
Uwagi	Bibliogr. s. XIII-XV.
ISBN	ISBN 83-204-2488-7
Sł.kluczowe	- <u>OCHRONA ŚRODOWISKA</u>
Sł.kluczowe	- <u>CHEMIA</u>
UKD	- <u>504</u>
UKD	- <u>54</u>
Hasło główne	- <u>Galina, Henryk.</u>
Tytuł	- <u>Fizykochemia polimerów / Henryk Galina.</u>
Wydano	Rzeszów : Oficyna Wydaw. Politechn. Rzeszowskiej, 1990.
Opis fiz.	228 s. ; 24 cm.
Język dokumentu	pol
Uwagi	Bibliogr. s. 227-228.
ISBN	ISBN 83-7199-055-3
Sł.kluczowe	- <u>POLIMERY</u>
Sł.kluczowe	- <u>WŁASNOŚCI CHEMICZNE POLIMERÓW</u>
Sł.kluczowe	- <u>WŁASNOŚCI FIZYCZNE POLIMERÓW</u>
Sł.kluczowe	- <u>CHEMIA FIZYCZNA</u>
Sł.kluczowe	- <u>CHEMIA ZWIĄZKÓW WIELKOCZĄSTECZKOWYCH</u>
UKD	- <u>678.7</u>
UKD	- <u>53</u>
UKD	- <u>54</u>
UKD	- <u>541.64 CH</u>

1. Rekordy Biblioteki Głównej Politechniki Warszawskiej

Tytuł: Loty międzyplanetarne / Olgierd Wołczek

Egzemplarze:

Wypożyczone: 1

Autor: Wołczek, Olgierd

Wydawca: Państw. Wydaw. Naukowe

Dane wydawnicze: Warszawa, 1973

Opis fizyczny: 453, [2] s. : il. ; 20 cm

Nośnik informacji: Dokumenty drukowane

Język dokumentu: pol

Symbol klasyfikacji: 52

Symbol klasyfikacji: 629.78

Tytuł serii: BIBLIOTEKA PROBLEMÓW (nr w obrębie serii: 182)

2. Rekord Biblioteki Głównej Politechniki Krakowskiej

<i>Autor</i>	Jonak, Józef.
<i>Tytuł</i>	Teoretyczne podstawy urabiania skał stożkowymi nożami obrotowymi / Józef Jonak.
<i>Dane wydaw</i>	Lublin : Wydaw. Uczelniane Politechniki Lubelskiej, 1998.
<i>Opis fiz</i>	146 s. : il. ; 24 cm.
<i>UKD</i>	622.35 - Kamieniotomy. Urabianie skał. Kamienie budowlane
<i>UKD</i>	622.333 - Węgiel kamienny
<i>UKD</i>	622.23 - Urabianie
<i>UKD</i>	531.1 - Kinematyka. Przestrzeń i czas. Ruch. Prędkość. Przyspieszenie
<i>UKD</i>	519.86 - Teoria modeli matematycznych. Modele sterowania ekonomicznego
<i>ISBN</i>	83-87270-57-1

3. Rekord Biblioteki Głównej Politechniki Białostockiej

Przy wyszukiwaniu bardzo pożądana staje się dokładna znajomość symbolu, bowiem wpisanie tylko początkowych cyfr prowadzi do żmudnego przeglądania wielu dziesiątek opisów. Podkreślić jednak trzeba, że analogiczne „obciążenie” powstaje, gdy w indeksie haseł przedmiotowych wybierzemy przeszukiwanie według któregoś z często powtarzających się tematów lub popularne nazwisko w indeksie autorskim. Obfitość piśmiennictwa wykazywanego w wyniku przeszukiwania nie jest związana tylko z UKD; ponadto, można ją ograniczyć stosując złożone kryteria wyszukiwania.

W przykładach dotąd cytowanych klasyfikatorzy użyli symboli, na które składają się tylko symbole główne.

Jeśli w symbolu złożonym pojawiają się charakteryzujące książkę symbole poddziałów wspólnych, to rozwiązanie bywa trojaki:

a) symbole te powtarza się przy kolejnych cząstkach, w poszczególnych wierszach, tak jak w przykładach 4-7, pochodzących z katalogu Akademii Świętokrzyskiej w Kielcach. Mamy w nich powtarzanie poddziałów wspólnych formy, miejsca i formy, poddziałów wspólnych języków oraz poddziałów miejsca i czasu. Są one dopisywane w każdym polu zawierającym symbol główny;

ISBN	9391128563
ISBN	8391128563
Język	pol
Symbol UKD	☉336.7(075.8)
Symbol UKD	☉51(075.8)
Symbol UKD	☉657(075.8)
Autor	☉Grysa, Krzysztof.
Tytuł	☉Podstawy matematyki finansowej / Krzysztof Grysa.
Wydano	Kielce : Wydaw. Stachurski, 2000.
Opis fiz.	194 s. ; 21 cm.
Uwagi	Bibliogr. s. 194
H.przedm.- n.posp.	☉Matematyka finansowa -- podręczniki akademickie

4. Przykład powtórzenia poddziałów wspólnych formy

ISBN 8387925527
Język pol
Symbol UKD 331.54(438:4-67)(07)
Symbol UKD 006.3/8(438:4-67)(07)
Tytuł Standardy kwalifikacji zawodowych : teoria, metodologia, projekty / red. Stefan M. Kwiatkowski, Krzysztof Symela.
Wydano Warszawa : Instytut Badań Edukacyjnych, 2001.
Opis fiz. 293, [3] s. : mapa, wykr. ; 24 cm.
Uwagi Bibliogr. s. 289-[294].
Uwagi Streszcz. ang.
Uwagi Tekst częśc. tl. z ang. i niem.
H.przedm.- n.posp. Kwalifikacje zawodowe -- normy.

5. Przykład powtórzenia podziałów wspólnych miejsca i formy

ISBN 8372500126
Język polger
Symbol UKD 33(038)=112.2=162.1
Symbol UKD 34(038)=112.2=162.1
Autor Kienzler, Iwona.
Tytuł Słownik prawniczo-handlowy niemiecko-polski : [bankowość, ekonomia, finanse, prawo] / Iwona Kienzler.
Wydano Janki k. Warszawy : "Morex", cop. 2000.
Opis fiz. 551, [1] s. ; 25 cm.
Uwagi Podtyt. z okł.
Uwagi U góry okł.: Nowa pisownia niemiecka.
H.przedm.- n.posp. Prawo -- słowniki polskie
H.przedm.- n.posp. Prawo -- słowniki niemieckie
H.przedm.- n.posp. Handel -- słowniki polskie.
H.przedm.- n.posp. Handel -- słowniki niemieckie.
H.przedm.- n.posp. Ekonomia -- słowniki polskie.
H.przedm.- n.posp. Ekonomia -- słowniki niemieckie.

6. Przykład powtórzenia podziałów wspólnych języków

ISBN 8370975003
Symbol UKD 234.3(494)*19"
Symbol UKD 22/28(494)*19"
Autor Piotrowski, Eligiusz
Tytuł Teodramat : dramatyczna soteriologia Hansa Ursa von Balthasara.
Wydano Kraków : Wydaw. Wam Księży Jezuici, 1999.
Opis fiz. 355, [3] s. ; 23 cm.
Seria Myśl Teologiczna ; ; 24 ,
Uwagi Rozprawa doktorska. - Bibliogr.s.341-352
H.przedm.- n.osobow Balthasar, Hans Urs von (1905-1988).
H.przedm.- n.posp. Zbawienie -- historia doktryn.

7. Przykład powtórzenia podziałów wspólnych miejsca i czasu

b) inne rozwiązanie przyjęto w Bibliotekach: Politechniki Krakowskiej (przykł. 8 i 9) oraz Politechniki Białostockiej (przykł. 10).

Tytuł: World guide to libraries : internationales bibliotheks-handbuch / [Hrsg. Helga Lengenfelder] # [7th ed.]

Egzemplarze:

Dostępne w Oddziale Informacji: 1

Redaktor: Lengenfelder, Helga

Wydawca: K. G. Saur

Dane wydawnicze: 7th ed.; Munchen, New York, Paris; 1986

Opis fizyczny: XXXIII, 1203 s. ; 30 cm

Nośnik informacji: Dokumenty drukowane

Język dokumentu: mul

Symbol klasyfikacji: (058)

Symbol klasyfikacji: (100)

Symbol klasyfikacji: 02

Tytuł serii: HANDBUCH DER INTERNATIONALEN DOKUMENTATION UND INFORMATION (*nr w obrębie serii:* 8)

8. Indeksowanie poddziałów wspólnych – formy i miejsca (rekord Biblioteki Politechniki Krakowskiej)

Tytuł: Konstruktywizm polski : próba rekonstrukcji nurtu (1921-1934) / Andrzej Turowski

Egzemplarze:

Do wypożyczenia: 1 (*Bibl. Gł.*)

Wypożyczone: 1

Autor: Turowski, Andrzej (1941-)

Wydawca: Wydaw. Polskiej Akademii Nauk

Dane wydawnicze: Wrocław, 1981

ISBN: 83-04-00557-3

Opis fizyczny: 360, [2] s., ca 110 k. tabl. : fot. ; 24 cm

Nośnik informacji: Dokumenty drukowane

Typ publikacji: Albumy. Przedstawienia obrazowe. Obrazy. Ilustracje.

Język dokumentu: eng [streszcz.], pol

Symbol klasyfikacji: (438)

Symbol klasyfikacji: "1918/1939"

Symbol klasyfikacji: 7.036

Tytuł serii: STUDIA Z HISTORII SZTUKI (*nr w obrębie serii:* 32)

9. Indeksowanie poddziałów wspólnych – miejsca i czasu (rekord Biblioteki Politechniki Krakowskiej)

Autor Breschke, Joachim.

Tytuł Altany, pergole, pawilony ogrodowe / Joachim Breschke ; tl. z niem.

Dane wydaw Warszawa : MULTICO, 1998.

Opis fiz 78 s. : il. ; 27 cm.

Uwagi Oryg. : "Lauben, Pergolen, Pavillons, Planung und Konstruktion lauscher Sitzplatze im Garten" 1994.

UKD 712.26 - Prywatne tereny zielone w powiązaniu z budynkami. Ogrody przydomowe. Posiadłości wiejskie

UKD 728.99 - Domki letnie, altany i mniejsze budowle ogrodowe

UKD 624.011.1 - Konstrukcje drewniane

UKD (083.1) - Przepisy. Instrukcje. Wskazówki. Poradniki praktyczne

ISBN 83-7073-166-X

10. Indeksowanie poddziału wspólnego formy (rekord Biblioteki Politechniki Białostockiej)

Obie wymienione biblioteki (krakowska i białostocka) bardzo często, choć niekonsekwentnie, podają symbole poddziałów wspólnych potrzebne dla danej książki w kolejnych, osobno indeksowanych polach. Rozwiązanie to miałyby duże zalety praktyczne, umożliwiając łatwe odszukanie dokumentów według obranej cechy formalnej, terytorialnej czy chronologicznej – ponieważ jednak nie jest stosowane stale, nie daje gwarancji kompletności wyszukiwania. Wielokrotnie spotykamy tylko jednowierszowe zapisy symboli, np.

378.096:528](438)(061.3)
 711.57(091)(084.1)
 378.662(438Kraków)(058)"2000/2001"

bez osobnego zapisu poddziałów.

Nie rozbija się też symboli rozwiniętych: 0/9(03) – *Encyklopedie. Leksykony* oraz 0/9(058) – *Roczniki. Księgi adresowe. Informatory*.

Obie biblioteki bardzo często stosują słowne uzupełnienia symboli, podając nazwy własne osobowe lub geograficzne, co podnosi przejrzystość klasyfikacji. Zobaczmy to w przykładach 11 i 12:

<i>Autor</i>	Niedźwiedzka, Magdalena.
<i>Tytuł</i>	Tadeusz Bełdowski : rektor swojej uczelni / Magdalena Niedźwiedzka.
<i>Dane wydaw</i>	Białystok : Politechnika Białostocka, [1999].
<i>Opis fiz</i>	79 s. : il. ; 22 cm.
<i>UKD</i>	378.662 - Politechniki. Wyższe szkoły techniczne
<i>UKD</i>	378.1 - Organizacja nauczania. Senat akademicki. Rektorzy
<i>UKD</i>	929-052A/Z - Biografie indywidualne
<i>UKD</i>	378.1Bełdowski - Bełdowski, Tadeusz (rektor PB ; 1929-1998)
<i>ISBN</i>	83-86272-95-3

11. Nazwa osobowa w symbolu (rekord Biblioteki Politechniki Białostockiej)

Tytuł: Informator Uniwersytetu Jagiellońskiego : rok akademicki 1996/97 : studia zaoczne, wieczorowe, eksternistyczne, podyplomowe, doktoranckie

Egzemplarze:

Dostępne w Czytelni Głównej: 1

Ciało zbiorowe: Uniwersytet Jagielloński

Wydawca: Ośrodek Inform. Uniwersytetu Jagiellońskiego

Dane wydawnicze: Kraków, 1996

ISBN: 83-7052-456-7

Opis fizyczny: 85 s. ; 21 cm

Nośnik informacji: Dokumenty drukowane

Typ publikacji: Księgi adresowe, informatory zawodowe

Język dokumentu: pol

Symbol klasyfikacji: 378.4(438 Kraków)(058)"1996/1997"

12. Nazwa geograficzna w symbolu (rekord Biblioteki Politechniki Krakowskiej)

c) jeszcze inaczej trudność tę rozwiązuje Biblioteka Główna Politechniki Warszawskiej. Biorąc ogólnie, można zauważyć spore rozbieżności w zapisywaniu symboli – wiele pozycji opatrzone symbolami rozpisanyymi na poszczególne wiersze (kolumnowo); ale niektóre symbole pozostawiono w postaci wiersza, np.: dla słownika skrótów mamy 62:001:66/69:334:339:03.083](083), dla publikacji o katolickiej nauce społecznej – 3.001:172:282. Przy symbolach złożonych tak właśnie zapisanych nie ma możliwości wyszukania symboli stojących na dalszych miejscach, zaś niekonsekwencje w zapisie symboliki powodują, że pewne pozycje widoczne są w indeksie tylko raz, inne natomiast kilkakrotnie.

W różny sposób zapisuje się też symbole poddziałów wspólnych. Można sądzić, że w swej praktyce klasyfikacyjnej Biblioteka PW ogranicza ich stosowanie. Dotyczy to przede wszystkim poddziałów formy (nie są np. uwzględniane skrypty uczelniane, podręczniki, także akademickie, nie są również brane pod uwagę materiały do ćwiczeń). Inne symbole formy, jak również symbole języków, miejsca, czasu i osób zapisywane są już to w jednym wierszu, już to (przy kolumnowym zapisie) powtarzane przy każdym wyodrębnionym składniku. W niektórych przypadkach zamiast poddziałów formy wprowadza się wpisywany w osobnym wierszu odpowiedni symbol z tablic głównych (przykład 13 i 14):

Tytuł	- <u>Cementy w budownictwie, robotach wierniczo-inżynieryjnych oraz hyrotechnice</u> : materiały sympozium naukowo-technicznego, Płotki k. Pilv, [23] maj 2001 / [red. Violetta Sawicka].
Wydano	Opole : Wydaw. Inst. Śląski, 2001.
Opis fiz.	154 s. : rys., tab. ; 24 cm.
Język dokumentu	pol
Uwagi	Data konf. wg okł.
Uwagi	Bibliogr. w tekście.
Uwagi	Górażdże Cement S. A. [et al.].
ISBN	ISBN 83-88672-15-5
Sl.kluczowe	- <u>CEMENT</u>
Sl.kluczowe	- <u>MATERIAŁY BUDOWLANE</u>
Sl.kluczowe	- <u>TECHNIKA WIERTNICZA</u>
Sl.kluczowe	- <u>HYDROTECHNIKA</u>
UKD	- <u>691</u>
UKD	- <u>622.24</u>
UKD	- <u>626/627</u>
UKD	- <u>061.3"2001"</u>

13. Rekord Biblioteki Politechniki Warszawskiej – zamiast poddziału wspólnego formy zastosowany symbol główny: 061.3 Kongresy. Konferencje. Zjazdy z poddziałem czasu od roku, w którym odbyła się konferencja (jest to stałe rozwiązanie w tej bibliotece)

Hasło dodatkowe	- <u>Chmiel, Zbigniew.</u>
Tytuł	- <u>Księga pamiątkowa profesora Eugeniusza Ochendowskiego / nadzór wydawn. Zbigniew Chmiel.</u>
Wydano	Toruń : Dom Organizatora, 1999.
Opis fiz.	369 s. ; 24 cm.
Język dokumentu	pol
ISBN	ISBN 83-87673-46-3
Sl.kluczowe	- <u>PRAWO ADMINISTRACYJNE</u>
Sl.kluczowe	- <u>KSIĘGI PAMIĄTKOWE</u>
UKD	- <u>342.9</u>
UKD	- <u>082</u>

14. Rekord Biblioteki Politechniki Warszawskiej – zamiast poddziału wspólnego formy zastosowany symbol główny

Dzięki przykładom staje się widoczne, w jak wielu przypadkach format wymusza rezygnację ze znaków łączących symbole, przede wszystkim ze znaków pojedynczego dwukropka i plusa. Rezygnuje się także z nawiasu kwadratowego jako znaku grupowania. Jest to trudność względna, każdy użytkownik UKD z łatwością uzupełni zapis.

Jak wiemy, symbole złożone za pomocą dwukropka pojawiają się w różnych przypadkach, to znaczy wtedy, gdy:

a) symbol złożony (złożony z odrębnych symboli prostych) tworzymy dla oznaczenia relacji i przyporządkowania pojęć w klasyfikowanym dokumencie,

b) gdy symbol złożony tworzy się dla takich zagadnień, które w używanej przez nas wersji czy edycji tablic nie mają odpowiednich symboli prostych (tak jak np. ma to miejsce w odniesieniu do katolickiej nauki społecznej), jak i wtedy, gdy wykorzystując syntetyczność UKD klasyfikujemy zagadnienie ze styku kilku dyscyplin,

c) gdy idzie o dokładniejsze wskazanie pewnego obiektu czy podanie bliższej, bardziej ścisłej charakterystyki treści; wtedy symbole podawane na dalszych miejscach zawężają zakres pierwszego z nich, np. gdy przy symbolu 069.02 – *Podział muzeów według rodzaju zbiorów*, drugim symbolem określamy jakie to zbiory.

Znak plusa sygnalizuje, że zagadnienia, tematy, pojęcia znakowane przez poszczególne symbole, w klasyfikowanej książce omawiane są równorzędnie, bez związku pomiędzy nimi lub w związku bardzo luźnym.

Pominięcie znaku dwukropka, jak i znaku plusa, powoduje zatarcie relacji pomiędzy treściami znakowanymi przez kolejne symbole. Można uznać, że jest to pewne zubożenie zawartości znaczeniowej symbolu. Zapis kolumnowy prowadzi też do rezygnacji z gramatyki UKD, oznacza odejście od reguły porządku poziomego. Symbole traktowane są tak, jak gdyby były deskryptorami, zapisywanymi według gramatyki swobodnej; wrażenie takie pogłębia się jeszcze, gdy wielokrotnie widzi się niezależnie zapisywane symbole podziałów pomocniczych.

Nie ulegają rozbiciu symbole łączone kreską ukośną ani dwukropkiem podwójnym, tak więc m.in. symbole nadawane słownikom językowym zachowują swą tradycyjną, dobrze znaną postać. Nie oddziela się podziałów wspólnych języków i podziałów osób. Nie separuje się podziałów syntetycznych i analitycznych. W tych punktach gramatyka UKD nie jest naruszana.

Zastanawiając się nad kwestią rozbicia i późniejszego indeksowania symboli łączonych kreską ukośną czy podwójnym dwukropkiem, trzeba powiedzieć, że celowość takiego zabiegu należałoby rozpatrywać indywidualnie dla poszczególnych grup symboli i w zależności od tego, co symbole te mówią. Symbol złożony utworzony przez kreskę ukośną daje się zamienić na także złożony symbol, w którym użyto plusa, np. 621.314/.317 to to samo, co: 621.314+621.315+621.316+621.317. Symbol tak przekształcony wydaje się łatwiejszy do kolumnowego zapisu. Oczywiście, nie tylko dodaje to pracy, ale ważniejsze jest, że osobne indeksowanie tych symboli powiększy też ilość pozycji do przejrzania pod każdym z nich, na co przeszukujący musi też zużyć więcej czasu. Jeszcze mniej praktyczne wydaje się zapisanie przez plus symbolu takiego jak 23/28,

a symbolu encyklopedii ogólnych – 0/9(03) – po prostu niepożądane. Nie przy każdym symbolu z ukośną kreską zabieg taki byłby możliwy; przy wykorzystaniu tablic P022 nie można np. rozbić symbolu 623.1/3 *Inżynieria wojskowa*, bo nie został on dalej szczegółowo rozklasyfikowany.

Dla symboli łączonych podwójnym dwukropkiem, np. symboli słowników językowych, można by w osobnym polu powtórzyć symbol stojący na drugim miejscu (po tym dwukropku). Czy jednak nie otrzymamy wtedy pewnego szumu informacyjnego, pewnej nadmiarowości? Oto w indeksach pod symbolem słownika języka polskiego znalazłyby się także słowniki dwujęzyczne (angielsko-, niemiecko-, czy rosyjsko-polski).

Katalogi poszczególnych bibliotek zawierają też niekonsekwencje, świadectwa wahań, niepewności, dowody poszukiwań najlepszego sposobu zapisu symboli.

Konferencja/Symposium: Normalizacja Biblioteczno-Bibliograficzna w Aspekcie Automatykacji Bibliotek (1996 ; Gdańsk-Oliwa, Polska)

Wydawca: Centrum Ustawicznego Kształcenia Bibliotekarzy

Dane wydawnicze: Warszawa, 1997

ISBN: 83-903305-7-1

Opis fizyczny: 151, [3] s., 2 k. tabl. ; 21 cm

Nośnik informacji: Dokumenty drukowane

Typ publikacji: Materiały konferencyjne

Język dokumentu: pol

Symbol klasyfikacji: 025.3/.4:006:[004.38:004.42].004(061.3)

Symbol klasyfikacji: 004.38:004.42].004(061.3)

Symbol klasyfikacji: 006(061.3)

Symbol klasyfikacji: 025.3(061.3)

Symbol klasyfikacji: 025.4(061.3)

Uwagi: Bibliogr. s. 63

Hasło tezaurusa: Języki informacyjno-wyszukiawcze. Klasyfikacja. Indeksowanie dokumentów.

Hasło tezaurusa: Katalogowanie. Katalogi.

Hasło tezaurusa: Normalizacja. Normy.

Hasło tezaurusa: Technika komputerowa - zastosowanie.

Tytuł: Optymalizacja eksperymentu w chemii i technologii chemicznej / S. Ł. Achnazarowa, W. W. Kafarow

Exemplarze:

Do wypożyczenia: 3 (*Bibl. Gł.*)

Wypożyczone: 2

Autor: Achnazarowa, Svetlana Lazarevna

Autor: Kafarov, Viktor Vjaceslavovic

Wydawca: Wydaw. Naukowo-Techniczne

Dane wydawnicze: Warszawa, 1982

ISBN: 83-204-0388-X

Opis fizyczny: 306, [14] s. : rys. ; 24 cm Bibliogr. s. 305-306

Nośnik informacji: Dokumenty drukowane

Typ publikacji: Podręczniki

Język dokumentu: pol

Symbol klasyfikacji: 54+66].001.6:519.863(075.3)

Symbol klasyfikacji: 519.863(075.3)

Symbol klasyfikacji: 54.001.6(075.3)

15. Niekonsekwencje w zapisie symboli (oba rekordy ze zbiorów tej samej biblioteki)

Zdarzają się również klasyfikacje trochę dziwaczne. Oto w jednej z bibliotek dla pracy *W służbie książki i prasy polskiej : Bydgoszcz XIX-XX w.* J. Podgórecznego mamy:

- 002(438)"18/19":929B
- 05(438)"18/19"+07(438)"18/19"
- 929:.[05(438)"18/19"+07(438)"18/19"]B
- 655.4/.5(438)"18/19"
- 929:655/.4/.5(438)"18/19"B

a dla książki, którą napisał Timothy Garton Ash *Teczka : historia osobista:*

- 323(430.2)
- 355.40(430.2)
- 351.746.1(430.2)
- 820-92
- 05(420)+07(420):929:05+07(420)W

Przy próbach krytyki trzeba jednak pamiętać, że mamy do czynienia z bardzo licznymi i zróżnicowanymi zbiorami, a przypadki tego rodzaju są wręcz nieuniknione. Również powyższe przykłady można odczytywać jako świadectwa niepewności, jako poszukiwanie metod możliwie najlepszego klasyfikowania i zapisywania symboli.

Omówienie praktyki naszych bibliotek nie byłoby kompletne bez krótkiej chociaż wzmianki o dostępności wyszukiwania symboli. Wszystkie biblioteki oddają do dyspozycji czytelników indeksy symboli (i jest to sposób najłatwiejszy i najprostszy), choć możliwość ta jest wyraźnie zaznaczona tylko w Bibliotece Politechniki Białostockiej. Pozostałe biblioteki wymagają wejścia w formularz wyszukiwawczy i znalezienia odpowiedniego „okienka”. Indeksy nie zawsze są doskonałe, zdarzają się w nich błędy. Dla przykładu, w jednym z nich po wprowadzeniu symbolu medycyny 61, w indeksie ukazują się również wymieszane symbole 061...; po wprowadzeniu symbolu 63 *Roľnictwo*, indeks podaje też symbole 006.3/.8... . Biblioteki Politechniki Białostockiej i Politechniki Krakowskiej poszerzają zakres wyszukiwania o przeszukiwanie według terminów tezauryusa, odwzorowującego w postaci deskryptorowej strukturę i symbolikę UKD. Dzięki temu czytelnik ma bardzo czytelny i wygodny „interfejs” w języku naturalnym, co pozwala uniknąć problemów ze znajomością zasad budowy symboli i z ewentualnym odszukiwaniem w tablicach ich znaczeń. Budowę i wprowadzanie tego tezauryusa do użyciu w Bibliotece Politechniki Krakowskiej omawiała Małgorzata Nahotko w referacie *Tezaurus oparty o leksykę i hierarchię UKD: zasady tworzenia i wykorzystanie w komputerowych systemach bibliotecznych*, zaś w Bibliotece Politechniki Białostockiej – Barbara Malesa w referacie *Zasady tworzenia kartoteki UKD w systemie ALEPH Biblioteki Głównej Politechniki Białostockiej*. Referaty te zamieszczone są w zbiorze materiałów z ogólnopolskiej konferencji

*Potrzeby bibliotek naukowych i publicznych w zakresie opracowania rzeczowego, zorganizowanej w grudniu 1999 r.*¹.

II

Dla porównania spójrzmy także na rozwiązania stosowane w niektórych bibliotekach zagranicznych. Pierwszą z nich będzie Biblioteka Uniwersytetu w Helsinkach, narodowa biblioteka Finlandii, widoczna pod adresem sieciowym www.lib.helsinki.fi/english/index.htm. Sięgnijmy do zasobu fińskiej bibliografii narodowej FENNICA.

Fennica

Suomen kansallisbibliografia
Finlands nationalbibliografi
The National Bibliography of Finland

[NEW SEARCH](#) [HEADINGS](#) [TITLES](#) [SEARCH HISTORY](#) [HELP](#) [EXIT](#)

Database Name: FENNICA

The screenshot displays the Fennica search interface. At the top, there are two tabs: 'Basic Search' and 'Builder Search'. Below the tabs, there is a 'Search for:' text input field. To its left is a 'Quick Limits:' dropdown menu currently set to 'None'. To the right of the search input is a 'Search in:' dropdown menu with a scrollable list of search criteria: 'Keyword Relevance', 'Author (browse)', 'Title', 'Subject (browse)', 'Journal Title', 'Standard Number', 'ISBN (normalized)', 'Classification', and 'Command (and/or/not)'. The 'Classification' option is currently selected.

Stosuje się w niej zasady zapisu symboli złożonych analogiczne do przyjętych w cytowanych bibliotekach polskich: symbol złożony ulega rozbiciu na symbole składowe, które mogą być osobnymi kluczami wyszukiwawczymi. W porównaniu z praktyką polską, symbole są znacznie mniej rozbudowane, w zasadzie składają się z symboli głównych; poddziały wspólne pojawiają się rzadko i w niedużym wyborze. Przykłady wykazują, że bibliografia ta pozostaje przy nieaktualnych już symbolach UKD, u nas wycofanych wraz z tablicami skróconymi FID 667 (jak np. symbole informatyki 681.322, języków, literatur poszczególnych języków, geografii czy historii poszczególnych państw). Duże znaczenie przywiązuje się za to do opracowania przez słowa kluczowe.

¹ Cytowane referaty zamieszczone są w nieopublikowanych materiałach konferencyjnych pt. *Ogólnopolska konferencja: Potrzeby bibliotek naukowych i publicznych w zakresie opracowania rzeczowego*. Biblioteka Narodowa, 7-9 grudnia 1999 r. Organizatorzy: Zarząd Komisji Opracowania Rzeczowego Zbiorów przy Zarządzie Głównym Stowarzyszenia Bibliotekarzy Polskich, Instytut Informatyki i Studiów Bibliologicznych Uniwersytetu Warszawskiego [maszyn.powiel.]. Dla potrzeb niniejszego tomu obie Autorki przygotowały artykuły stanowiące aktualizację i rozwinięcie wystąpień z 1999 r. – tekst Barbary Malesy znajduje się na s. 103-110, a Małgorzaty Nahotko we współautorstwie z Markiem Nahotko na s. 111-130 [red.].

Author(s): Ara, Maria

Title: Alkoholihaittojen sekundaaripreventio terveyskeskuksessa. Lääkärin näkökulma = Secondary prevention of alcohol abuse : views of primary care physicians / Maria Ara

Published: Kuopio : Kuopion yliopisto, 2000

Material: 150, [4] s. : kuv. ; 25 cm

Series: (Kuopion yliopiston julkaisuja. D, Laaketiede, ISSN 1235-0303 ; 226)

Note: Abstract

Dissertation: Väitösk., Kuopion yliopisto

There are no attachments for this record.

Format: book

ISBN: 951-781-806-8 (nid.)

Subject: alkoholismi (ysa)
alkoholiongelmat (ysa)
ennaltaehkäisy (ysa)
alkoholi (ysa)
alkoholinkäyttö (ysa)
terveysvalitukset (ysa)
terveyskeskukset (ysa)
perusterveydenhuolto (ysa)

Classification: UDK:364
UDK:613.8

Author(s): Granroth, Trygve

Title: Anton Tjechov : läkaren och författaren / Trygve Granroth

Published: [Vasa] : [T. Granroth], 1998

Material: 141 s. : kuv. ; 21 cm

There are no attachments for this record.

Format: book

ISBN: 952-91-0106-6 (nid.)

Subject (Personal Name): Tsehov, Anton

Subject: henkilöhistoria (ysa)
kirjailijat (ysa)
läkärit (ysa)
kaunokirjallisuus (ysa)
aiheet (ysa)
lääkehede (ysa)
taudit (ysa)
mielenterveyshäiriöt (ysa)

Geographical Subject: Venäjä

Classification: UDK:929 Tsehov
UDK:92
UDK:61

Title: 100 faces from Finland : a biographical kaleidoscope / edited by Ulpu Marjomaa ; translated by Roderick Fletcher, ... by Aili Kämäräinen

Published: Helsinki : Finnish Literature Society, 2000

Material: 625 s. : kuv. ; 26 cm

Series: (Studia biographica, ISSN 1456-2138 ; 2)

There are no attachments for this record.

Format: book

ISBN: 951-746-215-8 (sid.)

Subject: elämäkerrat (ysa)
henkilöhistoria (ysa)
historia (ysa)

Geographical Subject: Suomi

Classification: UDK:929
UDK:948.0

Title: Palloluopas / [toimittajat Johanna Hytönen, Nina Jakonen]
Edition: 2. korj. p.
Published: Helsinki : Suomen invalidien urheiluliitto, 2001
Material: 18 s. : kuv. ; 30 cm
Series: (Julkaisuja / Suomen invalidien urheiluliitto)
Note: 1 p. puuttuu kansalliskokouksesta
There are no attachments for this record.
Format: book
ISBN: 951-98491-4-9 (nid.)
Subject: vammaisliikunta (ysa)
palloilu (ysa)
vammaiset (ysa)
urheilu (ysa)
liikunta (ysa)
Classification: UDK 796/799
364 -056.26

16. Przykłady rekordów fińskiej bibliografii narodowej

Symbole Uniwersalnej Klasyfikacji Dziesiątej widnieją również w opisach fińskiego katalogu centralnego HELKA (poniżej – jego strona początkowa).

[Opastus Kirjastot](#) [Kirjastotunnukset - Helka - Linda](#) [Elektroniset lehdet Opinto-oppaat Muut verkkoaineistot](#) [YESA-verkkosanasto Muut asiasanastot](#)

Database Name: HELKA - Helsingin yliopiston kirjastot

Basic Search **Advanced Search** **New entries**

Search for:

Quick Limits:

Search in:

- Subject (keyword)
- Command Search (and/or/not)
- Call Number
- ISBN
- ISSN/Other Standard Number
- UDC**
- Other Classification Number

10 records/page

No.	UDK/UDC	Nimeke / Titei / Title long	Tekijä / Författare / Author	Vuosi / År / Date
☐ [1.]	UDK:008/009	C. G. Jung and the humanities toward a hermeneutics of culture	Jung, Carl Gustav	1990
<i>Library: Yliopiston kirjasto Pääkirjasto Suljettu varasto 28/180 vrk Call Number: H.H. 98 - 951. Status: Missing</i>				
☐ [2.]	UDK:008/009 (049.3)	Kolm meest studios Hendrik Allik, Gustav Naan, Villem Raam valitud minuteid mõttevahetusest	Hion, Ene	1987
<i>Title has multiple holdings.</i>				
☐ [3.]	UDK:008/009 (081)	Cool memories	Baudrillard, Jean	1990
<i>Title has multiple holdings.</i>				
☐ [4.]	UDK:008/009 (081)	Jeux et combats	Lwoff, André	1981
<i>Library: Yliopiston kirjasto Pääkirjasto Suljettu varasto 28/180 vrk Call Number: H.H. 88 - 1192. Status: Not Charged</i>				
☐ [5.]	008	Annali dell'Università per Stranieri di Perugia		1993
<i>Library: Hum.tdk. n kirjasto Metsätalo, ei kotilomaan Call Number: Hb.Rp.ANNALI Status: No item data available.</i>				

17. Niektóre pozycje odszukane w katalogu HELKA przez symbol 008

Symbole cechuje podobny jak w bibliografii narodowej, „uproszczony” charakter, analogiczne też są sposoby zapisu.

Author(s): Jung, Carl Gustav

Title: C. G. Jung and the humanities : toward a hermeneutics of culture / ed. by Karin Barnaby and Pellegrino D'Acierno

Published: Princeton, NJ : Princeton University Press, cop. 1990

Material: XXX, 372 s

Format: Book

ISBN: 0-691-06616-8

Classification: UDK:159.964.26 Jung

UDK:159.964.26

UDK:008/009

Other Author(s): Barnaby, Karin
D'Acierno, Pellegrino

Libraries: H

Author(s): Kucharzyk, Renata

Title: System fonetyczny i leksykalny wsi Rzepiennik Strzyzewski w ujęciu socjolingwistycznym / Renata Kucharzyk

Published: Kraków : Lexis, 2003

Material: 112 s. : taul.

Series: (Prace Instytutu języka polskiego. ISSN 0208-4074 : 116)

Format: Book

ISBN: 8389425106

Subject: puolan kieli - murteet. (ysa)

puolan kieli - leksikologia - murteet. (ysa)

puolan kieli - fonetiikka. (ysa)

Geographical Subject: Rzepiennik Strzyzewski

Classification: UDK:808.4 -087

UDK:808.4 -3

UDK:808.4 -4

Libraries: H2

Author(s): Serafin, Barbara

Title: Milo mi pania poznac : jezyk polski w sytuacjach komunikacyjnych / Barbara Serafin, Aleksandra Achteлик

Edition: Wyd. 2., rozsz.

Published: Katowice : Wyd-wo U'S, 2003

Material: 295, [1] s. : il. (w tym kolor.), mapy, err. ; 23 cm

Series: (Podreczniki i skrypty Uniwersytetu Slaskiego w Katowicach : 17)

Format: Book

ISBN: 8322612664

Subject: puolan kieli - oppiminen - ulkomaalaiset. (ysa)

puolan kieli - oppikirjat. (ysa)

Język polski - podręcznik dla cudzoziemców

Classification: UDK:808.4 (075)

Other Author(s): Achteлик, Aleksandra

Other Title: Jezyk polski w sytuacjach komunikacyjnych

Libraries: H2

18. Przykłady opisów z katalogu centralnego bibliotek Finlandii

Wyszukiwanie przez symbole UKD – choć dość głęboko ukryte – jest też możliwe w bibliografii narodowej Republiki Czeskiej, pod następującym adresem: <http://aip.nkp.cz/index.htm> (należy wybrać jedną z baz, np. Książki czeskie, przejść do wyszukiwania zaawansowanego i znaleźć UKD w formularzu). W pozycjach klasyfikowanych w ostatnich latach poszczególne człony symboli złożonych zapisywane są w jednym wierszu (nie

kolumnowo) i oddzielane średnikami. Każdy z wydzielonych symboli można wyszukać z osobna. Bardzo często rezygnuje się z nawiasów kwadratowych, można wyszukiwać symbole poddziałów wspólnych.

Author: Berberova, Nina Nikolajevna, 1901-1993
Title: Psáno kurzivou ; Kursiv moj, avtobiografija. Česky
Place of Publication: Praha
Publisher: One Woman Press
Date of Publication: 2003
ISBN: 80-86356-18-3 ; EAN 9788086356181
UDC: 929 ; 821.161.1-055.2 ; [82:314.73]-055.2 ; (092) ; (0.072)
Form/Genre Heading: autobiografie ; komentovaná vydání
Time Period Range: 1900..1969
Subject Headings (SHNL): Berberova, Nina Nikolajevna, 1901-1993 ; ruské spisovatelky - stol. 20. ; exilové spisovatelky - stol. 20.
English equivalents SH: Berberova, Nina Nikolajevna, 1901-1993 ; Russian women authors - 20th century ; exiled women authors - 20th century ; autobiography ; annotated editions

19. Opis z bibliografii czeskiej, wyszukany za pomocą poddziału wspólnego osób -055.2

Inaczej niż u nas zapisuje się symbole złożone nadawane słownikom językowym i fachowym. Symboli języków nie łączy się dwukropkami, tak więc, każdy z nich można wyszukać autonomicznie. O tym, że mamy do czynienia ze słownikami mówią symbole: 81'374 oraz poddziały wspólne formy (03) lub (038). Przy słownikach fachowych lub dziedzinowych na pierwszych miejscach podaje się symbole dziedzin, dalej – odpowiednie dla danej pozycji symbole główne języków.

Title: Słownik angielsko-polski, polsko-angielski
Place of Publication: Olomouc
Publisher: Fin
Date of Publication: 2000
ISBN: 80-86002-63-2 ; EAN 9788086002637
UDC: 811.111 ; 811.162.1 ; 81'374 ; (038)
Form/Genre Heading: jazykové slovníky
Time Period Range:
Subject Headings (SHNL): angličtina - slovníky - polština ; polština - slovníky - angličtina
English equivalents SH: English language - Dictionaries - Polish ; Polish language - Dictionaries - English
Language of Text: pol ; eng

Author: Bugel, Walerian
Title: Příruční polsko-český slovník teologického názvosloví ; Polsko-český slovník teologického názvosloví
Series: Refugium books
Place of Publication: [Velehrad]
Publisher: Refugium
Date of Publication: c2000
ISBN: 80-86045-56-0 ; EAN 9788086045566
UDC: 22/28 ; 282 ; 811.162.1 ; 811.162.3 ; 81'374 ; (038)
Form/Genre Heading: jazykové slovníky
Time Period Range:
Subject Headings (SHNL): katolická teologie ; polština - slovníky - čeština
English equivalents SH: Theology - Dictionaries ; Polish language - Dictionaries - Czech
Language of Text: cze ; pol

20. Bibliografia czeska – przykłady opracowania słowników

W zasadzie nie używa się w symbolach podziału alfabetycznego A/Z; nazwy własne, tak osobowe, jak i geograficzne oraz nazwy produktów przemysłowych zawarte są w hasłach przedmiotowych.

To, co najbardziej zwraca uwagę w czeskiej bibliografii narodowej i czemu – odbiegając od głównego wątku referatu – warto poświęcić więcej miejsca, jest opracowanie rzeczowe utworów literatury pięknej, szczególnie powieści. Nie tylko wykorzystuje się symbole analityczne 82-3 (z rozbudową) i podaje odmiany powieści, ale w hasłach przedmiotowych określa się także ich tematykę.

Author: Ridgway, Christie
Title: Spolehlivá partnerka
Series: To nejsladší-
Place of Publication: Praha
Publisher: Harlequin
Date of Publication: c2001
ISBN: 80-241-0819-4
UDC: 82-312.5
Form/Genre Heading: milostné romány

21. Przykład opracowania rzeczowego romansu – dość często rezygnują Czesi z ustalania, do jakiej literatury należy dany utwór

Author: Doyle, Arthur Conan, Sir, 1859-1930 ; Gel, František, 1901-1972 (překladatel) ; Zábrana, Jan, 1931-1984
Title: Pes baskervillský, The hound of the Baskervilles. Česky ; Příběhy Sherlocka Holmese
Series: Příběhy (Jota)
Place of Publication: Brno
Publisher: Jota
Date of Publication: 2000
ISBN: 80-7217-109-7 ; EAN 9788072171095
UDC: 821.111-31
Form/Genre Heading: anglické romány ; detektivní romány
Time Period Range:
English equivalents SH: Holmes, Sherlock (Fictitious character) - Fiction, Private investigators - England - Fiction, English fiction; Detective and mystery stories

Author: Christie, Agatha, 1890-1976 ; Kondrysová, Eva, 1926- (překladatel)
Title: Vražda v Orient-expresu ; Murder on the Orient Express. Česky
Place of Publication: Praha
Publisher: Knižní klub
Date of Publication: 2002
ISBN: 80-242-0900-4 ; EAN 9788024209005
UDC: 821.111-31
Form/Genre Heading: anglické romány ; detektivní romány

22. Příklady opracowania klasycznych „kryminalůw”

Nie zawsze charakterystyki podawane dla pewnego tytułu są jednakowe, przy czym różnice nie wynikają tylko ze względów formalnych. Oto dla *Przygód dobrego wojaka Szwejka* Jaroslava Haška w wydaniu z 1975 r. mamy:

UDC: 885-311.5 940.3
Time Period Range:
Subject Headings (inv.): Válka světová 1914-1918 - vojáci čeští - romány humanistické ; Vojáci čeští - armáda rakousko-uherská - válka světová 1914-1918 - romány humoristické

zaś dla wydania w roku 2000:

UDC: 821.162.3-31 ; 94(100)"1914/1918"
Form/Genre Heading: české romány ; humoristické romány
Time Period Range: 1910..1919
Subject Headings (SHNL): světová válka 1., 1914-1918
English equivalents SH: World War, 1914-1918 - Fiction ; Czech fiction ; Humorous stories

Nie tylko powieści czeskie są tak szczegółowo traktowane. Zobaczmy dalsze przykłady:

Author: Kraszewski, Józef Ignacy, 1812-1887
Title: Hraběnka Coselová
Series: Omnia
Place of Publication: Praha
Publisher: Svoboda
Date of Publication: 1974
UDC: 884-311 6:92 Hoym, A.:943.8"16/17"
Time Period Range:
Subject Headings (inv.): Hoym, Anna (1680-1765 hraběnka Coselová) - romány historické ; August II. (1670-1733 král pol. a kurfiřt sas.) - romány historické

Author: Sienkiewicz, Henryk, 1846-1916 ; Janouch, Jaroslav, 1903-1970 (překladatel)
Title: Křiřáci ; Kržiřacy. Česky
Place of Publication: Třebiř
Publisher: Blök
Date of Publication: 2001
ISBN: 80-7268-116-8 ; 80-7268-119-2
UDC: 821.162.1-31 ; 271.024
Form/Genre Heading: polské romány ; historické romány
Time Period Range:
Subject Headings (SHNL): křiřáci - Polsko

24. Przykłady opracowania polskich powieści historycznych

Podobny sposób postępowania obowiązuje także w odniesieniu do literatury dziecięcej i młodzieżowej. Takie przeznaczenie utworu literackiego oznacza się symbolem 82-93, tak jak poniżej:

Author: Coppini, Clementina ; Verne, Jules, 1828-1905 (bibliografický předchůdce) ; Wolf, Tony (ilustrátor)
Title: Cesta okolo sveta za 80 dní
Place of Publication: Havliřkřv Brod ; [Bratislava]
Publisher: Fragment ; Tercia
Date of Publication: 2000
ISBN: 80-7200-496-4 ; 80-967506-8-2
UDC: 821 133 1-32 ; 82-93
Form/Genre Heading: dobrodružné příběhy ; publikace pro děti
Time Period Range:
English equivalents SH: Adventure stories ; Children's stories, French

Author: May, Karl, 1842-1912 ; Fogl, Oskar, 1861-1938 (překladatel) ; Pospichal, Josef, 1936- (ilustrátor)
Title: Winnetou, rudý gentleman ; Winnetou der rote Gentleman. Česky ; Winnetou, rudý gentleman V.
Series: Souborné vydání díla Karla Maje
Place of Publication: Brno
Publisher: Návrat
Date of Publication: 1998
ISBN: 80-7174-101-9
UDC: 82-93 ; 821 112 2-31
Form/Genre Heading: německé romány ; dobrodružné romány ; publikace pro mládeř

25. Przykłady opracowania utworów literatury pięknej dziecięcej i młodzieżowej

Title: Rozum do kapsy
Series: Oko ; Klub mladých čtenářů (Albatros)
Place of Publication: Praha
Publisher: Albatros
Date of Publication: 2002
ISBN: 80-00-01025-9 ; EAN 9788000010250
UDC: 0/9 ; 82-93 ; (031)
Form/Genre Heading: encyklopedie ; publikace pro děti
Time Period Range:
Subject Headings (SHNL): všeobecné znalosti

26. Przykład opracowania publikacji popularnonaukowej dla dzieci

Barbara MALESA

Oddział Opracowania Druków Zwartych
Biblioteki Głównej Politechniki Białostockiej

ZASADY TWORZENIA KARTOTEKI UKD W SYSTEMIE ALEPH BIBLIOTEKI GŁÓWNEJ POLITECHNIKI BIAŁOSTOCKIEJ

Komputeryzacja Biblioteki Głównej Politechniki Białostockiej rozpoczęła się stosunkowo późno. Decyzję o zakupie systemu bibliotecznego ALEPH podjęto co prawda już pod koniec 1993 r., jednak kłopoty finansowe uczelni stały się przyczyną przesunięcia instalacji ALEPH na termin późniejszy. Zakup sprzętu oraz spłata kolejnych rat systemu możliwa była po otrzymaniu dotacji z Ministerstwa i przyznania z biura TEMPUS JEP.

W październiku 1996 r. jako pierwszy został uruchomiony moduł katalogowania wydawnictw zwartych wraz z funkcją tworzenia i utrzymania kartotek. Oznaczało to rozpoczęcie pracy nad tworzeniem komputerowej bazy danych.

W trakcie implementacji systemu ALEPH najtrudniejszym do rozwiązania problemem był wybór dostosowanego do potrzeb i „przyjaznego” dla użytkownika biblioteki języka informacyjno-wyszukiwawczego i systemu klasyfikacji piśmiennictwa. Trudności te polegały między innymi na zdecydowaniu czy pozostawić Uniwersalną Klasyfikację Dziesiątą – dotychczas stosowaną w bibliotece jako jedyny język opisu treści dokumentów – i w jaki sposób ją zautomatyzować, aby mogły spełniać warunki dobrego i wydajnego narzędzia wyszukiwania informacji.

Wobec wielu opinii o nieprzydatności Uniwersalnej Klasyfikacji Dziesiątej w zautomatyzowanych systemach wyszukiwania informacji należało rozważyć, czy przejście na inny język nie byłoby korzystniejsze dla użytkowników biblioteki. W celu rozstrzygnięcia tej kwestii bibliotekarze z Oddziału Opracowania Druków Zwartych Biblioteki Głównej Politechniki Białostockiej odwiedzili wiele bibliotek, w których działały już systemy obsługujące opracowanie rzeczowe i katalog biblioteczny. W trakcie tych wizyt dokonywano ocen przydatności poszczególnych języków do potrzeb Biblioteki Politechniki Białostockiej. Ostatecznie na podstawie przeprowadzonych analiz doszliśmy do wniosku, że Uniwersalna Klasyfikacja Dziesiąta mimo pewnych wad i problemów, z jakimi borykali się użytkownicy, sprawdzała się w praktyce. Tablice UKD zawierają bowiem usystematyzowany ogół wiedzy. Zakres klasyfikacji UKD jest nieograniczony, pozwala opracować dokumenty należące do wszystkich dziedzin wiedzy. Dodatkowych argumentów przemawiających za pozostaniem przy Uniwersalnej Klasyfikacji Dziesiątej dostarczały następujące fakty:

– jedynym językiem opracowania rzeczowego zbiorów Biblioteki Politechniki Białostockiej od początków jej istnienia była Uniwersalna Klasyfikacja Dziesiąta, co ma duże znaczenie przy retrokonwersji zbiorów,

– dotychczasowy katalog kartkowy (posiadający indeksy i schematy działów) był na bieżąco reklasyfikowany i uzupełniany, a tym samym stał się nieocenionym źródłem do powiększenia bazy komputerowej,

– tylko Uniwersalna Klasyfikacja Dziesiąta zapewnia szczegółowe indeksowanie dokumentów z zakresu nauk ścisłych,

– w opinii wielu bibliotekarzy Uniwersalna Klasyfikacja Dziesiąta jest narzędziem o dużym potencjale, w dodatku stale rozwijającym się,

– system ALEPH, co wydaje się niezwykle istotne, pozwala dowolnie definiować zawartość pól rekordu bibliograficznego.

Wraz z podjęciem decyzji o pozostaniu przy dotąd stosowanym systemie klasyfikacji należało rozwiązać problem dostosowania zapisu symboli UKD do wymagań formatu USMARC (na który zdecydowała się Biblioteka Główna Politechniki Białostockiej). Zastanawialiśmy się jakie pole będzie najodpowiedniejsze do wprowadzania symboli UKD do formularza katalogowania. Jedynym polem umożliwiającym wprowadzenie symbolu prostego, złożonego lub ciągu symboli było niepowtarzalne wówczas pole 080.

Okazało się, że wpisane do tego pola zdanie UKD mające postać wyrażenia np. 624.131:678](061.3) nie mogło stanowić elementu wyszukiwania informacji. Zapis taki bowiem dla potencjalnego użytkownika biblioteki jest zupełnie nieczytelny. Należało dodać takie pole, aby każdy z symboli działów (czyli 624.131 ; 678 ; (061.3)) był wprowadzony do kartoteki w postaci odrębnych zapisów. Po wnikliwej analizie zapadła decyzja, aby wprowadzić w formularzu USMARC pole zmienne o nazwie „UKD” i strukturze:

– \$\$a – zapis symbolu UKD

– \$\$b – zapis odpowiednika słownego

Podpole \$\$a posłużyło początkowo do utworzenia kartoteki o nazwie IN-UKD. Zawierała ona alfabetycznie uporządkowane odpowiedniki słowne symboli Uniwersalnej Klasyfikacji Dziesiątej. Jak się później okazało taka budowa kartoteki nie pozwalała na efektywne wyszukiwanie. Zaczęliśmy więc szukać nowych rozwiązań. W rezultacie zdecydowaliśmy się na nową strukturę kartoteki „UKD”, co oczywiście wiązało się z ogromnym, lecz koniecznym nakładem pracy.

Obecnie oba podpole \$\$a i \$\$b są elementami kartoteki o nazwie „UKD”. Kartoteka ta pełni rolę kartoteki wzorcowej poprzez możliwość kopiowania z niej zapisów do rekordów, co minimalizuje ryzyko wprowadzania błędnych zapisów.

Kartoteka „UKD” składa się z dwóch części: **systematycznej i alfabetycznej**.

Pierwsza systematyczna część kartoteki jest odpowiednikiem pierwszej części tablic UKD. Wprowadzamy tu symbole zarówno proste, jak i złożone wraz z odpowiednikami słownymi. Struktura tego zapisu w rekordzie wygląda następująco: \$\$a – symbol cyfrowy i \$\$b – odpowiednik słowny (zob. Tab. 1). Druga część alfabetyczna kartoteki „UKD” jest z kolei odpowiednikiem drugiej części tablic klasyfikacyjnych i składa się z uszeregowanych alfabetycznie haseł przedmiotowych UKD (zob. Tab. 2).

Ponadto do każdego symbolu Uniwersalnej Klasyfikacji Dziesiątej w kartotece „UKD” dodano funkcję odsyłaczy, które kierują do haseł in-

deksowych UKD przejmowanych z tablic (zob. Tab. 4). Rozwiązanie takie umożliwia przeszukiwanie bazy za pomocą haseł indeksowych UKD, które **są równorzędnym do symboli elementem wyszukiwania**. Dzięki temu czytelnik ma możliwość wyszukiwania za pomocą słownictwa języka naturalnego. Unika się w związku z tym problemów ze znajomością symboli i szukaniem ich znaczenia w tablicach.

Nadając taką strukturę naszej kartotece „UKD” wychodziliśmy z założenia, że indeks przedmiotowy jest narzędziem, bez którego korzystanie z tablic jest prawie niemożliwe. Chcieliśmy również, aby hasła przedmiotowe mogły być wykorzystane niejako alternatywnie z tablicami. Ważne było również, aby czytelnik miał możliwość wyszukiwania za pomocą wyrażen języka naturalnego. Praktycznie wygląda to tak, że użytkownik po odnalezieniu hasła np.: *konstrukcje zespolone* ma możliwość zapoznania się z symbolem Uniwersalnej Klasyfikacji Dziesiętnej, jaki jest stosowany na oznaczenie tego zagadnienia (zob. Tab. 3) i oczywiście odwrotnie, jeżeli użytkownik zna tylko symbol UKD może również zapoznać się z hasłami indeksowymi do tego symbolu (por. Tab. 4).

Wydaje nam się, że takie połączenie symboli nie tylko z ich odpowiednikami słownymi, ale też z konstruowanymi na ich podstawie hasłami indeksowymi umożliwia przeszukiwanie bazy katalogowej w prosty i bardzo efektywny sposób.

W pracy nad naszą kartoteką „UKD” posługujemy się, w miarę możliwości, pełnymi wydaniem tablic Uniwersalnej Klasyfikacji Dziesiętnej, zwłaszcza w tematowaniu literatury technicznej. Jest to o tyle istotne, że zapisy w kartotece „UKD” są tym sposobem bardzo szczegółowe i ukazują poszczególne zagadnienia z punktu widzenia różnych gałęzi wiedzy.

Od października 1996 r. do opracowania tematycznego księgozbioru zdecydowaliśmy się wprowadzić drugi, uzupełniający język informacyjno-wyszukiwawczy – język swobodnych słów kluczowych. Pociągnęło to za sobą dodanie pola „SKL” do formularza katalogowania. Decydując się na utworzenie kartoteki „SKL” wychodziliśmy z założenia, że będzie to pójsie o krok dalej w stosunku do „UKD”. Uniwersalna Klasyfikacja Dziesiętna jest co prawda, podobnie jak język swobodnych słów kluczowych, oparta na języku naturalnym, ale z ograniczeniami narzuconymi przez zasób słownictwa zawartego w odpowiednikach słownych symboli UKD i w indeksach przedmiotowych do tablic klasyfikacyjnych¹. Według kryteriów treściowych czytelnik ma więc obecnie możliwość wyszukiwania zarówno poprzez symbole UKD, hasła przedmiotowe do tablic UKD i uzupełniające to wszystko swobodne słowa kluczowe.

¹ Uniwersalna Klasyfikacja Dziesiętna jest oczywiście językiem o słownictwie sztucznym. Użyty przez Autorkę skrót myślowy dotyczy identyfikacji znaczenia symboli za pomocą wyrażen naturalnych wykorzystanych jako ich odpowiedniki słowne oraz możliwości ustalania symboli odpowiadających poszczególnym zagadnieniom za pomocą indeksu przedmiotowego, co w piśmiennictwie specjalistycznym hasłowo zwykło nazywać się „dostępem do symboli klasyfikacyjnych w języku naturalnym [red.]”.

Przy tworzeniu indeksów słów kluczowych wzorowaliśmy się na *Instrukcji tematowania i katalogu przedmiotowego* Jadwigi Sadowskiej, na *Słowniku języka haseł przedmiotowych Biblioteki Narodowej* oraz doświadczeniach innych bibliotek w tym zakresie, a w szczególności Biblioteki Politechniki Warszawskiej.

Reasumując należy stwierdzić, że opisane zastosowanie Uniwersalnej Klasyfikacji Dziesiątnej w zautomatyzowanym systemie bibliotecznym ALEPH czyniło z niej narzędzie szczegółowego indeksowania i wyszukiwania informacji oraz narzędzie bardzo przyjazne dla czytelnika, co dla nas jest niezwykle istotne.

Od maja 2004 r. Biblioteka Politechniki Białostockiej wprowadziła nową wersję zintegrowanego systemu bibliotecznego ALEPH. Dotychczasową tekstową wersję systemu ALEPH 300 zastąpiono wersją graficzną ALEPH 500.

Dla samej idei tworzenia bazy UKD sytuacja ta nie wniosła istotnych zmian. Warto jednak nadmienić, że obecnie system obsługuje kartotekę wzorcową UKD, która powstaje niezależnie od rekordu bibliograficznego. Jest to znaczne ułatwienie, gdyż do tej pory zapisy w kartotece UKD, a zwłaszcza jej część systematyczna uzależniona była od danych zawartych w polu o nazwie UKD rekordu bibliograficznego. Mamy teraz możliwość rozbudowy KHW-UKD niezależnie od wprowadzonego księgozbioru. Praca jest bardziej ekonomiczna i planowa. Szybciej dokonujemy reklasyfikacji i rozbudowy poszczególnych działów.

KHW-UKD opracowywana jest w formacie MARC21, gdzie oprócz pól stałej długości wypełniamy:

- pole 153 o strukturze:
 podpole a – symbol UKD
 podpole h – odpowiednik słowny symbolu UKD
- pole 453 trop: zob.
 podpole a – odpowiednik słowny symbolu UKD
 podpole h – kod relacji
- pole 553 trop: zob. też

Przykład struktury rekordu KHW-UKD:

```
LDR          ^ ^ ^ ^ ^ nz ^ ^ ^ ^ ^ ^ ^ ^ ^ ^ n ^ ^ ^ ^ ^ ^
008          981126baaaaaana
153          $$a 625.008 $$h Organizacja robót drogowych
4531        $$a Budowa dróg – organizacja
4531        $$a Budowa dróg – planowanie
4531        $$a Drogi – organizacja robót drogowych
4531        $$a Drogi – planowanie robót drogowych
```

W dalszym ciągu staramy się jak najczęściej posługiwać się pełnymi wydaniem tablic. Gdy brakuje odpowiedniego symbolu szczegółowego, jeśli to możliwe, nie uogólniamy reprezentowanego przez dokument zagadnienia, ale dopuszczamy tworzenie symbolu złożonego lub rozwiniętego.

Ostatnie lata utwierdzają nas w przekonaniu, iż pozostanie przy zastosowaniu Uniwersalnej Klasyfikacji Dziesiętnej było ze wszech miar słuszne. Jest to nadal język żywy i dostosowujący się do współczesnych wymagań technicznych. Brakuje jednak pełnego wydania tablic UKD w języku polskim na nośniku magnetycznym. Oszczędziłoby to nam pracy i ułatwiłoby tworzenie odpowiednich podstaw do budowy KHW-UKD.

Tab. 1

Kartoteka UKD – część systematyczna

Nr	Liczba	UKD
L1	* 4	624.014.27 Konstrukcje z rur stalowych
L2	* 16	624.016 Konstrukcje z różnorodnych materiałów budowlanych o działaniu przyczepnym. Konstrukcje zespolone
L3	* 1	624.023.87 Konstrukcje przestrzenne
L4	* 2	624.03 Specjalne konstrukcje ze względu na rozmiary, układ, czas ich trwania, położenie, układ osi i formę
L5	* 1	624.034.5 Konstrukcje podwodne
L6	* 5	624.035.4 Konstrukcje podziemne
L7	* 343	624.04 Statyka konstrukcji (budowlana). Projektowanie budowlane
L8	* 24	624.041 Projekt ogólny. Statyka projektowanej budowli w ogólności
L9	* 20	624.042 Obliczanie obciążeń i naprężeń

Tab. 2

Kartoteka UKD – część alfabetyczna

WYSZUKIWANIE			SCAN	Format=07
Baza=BPB				
Nr	Liczba dok.	UKD		
L1	* 23	Konstrukcje ze strunobetonu - inżynieria lądowa		
L2	* 16	Konstrukcje zespolone - inżynieria lądowa		
L3	* 50+	Konstrukcje żelbetowe - inżynieria lądowa		
L4	* 13	Konstytucja		
L5	* 13	Konstytucja - prawo konstytucyjne		
L6	* 7	Konsultanci - budownictwo		
L7	* 1	Konsultanci - zarządzanie		
L8	*	Konsulting zob. Doradztwo w zarządzaniu		
L9	* 7	Konsumenci		
L10	* 8	Konsumenci - ochrona - prawo gospodarcze		
L11	* 7	Konsumenci - organizacje		
L12	* 7	Konsumeryzm		
L13	* 13	Konsumpcja - ekonomia		
L14	* 1	Konsumpcja - podatek konsumpcyjny		

Tab. 3

Kartoteka UKD – odsyłacz do symbolu

WYSZUKIWANIE		SCAN	Format=07
Baza=BPB			
Nr	Liczba dok.	UKD	

L1	*	23	Konstrukcje ze strunobetonu - inżynieria lądowa
L2	*	16	Konstrukcje zespolone Konstrukcje zespolone - inżynieria lądowa
L3	*	50+	Konstrukcje żelbetonowe
L4	*	13	Konstytucja
L5	*	13	Konstytucja - prawo
L6	*	7	Konsultanci - budowlane
L7	*	1	Konsultanci - zarządzanie
L8	*		Konsulting zob. Doradztwo w zarządzaniu
L9	*	7	Konsumenci
L10	*	8	Konsumenci - ochrona - prawo gospodarcze
L11	*	7	Konsumenci - organizacje
L12	*	7	Konsumeryzm
L13	*	13	Konsumpcja - ekonomia
L14	*	1	Konsumpcja - podatek konsumpcyjny

Tab. 4

Kartoteka UKD – odsyłacze do haseł indeksowych

Nr	Liczba	UKD	

L1	*	4	624.014.27 Konstrukcje z różnorodnych materiałów budowlanych o działaniu przyczepnym.
L2	*	16	624.016 Konstrukcje zespolone Konstrukcje zespolone
			budowlanych o działaniu przyczepnym
			R1 : Konstrukcje z materiałów budowlanych o działaniu przyczepnym - inżynieria lądowa
			R2 : Konstrukcje zespolone - inżynieria lądowa
			R3 : Materiały budowlane o działaniu przyczepnym - konstrukcje budowlane - inżynieria lądowa
L3	*	1	624.023.87 Konstrukcje specjalne
L4	*	2	624.03 Specjalne układy, czas ich trwania, położenie, układ osi i formę
L5	*	1	624.034.5 Konstrukcje podwodne
L6	*	5	624.035.4 Konstrukcje podziemne
L7	*	343	624.04 Statyka konstrukcji (budowlana). Projektowanie budowlane
L8	*	24	624.041 Projekt ogólny. Statyka projektowanej budowli w ogólności

Rekord bibliograficzny z bazy BPB

KTO emi
 KTO hst
 BASE 01
 BASE 07
 BASE 22
 FY 1999
 LN POL
 020
 041 0 \$\$a pol
 KLA \$\$a 624.016:666.97/.98:539.3/.6] (061.3)
 080 \$\$a 624.016:666.97/.98:539.3/.6] (061.3)
 UKD \$\$a 624.016
 \$\$b Konstrukcje z różnorodnych materiałów
 budowlanych o działaniu przyczepnym. Konstrukcje
 zespolone
 UKD \$\$a 666.97/.98
 \$\$b Przemysł betonów
 UKD \$\$a 539.3/.6
 \$\$b Mechanika ciał stałych sprężystych
 UKD \$\$a (061.3)
 \$\$b Konferencje
 SKL \$\$a konstrukcje betonowe
 SKL \$\$a konstrukcje zespolone
 100
 110
 245 00 \$\$a Konstrukcje zespolone :
 \$\$b V konferencja naukowa, Zielona Góra, 22-23
 czerwca 1999.
 \$\$n T.1,
 \$\$p Referaty. Część problemowa /
 \$\$c [organizatorzy] Sekcja Konstrukcji Betonowych
 Komitetu Inżynierii Lądowej i Wodnej PAN [i in.].
 246
 250
 SKAŁA
 260 \$\$a Zielona Góra :
 \$\$b Wydaw. Politechniki Zielonogórskiej,
 \$\$c 1999.
 300 \$\$a 100 s. :
 \$\$b il. ;
 \$\$c 24 cm.
 440
 490
 500
 501

Rekord bibliograficzny z bazy BPB

KTO	emi
KTO	eki
BASE	01
BASE	22
FY	1998
LN	POL
020	
041	0 \$\$a pol
KLA	\$\$a 621.314.57/.58.017:621.382:621.313.333
080	\$\$a 621.314.57/.58.017:621.382:621.313.333
UKD	\$\$a 621.314.57/.58
	\$\$b Przetwarzanie prądu stałego na prąd zmienny i na odwrót za pomocą przekształtników
UKD	\$\$a 621.3.017
	\$\$b Straty energii. Nagrzewanie. Sprawność
UKD	\$\$a 621.382
	\$\$b Przyrządy elektronowe oparte na ciele stałym. Przyrządy półprzewodnikowe. Tyrystory
UKD	\$\$a 621.31:621.38
	\$\$b Energoelektronika
UKD	\$\$a 621.313.333
	\$\$b Silniki asynchroniczne. Silniki indukcyjne
SKL	\$\$a przekształtniki AC/DC/AC
SKL	\$\$a straty łączeniowe
SKL	\$\$a urządzenia energoelektroniczne
SKL	\$\$a silniki indukcyjne
SKL	\$\$a układ quasi-rezonansowy
SKL	\$\$a wektorowa modulacja szerokości impulsów (PWM)
100	1 \$\$a Sikorski, Andrzej.
110	
111	
245	00 \$\$a Problemy dotyczące minimalizacji strat łączeniowych w przekształtniku AC/DC/AC-PWM zasilającym maszynę indukcyjną / \$\$c Andrzej Sikorski.
246	
250	
260	\$\$a Białystok : \$\$b Wydaw. Politechniki Białostockiej, \$\$c 1998.
300	\$\$a 216 s. : \$\$b il. ; \$\$c 23 cm.
440	
490	1 \$\$a Rozprawy Naukowe / Politechnika Białostocka, \$\$x 0867-096X ; \$\$v nr 56
500	
501	
700	
710	
711	
740	
800	

Małgorzata NAHOTKO

Biblioteka Główna Akademii Wychowania Fizycznego w Krakowie

Marek NAHOTKO

Instytut Informacji Naukowej i Bibliotekoznawstwa
Uniwersytet Jagielloński

MODYFIKACJA UKD W KIERUNKU JĘZYKA O SŁOWNICTWIE SEMINATURALNYM

Specjaliści z zakresu informacji naukowej oraz informatyki wciąż poszukują skutecznych sposobów zapewnienia rzeczowego dostępu do gwałtownie rosnących zasobów piśmiennictwa. Szczególne problemy stwarza indeksowanie heterogenicznych zasobów sieci rozległych, głównie Internetu. Oprócz stosowania nowych narzędzi, takich jak np. ontologie, wciąż przydatne okazują się wcześniej stworzone narzędzia wyszukiwawcze, pierwotnie służące indeksowaniu i wyszukiwaniu informacji w systemach tradycyjnych (głównie zbiorach bibliotek). Wśród nich ważne miejsce zajmują tradycyjne systemy klasyfikacji, w tym głównie trzy największe klasyfikacje typu ogólnego: Klasyfikacja Dziesiętna Deweya (KDD), Klasyfikacja Biblioteki Kongresu (KBK), oraz najczęściej stosowana w Polsce Uniwersalna Klasyfikacja Dziesiętna (UKD). Pierwsze zastosowanie tej ostatniej do wyszukiwania w systemach komputerowych datowane jest na 1968 r.¹. B. Sosińska-Kalata podaje wiele przykładów zastosowań klasyfikacji uniwersalnych w systemach komputerowych². Jak pisze autorka, specjaliści nie spierają się o to, czy stosować klasyfikacje dla zasobów sieciowych, ale jak efektywnie te struktury generować, aktualizować i nimi operować. Można znaleźć wiele cech pozytywnych stosowania klasyfikacji³:

– przeszukiwanie: charakterystyki rzeczowe ułatwiają przeglądanie zasobów w trybie online. Przeglądanie (ang. *browsing*) jest szczególnie przydatne dla niedoświadczonych użytkowników lub osób nieznających zagadnienia, jego struktury i terminologii. Dodatkowo struktura schematu klasyfikacyjnego może być wyświetlana na różne sposoby jako wspomaganie nawigacji. Notacja klasyfikacji nie musi być uwidoczniona na ekranie, więc istnieje możliwość używania schematu klasyfikacji hierarchicznej bez znajomości symboli klasyfikacyjnych;

– rozszerzenie i zawężanie zakresu wyszukiwania: schematy klasyfikacyjne są strukturami hierarchicznymi, stąd łatwość rozszerzania (np. dla

---

¹ S. Pollitt: *The key role of classification and indexing in view-based searching*, 1997; <http://www.view-based-systems.com/papers/pollifla.htm>.

² B. Sosińska-Kalata: *Klasyfikacja: Struktury organizacji wiedzy, piśmiennictwa i zasobów informacyjnych*. Warszawa 2002, s. 222-230.

³ T. Koch, M. Day: *The role of classification schemes in Internet resource description and discovery*, 1997; http://www.ub2.lu.se/desire/radar/reports/D3.2.3/class_v10.html.

zwiększenia kompletności wyszukiwania) lub zawężania zakresu wyszukiwania według potrzeb. Zapytania mogą być ograniczane do pojedynczych części zbiorów (filtrowanie), przez co zredukowana jest liczba błędnych odpowiedzi (tzn. zwiększa się trafność);

- wyszukiwanie kontekstowe: wykorzystanie schematu klasyfikacji pozwala na dodanie kontekstu do użytych terminów wyszukiwawczych. Dzięki temu przynajmniej częściowo można rozwiązać np. problem homonimii;

- potencjalna możliwość dostępu wielojęzycznego do zbiorów: ponieważ systemy klasyfikacyjne zazwyczaj używają notacji niezależnej od używanego języka naturalnego, indeksy tworzone w różnych językach mogą dostarczać niezależnego od używanego języka dostępu do tych samych zasobów bez potrzeby dokonywania jakichkolwiek dalszych zmian w zbiorach. Wyszukujący może użyć terminu wyszukiwawczego w dowolnym języku, a następnie terminy te zostaną odniesione do relewantnych części systemu klasyfikacyjnego (jako języka pośredniczącego) i będą wykorzystane do wyszukiwania tematu występującego w zasobach w dowolnym języku;

- podziały i manipulacje w bazie danych: wielkie klasyfikowane zestawy danych w razie potrzeby mogą być dzielone na mniejsze według kryterium rzeczowego;

- wykorzystanie wspólnie przyjętego schematu klasyfikacji umożliwi efektywniejsze przeszukiwanie wielu baz;

- szeroko stosowane systemy klasyfikacji zazwyczaj nie są narażone na dezaktualizację. Większe, ogólne schematy obecnie podlegają stałym, bieżącym rewizjom, są także zwykle publikowane okresowe aktualizacje w postaci kolejnych numerowanych wersji. Zdarza się konieczność zmiany symboli w rekordach w przypadku wydania nowej wersji schematu, jednak nie zdarza się konieczność reklasyfikacji wszystkich zasobów;

- klasyfikacja może być znana przeszukującym zasoby Internetu: użytkownicy bibliotek tradycyjnych są zaznajomieni przynajmniej częściowo z używanymi tam schematami klasyfikacyjnymi. Specjaliści z danych dziedzin znają także klasyfikacje używane do opracowania interesujących ich dziedzin wiedzy. Serwisy internetowe, które używają znanych powszechnie klasyfikacji, mają więc przewagę nad tymi, które stosują własne klasyfikacje lub też nie używają żadnych;

- wiele schematów klasyfikacji dostępnych jest w formie czytelnej maszynowo.

Schematy klasyfikacyjne są także krytykowane za:

- podział na części logicznych całości zbiorów dokumentów: w efekcie użycia schematów klasyfikacyjnych może nastąpić rozdział logicznie powiązanych ze sobą zbiorów materiałów. Problem ten może być częściowo usunięty za pomocą dobrze przygotowanego systemu odsyłaczy;

- podział klas w sposób nielogiczny: istnieją powszechnie używane schematy, które nie zawsze dzielą piśmiennictwo na klasy według zasad logiki. Powoduje to utrudnienia podczas ich wykorzystania do wyszukiwania;

– brak asymilacji nowych obszarów wiedzy i działalności praktycznej: ponieważ schematy klasyfikacyjne zazwyczaj są modyfikowane w trakcie realizacji formalnych procedur wykonywanych przez odpowiedzialne instytucje zarządzające klasyfikacjami, które mają tendencje do biurokratyzowania swoich prac, często powstają problemy związane z długim czasem reakcji tych instytucji na powstawanie nowych zjawisk w nauce i życiu społecznym.

W dalszej części tekstu przedstawione zostaną w skrócie prace dotyczące zastosowania UKD w systemach komputerowych, w tym w Internecie oraz doświadczenia autorów w budowie tezauryasa na podstawie zasobu leksykalnego UKD.

ZASTOSOWANIE UKD W SYSTEMACH KOMPUTEROWYCH

Master Reference File UKD

Master Reference File UKD (MRF UKD), własność konsorcjum UKD (<http://www.udcc.org/mrf.htm>) zawiera elektroniczną formę tablic UKD. Jest on aktualizowany corocznie i rozpowszechniany na początku roku jako plik ISO 2709 lub plik tekstowy. MRF można kupować dla całej klasyfikacji lub dla jej części⁴.

Baza danych MRF początkowo miała służyć jako pomoc w modyfikacjach struktury klasyfikacji i jako źródło dla wersji drukowanej. Nie przeszkadza to jednak w wykorzystywaniu jej do indeksowania i wyszukiwania. Przykład rekordu MRF przedstawia rys. 1. Większość rekordów jest dość prostych, zawierają tylko pola 001 (symbol UKD) i 100 (odpowiednik słowny symbolu), czasem uzupełnione przez pola 105 (symbole bezpośrednio węższe) i/lub 125 (symbole pokrewne).

Baza danych MRF jest tworzona przez Konsorcjum UKD w Bibliotece Królewskiej w Hadze, za pomocą programu CDS/ISIS z UNESCO, powszechnie stosowanego w Polsce. W bazie danych można wyszukiwać według symboli UKD lub słów z rozwinięć słownych. Można także znaleźć wszystkie wystąpienia danego symbolu w tablicach, nie tylko jako symbol główny, ale także jako przykład lub część symbolu złożonego. Można też odnaleźć przykłady połączeń symboli głównych i poddziałów wspólnych przez wyszukiwanie słów w przykładach. Niestety, w rekordach dla danego symbolu brak informacji o poddziałach analitycznych odpowiednich dla danego symbolu, brak też danych o symbolu na wyższym poziomie hierarchii.

MRF można wykorzystać do rozkładu symboli złożonych na części składowe. Dzięki temu możliwe jest wyszukiwanie według wszystkich składowych symboli, połączonych w wyrażenie opisujące treść książki. Jedynie po rozłożeniu symboli na części składowe możliwe jest wyszukanie wszystkich dokumentów, których dotyczą podziały analityczne. Po uzyskaniu części składowych do wyszukiwania należy wykorzystać opisy słowne symboli.

---

⁴ A. Slavic: *UDC implementation: from library shelves to a structured indexing language*. W: *World Library and Information Congress: 69th IFLA General Conference and Council*. 1-9 August 2003, Berlin. <http://www.ifla.org/IV/ifla69/papers/032e-Slavic.pdf>

Wyszukiwanie według słów zamiast symboli może być łączone z nawigacją. Umożliwia ona tworzenie zapytań o dokumenty podobne do dokumentu wyszukanego lub wyszukiwanie wszystkich dokumentów na dany temat, wraz z dokumentami indeksowanymi symbolami powiązanyymi hierarchią.

110 / 111	Both fields contain "scope notes": field 110 contains remarks about semantic aspects of the notation () and field 111 about the application of the notation. Examples:
001	(8)
100	South America. States and regions of South America. Latin America
110	The linguistic grouping of states 'Latin America' is classed here
001	003.51
100	Writing surfaces
105	Stone. Wax. Papyrus. Paper
111	Specify by -03 [General auxiliaries of material GR]
001	624
100	Civil and structural engineering in general
105	Substructures. Earthworks. Foundations. Tunnelling. Bridge construction. Superstructures
111	Under 624 is classed information about the practice of civil and structural engineering, whereas <69> is for building materials, trades and construction, and <72> is for architectural design and kinds of building according to purpose
115	Examples of combinations with other notations Examples:
	001 622 837
	100 Damage due to mining operations [622 is: Mining]
	115 622 837: 624.21 Damage to bridges [624.21 is: Bridges]
120	Examples of parallel subdivisions. This field contains examples for the instructions in field 011
125	References
901, 904	Administration of notations added after the completion of the MRF: Date of introduction, Source (issue of Extensions & Corrections in which the notation was introduced), Comments
911 - 914	Administration of cancelled notations. Same as 901 - 904 plus Replacing UDC notation (if any)
921 - 925	Administration of revised notations. Same as 901 - 904 plus Field(s) revised and History (if the notation is revised more than once)
951	Terms for index only

Rys. 1. Przykłady rekordów MRF UKD⁵

Kartoteka wzorcowa dla klasyfikacji w MARC21

W MARC21, podobnie jak dla innych języków informacyjno-wyszukiwawczych, również dla klasyfikacji, w tym UKD, przewidziano odpowiednią strukturę kartoteki wzorcowej. MARC21 Format for Classification

⁵ Za: G. Riesthuis: *The UDC Master Reference File*. W: *64th IFLA General Conference. 16-21 August 1998, Amsterdam*; <http://www.ifla.org/IV/ifla64/157-158e.htm>.

Data (<http://www.loc.gov/marc/classification/eccdhome.html>) został utworzony po to, aby umieszczać w nim informacje o symbolach klasyfikacji oraz związanych z nimi danych, całość sformułowana jest zgodnie z określonym autorytarnym schematem klasyfikacji. Został on utworzony w 1990 r. (przyjęcie prowizoryczne) i przyjęty do stosowania w 1996 r.⁶.

Rekord danych klasyfikacyjnych powinien zawierać przynajmniej następujące pola:

008 – Dane kontrolne

084 – Schemat klasyfikacji i wersja

153 – Hasło rekordu – Symbol klasyfikacji

Pełny opis rekordu KHW dla klasyfikacji w MARC21 znajduje się na stronie Library of Congress (<http://www.loc.gov/marc/classification/eccdhome.html>).

Poniżej podano przykład rekordu z KHW MARC21 dla UKD (por. <http://www.loc.gov/marc/classification/udc.html>):

Symbol UKD:

79   **ROZRYWKI. TEATR.
ZABAWY. GRY. SPORT**

Rekord:

```
LDR            *****nw###22*****n##4500
001            <control number>
008            901001aaaaaaaa
084 8#        $audc$cInternational medium edition
153 ##        $a79$hSztuka. Rozrywki. Sport$jRozrywki. Teatr.
              Zabawy. Gry. Sport
753 ##        $aZabawy
753 ##        $aRozrywki
```

Rekordy bibliograficzne MARC mogą zawierać symbole klasyfikacji w polach 050-09X (dla UKD pole 080). Symbole klasyfikacji mogą być walidowane, niewalidowane lub częściowo walidowane, w przypadku zakresu symboli. Walidowany symbol klasyfikacji może być użyty w rekordzie bibliograficznym lub autorytarnym samodzielnie lub z dodatkowymi literami czy cyframi. W przypadku zakresu symboli część z nich może być wykorzystana w rekordzie bibliograficznym.

UKD w metadanych

UKD może być stosowana w różnych strukturach danych. Oprócz struktur przedstawionych wcześniej używa się jej także w metadanych służących do opisu dokumentów elektronicznych. W zależności od przyjętego

---

⁶ E. Woods: *Requirements for a Format for Classification Data : Final Report*. Section on Classification and Indexing IFLA, 1996; <http://www.ifla.org/VII/s29/projects/rep1.htm>.

schematu metadanych symbole klasyfikacji kodowane są w różny sposób. W przypadku, gdy opis dokumentu umieszczany jest w bazie danych, na symbol klasyfikacji przeznaczane jest specjalne pole. Należy wówczas podawać zarówno symbol klasyfikacji, jak i nazwę schematu, z którego pochodzi. Np. w systemie ROADS stosuje się następujące elementy:

Subject-Descriptor-v1: 551.46
Subject-Descriptor Scheme-v1: UDC

Pozostałe schematy metadanych pozwalają na realizację tej samej funkcji w inny sposób. W Dublin Core Metadata Element Set (DCMES – <http://ebib.oss.wroc.pl/standard/dc.html>) przewidziano element *Opis rzeczowy* (ang. *Subject*), w którym umieścić można elementy charakterystyki rzeczowej dokumentu, zarówno tworzone na podstawie słownictwa kontrolowanego (tezaury, schematy klasyfikacji, w tym UKD, słowniki haseł przedmiotowych), jak też słów kluczowych. W przypadku stosowania klasyfikacji (np. UKD) należy także określić schemat kodowania przez użycie kwalifikatora wskazującego na ten schemat, z którego pochodzi symbol. Poniżej przedstawiony jest przykład metadanych dla symbolu UKD 615.33 – *Antybiotyki*, kodowanych w HTML:

```
<META NAME="DC.Subject"  
SCHEME="UDC"  
CONTENT="615.33">
```

W niektórych systemach, takich jak np. IMRC (Information Management Resource Center) rządu Kanady, stosuje się uzupełnienie symbolu klasyfikacji jego słownym rozwinięciem, np.:

```
<META NAME="DC.Subject"  
SCHEME="UDC"  
CONTENT="615.33 – Antibiotics">
```

Dzięki temu, że kwalifikator Scheme wskazuje aplikacji, że użyto symbolu UKD, możliwe jest wykorzystanie tej informacji w różny sposób. Można np. dokonać kontroli poprawności, wspomaganie wyszukiwania lub dostosować sposób wyświetlania wyników.

Fasetyzacja UKD

Jedną z propozycji modernizacji UKD, przedstawianą przez wielu autorów jest tzw. fasetyzacja tej klasyfikacji. Większość współczesnych klasyfikacji, zarówno uniwersalnych jak i specjalnych, odzwierciedla idee analizy fasetowej sformułowanej przez Ranganathana. Oznacza to tworzenie dla każdej dziedziny relewantnego słownika, w którym poszczególne terminy analizowane są i organizowane w funkcjonalne kategorie typu *'rzecz – rodzaj – część – cecha – proces – działanie – elementy na które się oddziałuje – element oddziałujący (agent) – przestrzeń – czas – forma'*,

wraz z określonym porządkiem poszczególnych faset i zasadami tworzenia wyrażeń złożonych zarówno konceptualnie, jak i pod względem notacji⁷.

Jedną z najbardziej charakterystycznych cech UKD są zawarte w niej w dużej ilości tablice poddziałów wspólnych i analitycznych, które stanowią o fasetowości tej klasyfikacji. Proponuje się, aby klasy i podklasy UKD przełożyć na strukturę fasetową jakiegoś istniejącego systemu, np. schematu klasyfikacji Blissa, który jest stosunkowo nowoczesny, zawiera jasne definicje i wskaźniki faset oraz był podstawą do tworzenia kilku tezaurusów. Podczas tych prac uwzględniane są nie tylko poszczególne klasy, ale także występujące pomiędzy nimi relacje typu „zob.” i „zob. też”. Ostatnim krokiem może być utworzenie indeksu do tablic w postaci tezaury. A. Buxton opisał plusy i minusy różnych systemów, w których istnieje możliwość wyszukiwania według symboli UKD⁸. Proponował on też, aby poszczególne fasety symboli UKD były przeszukiwane odrębnie, co umożliwiłoby wyszukiwanie postkoordinowane. Inni sugerowali utworzenie nowych tablic poddziałów wspólnych dla obszarów geograficznych i dziedzin, które wykorzystywane byłyby podczas katalogowania dokumentów kartograficznych.

Przykładem procesu fasytyzacji UKD jest sposób postępowania z tablicami poddziałów wspólnych Ik-05 (Osoby) podczas ich niedawnej gruntownej przebudowy. W jej trakcie przejrane zostały tablice główne w celu zmiany symboli we wszystkich miejscach, w których wyszczególnione były osoby w pojęciach złożonych. W efekcie osiągnięto jednolity sposób wyrażania fasety osób podczas korzystania z tych tablic. Jest to oznaka zmian polegających na tworzeniu raczej faset niż wyliczeń symboli. Stosując w pełni fasetowy system możemy, w razie potrzeby, dowolne pojęcie łączyć z dowolnym innym pojęciem; powstające w ten sposób przedmioty złożone nie są umieszczane w tablicach przez ich wyszczególnienie jako podklasy istniejących klas. Np. termin ‘prawnicy’ nie powstaje przez podział klasy Prawo, lecz powinien być wynikiem procesu analizy tego terminu jako tematu złożonego ‘prawo – osoby w temacie’. To pojęcie złożone może być umieszczone w dziale ‘Prawo’, ale konceptualnie i z punktu widzenia notacji zajmuje ono własną pozycję określoną przez proces syntezy. Przebudowa tablic w kierunku fasytyzacji polega właśnie na odnalezieniu wszystkich tego typu „rozproszonych” kategorii i połączeniu ich w grupy, których elementy mogą być łączone z elementami dowolnej innej klasy, w sposób systematyczny i jednolity⁹.

Jak pisze I.C. McIlwaine, takie podejście spowoduje, że klasyfikacja będzie znacznie lepiej służyła wyszukiwaniu online i postkoordinacji¹⁰.

⁷ V. Broughton: *The Revision Process in UDC; An Examination of the Systematic Auxiliary of 'Point-of-View' Using Facet-Analytical Methods*. W: *64th IFLA General Conference. 16-21 August 1998, Amsterdam*; <http://www.ifla.org/IV/ifla64/103-158e.htm>.

⁸ A.B. Buxton: *Computer searching of UDC numbers*. „Journal of Documentation” 1990 nr 46, s. 193-217.

⁹ V. Broughton, op. cit.

¹⁰ I.C. McIlwaine: *The UDC at the Present Time*. W: *64th IFLA General Conference. 16-21 August 1998, Amsterdam*; <http://www.ifla.org/IV/ifla64/102-158e.htm>

Planuje się systematyczne prace nad schematem UKD w celu przebudowy kolejnych faset. W efekcie nie będą jednak powstawać nowe tablice, a raczej ich rozszerzenia i modyfikacje.

Tezauryfikacja UKD

Według G. Riesthuisa i S. Bliedung, idealnym językiem informacyjnym jest klasyfikacja, którą można używać do wyszukiwania jak tezaurs¹¹. Użytkownik stosuje deskryptory (i askryptory) jako terminy wyszukiwawcze, nie interesując się tym, że system wykorzystuje symbole do odnajdywania dokumentów. Relacje hierarchiczne znajdujące się w klasyfikacji mogą być wykorzystane jako instrument służący rozszerzaniu i zawężaniu zakresu wyszukiwania. Główną funkcją klasyfikacji jest więc udostępnienie relacji (poli)hierarchicznych występujących pomiędzy pojęciami i zapobieżenie powstaniu „dziur” w tezaursie.

Jak napisał E. Ścibor, sposobem na uniknięcie problemów stwarzanych przez sztuczną notację UKD może być przygotowanie i zastosowanie słownych odpowiedników symboli UKD do wyszukiwania informacji. Według niego w pewnym uproszczeniu można stwierdzić, że istnieją dwa rodzaje takich odpowiedników:

- opisy słowne klas występujące w UKD obok symboli, oraz
- pozycje występujące w indeksach alfabetycznych do tablic UKD¹².

Opisy klas nie mogą być wykorzystywane do efektywnego wyszukiwania informacji, gdyż w dużym stopniu zależne są od kontekstu, stąd ich właściwe znaczenie jest widoczne tylko w kontekście ich miejsca w hierarchii. Często zdarza się także, że zawierają one kilka wyrażen lub fraz dotyczących różnych pojęć zawartych w znaczeniu danego symbolu UKD. Pozycje indeksu wydają się znacznie bardziej odpowiednie jako elementy wyszukiwawcze, gdyż sformułowane są w sposób, który odzwierciedla kontekst, a każda pozycja zazwyczaj denotuje tylko jedno pojęcie. Jednak również pozycje indeksu wymagają pewnych modyfikacji (np. eliminacji inwersji), szczególnie gdy mają służyć do wyszukiwania prowadzonego przez użytkowników niedoświadczonych.

Najlepszym sposobem na wykorzystanie odpowiedników słownych symboli UKD jest skonstruowanie tezaursu opartego na zasobie leksykalnym UKD. Nie jest to nowa idea. Bardziej znanymi przykładami prac nad tezauryfikacją UKD mogą być publikacje G. Riesthuisa i S. Bliedung¹³, którzy jako przykład wykorzystali klasę 314 – *Demografia*, czy praca V. Francu¹⁴ przedstawiająca efekty budowy tezaursu wielojęzycznego.

¹¹ G. Riesthuis, S. Bliedung: *Thesaurification of the UDC*. „Advances in Knowledge Organization” 1991, nr 2, s. 110.

¹² E. Ścibor: *UDC as a tool for information retrieval : general considerations*. W: Ia McIlwaine [red.]. *Knowledge Organisation for Information Retrieval*. Proceedings of the 6th International Study Conference on Classification Research. Univ. Colledge London, 16-18 June 1997. The Hague, FID, IX, s. 200-204.

¹³ G. Riesthuis, S. Bliedung, op. cit.

¹⁴ V. Francu: *Multilingual access to information using an intermediate language*. Praca doktorska obroniona w Universiteit Antwerpen, 2003 s. 202.

Jednym z głównych rezultatów tych prac było stwierdzenie potrzeby takiego przeformułowania wielu opisów klas UKD, aby ich znaczenie było zrozumiałe bez uwzględniania ich miejsca w hierarchii.

Według E. Ścibora wykorzystanie słownych odpowiedników do wyszukiwania informacji może przebiegać zgodnie z dwiema procedurami:

– po pierwsze dokumenty są indeksowane jednocześnie przez symbole UKD i przez dołączone do nich odpowiedniki słowne; odpowiedniki te odgrywają rolę bezpośredniego narzędzia wyszukiwawczego bez tłumaczenia ich na symbole UKD,

– po drugie słowne odpowiedniki (jak również ich synonimy i quasi-synonimy) funkcjonują wyłącznie jako rodzaj interfejsu i są automatycznie, bez wiedzy użytkownika tłumaczone przez program komputerowy na symbole UKD używane przez komputer do wyszukiwania.

Autor ten stwierdził, że w przyszłości tezaurus utworzony na bazie UKD powinien służyć jako narzędzie do wyszukiwania informacji przy użyciu symboli UKD i/lub deskryptorów w formie słownej. Jednakże uważał on, że wykonanie takiego tezaury na gruncie istniejących tablic i indeksów UKD będzie bardzo trudne, gdyż hierarchia w UKD jest bardzo nieregularna i tylko do pewnego stopnia oparta na relacji generycznej, preferowanej podczas konstrukcji tezaury. Budowa tezaury uniwersalnego lub kilku tezaurów dziedzicznych może być efektywna tylko w przypadku transformacji UKD do całkowicie fasetowego systemu opartego na zasadzie postkoordynacji¹⁵.

Uniwersalny tezaurus wielojęzyczny (angielsko-francusko-rumuński) wykonany został przez V. Francu. Prace te wykazały, że możliwe jest wyszukiwanie informacji za pomocą słownych odpowiedników i deskryptorów utworzonych na podstawie symboli UKD. Jednocześnie uzyskuje się znaczne zwiększenie efektywności wyszukiwania. Autorka podaje wskazówki dotyczące budowy tezaury w oparciu o klasyfikację typu UKD¹⁶:

– deskryptorom tworzonym na podstawie symboli UKD powinien odpowiadać tylko jeden symbol (lub część składowa symbolu złożonego). Innymi słowy, symbol UKD powinien odpowiadać jednemu deskryptorowi lub kombinacji deskryptorów;

– podziały wspólne formy posiadające często homonimy pokrywające się z deskryptorami, powinny być uzupełnione kwalifikatorami, lub zapisywane w oddzielnych polach. Dzięki temu nie będzie wątpliwości, czy przedmiotem dokumentu są np. 'Czasopisma', czy jest to określenie bibliograficznej formy dokumentu;

– uzupełnienia alfabetyczne, jak również podziały wspólne czasu nie mogą być kontrolowane ani z góry zestawiane, jeżeli są umieszczane w tezausie. Dlatego też po wykonaniu przebudowy UKD muszą być traktowane jako unikalne jednostki. Mogą one także być przechowywane i kontrolowane w oddzielnych kartotekach autorytarnych;

¹⁵ E. Ścibor, op. cit., s. 202.

¹⁶ V. Francu, op. cit., s. 152.

– stosowane mogą być tzw. puste terminy, ułatwiające wykazanie logicznych relacji hierarchicznych niezbędnych w teaurusie. Terminy takie spełniają funkcje podobne do terminów szerszych, nie są jednak deskryptorami, więc nie są stosowane do indeksowania;

– symbole UKD, które zawierają znaczenia niższych poziomów podziałów należy traktować specjalnie w każdym pojedynczym przypadku.

Głównym powodem stosowania terminów teaurusu zamiast symboli klasyfikacji podczas wyszukiwania informacji jest większa przyjazność słów w języku naturalnym niż sztucznej notacji klasyfikacji. Dopóki istnieje wysoka kompatybilność pomiędzy nimi, można rekomendować korzystanie podczas wyszukiwania z terminów teaurusu. Potrzeba zapewnienia przyjazności systemów wyszukiwania informacji nie oznacza jednak, że symbole nie są już więcej potrzebne i nie będą w przyszłości stosowane. Zaleca się, aby symbole numeryczne zostały w tych systemach zachowane dla utrzymania pierwotnego znaczenia i ustalania zakresu poszczególnych pojęć.

TWORZENIE NOWEGO JĘZYKA WYSZUKIWANIA W OPAC NA PODSTAWIE LEKSYKI UKD

Uniwersalna Klasyfikacja Dziesiąta pojawia się jako jeden z elementów opisu bibliograficznego w rekordach dokumentów w wielu bibliotekach europejskich. Za pomocą symboli UKD można przeszukiwać katalogi online zarówno lokalne jak i zbiorcze, czasem klasyfikacja ta służy ustawieniu zbiorów na półkach magazynów. Zdarza się również, że symbolom UKD towarzyszy ich słowny odpowiednik lub pojawia się indeks alfabetyczny umożliwiający dotarcie do właściwego symbolu.

Zapoznanie się z doświadczeniami bibliotek państw zachodnich, stosujących UKD w swoich katalogach online wskazywało na to, że klasyfikacja ta całkiem dobrze spełnia swoją rolę w wyszukiwaniu w zautomatyzowanych katalogach¹⁷. Przykładem może być tu biblioteka największej szwajcarskiej biblioteki technicznej, Eidgenössische Technische Hochschule (ETH) w Zurichu, gdzie symbole UKD użyte w opisie rzeczowym dokumentu mają rozwiązania słowne. Również niemieckie biblioteki techniczne nie zrezygnowały z UKD (np. Universitätsbibliothek und Technische Informationsbibliothek w Hanowerze). Można podawać więcej takich przykładów; np. na stronie http://www.ukoln.ac.uk/metadata/desire/classification/class_3.htm przedstawiono pięć serwisów internetowych stosujących UKD (BUBL, GERHARD, NISS, OMNI i SOSIG).

---

¹⁷ M. Nahotko: *Współpraca w zakresie rzeczowego opracowania zbiorów w bibliotekach technicznych – tradycyjne i nowe języki informacyjno-wyszukiwawcze*. W: *Materiały na Międzynarodową Konferencję nt.: Współpraca bibliotek naukowych w zakresie automatyzacji*. Kraków, 16-19.11.1998. Warszawa: Wydaw. SBP, s. 91.

Projekt tezauryfikacji UKD w polskich bibliotekach technicznych

Doświadczenia bibliotek zagranicznych stały się inspiracją dla części bibliotek polskich¹⁸. Biorąc pod uwagę doświadczenia zagraniczne, próba stworzenia przez polskie biblioteki techniczne narzędzia, które ułatwiałoby przeszukiwanie katalogów online za pomocą terminów zaczerpniętych z języka naturalnego, ale jednocześnie powiązanych z symbolami UKD, nie była niczym nowym. U podstaw pomysłu legła chęć zniwelowania niedogodności, jakie zarówno dla czytelników, jak i bibliotekarzy, niesło stosowanie wyłącznie notacji cyfrowej do charakterystyki rzeczowej treści dokumentów. Nie zakładano absolutnie tworzenia jakiegoś nowego języka informacyjno-wyszukiwawczego, a jedynie ułatwienie korzystania z tego, który stosowała w Polsce większość bibliotek uczelni technicznych. Biblioteki biorące udział w projekcie mogły oprócz UKD stosować inne metody opracowania swoich zbiorów.

Pod koniec 1996 r. na spotkaniach w Bibliotece Politechniki Krakowskiej i Bibliotece Politechniki Białostockiej powstał pomysł ujęcia terminologii zawartej w tablicach UKD w formę dogodną do wykorzystania w zautomatyzowanych systemach komputerowych. Pomysł zyskał akceptację ówczesnego Ministerstwa Edukacji Narodowej.

Dla nowego języka wybrano formę tezaurusa. Wybór ten podyktowany był:

- istnieniem stosunkowo obszernej literatury poświęconej metodyce tworzenia tezaurusów (istnieje nawet norma PN-92/N-09018 *Tezaurus jednojęzyczny. Zasady tworzenia, forma i struktura*),
- przystosowaniem języków deskryptorowych do zautomatyzowanych systemów wyszukiwania informacji,
- możliwością prezentacji leksyki i symboliki zawartej w tablicach UKD w formie artykułów deskryptorowych.

Budowa tezaurusa

Ustalono, że główny zrąb tezaurusa budowany miał być metodą dedukcyjną w oparciu o zasób słownictwa tablic UKD. Uzupełnianie terminologii odbywać się miało metodą indukcyjną. Zakładano, że podstawowym źródłem słownictwa z zakresu nauk technicznych, matematyczno-przyrodniczych i ekonomicznych będą pełne wydania tablic Uniwersalnej Klasyfikacji Dziesiątnej i ich indeksy przedmiotowe. W przypadku istnienia nowszych, bardziej aktualnych opracowań pewnych działów UKD (np. 629), jeżeli zmiany w poszczególnych fragmentach tablic byłyby bardzo duże (np. chemia fizyczna – obecnie 544, informatyka – obecnie 004) lub, gdy pojawiły się nowe symbole (np. 504 – *Nauka o środowisku*), obowiązywały tablice najnowsze. Jeśli w pełnych wydaniach tablic brak było pewnych wyraźnie sformułowanych terminów, a znalazły się one np. w wydaniu skróconym tablic UKD dla potrzeb bieżącej bibliografii narodowej i biblio-

¹⁸ M. Nahotko: *Ogólnopolska współpraca bibliotek technicznych w tworzeniu klasyfikacji opartej na UKD*. „EBIB Elektroniczny Biuletyn Informacyjny Bibliotekarzy” 2001, nr 6 (24). <http://ebib.oss.wroc.pl/2001/24/nahotko.html>

tek publicznych, należało zaczerpnąć potrzebny termin z tych tablic, w których się on znajdował.

Dla pozostałych dziedzin nauki (np. medycyna, lingwistyka, historia) założono, że w pierwszym etapie prac obowiązywały skrócone wydania tablic dla bieżącej bibliografii narodowej i bibliotek publicznych UDC-P022 wydane przez Bibliotekę Narodową w 1997 r. Słownictwo z tego zakresu mogło być wzbogacane np. w trakcie katalogowania zbiorów bibliotek uczestniczących w tworzeniu tezaurusa metodą indukcyjną.

W przypadku braku odpowiedniej terminologii w tablicach UKD, jej źródłem miały być słowniki, encyklopedie, leksykony, a nawet literatura fachowa z danej dziedziny. Należało tylko poinformować, skąd zaczerpnięto deskryptor i opatrzyć go na końcu oznaczeniem '***'.

Deskryptory związane były z odpowiadającymi im prostymi, rozwiniętymi i złożonymi symbolami UKD. W ten sposób zachowano łączność z dotychczas stosowaną w bibliotece klasyfikacją, miało to też usprawnić wyszukiwanie w posiadanych bazach opisów bibliograficznych literatury klasyfikowanej według UKD.

Słownictwo tezaurusa składać się miało z deskryptorów, askryptorów i modyfikatorów.

Deskryptory jako elementarne jednostki leksykalne mogły samodzielnie stanowić zdanie w tym języku informacyjno-wyszukiawczym i charakteryzować treść opisywanego dokumentu. Pozostawały ze sobą w zależności hierarchicznej wyznaczonej przez Uniwersalną Klasyfikację Dziesiątą. Jednakże jeśli hasła nadrzędne były jedynie wyliczeniem haseł podrzędnych, np.

330.101.54   *Makroekonomia. Mikroekonomia.*

330.101.541   *Makroekonomia.*

330.101.542   *Mikroekonomia,*

to nadrzędnym terminem stawał się ten o jeden stopień wyższy. Przy budowie tezaurusa kierowano się więc, oprócz wzorca podstawowego (tablice UKD), logiką i innymi klasyfikacjami nauk.

Dopuszczano też polihierarchię, np. w przypadku pozycji odpowiadającej symbolowi złożonemu UKD.

Dla pewnej grupy haseł (np. nazw osobowych) nie przewidziano wystąpienia zależności hierarchicznej.

Deskryptory miały mieć postać wyrażeń przejętych z języka naturalnego, cechować je powinna zwięzłość i jednoznaczność. Terminy winny być maksymalnie krótkie, unikać należało form opisowych przy tworzeniu wszystkich jednostek leksykalnych. Preferowane były terminy jednowyrazowe, terminy wielowyrazowe należało poddać podziałowi. Jednakże podział ten nie musiał być tak rygorystyczny, jak to zaleca norma PN-92/N-09018 dotycząca budowy tezaurusów. Zbytne uproszczenie słownictwa w tezaurusie o tak dużym zasięgu tematycznym uniemożliwiłoby oparcie się na tablicach UKD. Należało uwzględnić fakt, że w planowanym

tezaurusie znajdować się miały odwołania do terminologii zawartej w Uniwersalnej Klasyfikacji Dziesiątej, która ma charakter aspektowy i pewne zagadnienia uwzględniane są tu kilkakrotnie, w zależności np. od tego, czy dotyczą teoretycznego czy praktycznego aspektu (624.02 i 629.02, materiały budowlane i poddziały wspólne -3 dotyczące materiałów). Dlatego też w tezaurusie w takich przypadkach pojawić się musiały terminy wyraźnie sugerujące odpowiedni aspekt zagadnienia.

W deskrytorze złożonym należało stosować naturalny szyk wyrazów: na pierwszym miejscu powinien stać rzeczownik w pierwszym przypadku, a następnie przymiotniki i rzeczowniki, imiesłowy, liczebniki lub wyrażenia przyimkowe określające ten rzeczownik, np.

CYBERNETYKA MATEMATYCZNA RACHUNEK PRAWDOPODOBIENSTWA PRZEKŁADNIA ŚLIMAKOWA

W przypadku, gdy naturalny szyk związku wyrazowego nie był szykiem porzeczownikowym, a jego zmiana prowadziła do zmiany znaczenia związku, należało przyjąć jako deskryptor związek wielowyrazowy w naturalnym szyku, np.

WOLNE MIASTO GDAŃSK CZARNA SKRZYŃKA WIELKI PIEC

Jeżeli rzeczownik określony był przez dwa przymiotniki lub przymiotnik i imiesłów, należało odstąpić od szyku naturalnego i stosować szyk porzeczownikowy, np.

BUDOWNICTWO MIESZKANIOWE SPÓŁDZIELCZE DŹWIGAR SPAWANY DWUETOWY

Zasady te nie dotyczyły oczywiście askryptorów, przy ich tworzeniu należało stosować szyk przestawny, aby maksymalnie usprawnić wyszukiwanie.

Dla modyfikatorów – niesamodzielnymi składniowo jednostek języka deskryptorowego – przewidziano także strukturę hierarchiczną zgodną ze strukturą poddziałów wspólnych. Używane miały być jedynie z deskryptorami. W tezaurusie przewidziano wystąpienie dwóch rodzajów modyfikatorów:

- o charakterze uniwersalnym,
- używane wyłącznie z pewną grupą deskryptorów z określonej dziedziny wiedzy.

Modyfikatory o charakterze uniwersalnym powstawały z poddziałów wspólnych UKD. Modyfikatory używane z określonymi deskryptorami miały być tworzone z poddziałów analitycznych.

Znaczenie askryptorów jako jednostek leksykalnych tezaury nie przyjętych do języka informacyjno-wyszukiwawczego, reprezentowały deskryptory. Askryptory pełniły funkcje odsyłaczy całkowitych, nie ograniczono ich liczby w artykule deskryptorowym.

Artykuł deskryptorowy

Artykuł deskryptorowy składał się z następujących części:

– **DESKRYPTOR TYTUŁOWY:** Hasło artykułu deskryptorowego. Musiał mieć unikalną postać. W przypadku, gdy był terminem wieloznacznym, dołączano do niego dopowiedzenie ujęte w nawiasy okrągłe, będące jego integralną częścią.

– **SYMBOL UKD:** Podawano tu odpowiadający deskryptorowi tytułowemu prosty, rozwinięty lub złożony symbol UKD. Wyjątkiem były nazwy osobowe.

– **DEFINICJE (DEF.):** W przypadku neologizmów nie występujących w tablicach UKD należało tu podać źródło deskryptora. Mogły się też pojawić instrukcje dla indeksujących lub definicje deskryptora.

– **DESKRYPTOR SZERSZY (SD):** Musiał być podany, o ile deskryptor tytułowy nie stanowił najwyższego stopnia w hierarchii lub nie była to nazwa osobowa. Zasada tworzenia tezaury wymagała umieszczenia tu terminu bezpośrednio nadrzędnego dla deskryptora tytułowego. W miarę możliwości powinien to być deskryptor stojący o jeden poziom wyżej w hierarchii UKD, a jeśli nie było to możliwe, należało podać deskryptor o dwa poziomy wyższy. Dopuszczalne było występowanie kilku deskryptorów szerszych w przypadku terminów opisanych symbolem złożonym UKD. Szerszy deskryptor nie występował w przypadku nazw osobowych.

– **DESKRYPTOR WĘZSZY (WD):** Znajdowały się tu deskryptory bezpośrednio podrzędne wobec deskryptora tytułowego.

– **DESKRYPTOR KOJARZENIOWY (KD):** Pozostawał wobec deskryptora tytułowego w relacji semantycznej różnej od relacji hierarchicznej. Deskryptory te pełniły rolę odsyłaczy typu „Zob. też”.

– **ASKRYPTOR (A):** Terminy odrzucone. Pozostawały w stosunku do deskryptora tytułowego w relacji ekwiwalencji. Były to synonimy i odpowiedniki deskryptora wyrażone w innym niż on języku.

Przyjęto następujące zasady typograficzne: deskryptory wraz z dopowiedzeniami zapisywano dużymi literami, askryptory – małymi, o ile nie były to nazwy własne, których pierwsze litery powinny być duże oraz skróty w całości zapisywane dużymi literami.

Modyfikatory używane powszechnie ze wszystkimi deskryptorami zapisywano małymi literami (z wyjątkiem nazw własnych). Modyfikatory, które powstały z poddziałów analitycznych i używane mogły być w formie deskryptora lub jako modyfikator w określonym dziale UKD zapisywano tak, jak deskryptory, dużymi literami, np. **NAPĘD ELEKTRYCZNY, PRĄD STAŁY.**

W tezaurysie mogły dwukrotnie wystąpić jednakowo brzmiące terminy: raz w formie deskryptora, raz w postaci modyfikatora.

Tezaurus ten pomyślano jako jednojęzyczny, językiem używanym był język polski. Dopuszczalne było wprowadzenie do tezaury:

– wyrażień zapożyczonych z języków obcych, jeśli te wyrażenia nie mają odpowiedników w języku polskim lub jeśli odpowiedniki te są mało popularne i stosowane w literaturze rzadziej od wyrażień zapożyczonych. Jeśli wyrażenie zapożyczone jest deskryptorem, askryptorem jest jego polski odpowiednik,

– wyrażień obcojęzycznych jako askryptorów (szczególnie w przypadku terminów technicznych i z zakresu nauk matematyczno-przyrodniczych).

Deskryptory proste przejmowane były w formie rzeczowników, deskryptorom złożonym nadawano formę rozwiniętej frazy rzeczownikowej, np. GRZYBY TRUJĄCE. Przymiotniki przekształcano na odpowiedni rzeczownik będący nazwą cechy reprezentowanej przez przymiotnik, np. plastyczny – PLASTYCZNOŚĆ, sprężysty – SPREŻYSTOŚĆ.

Dopuszczalne było przyjęcie deskryptora w formie przymiotnika, jeśli nie istniała powszechnie używana forma rzeczownikowa nazwy cechy reprezentowanej przez przymiotnik lub, gdy przekształcenie przymiotnika na rzeczownik mogło spowodować zmianę znaczenia. Złożone frazy rzeczownikowe zawierające przysłówki mogły być przejmowane jako deskryptory jedynie w przypadkach, gdy frazy te są terminami specjalistycznymi w ściśle zdefiniowanym znaczeniu, np. BARDZO WYSOKA CZĘSTOTLIWOŚĆ. Nie należy wprowadzać przysłówków do tezaury jako samodzielnych deskryptorów i askryptorów. Czasowniki reprezentujące określone działania należało przekształcać na rzeczownik odsłowny, np. hamować – HAMOWANIE.

Należało stosować zasadę zgodności przypadku i liczby gramatycznej deskryptorów i podstawowej formy leksykalnej przyjętej w polskiej praktyce leksykograficznej. Deskryptor występował na ogół w pierwszym przypadku liczby pojedynczej, z wyjątkiem występujących rodzajów wyrażień, dla których zalecano stosowanie liczby mnogiej (np. OBCEGI, TŁUSZCZE, DZIECI, BADANIA ARCHEOLOGICZNE).

Możliwe były takie przypadki, że w tezaurysie wystąpiły jednakowe terminy: raz w liczbie pojedynczej, a raz w mnogiej w zależności od funkcji pełnionej w tym języku informacyjno-wyszukiwawczym (np. BIBLIOGRAFIA jako deskryptor i bibliografie jako modyfikator określający typ publikacji).

W pierwszym etapie pracy najczęściej tworzone były nazwy pospolite. Hasła osobowe i korporatywne powstawać miały w większości przypadków metodą indukcyjną w procesie opracowania rzeczowego zasobów bibliotek, ich postać miała być zgodna z obowiązującymi polskimi normami.

Realizacja prac

Tezaurus powstawał w formie bazy komputerowej. Wykorzystano tu stworzony dla potrzeb tej pracy program pozwalający na budowanie artykułów deskryptorowych powiązanych ze sobą relacjami nadrzędności – podrzędności i kojarzeniowymi.

Baza budowana była ostatecznie przez osiem bibliotek. Każdy ze współpracujących ośrodków przygotowywał zasób leksykalny z wybranego działu UKD. Potem następowało połączenie poszczególnych fragmentów w jedną bazę danych. Program zapobiegał połączeniu się podczas scalania jednakowo brzmiących terminów. W początkowej fazie tworzenia tezauryusa należało relacje kojarzeniowe wprowadzać jedynie wówczas, gdy deskryptory pozostające ze sobą w takiej zależności znajdowały się w zakresie rozpracowywanego przez daną bibliotekę działu UKD. Łączenie pozostałych terminów relacjami kojarzeniowymi miało nastąpić po scaleniu baz cząstkowych.

Program zawierał specjalne mechanizmy pozwalające na importowanie i eksportowanie danych w określonych przez użytkowników formatach. Cząstkowe bazy danych miały utworzyć jedną spójną bazę, która trafić powinna do wszystkich bibliotek biorących udział w przygotowaniu tezauryusa. Biblioteki otrzymywać powinny wszystkie zmiany i uzupełnienia. Program pozwalał na automatyczną wymianę korygowanych terminów, usuwanie uznanych za zbędne i dołączanie nowych. Istniało też zabezpieczenie przed dokonywaniem częściowych uaktualnień bazy.

Program wyświetlał także wprowadzone do bazy informacje w porządku symboli UKD.

Formularz do wprowadzania danych zawierał następujące pola:

Deskryptor	D
Symbol	UKD
Definicja	DEF
Szerszy	SD
Węższy	WD
Kojarzeniowy	KD
Nie używaj	NU

Każde z tych pól służyło do wpisywania elementarnych części informacji (tzn. nie można było w jedno pole wpisać dwóch węższych deskryptorów). Oprócz pierwszego wszystkie pola mogły być wielokrotnie powielane. Jeżeli w bazie istniał już termin, który miał być użyty przy budowie artykułu deskryptorowego, należało skopiować go w odpowiednie pole bez ponownego ręcznego przepisywania.

Formularz ten służył także do wpisywania modyfikatorów, ale stanowiły one wydzieloną bazę.

Terminy zawarte w tezaurysie łączone były ze sobą według zasad przyjętych z gramatyki stosowanej w Uniwersalnej Klasyfikacji Dziesiątej.

Przykładowy artykuł deskryptorowy:

DESKRYPTOR	D	POJAZD DROGOWY
SYMBOL	UKD	629.3
TERMIN SZERSZY	SD	POJAZD
TERMIN WĘŻSZY	WD	CIĄGNIK
TERMIN WĘŻSZY	WD	NACZEPA
TERMIN WĘŻSZY	WD	OBSŁUGA POJAZDÓW DROGOWYCH

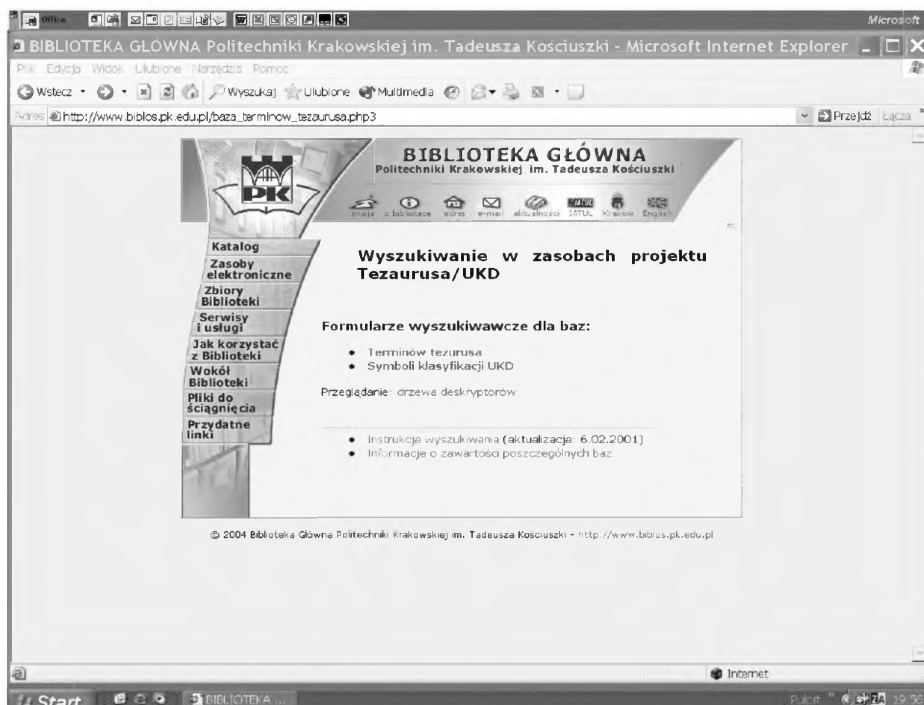
TERMIN WĘŻSZY	WD	POCIĄG DROGOWY
TERMIN WĘŻSZY	WD	POJAZD ROLNICZY
TERMIN WĘŻSZY	WD	POJAZD SAMOCHODOWY
TERMIN KOJARZENIOWY	KD	OBSŁUGA POJAZDÓW

Prace nad tezauresem trwały od 1997 do 2000 r. Prowadziły je następujące biblioteki:

Biblioteka Główna Politechniki Krakowskiej
 Biblioteka Główna Politechniki Świętokrzyskiej
 Biblioteka Główna Politechniki Wrocławskiej
 Biblioteka Główna Politechniki Łódzkiej
 Biblioteka Główna Politechniki Poznańskiej
 Biblioteka Główna Akademii Techniczno-Rolniczej w Bydgoszczy
 Biblioteka Główna Akademii Rolniczo-Technicznej w Olsztynie
 Główna Biblioteka Komunikacyjna w Warszawie

W tej współpracy nieistotny był system komputerowy, jaki stosowały te biblioteki w swojej pracy, nie było też konieczne, by w ogóle do opracowania zbiorów placówki te używały Uniwersalnej Klasyfikacji Dziesiątnej. Jedynie Główna Biblioteka Komunikacyjna miała pewne doświadczenia w tworzeniu tezaursów i z rad jej pracowników korzystał cały zespół.

Efekty pierwszego etapu pracy nad tworzeniem tezausa zakończonego w 2000 r., można obejrzeć na serwerze Biblioteki Politechniki Krakowskiej pod adresem: http://www.biblos.pk.edu.pl/baza_terminow_tezaurusa.php3 (rys. 2).

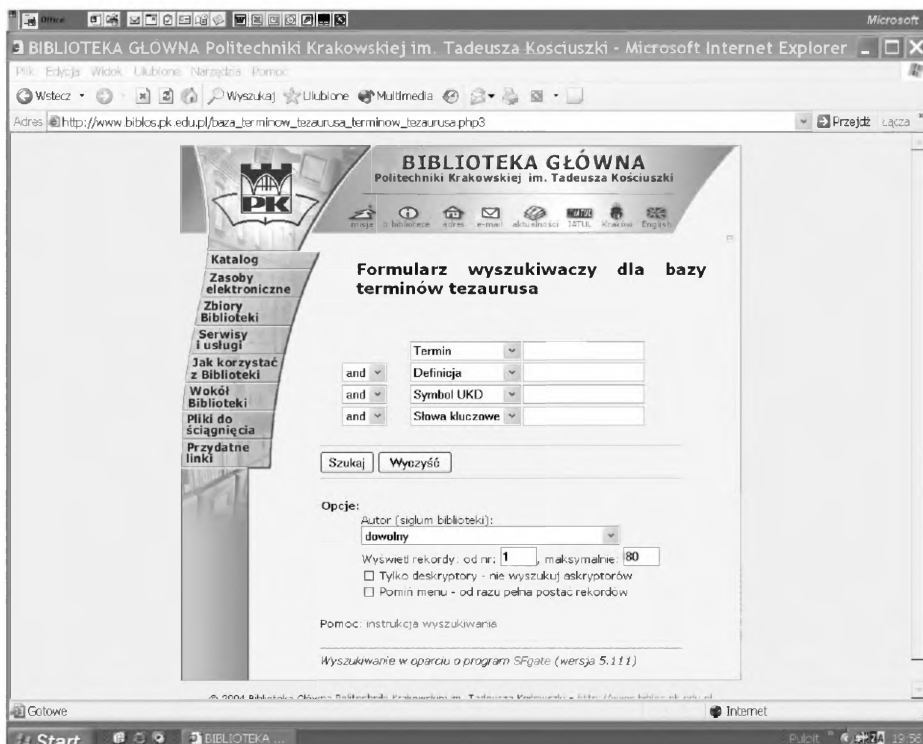

Rys. 2. Strona główna projektu

Baza liczy 28 200 deskryptorów i 1316 modyfikatorów. Zawartość prezentowana jest w postaci artykułów deskryptorowych (rys. 4) i drzewa deskryptorów (rys. 5).

Wyszukiwanie w niej odbywać się może za pomocą symboli UKD, terminów z tezauryusa (deskryptorów i askryptorów) oraz pojedynczych słów z terminów i definicji (rys. 3).

Niestety, prace nad tezaurem po 2000 r. nie były już kontynuowane. Nie wszystkie gałęzie techniki znalazły w nim wystarczająco szczegółowe odzwierciedlenie. Nie została też przeprowadzona korekta wszystkich wprowadzonych terminów, nie stworzono odpowiednich relacji kojarzeniowych. Jednak to, co osiągnięto, wskazywało, że tworzona baza realizowała założone na początku projektu cele. Próba wykorzystania tezauryusa do jednoczesnego przeszukiwania katalogów Bibliotek: Politechniki Krakowskiej i Akademii Techniczno-Rolniczej oraz bazy „Przewodnika Bibliograficznego” powiodła się. Wskazanie odpowiedniego deskryptora powodowało wyszukanie w wyżej wymienionych bazach wszystkich dokumentów sklasyfikowanych za pomocą symboli UKD będących ekwiwalentem terminu tezauryusa. System umożliwiał też wskazanie dokumentów scharakteryzowanych za pomocą symboli szerszych lub węższych w stosunku dożądanego.

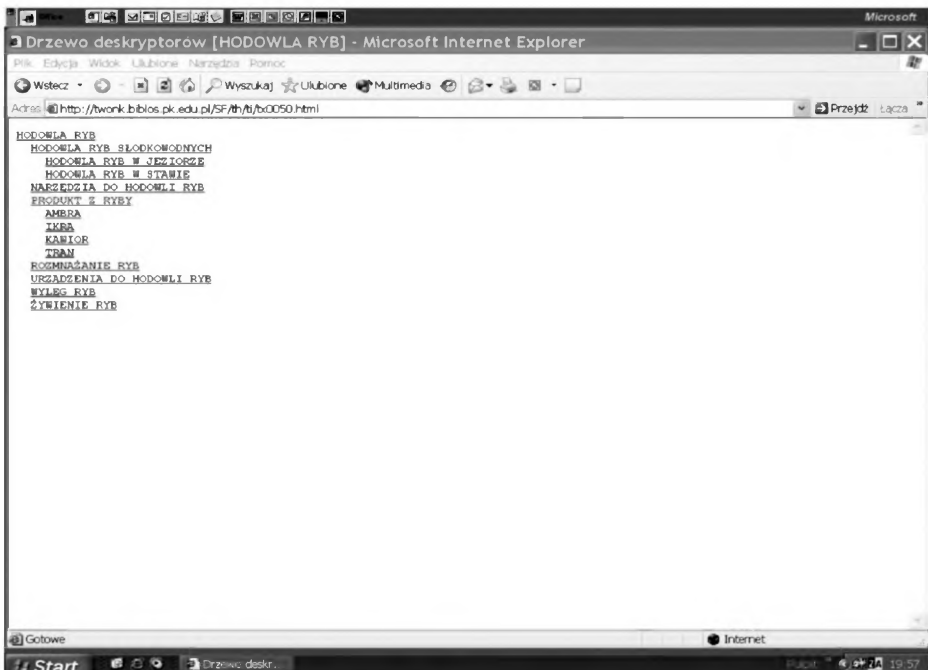

Rys. 3. Formularz do wyszukiwania terminów tezauryusa

Rys. 4. Artykuł deskryptorowy dla deskryptora: Ochrona obszarów nisko położonych

Rys. 5. Fragment drzewa deskryptorów

Nigdy nie zakładano zbudowania uniwersalnego tezauryśa spełniającego potrzeby wszystkich użytkowników UKD, próby dotyczyły stworzenia narzędzia ułatwiającego rzeczowe opracowanie zbiorów i przeszukiwanie katalogów bibliotek technicznych. Efekty prac wskazywały, że zakładane cele udało się zrealizować. Źałować należy jedynie, że prace przerwano właśnie w momencie, gdy rezultaty współpracy przy tworzeniu tezauryśa zaczęły przybierać interesującą postać.

BIBLIOGRAFIA

- Broughton, V. (1998). *The Revision Process in UDC; An Examination of the Systematic Auxiliary of 'Point-of-View' Using Facet-Analytical Methods*. W: *64th IFLA General Conference. 16-21 August 1998, Amsterdam*; <http://www.ifla.org/IV/ifla64/103-158e.htm>
- Buxton, A. B. (1990). *Computer searching of UDC numbers*. „Journal of Documentation” nr 46, s. 193-217.
- Francu, V. (2003). *Multilingual access to information using an intermediate language*. Praca doktorska obroniona w Universiteit Antwerpen, s. 202.
- Koch, T.; Day, M. (1997). *The role of classification schemes in Internet resource description and discovery*. Deliverable 3.2 for DESIRE project; http://www.ub2.lu.se/desire/radar/reports/D3.2.3/class_v10.html
- McIlwaine, I.C. (1998). *The UDC at the Present Time*. W: *64th IFLA General Conference. 16-21 August 1998, Amsterdam*; <http://www.ifla.org/IV/ifla64/102-158e.htm>
- Nahotko, M. (1998). *Współpraca w zakresie rzeczowego opracowania zbiorów w bibliotekach technicznych – tradycyjne i nowe języki informacyjno-wyszukiwawcze*. W: *Materiały na Międzynarodową Konferencję nt.: Współpraca bibliotek naukowych w zakresie automatyzacji. Kraków, 16-19.11.1998*. Warszawa: Wydaw. SBP, s. 90-94.
- Nahotko, M. (2001). *Ogólnopolska współpraca bibliotek technicznych w tworzeniu klasyfikacji opartej na UKD*. „EBIB Elektroniczny Biuletyn Informacyjny Bibliotekarzy” nr 6 (24); <http://ebib.oss.wroc.pl/2001/24/nahotko.html>
- Pollitt, S. (1997). *The key role of classification and indexing in view-based searching*; <http://www.view-based-systems.com/papers/pollifla.htm>
- Riesthuis, G. (1998). *The UDC Master Reference File*. W: *64th IFLA General Conference. 16-21 August 1998, Amsterdam*; <http://www.ifla.org/IV/ifla64/157-158e.htm>
- Riesthuis, G.; Bliedung, S. (1991). *Thesaurification of the UDC*. „Advances in Knowledge Organization” nr 2, s. 109-117.
- Slavic, A. (2003). *UDC implementation: from library shelves to a structured indexing language*. W: *World Library and Information Congress: 69th IFLA General Conference and Council. 1-9 August 2003, Berlin*; <http://www.ifla.org/IV/ifla69/papers/032e-Slavic.pdf>
- Sosińska-Kalata, B. (2002). *Klasyfikacja: Struktury organizacji wiedzy, piśmiennictwa i zasobów informacyjnych*. Warszawa: Wydaw. SBP, s. 262.
- Ścibor, E. (1997). *UDC as a tool for information retrieval : general considerations*. W: Ia McIlwaine [red.]. W: *Knowledge Organisation for Information Retrieval. Proceedings of the 6th International Study Conference on Classification Research. Univ. Colledge London, 16-18 June 1997. The Hague, FID, IX, s. 200-204*.
- Woods, E. (1996). *Requirements for a Format for Classification Data : Final Report*. Section on Classification and Indexing IFLA; <http://www.ifla.org/VII/s29/projects/rep1.htm>

MOŻLIWOŚCI WYSZUKIWAWCZE SYSTEMU PROLIB. WYSZUKIWANIE WEDŁUG SYMBOLI UKD

Konieczność opracowania rzeczowego zbiorów bibliotecznych istniała w świadomości zarówno bibliotekarzy jak i użytkowników bibliotek zawsze. Również i teraz, gdy mamy do czynienia z elektronicznymi katalogami, bazami danych, zbiorami informacji potrzeba klasyfikacji i tematowania zbiorów znajdujących się w bibliotekach jest bardzo duża. Potrzebę umieszczenia w opisie katalogowym informacji o czym jest dana pozycja dostrzegają wszyscy. Rozbieżności pojawiają się w chwili, gdy musimy wybrać jeden z języków informacyjno-wyszukiwawczych, w którym będzie opisywana treść.

Ze względu na podobieństwo do języka naturalnego, a co za tym idzie – możliwość intuicyjnego wykorzystania przez użytkownika danego systemu, twórcy oprogramowania bardziej skupiają się na językach o słownictwie paranaturalnym. Najczęściej w komputerowych systemach bibliotecznych i katalogach online spotykamy narzędzia, w których opis rzeczowy przygotowany jest w taki właśnie sposób. Języki haseł przedmiotowych, języki deskryptorowe, języki słów kluczowych to najczęściej stosowane i spotykane formy opisu rzeczowego.

W elektronicznych katalogach bibliotecznych znalazły również zastosowanie klasyfikacje nie operujące wyrażeniami zaczerpniętymi z języka naturalnego. Najbardziej popularne to Klasyfikacja Dziesiąta Deweya, Klasyfikacja Biblioteki Kongresu i Uniwersalna Klasyfikacja Dziesiąta. Wszystkie te języki służą organizowaniu i wyszukiwaniu informacji i są stale rozwijającymi się i używanymi systemami klasyfikacji biblioteczno-bibliograficznej.

W Polsce od lat z powodzeniem stosuje się Uniwersalną Klasyfikację Dziesiątą. UKD zbudowana i opracowana została przez belgijskich prawników, Paula Otlea i Henriego La Fontaine'a na podstawie Klasyfikacji Dziesiątej Deweya. System UKD składa się z:

- tablic głównych,
- tablic pomocniczych,
- indeksu przedmiotowego.

Tablice główne zawierają zasadniczy schemat podziału. Całość wiedzy dzielią na 10 klas głównych, oznaczonych symbolami cyfrowymi od 0 do 9

wraz z objaśnieniami. Ten sposób konstrukcji systemu klasyfikacyjnego wyklucza jakąkolwiek możliwość powiększenia schematu w poziomie, daje natomiast duże możliwości rozbudowy schematu w pionie¹. Wykaz symboli zawarty w tablicach głównych obejmuje dwie kategorie elementarnych jednostek leksykalnych UKD: symbole główne i symbole podziałów analitycznych².

Tablice pomocnicze zawierają wykazy symboli podziałów wspólnych: języka, formy, miejsca, narodowości, czasu, ujęcia tematu i charakterystyki osobowej. Składają się z trzech części:

- zasady łączenia symboli UKD,
- wykaz podziałów wspólnych,
- instrukcja tworzenia podziałów specjalnych.

Indeks przedmiotowy pełni funkcję słownika umożliwiającego przekład z języka naturalnego na symbole UKD. Indeks ten podaje w porządku alfabetycznym nazwy przedmiotów i ich cech³. Przy każdym haśle umieszczony jest symbol cyfrowy, który może być wykorzystany jako gotowy symbol lub za jego pomocą możemy odnaleźć interesujący nas temat w tablicach głównych.

***

System UKD stosowany jest w bibliotekach pedagogicznych w województwie mazowieckim. Biblioteki te od kilku lat dla usprawnienia pracy informacyjno-bibliotecznej stosują zintegrowany system PROLIB. System ten jest profesjonalnym oprogramowaniem pozwalającym na kompleksową obsługę i automatyzację procesów bibliotecznych, takich jak: gromadzenie, opracowanie, wyszukiwanie i udostępnianie informacji. Program gwarantuje przyjazny i jednolity sposób komunikacji z użytkownikiem wspierany dodatkowo systemem podpowiedzi, pracę w architekturze klient/serwer, zachowanie międzynarodowych norm oraz standardów bibliotecznych i informatycznych, niezależność sprzętową i systemową oraz pełne zabezpieczenie systemu i bazy danych⁴.

Jednym z elementów tego systemu jest moduł opracowania, umożliwiający wprowadzanie symboli UKD, za pomocą których możemy później wyszukiwać interesujące nas pozycje w katalogach online dostępnych w sieciach rozległych.

Wyszukiwanie w sieci Internet możliwe jest na dwóch poziomach. Możemy korzystać z modułu multiopac, umożliwiającego jednoczesne

¹ *Uniwersalna Klasyfikacja Dziesiętna (UKD)*; http://www.libra.ar.szczecin.pl/kat_bib/ukd.html [12.05.2004].

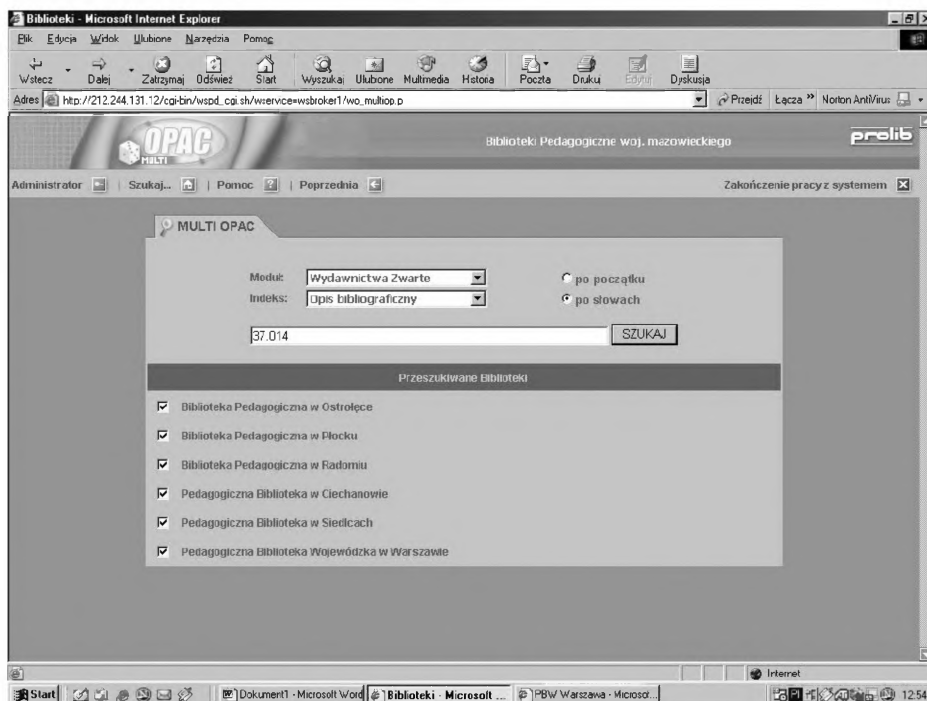
² B. Sosińska-Kalata: *Podręcznik UKD dla bibliotekarzy i pracowników informacji*. Warszawa 1995, s. 86.

³ *Uniwersalne Klasyfikacja Dziesiętna*. Wydanie skrócone dla bieżącej bibliografii narodowej i bibliotek publicznych. Warszawa 1997, s. V.

⁴ *System PROLIB*. Max Elektronik SA. Oferta. Systemy biblioteczne i archiwizacyjne. Automatyzacja bibliotek; <http://www.max.com.pl/MAX?id=909&p1=>. [12.05.2004].

przeszukiwanie zasobów głównych bibliotek województwa mazowieckiego lub łącząc się bezpośrednio z katalogiem lokalnym wybranej biblioteki.

Multiopac systemu PROLIB dla tych bibliotek dostępny jest pod adresem: http://212.244.131.12/cgi-bin/wspd_cgi.sh/wservice=wsbroker1/wo_multiop.p lub pośrednio ze strony biblioteki warszawskiej: <http://www.pbw.waw.pl>, po wybraniu linku „katalog mazowieckich bibliotek pedagogicznych”.

Rys. 1. Ekran powitalny multiopacu PROLIB

Ekran powitalny systemu podzielony jest na dwie części (rys. 1). W górnej mamy możliwość zdefiniowania modułów do przeszukiwania, indeksu i trybu przeszukiwania pól⁵ oraz miejsce, gdzie wpisujemy wyrażenie, którego chcemy szukać. Dolna część ekranu pozwala nam wybrać biblioteki, które chcemy przeszukiwać. Jeśli nie wybierzemy żadnej z nich system przyjmie, iż chcemy szukać we wszystkich.

Multiopac przygotowany dla bibliotek mazowieckich przewiduje wyszukiwanie dokumentów jedynie w dwóch modułach systemu (wydawnictwa zwarte i ciągłe). Możliwości wyszukiwawcze w sześciu bibliotekach ograni-

⁵ Tryb przeszukiwania pozwala zdefiniować sposób, w jaki system będzie dopasowywał wyrażenie wyszukiwawcze do pola, w którym ma ono wystąpić. PROLIB oferuje dwie możliwości: „po słowach” – czyli wyrażenie może wystąpić w dowolnym miejscu w polu; „po początku” – wyrażenie musi znajdować się na początku pola, które jest przeszukiwane.

czony są jednak do pięciu tylko indeksów oraz indeksów Kartoteki Haseł Wzorcowych. Niestety, brak wśród nich indeksu, który zawierałby symbole Uniwersalnej Klasyfikacji Dziesiętnej. Jediną możliwością wyszukania symbolu UKD jest przeszukiwanie baz według całego opisu bibliograficznego.

Pomimo możliwości jednoczesnego przeszukiwania katalogów wszystkich bibliotek głównych województwa, wyszukiwanie nie jest specjalnie efektywne. Przy wyszukiwaniu prostych symboli UKD otrzymamy z serwera odpowiedź, w katalogach których bibliotek taki symbol wystąpił w opisie bibliograficznym oraz ile dokumentów zostało znalezionych w każdym z nich. Po wybraniu jednej z bibliotek wyświetlana jest informacja o wynikach wyszukiwania oraz lista wydań. Wybór pozycji z listy przenosi nas do opisu bibliograficznego i informacji o lokalizacji.

Ponieważ wyszukiwanie w opisie bibliograficznym to wyszukiwanie czyisto tekstowe i po wszystkich elementach opisu, wyszukanie krótkich symboli (np. 21 – *Teologia naturalna*, 37 – *Oświata*) daje często mylne wyniki. Ciągi znaków 21 i 37 mogą wystąpić w dowolnym miejscu w opisie, np. jako liczba stron, długość grzbietu itp.

Zdecydowanie lepiej sprawa wygląda przy wyszukiwaniu w lokalnych modułach OPAC. Wyszukiwanie to odbywa się bez udziału głównego serwera. Łączymy się bezpośrednio z komputerem biblioteki, która nas interesuje.

Adresy modułów opac bibliotek wojewódzkich:

Warszawa –

http://80.55.22.30/cgi-bin/wspd CGI.sh/WService=wsbroker1/wo_log.w
Siedlce –

http://80.53.90.138/cgi-bin/wspd CGI.sh/WService=wsbroker1/wo_log.w
Ciechanów –

http://195.205.224.87/cgi-bin/wspd CGI.sh/WService=wsbroker1/wo_log.w
Radom –

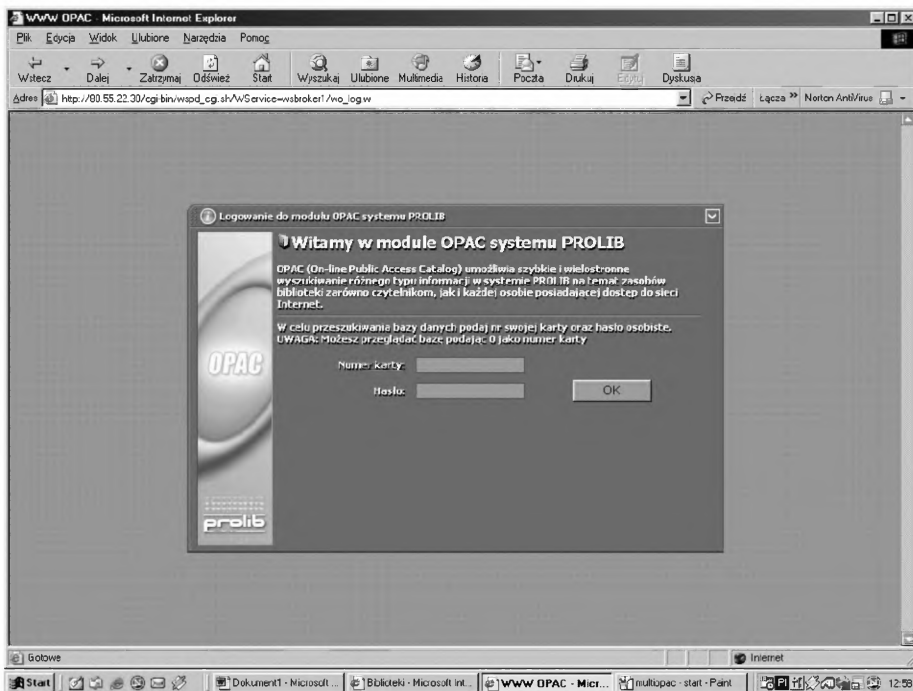
http://80.53.251.202/cgi-bin/wspd CGI.sh/WService=wsbroker1/wo_log.w
Płock –

http://217.28.146.163/cgi-bin/wspd CGI.sh/WService=wsbroker1/wo_log.w
Ostrołęka –

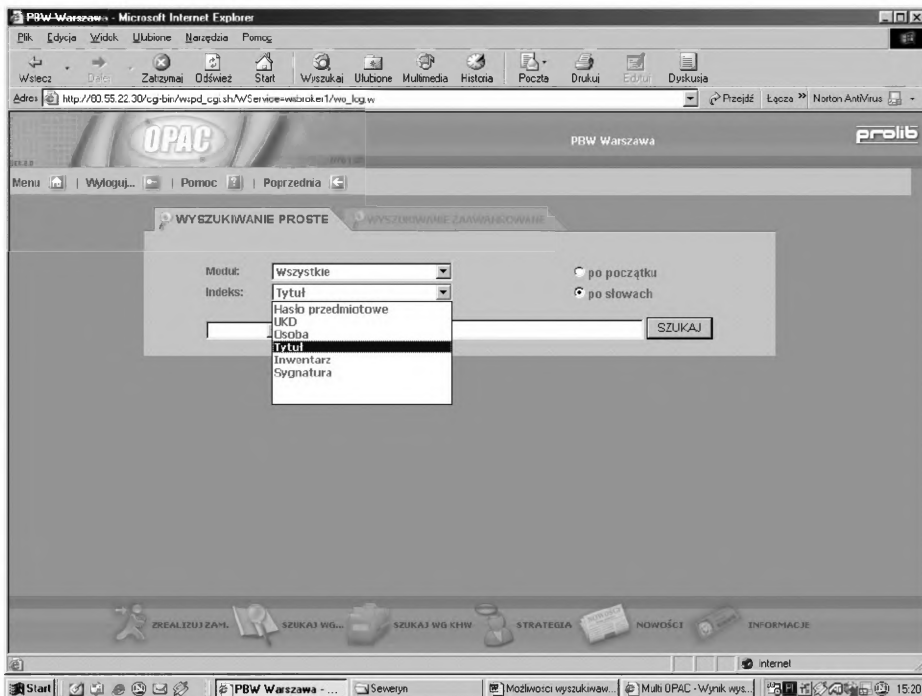
http://217.98.207.236/cgi-bin/wspd CGI.sh/WService=wsbroker1/wo_log.w

Po połączeniu otrzymujemy ekran jak na rys. 2. Ekran powitalny to ekran logowania się do systemu. Aby wejść do modułu musimy podać numer karty bibliotecznej i wprowadzić hasło⁶.

⁶ Dla użytkowników nie zarejestrowanych w bibliotece przewidziano możliwość przeszukiwania katalogu, lecz bez możliwości zamawiania pozycji. W takim przypadku logujemy się jako użytkownik z numerem karty 0 (zero).

Rys. 2. Ekran powitalny lokalnego modułu OPAC systemu PROLIB

Rys. 3. Wybór modułu PROLIB do przeszukiwania

Po zalogowaniu się do systemu pierwszą czynnością jaką zazwyczaj wykonujemy, jest wybór modułu do przeszukiwania⁷, wybór indeksu oraz wpisanie terminu wyszukiwawczego (rys. 3). Podobnie jak w multiopacu i tutaj jest możliwość zdefiniowania trybu przeszukiwania pól („po początku” lub „po słowach”).

Lokalny katalog daje już możliwość przeszukiwania bazy danych za pomocą indeksu UKD. W tym przypadku wpisanie prostego symbolu spowoduje wyszukanie interesujących nas pozycji, np. 37.013.82 – *Pedagogika specjalna*.

Ponieważ wyszukiwanie może odbywać się w całym polu („po słowach”) symbol zostanie znaleziony, nawet gdy występuje w dowolnym miejscu. Po wprowadzeniu interesującego nas terminu i wybraniu przycisku szukaj, system wyświetli nam listę symboli UKD, w których wystąpiła szukana fraza (rys. 4).

Rys. 4. Wynik wyszukiwania w indeksie UKD

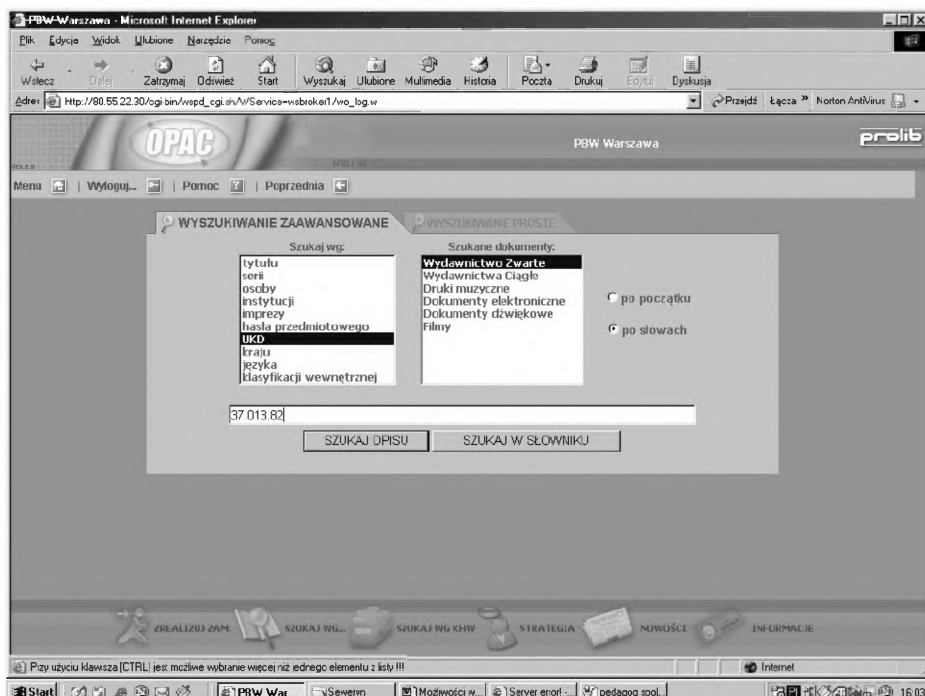
Wybranie dowolnej wartości z listy spowoduje wyświetlenie opisu dokumentu. Niedogodnością tego typu wyszukiwania jest konieczność otwierania i przeglądania wszystkich pozycji wyświetlonych na ekranie. Z tego poziomu nie jest możliwe uzyskanie jednolitego zbioru wszystkich intere-

⁷ Lokalny system umożliwia przeszukiwanie wszystkich modułów PROLIB, a nie – tak jak w przypadku multiopaca – tylko dwóch.

sujących nas pozycji. Jeśli symbole są rozbudowane np. za pomocą podziałów wspólnych (37.013.82(073) – *Pedagogika specjalna – programy nauczania*; 37.013.82(075.8) – *Pedagogika specjalna – podręczniki dla szkół wyższych*). Każdy z nich wystąpi odrębnie na wyświetlonej liście. Nie ma możliwości, by z tego poziomu można było otrzymać zbiór z pozycjami dla symbolu szerszego, np.: 37.013.82 – *Pedagogika specjalna*.

Rozwiązaniem tego typu problemów wydaje się być tzw. strategia poszukiwań. Po wybraniu tego trybu przeszukiwania bazy danych powinniśmy otrzymać ekran jak na rys. 5.

Rys. 5. Wyszukiwanie w trybie strategii poszukiwań

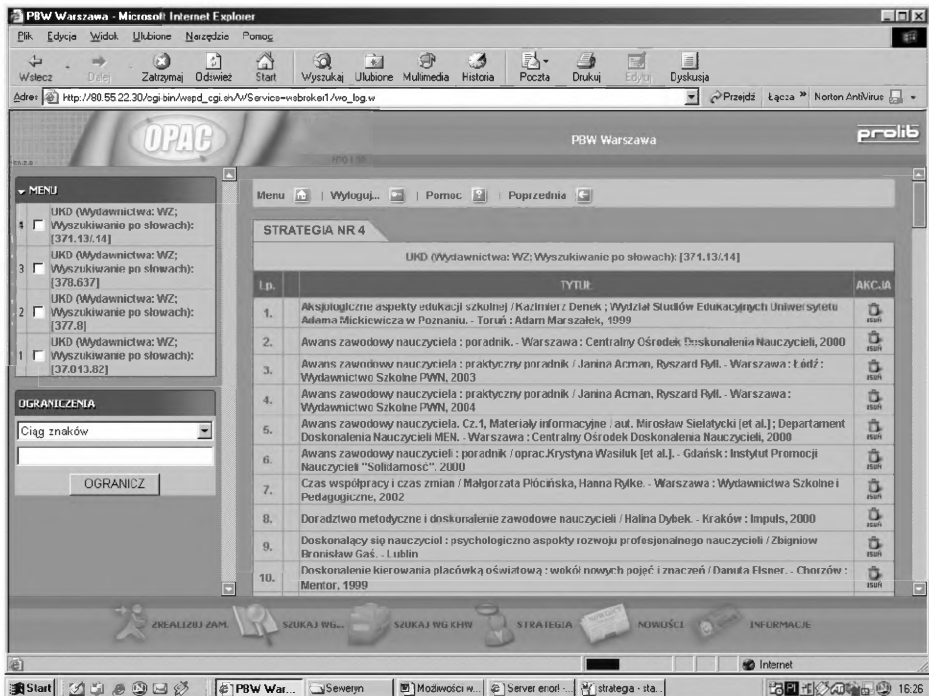
Oprócz szerokiej możliwości wyboru indeksu (w tym UKD) mamy też możliwość przeszukiwania określonych typów dokumentów. Po wpisaniu frazy wyszukiwawczej system wyświetla wyniki, które w dowolnej chwili możemy zapamiętać. Jeśli istnieje taka potrzeba dowolne pozycje możemy usunąć z zestawienia (akcja – kosz).

371.13/.14 – *Szkolenie i doskonalenie nauczycieli*

377.8 – *Zakłady kształcenia nauczycieli*

378.637 – *Wyższe szkoły pedagogiczne*

Wszystkie wyszukane i zapisane wyniki umieszczone są w lewej części ekranu i otrzymują kolejne numery porządkowe (rys. 6).

Rys. 6. Wyniki wyszukiwania w trybie strategii poszukiwań

Po wyszukaniu i zapamiętaniu pewnych grup dokumentów możemy je ze sobą łączyć za pomocą operatorów: *i* oraz *lub*. Tak przygotowaną listę możemy dalej modyfikować ręcznie lub ograniczać do: ciągu znaków, języka, kraju wydania, roku wydania lub położenia w bibliotece. W ten sposób możemy definiować dowolne strategie wyszukiwawcze.

Ogromną wadą całego modułu OPAC jest brak reakcji na symbole złożone i brak możliwości konstruowania tego typu wyszukiwania. W systemie ignorowane są wszystkie wskaźniki poddziałów wspólnych. Wprowadzenie do systemu pytania o języki kaukaskie (poddział wspólny języka =35) system potraktuje jako 35, czyli symbol główny dla administracji publicznej; poddział miejsca (37) – *Rzym starożytny. Italia* utożsamia z symbolem głównym 37 – *Oświata 37*; poddział wspólny czasu "32" – *Rok. Pory roku* potraktuje jak 32 – *Nauki polityczne*.

Pomimo czytelnego interfejsu użytkownika i intuicyjnej pracy z modułem OPAC bibliotek pracujących w PROLIBIE, choć wyszukiwanie według symboli UKD jest możliwe, to wyniki przedstawiane przez system nie zawsze odzwierciedlają to, czego szukamy. Wydaje się, iż uwzględnienie w wyszukiwaniu „po słowach” znaków typu nawias, nawias kwadratoowy, plus, minus, cudzysłów poprawiłoby sytuację i umożliwiło otrzymywanie poprawnych wyników.

BIBLIOGRAFIA

- Sosińska-Kalata, B. (1995). *Podręcznik UKD dla bibliotekarzy i pracowników informacji*. Warszawa: Wydaw. SBP.
- System *PROLIB*. (2004). Max Elektronik SA. Oferta. Systemy biblioteczne i archiwizacyjne. Automatyzacja bibliotek;
<http://www.max.com.pl/MAX?id=909&p1=>. [12.05.2004]
- Uniwersalna Klasyfikacja Dziesiąta*. (1997). Wydanie skrócone dla bieżącej bibliografii narodowej i bibliotek publicznych. UDC- P022. Warszawa: Biblioteka Narodowa
- Uniwersalna Klasyfikacja Dziesiąta (UKD)*. (2002) Akademia Rolnicza w Szczecinie, Biblioteka Główna. Katalogi w bibliotece. Katalog systematyczny; http://www.libra.ar.szczecin.pl/kat_bib/ukd.html [12.05.2004]

Jolanta HYS

Instytut Bibliograficzny
Biblioteka Narodowa

UKD W „PRZEWODNIKU BIBLIOGRAFICZNYM”

Charakterystyka treściowa dokumentu według UKD tworzona w Zakładzie Przewodnika Bibliograficznego jest szeroko dostępna użytkownikom w cotygodniowych zeszytach „Przewodnika Bibliograficznego” (PB), na CD-ROM-ach, dyskietkach, jak również w bazie katalogowej Biblioteki Narodowej. Praktyka PB staje się wielokrotnie praktyką bibliotek, które korzystają z baz danych BN, bądź z drukowanego cyklicznie „Przewodnika Bibliograficznego”.

Opracowanie rzeczowe w PB (w tym klasyfikowanie za pomocą UKD) jest ograniczone czasowo do jednego tygodnia. W tym okresie powstaje charakterystyka formalna dokumentu i charakterystyka rzeczowa, najpierw opracowanie za pomocą Języka Haseł Przedmiotowych Biblioteki Narodowej (JHP BN) a następnie na podstawie UKD. Do czynników zewnętrznych należy więc **ograniczony czas i niezachwiana kolejność** wykonywanych zadań. Taki porządek powoduje, że opracowanie według UKD w PB jest w pewnym stopniu zdeterminowane wcześniej wykonanymi operacjami. Co to oznacza? Oznacza to, iż przy wyborze symboli UKD charakteryzujących dany dokument klasyfikatorzy PB opierają się na wcześniej przygotowanych hasłach przedmiotowych – tekstach JHP BN.

Organizacja opracowania stosowana obecnie w PB polega na tym, że prawie każdy pracownik sekcji opracowania rzeczowego PB opracowuje książkę jednocześnie w JHP BN i UKD. Skraca to czas przygotowania opisów, a poza tym sprawia, że analiza dokumentu dokonana jest jednokrotnie, więc efekt opracowania jest bardziej spójny. W przeszłości podział pracy na opracowanie w JHP BN i UKD miał gwarantować wyższą jakość opracowania rzeczowego. Większa liczba opracowujących to też większa uwaga poświęcona dokumentowi. Ale uznano, że przy zwielokrotnionych obowiązkach nie można sobie pozwolić na takie działania. Jakość i tak jest stale badana przez system korekt, najpierw razem z dokumentem, następnie pliku numeru do przetworzenia i wreszcie wydruku numeru „Przewodnika Bibliograficznego” przed kolejnym przetworzeniem.

***

Opracowanie według UKD to opracowanie, w którym korzystamy z tablic *Uniwersalna Klasyfikacja Dziesiąta*. Wydanie skrócone dla bieżącej bibliografii narodowej i bibliotek publicznych. Publikacja nr UDC-P022 autoryzowana przez Konsorcjum UKD – Warszawa, 1997. W wersji stosowanej w PB słownictwo UKD czerpane jest z tablic skróconych

zawierających niespełna 10% symboli pełnej rozbudowy klasyfikacji wykazanej w pliku wzorcowym. Plik ten jest opracowany, aktualizowany i autoryzowany przez Konsorcjum UKD. Polskie tłumaczenie uwzględnia stan na 1997 r. UKD rewidowane jest przez Konsorcjum w sposób ciągły. W Polsce tablice UKD podlegają rewizji cyklicznej. Tablice opracowywane przez BN ukazują się raz na 10 lat. Wzrost aktualności nie jest w związku z tym w PB zachowany.

Tablice UKD z 1997 r. zostały znacznie rozszerzone w stosunku do tablic FID 667 z 1988 r. Pojawiły się nowe działy 004, 006.9. Działy 3, 5, 6, 7, 8, 9 zostały poddane znacznym modyfikacjom, podyktowanym na ogół ogromnym wzrostem piśmiennictwa w tych dziedzinach. Starano się, aby zmiany w nowej polskiej edycji tablic UKD zbyt mocno nie zakłóciły dotychczasowej praktyki PB w konstruowaniu charakterystyk treściowych dokumentów według UKD. Niektóre z działów stały się pojemniejsze, niekiedy samowystarczalne dla scharakteryzowania treści dokumentu, tj. 004 – *Informatyka*, np. *Języki programowania* (obecnie) – 004.43 ; wcześniejsza praktyka 519.86 : 681.3.06 ; i 316 – *Socjologia*, np. *Przedsiębiorstwo – socjologia* (obecnie) – 316.334.23; wcześniejsza praktyka 658.1/.5 : 316.334.2.

Z punktu widzenia indeksatorów PB, wykorzystywane przez nich tablice UKD są zbiorem niezmiennym do kolejnego ich wydania. Pełne tablice UKD odwzorowują uniwersum wiedzy, ale skrócone to tylko ich wycinek, zawierający informację wyselekcjonowaną (wybiórczą). Generalnie można założyć, że Master Reference File (MRF) zawierająca kompletny zbiór symboli UKD zapewnia optymalną szczegółowość i optymalną szerokość indeksowania dokumentów. Nie można jednak takiego założenia przyjąć w odniesieniu do tablic skróconych, którymi posługują się indeksatorzy PB. Kiedy indeksator styka się z sytuacją, gdy brakuje odpowiedniego symbolu szczegółowego, uogólnia reprezentowane przez dokument pojęcie (temat) do istniejącej klasy szerszej. Indeksator tylko poprzez tworzenie symbolu rozwiniętego lub złożonego może zbliżyć się do adekwatnego wyrażenia treści dokumentu.

W pewien sposób **PB wpływa jednak na zasób symboli wprowadzanych do polskiej edycji tablic UKD**, przygotowywanej przez Bibliotekę Narodową dla jej własnie potrzeb oraz potrzeb polskich bibliotek publicznych. Tablice UKD opracowane są w formie tzw. wydania skróconego, do którego wchodzi zaledwie 5945 symboli wybranych z 60 000 symboli MRF. Dzieje się tak, gdyż zasób symboli wprowadzonych do polskich tablic ustalono na podstawie analizy piśmiennictwa zarejestrowanego w „Przewodniku Bibliograficznym” w latach 1986-1995. Analiza ta polegała na porównaniu publikacji sklasyfikowanych symbolami UKD z nadanymi im hasłami przedmiotowymi zaczerpniętymi ze Słownika JHP BN. Dla publikacji scharakteryzowanych tymi samymi hasłami starano się znaleźć optymalne symbole¹. Jak zaznaczono we wstępie do tablic UKD, wybrany

¹ *Uniwersalna Klasyfikacja Dziesiąta*. Wydanie skrócone dla bieżącej bibliografii narodowej i bibliotek publicznych. UDC-P022. Warszawa 1997, s. VI.

został zbiór symboli, który miał zaspokajać potrzeby PB i bibliotek publicznych zgodnie z danymi dostępnymi w 1996 r.

Indeksator w PB korzysta z pliku wzorcowego i pełnego wydania tablic z lat siedemdziesiątych. Nie może jednak zastosować symboli zaczerpniętych z MRF ani tablic pełnych z lat siedemdziesiątych (już nieaktualnych). Chodzi o to, że korzystanie z tych wydawnictw pozwala na zlokalizowanie zagadnienia w odpowiednim miejscu drzewa klasyfikacyjnego, a następnie podciągnięcie tego zagadnienia do klasy wyższej (poprzez odszukanie klasy wyższej, której reprezentacja znajduje się w tablicach skróconych UKD). Indeksator w PB korzysta też z katalogów innych bibliotek, co sprowadza się do korzystania z wybranych katalogów bibliotek politechnicznych. Biblioteki stowarzyszone w NUKAT nie stosują UKD, biblioteki rolnicze, jak wygląda z przeglądu ich katalogów, również w większości nie stosują UKD. Biblioteka Narodowa stosuje symbole UKD, ale nie posiada indeksu UKD. Zapewne indeks taki zostanie w najbliższym czasie wprowadzony.

***

O zasadach budowy symboli dokumentów stosowanych przez pewną instytucję w opracowaniu rzeczowym decyduje określona polityka indeksowania i dokładność (celność) indeksowania.

Dokładność indeksowania to cecha ponadinstytucjonalna (wynika z interpretacji, wiedzy, fachowości i wszelkich czynników subiektywno-intuicyjnych). Dlatego też nie ma mowy o żadnej specyfice PB w zakresie dokładności indeksowania.

O kształcie zdań UKD w PB decyduje określona polityka indeksowania.

Na kształt charakterystyk wyszukiwawczych – zdań (tekstów) UKD wpływają następujące czynniki:

1. Liczba symboli UKD w stosowanych tablicach UKD wzrosła z 3690 (w 1988 r.) do 5945 (w 1997 r.), a wybór symboli UKD do zasobu wydania skróconego tablic UKD został przeprowadzony w specyficzny sposób. Została przejrzana zawartość „Przewodnika Bibliograficznego” za lata 1986-1995 r.; najczęściej stosowane tematy i określniki JHP BN w opisach w PB stały się podstawą wyboru symboli z MRF i zostały umieszczone w wydaniu skróconym tablic UKD, np. 347.45/46 *Leasing, Forfaiting, Franchising*. Wyraźny jest zatem w zasobie słownictwa UKD kontekst jego użycia w PB, który zaowocował w szerszej perspektywie wyborem słownictwa UKD do wydania skróconego.

2. W zasobie tablic UKD znalazły się symbole rozwinięte, np. 364.65-055.5 *Opieka nad rodziną* i złożone, np. 616.89:159.97 *Autyzm*. Funkcjonują one po trosze jak stałe związki frazeologiczne. Tu znowu wyraźny jest kontekst PB. Symbole te zostały wprowadzone do tablic, bo częstotliwość użycia odpowiadających im haseł przedmiotowych w PB była wysoka.

3. Obowiązuje zasada redukcji symboli w symbolu złożonym do 5 symboli po pierwszym relatorze. Możemy umieścić w zdaniu UKD tylko 6 symboli (prostych lub rozwiniętych) ze względu na ograniczenia wykorzy-

stywanego w Bibliotece Narodowej systemu INNOPAC. Tym samym, ograniczana jest szerokość indeksowania.

4. Zachowanie optymalnej szczegółowości zdaje się być niemożliwe, ze względu na znaczną już dezaktualizację tablic skróconych UKD w stosunku do pliku wzorcowego UKD.

5. INNOPAC w BN obecnie nie obsługuje indeksu UKD. Wyszukiwanie według UKD jest możliwe tylko w MAK-u. Pracownicy PB pracują w INNOPAC-u i poszukując opisów dokumentów o tematyce podobnej do tematyki dokumentu opracowywanego używają słownictwa JHP BN do wyszukiwania zdań UKD. Traktują więc słownictwo JHP BN jak swoisty indeks przedmiotowy UKD.

6. Zawartość zeszytów „Przewodnika Bibliograficznego” szeregowana jest według działów UKD. Charakterystyka treściowa dokumentów wyrażona za pomocą UKD stanowi tekst UKD, który tworzony jest ze zdań tego języka. UKD jako klasyfikacja ujęciowa wymusza wyliczanie symboli składających się na pełną charakterystykę treści dokumentu, np. 821.162.1(091)+82(091)+811.162.1+008](075.3.053.6) – *Podręcznik do języka polskiego dla klasy 2 gimnazjum* (zawierający materiał z zakresu historii literatury polskiej i obcej, z zakresu językoznawstwa i historii kultury). Na kolejność symboli UKD w PB poza logiką opracowania rzeczowego wpływa również to, że zawartość każdego numeru „Przewodnika Bibliograficznego” jest szeregowana według działów UKD. Oznacza to, że podany w przykładzie dokument znajdzie się w dziale 82(091). Pozostałe symbole główne, tj. 811.162.1 oraz 008 wystąpią w formie odsyłaczy w dziale 81 oraz 008.

Układ zeszytów „Przewodnika Bibliograficznego” jest układem systematycznym według UKD. Wymusza to taki zapis symboli UKD, aby były tworzone odsyłacze do odpowiednich działów klasyfikacji, np. 53 + 54 – *Fizyka i chemia*, a nie 53/54. Trzeba znać schemat układu „Przewodnika Bibliograficznego”, aby symbole główne łączyć we właściwy dla PB sposób. Tworzone powinny być odsyłacze do uwzględnionych w schemacie „Przewodnika Bibliograficznego” działów UKD, np. układ według UKD nakazuje oddzielne indeksowanie 94(438) – *Historia Polski* i oddzielne indeksowanie 94, tj. 94(438):94(439) – *Historia Polski i Węgier*, a nie 94(438:439).

***

W analizie treści dokumentu można wyróżnić dwa podejścia (jak podaje F.W. Lancaster): 1. tzw. orientację na temat lub przedmiot treści, czyli o czym jest dokument; 2. tzw. orientację na użytkownika, czyli dla kogo jest dokument². Biblioteka Narodowa jest biblioteką uniwersalną, nie ma zbioru dokumentów o wyraźnie określonym charakterze. Czyli realizowana jest w **PB orientacja na dokument** (w założeniu wszystkie dokumenty napływające z egzemplarza obowiązkowego do PB podlegają takiej samej

² F.W. Lancaster: *Indexing and Abstracting. Theory and Practice*. Champaign, Illinois: University of Illinois Press 1991.

analizie, są charakteryzowane z maksymalną obiektywnością, bez uwypuklania zagadnień ze względu na inne czynniki niż procentowy rozkład materiału w danym tekście). Oznacza to, że o ile biblioteka o określonym profilu ma prawo, a nawet powinna w sposób szczególny artykułować zagadnienia bliskie profilowi jej zbiorów (np. biblioteka wydziału socjologii może grupować większość dokumentów w dziale 316 – *Socjologia*), o tyle BN posiadająca zbiór dokumentów wieloobszarowy musi dokonywać analizy dokumentów z maksymalną obiektywnością.

Generalnie w UKD dopuszczalne są trzy schematy zdaniowe: symbol prosty, symbol rozwinięty i symbol złożony. Jak w innych językach informacyjno-wyszukiwawczych (JIW) jej wyrażenia czytane są w kontekście. Kontekstem dla symbolu głównego są poddziały wspólne, analityczne i syntetyczne. Nie ma niczego szczególnego w stosowaniu symbolu prostego i symbolu rozwiniętego w PB. Najważniejszą cechą symboli rozwiniętych jest ich pozycyjna składnia. Tworzy się je przez dołączenie do symbolu głównego jednego lub kilku symboli poddziałów pomocniczych. Zasady dołączania określa porządek poziomy UKD, czyli porządek cytowania wewnątrz symbolu rozwiniętego (po symbolu głównym poddziały syntetyczne, poddziały analityczne, poddziały wspólne i podział A/Z).

Trzeci rodzaj zdania UKD, symbol złożony, tworzony jest poprzez łączenie symboli prostych lub rozwiniętych za pomocą dwóch kategorii relatorów: relatorów współrzędnościowych (równorzędnościowych) – znaki + (plus) i / (kreska ukośna) i kategorii relatorów wyrażających pewną zależność semantyczną (tematyczną) – znaki : (dwukropek) – zależność symetryczna (a, w porównaniu, w stosunku) i :: (dwukropek podwójny) – zależność nieodwracalna. **Każda informacja o treści dokumentu wyrażona symbolem złożonym obarczona jest pewną umownością znaczeniową.**

***

Stosowanie w praktyce podziału A/Z jest dobrym przykładem umowności znaczeniowej wykorzystywanych symboli klasyfikacyjnych. W PB postawiliśmy wyraźne ograniczenia co do stosowania A/Z. Aby zniwelować ewentualne rozbieżności interpretacyjne albo nie stosujemy A/Z, albo wyraźnie zakreślamy pole jego stosowania.

W pierwszym zeszycie PB z 1990 r. w uwagach redakcyjnych pojawiły się instrukcje dotyczące stosowania podziału A/Z. Uwagi te z drobnymi modyfikacjami obowiązują do dziś. Zostały one powtórzone w 1999 r. na ogólnopolskiej konferencji poświęconej potrzebom bibliotek naukowych i publicznych w zakresie opracowania rzeczowego, zorganizowanej w Bibliotece Narodowej. Owe ustalenia pragmatyczne, będące wynikiem rozpoznania symboli UKD z tablic skróconych UKD z 1997 r., pozostają aktualne.

Zakres stosowania podziału A/Z prezentują cztery przedstawione poniżej zasady.

1. Podział A/Z stosuje się w charakterystykach treściowych dokumentów wskazujących na twórczość (działalność) naukową, bądź działalność zawodową jednej do trzech osób. Wcześniejsza praktyka (czyli ta przed

wydaniem tablic UKD z 1997 r.) pozwalała na użycie A/Z dla biografii, wspomnień nie więcej niż trzech osób, tj. 929-051A/Z; 929-052A/Z, np.

Biografia Krzysztofa Kamila Baczyńskiego 821.162.1(091)-1 : 929-052] "19"A/Z
Pamiętniki Fryderyka Chopina 78.071 : 929-051](438)"18"A/Z

a także dla twórczości artystycznej i literackiej jednej do trzech osób, np.

Twórczość literacka Adama Mickiewicza 821.162.1(091)"18"A/Z

oraz dla rodzin 929.5A/Z. W praktyce PB dla stworzenia charakterystyki wyszukiwawczej dynastii użyjemy symbolu złożonego: 929.5A/Z : 93/94, np.

Dynastia Jagiellonów 929.5(438)"13/15"A/Z : 94(438).03

W 1999 r. wraz z pojawieniem się w JHP BN określnika *twórczość* zrewidowaliśmy nasze podejście do klasyfikowania omówień twórczości jednej do trzech osób. Przyjęliśmy założenie, że również twórczość naukowa oraz działalność zawodowa będą wyrażane w UKD z pomocą A/Z. Praktycznie rzecz biorąc, do symboli z każdego działu UKD można dodać A/Z, wyrażające twórczość literacką, naukową, artystyczną lub działalność zawodową określonych osób, np.

Twórczość filozoficzna Romana Ingardena 1(438)"19"A/Z
Teologia Jana Pawła II 262.13"19"A/Z
Twórczość Oskara Kolberga 39::001(438)"18"A/Z

Dla uniknięcia dwuznaczności posługujemy się w takich przypadkach zdaniem UKD, składającym się z dwóch symboli prostych połączonych podwójnym dwukropkiem (dziedzina nauki :: 001). W tym konkretnym przypadku 39(438) oznacza etnografię Polski; 39::001(438)A/Z oznacza etnografa.

Francuski lekarz Jean Emanuel Gilbert 614.25(44)"18/19"A/Z
Działalność zawodowa Stefana Tokarskiego jako inżyniera 62-051(438)"1944/1989"A/Z
Malarstwo Edgara Degasa 75.071(44)"18/19"A/Z

Z powyższego przeglądu wynika, że dla twórczości naukowej użyjemy symbolu działu głównego, dla działalności zawodowej symbolu wprost opisującego daną profesję, np. 614.25 – *Lekarze*; 371.12 – *Nauczyciele*. Jeśli brak takich symboli głównych, użyjemy symbolu działu głównego z dołączonym poddziałem wspólnym osoby -051 (osoby jako podmioty), np. 62-051 – *Inżynierowie*.

Przyjęliśmy założenie, że A/Z będzie dołączane raczej do działów głównych, które odpowiadają dziedzinie działalności danej osoby (jak najszerszej rozumianej), natomiast drugi symbol wyrazi aspekt twórczości czy działalności tej osoby, będący przedmiotem omówienia w dokumencie, np.

Omówienie etyki Tadeusza Kotarbińskiego 1A/Z : 17](438)"19"
Teologia moralna wg Jana Balickiego 22/28A/Z:241](438)"18/19"

Kolekcjonera dzieł sztuki wyrazimy symbolem 7.074A/Z, np.

Angielska rzeźba 18-wieczna w kolekcji Radziwiłłów 73(410)"17" : 7.074(438)A/Z

2. Podział A/Z stosuje się w charakterystykach wyszukiwawczych wyrażających jednostki geograficzne i administracyjne.

Do 1998 r. podział A/Z w dziale historii i geografii dodawany był w PB dla wyrażenia tylko polskich jednostek geograficznych i administracyjnych, np.

<i>Kraków – historia</i>	94(438)A/Z
<i>Bieszczady – przewodnik</i>	913(438)(036)A/Z

Od 1998 r. stosujemy go dla wszystkich jednostek geograficznych i administracyjnych.

<i>Londyn (Wielka Brytania) – historia</i>	94(410)A/Z
<i>Ateny (Grecja) – przewodnik</i>	913(495)(036)A/Z

3. Podział A/Z stosuje się w charakterystykach wyszukiwawczych reprezentujących ciała korporatywne, tj. w dziale 329 i 061, np.

<i>Unia Europejska</i>	339.923 : 061.1A/Z](4-67)
<i>Związek Harcerstwa Rzeczypospolitej</i>	329.78(438)A/Z

4. Podział A/Z stosuje się w charakterystykach wyszukiwawczych bibliografii:

<i>Bibliografia podmiotowa osobowa Adama Mickiewicza</i>	821.162.1(091)19 : 012]A/Z
<i>Bibliografia druków wielkopolskich</i>	015(438)A/Z
<i>Bibliografia zawartości konkretnego czasopisma</i>	014.3A/Z

***

Wielu informacji o dokumencie nie wyrazilibyśmy w sposób, który nas satysfakcjonuje, gdyby nie zastosowano wyraźnych wskazówek użycia symbolu w PB. Sytuację tę ilustruje przypadek podwójnego dwukropka [::]. Podwójny dwukropek [::] to znak łączący, który zawęża zakres znaczeniowy symboli połączonych. W związku z tym kontrolowane jest jego użycie. W PB wybrane zostały działy UKD, po których podwójny dwukropek jest stosowany (37 – *Oświata*, 57/59 – *Biologia*, 637 – *Produkty pochodzenia zwierzęcego*, 72 – *Architektura*, 81 – *Językoznawstwo*, 82(091) – *Historia literatury*, 93 – *Historia*). Zasady użycia w PB podwójnego dwukropka w poszczególnych działach przedstawione są w poniższych siedmiu punktach.

1. Podwójny dwukropek [::] w dziale 37 dla nauczania historii poszczególnych krajów, nauczania geografii poszczególnych krajów, wychowania artystycznego.

Ponieważ od 1998 r. na symbole geografii i historii określonego kraju składa się odpowiedni symbol działu (geografii, historii) w połączeniu z symbolem wspólnym miejsca, wyrażenie nauczania geografii lub historii kraju nie jest możliwe bez wykorzystania podwójnego dwukropka [::], np.

<i>Polska – geografia – nauczanie</i>	372.891 :: 913(438)
<i>Niemcy – historia – nauczanie</i>	372.893 :: 94(430)

W skład niektórych symboli działu 7 wchodzi poddziały analityczne. W związku z tym dla wyrażenia wychowania artystycznego trzeba niekiedy użyć podwójnego dwukropka [::], np.

<i>Muzyka ludowa – nauczanie</i>	372.878 :: 78.031.4
----------------------------------	---------------------

2. Podwójny dwukropek [::] w dziale 57/59. Dla wyróżnienia szczegółowych zagadnień w dziale 58 i 59 dodajemy w razie potrzeby po podwójnym dwukropku symbole z działu 57, np.

Morfologia komórki roślinnej 581.1 :: 576.31
Biologia molekularna komórki zwierzęcej 591.8 :: 576.32/.36

3. Podwójny dwukropek [::] w dziale 637. W nowych tablicach pojawiły się nowe możliwości wyrażenia przedmiotu dokumentu i nowe wobec tego wyzwania. Pojawił się nowy poddział analityczny .017 w dziale 66/67, za pomocą którego można nazwać materiałoznawstwo poszczególnych towarów, np. 664.017 – *Materiałoznawstwo artykułów spożywczych*. Zastosowanie poddziału analitycznego .017 w dziale 66/67 wydaje się naturalnym zabiegiem. W przemyśle są wytwarzane towary, a symbol 66.017 oznacza rodzaje i własności materiałów, z których są one wykonane. Towaroznawstwo produktów pochodzenia zwierzęcego z działu 637 wyrażamy z pomocą podwójnego dwukropka [::] przez połączenie symboli z działu 637 i 66.017, np.

Mięso – towaroznawstwo 637.5 :: 66.017

4. Podwójny dwukropek [::] w dziale 72. Nową praktyką jest zapis, będący analogią do zapisu w dziale 2, np.

Cerkwie – budownictwo 726.5/7 :: 281.5

analogicznie utworzony jak symbol 264 :: 281.5 – *Liturgia prawosławna*.

5. Podwójny dwukropek [::] w dziale 81 stosowany w odniesieniu do teorii przekładów literackich. Teoria przekładów literackich to 81'25, przekłady literackie na język polski to 811.162.1'25. Ale wyrażenie przekładów z języka polskiego na inne języki stało się problematyczne. Zastosowaliśmy i dla tych przypadków podwójny dwukropek, np.: przekład z języka polskiego na inne języki to 811.162.1 :: 81'25. Natomiast polskie przekłady literatury obcojęzycznej klasyfikuje się symbolem danej literatury, po którym po podwójnym dwukropku umieszczony jest symbol 811.162.1, a do całości po nawiasie kwadratowym dodany poddział '25, np.

Literatura niemiecka – przekłady polskie 811.112.2 :: 811.162.1]25

6. Podwójny dwukropek [::] stosuje się w dziale 82(091) w odniesieniu do historii przekładów literackich, np.

Historia polskich przekładów literackich z literatury niemieckiej 821.112.2(091)(438) :: 81'25,

7. Podwójny dwukropek [::] stosuje się w symbolach złożonych dla niektórych zagadnień z działu 94 (94 w połączeniu z 314.74 – *Migracja zewnętrzna*; oraz z 322 – *Polityka wyznaniowa*; 323 – *Polityka wewnętrzna*; 325 – *Kolonizacja*; 327 – *Polityka zagraniczna*; 328 – *Parlamenty*) np.

Historia kultury emigracji polskiej we Francji 94(438) :: 314.743 :: 008(44)

Wyjątek w stosowaniu podwójnego dwukropka w tym dziale stanowią wydalenia i deportacje Polaków do ZSRR w latach 1939-1945, dla których używa się symbolu 94(438).082.5

<i>Historia polityki wyznaniowej w Niemczech</i>	94(430) :: 322
<i>Historia polityki wewnętrznej Polski w latach 1944-1956</i>	94(438).083 :: 323"1944/1956"
<i>Historia kolonii angielskich w Afryce</i>	94(410) :: 325.4(6)
<i>Historia polityki Polski wobec Niemiec</i>	94(438) :: 327 : 94(430)
<i>Historia parlamentu Hiszpanii w XX w.</i>	94(460) :: 328"19"

***

Od 1998 r. liczba poddziałów wspólnych czasu stosowanych w „Przewodniku Bibliograficznym” uległa zwiększeniu. Jednakże użycie poddziałów wspólnych czasu przez PB jest dość rygorystycznie ograniczane. Nie stosujemy dozwolonych przez tablice UKD oznaczeń rocznych w powiązaniu z datą dzienną (np. "1981.12.13" – 13 grudnia 1981 r.), nie stosujemy oznaczeń dat za pomocą liczb trzycyfrowych (np. "193" – lata trzydzieste XX wieku). Wykorzystujemy liczby dwucyfrowe dla oznaczenia wieku (np. "04" – 5 w.).

1. Dla XX wieku przejmujemy okreśniki chronologiczne ze Słownika JHP BN. Znajdują się one w wykazie okreśników chronologicznych dla XX wieku (T. II, s. 579), np.

<i>Historia migracji zewnętrznej niemieckiej</i>	94(430) :: 314.74"1945/1949"
<i>Historia literatury polskiej 1944-1956 r.</i>	821.162.1(091)"1944/1956"

Okresy wcześniejsze oznaczamy pełnymi wiekami.

2. Istnieje pewna grupa dat rocznych nie kontrolowanych przez Słownik JHP BN, a używanych w charakterystykach wyszukiwawczych w opracowaniu przedmiotowym w PB.

Wyodrębniono spośród tych dat te, które wykorzystywane są w charakterystyce treściowej dokumentów według UKD. Należą do nich:

– daty roczne bitw, wojen, np.:

<i>Bitwa o Kołobrzeg 1945 r.</i>	94(438).082"1945"
<i>Wojna partyzancka w Kambodży</i>	94(596) :: 323.74"1970"

– daty roczne wydarzeń politycznych XX w. doniosłej wagi, takich jak traktaty, umowy międzynarodowe w ujęciu historycznym, np.

<i>Traktat ryski</i>	94(438).081"1918/1919" : 341.24"1921"
----------------------	---------------------------------------

– daty soborów

<i>Sobór Watykański II</i>	262.13"1962/1965"
----------------------------	-------------------

stąd też cezura czasowa dla wydarzeń kościelnych po soborze watykańskim II "1965/..."

***

Wprowadzane są również decyzje jednostkowe, cząstkowe. Jest to grupa decyzji niejednolita, ale wymagająca zapisania. Są to decyzje, które regulują, jak charakteryzować zawartość treściową dokumentów, w których dopatrujemy się pewnych analogii, np.

<i>Wychowanie katolickie w rodzinie</i>	37.018.1 : 24
<i>Wychowanie katolickie w szkole</i>	37.018.2 : 24
<i>Wychowanie katolickie w ogóle</i>	37.03 : 24

Decyzje te powstają ze względu na częste występowanie dokumentów o określonej tematyce. Przyjmowane są stałe rozwiązania pozwalające na zapewnienie jednolitości w charakterystykach treściowych dokumentów o powtarzalnej tematyce, np.

Rachunkowość finansowa przedsiębiorstw 657 : 658.14/17

Przyjmowane rozwiązania są wynikiem potrzeby stworzenia sieci odsyłaczy do innych działów i przyjęcia określonego porządku zapisu poziomego UKD.

W zdaniach UKD istnieje zjawisko bliskoznaczności leksykalnej (podobieństwa znaczeniowego), np. *Przemysł* – 66/69, *Przemysł – dział gospodarki* – 338.45 i synonimii syntaktycznej, np. 329 : 323.325 lub 323.325 : 329 *Partie ludowe*. Tablice UKD tego nie regulują, co najwyżej zalecają porządek zapisu symboli. Oba te zjawiska mogą być źródłem synonimii wyszukiwawczej negatywnie oddziałującej na kompletność wyszukiwania. **Reguły zapisu symboli UKD w PB w takim przypadku są określane przez tworzących charakterystykę wyszukiwawczą.** To, jak sobie radzić z takimi przypadkami, jest regulowane wewnętrznie. Podejmowane były (nieudane) próby tworzenia kartoteki decyzji dla UKD w PB. Na użytek określonej grupy bibliotekarzy tworzone były uwagi metodyczne, uwagi o tworzeniu symboli rozwiniętych i złożonych. Uwagi, które pozwalały na jednolite interpretowanie znaczenia symbolu, wprowadzane były do zakupionej kopii pliku MRF w polu specjalnie wygenerowanym do tego typu komentarzy.

Takie wewnętrzne regulacje, czyli wewnętrzne decyzje podejmowane są również w przypadkach, gdy pojawiają się książki o tematyce dotąd nie zarejestrowanej w PB, a także wtedy, gdy stosowana przez nas metoda zapisu wymaga jakichś dookreśleń. Ten drugi przypadek to sytuacja, gdy zagadnienia opisywane w dokumencie były do tej pory opisywane przez określony zestaw symboli, a po wprowadzeniu do JHP BN terminu identyfikującego dane zagadnienie weryfikujemy własną praktykę, np. dokumenty o świadomości ekologicznej pojawiały się wcześniej, ale ich opisy w JHP BN nieznacznie się różniły, jako że nie było dokładnego terminu na oddanie tych zagadnień. I tak np. opatrywane były tematami: *Świadomość społeczna* – wtedy stosowany był symbol UKD 316.64 oraz *Środowisko człowieka* – a w UKD 504 (razem: 504 : 316.64); albo hasłem przedmiotowym *Ekologia – socjologia* – co pociągało za sobą stosowanie symbolu UKD 574 : 316, itp. Po wprowadzeniu tematu *Świadomość ekologiczna* poznaliśmy zakres znaczeniowy hasła przedmiotowego wyrażone-

go artykułem przedmiotowym i pojawiła się konieczność modyfikacji dotychczasowego zapisu, który wygląda następująco:

Świadomość ekologiczna

504 + 574 : 316.64.

Teoretycznie może pojawić się sytuacja odwrotna. Analiza materiału pod kątem UKD otwiera furtkę do alternatywnego myślenia o słownictwie JHP BN, do jego ewentualnej modyfikacji. Ale w praktyce teksty JHP BN są traktowane, jak odpowiedniki słowne do poszukiwania adekwatnych im symboli UKD. Stąd etykietowanie symbolami UKD to często pokłosie analizy treściowej według JHP BN.

***

Wydaje się, że stosowanie dwóch JIW wpływa na zwiększenie adekwatności charakterystyki treściowej dokumentu. Próby wiązania różnych języków informacyjnych opisane zostały przez E. Ścibora³, który mówił o łącznym stosowaniu dwu lub więcej języków informacyjnych (tzw. współwystępowaniu), dzięki czemu dokumenty mogą być wyszukiwane alternatywnie i komplementarnie za pomocą każdego z nich. Mowa tu o równoległym stosowaniu kilku JIW w ramach tego samego ośrodka informacji lub biblioteki. Dzięki temu informacja niedopowiedziana w jednym języku ma szansę znaleźć swoją reprezentację w drugim, np. temat „Górnictwo na Śląsku na tle górnictwa światowego” w PB ma przyporządkowany symbol UKD 622(438:100) oraz hasła przedmiotowe *Śląsk – górnictwo ; Górnictwo*. W UKD został wyrażony stosunek, wzajemne relacje Polski i świata (jako szczególny atrybut prezentacji górnictwa, które stanowi przedmiot dokumentu); w JHP BN w ogóle nie ma tej relacji (Śląsk a świat) – jako przedmiot rozważań wskazuje się zarówno Górnictwo, jako i Śląsk opisywany z punktu widzenia górnictwa. Pojawiła się w JHP BN nazwa geograficzna *Śląsk* (W PB podział A/Z nie jest używany w konstrukcji z symbolem 622).

***

Porządek poziomy zapisu symboli UKD organizuje zbiór symboli UKD, nie przynosząc rozwiązań w kwestiach szczegółowych. To powoduje, że pojawiają się rozbieżności interpretacyjne szczególnie dotkliwe właśnie wtedy, gdy uczymy się tablic UKD, gdy musimy podejmować decyzje wyznaczające kierunek zastosowań praktycznych symboli UKD. Np. w tablicach UKD podana jest następująca uwaga, co do stosowania symbolu na geografie poszczególnych jednostek geograficznych: „jednostki geograficzne w poszczególnych krajach klasyfikuje się symbolem geografii danego kraju, dodając nazwę własną, np. 913(438 Wisła)”. W PB zamiast nazw własnych stosuje się zapis ogólny podziału A/Z. Poza tym w PB A/Z zapisywane jest poza nawiasem, czyli 913(438)A/Z = *Wisła*.

³ E. Ścibor: *Metody wiązania różnych języków informacyjnych (ze szczególnym uwzględnieniem UKD i języków deskryptorowych)*. Warszawa 1974, s. 71.

Ustawiając na skali interesujące dla PB hasła przedmiotowe i klasyfikację hierarchiczną Ch. T. Meadow⁴ stwierdził, iż język klasyfikacyjny przewyższa język haseł przedmiotowych (JHP) pod względem **zwięzłości i mniejszej wieloznaczności**. I tak to też wygląda w PB. Jest jeszcze dodatkowa cecha UKD w PB – jej niezmiennosc w okresie dziesięcioletnim. Zmiany w metodyce opracowania według UKD są nieznaczne i dokonywane z początkiem nowego roku.

Możemy mówić o czterech etapach procesu opracowania rzeczowego według UKD: analizie opracowywanego dokumentu, redukcji, selekcji informacji, tworzeniu charakterystyki słownej, jej przekładzie na UKD. W przypadku PB ta czynność jest wspólna dla opracowania według JHP BN i opracowania według UKD. A zatem, **nie powtarza się po wykonanej operacji analizy dokumentu i selekcji informacji dla JHP BN tych samych operacji dla UKD**. W PB charakterystyka rzeczowa w JHP BN jest podstawą do tworzenia charakterystyki rzeczowej w UKD.

Stosowanie przez PB dwóch JIW, tj. JHP BN i UKD, zapewnia efektywniejsze konstruowanie charakterystyk wyszukiwawczych, a co za tym idzie – tworzenie charakterystyk pełniej odpowiadających na zapytanie informacyjne lub instrukcję wyszukiwawczą. Indeksator korzysta przy tworzeniu charakterystyki treściowej w UKD ze Słownika JHP BN. Ale może pojawić się sytuacja odwrotna. Indeksator może przy tworzeniu charakterystyki treściowej w JHP BN odwołać się do zasobu i układu tablic UKD. Wiele się mówi o potrzebie indeksu systematycznego dla JHP BN. Tymczasem tablice UKD w pewnym stopniu mogłyby spełniać rolę indeksu systematycznego do JHP BN. UKD systematyzuje, porządkuje poszczególne dziedziny, a tego właśnie brakuje Słownikowi JHP BN. A przy założeniu tak dużej współzależności obydwu JIW można by takie rozwiązanie chociaż sobie wyobrazić.

BIBLIOGRAFIA

- Meadow, Ch. T. (1972). *Analiza systemów informacyjnych*. Warszawa: Wydawnictwo Naukowo-Techniczne.
- Lancaster, F. W. (1991). *Indexing and Abstracting. Theory and Practice*. Champaign, Illinois: University of Illinois Press.
- Ścibor, E. (1974). *Metody wiązania różnych języków informacyjnych (ze szczególnym uwzględnieniem UKD i języków deskryptorowych)*. Warszawa: IINTE.
- Uniwersalna Klasyfikacja Dziesiąta*. (1997). Wydanie skrócone dla bieżącej bibliografii narodowej i bibliotek publicznych. UDC-P022. Warszawa: Biblioteka Narodowa.

---

⁴ Ch. T. Meadow: *Analiza systemów informacyjnych*, Warszawa 1972, s. 34.

PROBLEMATYKA UKD W PRACACH KOMISJI OPRACOWANIA RZECZOWEGO ZBIORÓW STOWARZYSZENIA BIBLIOTEKARZY POLSKICH

Komisja Opracowania Rzeczowego Zbiorów (dalej akronim KORZ) działająca przy ZG SBP powołana została w II półroczu 1986 r.¹. Podejmowanie przez KORZ zagadnień Uniwersalnej Klasyfikacji Dziesiątej do 1997 r. zasygnalizowane zostało w kilku artykułach i notach sprawozdawczych². W niniejszym omówieniu skupię się na przedstawieniu problematyki UKD w działalności KORZ od czerwca 1997 do maja 2004 r. Okres ten obejmuje dwie kadencje działania Komisji pod kierunkiem Zarządu w składzie: Piotr Bierczyński (przewodniczący w dwóch kadencjach: 1997-2001 i 2001-2005), Jadwiga Woźniak (wiceprzewodnicząca w obu kadencjach), Agata Witkowska (sekretarz Komisji w kadencji 1997-2001), Izabella Sukiennicka (członek Zarządu Komisji w kadencji 1997-2001), Wanda Klenczon (sekretarz Komisji w kadencji 2001-2005) i Anna Stanis (członek Zarządu Komisji w kadencji (2001-2005)). Obecna kadencja kończy się w maju 2005 r.

W sierpniu 1997 r. Zarząd KORZ wysłał ankietę³ do 107 bibliotek, której celem było uzyskanie odpowiedzi na temat potrzeb oraz zainteresowań bibliotek naukowych i publicznych w zakresie będącym przedmiotem działania Komisji. Przekazane opinie pozwoliły sformułować plan na najbliższy rok i wskazały na główne kierunki pracy Zarządu podczas 4-letniej kaden-

---

¹ Podstawowym celem Sekcji, Komisji i Zespołów Problemowych działających przy Zarządzie Głównym Stowarzyszenia Bibliotekarzy Polskich jest inspirowanie i prowadzenie działalności zmierzającej do poprawy funkcjonowania określonego typu bibliotek lub określonej sfery działalności zawodowej, a także wymiana doświadczeń między bibliotekami. Członkami Sekcji, Komisji i Zespołów Problemowych mogą być pracownicy bibliotek oraz osoby zainteresowane, bez względu na ich przynależność do SBP z zastrzeżeniem, że tylko członkowie SBP mają bierne i czynne prawo wyborcze. Ten ostatni zapis dotyczy wyborów do Zarządu Sekcji, Komisji, który to Zarząd kieruje działalnością w okresie 4-letniej kadencji. Zob. *Ramowy regulamin działania Sekcji, Komisji i Zespołów Problemowych Zarządu Głównego i Zarządów Okręgów Stowarzyszenia Bibliotekarzy Polskich*, zatwierdzony 18 kwietnia 2002 r. [dok. elektroniczny] http://ebib.oss.wroc.pl/sbp/regulamin_sekcji.html. Także: Biuletyn Informacyjny ZG SBP 2002 nr 2 s. 54-56.

² J. Sadowska: *Z problemów opracowania rzeczowego w Polsce (1980-1990)*. „Bibliotekarz” 1991 nr 2/3 s. 12-14; T. Głowacka: *Cztery lata Komisji ds. Opracowania Rzeczowego Zbiorów*. „Bibliotekarz” 1991 nr 7/8 s. 31-33; L. A. Bielicka: *Działalność Komisji Opracowania Rzeczowego przy ZG SBP w latach 1994-1997*. „Bibliotekarz” 1998 nr 6 s. 25-26.

³ Wśród 107 bibliotek były 74 biblioteki naukowe (69,8%) i 33 biblioteki publiczne (30,2%). Odpowiedzi napłynęły z 55 bibliotek (51,4 %). Spośród 74 bibliotek naukowych odpowiedzi udzieliło 29 (39,2%), spośród 33 bibliotek publicznych odpowiedzi udzieliło 26 (78,8%). P. Bierczyński, A. Witkowska: *Wyniki ankiety na temat planowanej działalności Komisji Opracowania Rzeczowego przy SBP* (wrzesień 1997 r.) [maszyn. powiel.].

cji. Problematyka UKD znalazła się na dalszych miejscach w tym swoistym rankingu⁴. Na ogólną liczbę 20 zagadnień, temat *Wykorzystanie UKD w systemach zautomatyzowanych* uzyskał 11 miejsce, w tym dla bibliotek naukowych był 16 pod względem ważności, dla bibliotek publicznych – 9. W grupie bibliotek naukowych za tematy „zbędne” (czytaj: Komisja Opracowania Rzeczowego nie powinna ich podejmować) uznano m in. wykorzystanie UKD w systemach zautomatyzowanych (14 wskazań). Poza wyrażeniem opinii o 20 zagadnieniach wymienionych w ankiecie, kilkanaście osób zgłosiło propozycje innych tematów, które również powinny być wzięte pod uwagę podczas posiedzeń KORZ. Wśród propozycji z bibliotek publicznych zgłoszono temat: UKD i JHP jako dwa uzupełniające się języki informacyjno-wyszukiwawcze w systemach zautomatyzowanych, oraz seminaria robocze nt. reklasyfikacji zbiorów według UKD (po ukazaniu się nowych tablic dla potrzeb bieżącej bibliografii narodowej i bibliotek publicznych).

W kwietniu 1998 r. Zarząd KORZ przeprowadził ankietę⁵ na temat wykorzystania UKD, ze szczególnym uwzględnieniem bibliotek korzystających z tablic UDC-P022. W latach 1998-2004 (do maja włącznie) Zarząd KORZ zorganizował 9 jednodniowych posiedzeń Komisji, 6 ogólnopolskich warsztatów oraz 3 konferencje. Wszystkie odbywały się w Bibliotece Narodowej⁶. Przeważała tematyka języka haseł przedmiotowych (w tym JHP BN i JHP KABA). Jednakże i problemy UKD omawiane były wielokrotnie. Na posiedzeniu w dn. 4 czerwca 1998 r. przedstawiono wyniki wspomnianej ankiety o wykorzystaniu UKD. Podczas prezentacji najnowszego wydania⁷ UKD dla potrzeb bieżącej bibliografii narodowej i bibliotek publicznych Teresa Turowska (BN) uwzględniła przede wszystkim zmiany symboli UKD wprowadzone do tablic UDC-P022 w stosunku do tablic FID 667.

Podczas warsztatów dotyczących JHP BN (16-18 listopada 1998 r.) dwa wystąpienia dotyczyły stosowania UKD. T. Turowska (BN) zaprezentowała stan prac nad tablicami przejścia między JHP BN a UKD UDC-P022 dla książek z zakresu nauk społecznych. Analiza haseł przedmiotowych oraz

⁴ Dla bibliotek naukowych najważniejsza okazała się problematyka kompatybilności języków informacyjno-wyszukiwawczych, współpraca bibliotek przy retrokonwersji katalogów, kartoteki autorytatywne, opracowanie rzeczowe wydawnictw ciągłych, stan obecny i zmiany w językach informacyjno-wyszukiwawczych w systemach zautomatyzowanych. Ankietowani z bibliotek publicznych za najważniejsze tematy uznali: retrokonwersję katalogów i wykorzystanie w niej opisów przedmiotowych z „Przewodnika Bibliograficznego”, opracowanie rzeczowe wydawnictw ciągłych i innych zbiorów nieksiążkowych, korzystanie z kartotek haseł autorytatywnych i kartotek haseł wzorcowych, współpracę bibliotek przy retrokonwersji katalogów, formułowanie charakterystyk wyszukiwawczych dla literatury pięknej.

⁵ A. Witkowska: *Uniwersalna Klasyfikacja Dziesiętna w praktyce bibliotecznej – wyniki ankiety*. „Poradnik Bibliotekarza” 1998 nr 7/8 s. 13-23. Wysłano 80 ankiet, uzyskano 42 odpowiedzi (52,5%), w tym 36 z bibliotek publicznych.

⁶ Do współorganizatorów 2- i 3-dniowych warsztatów i konferencji należy również Instytut Informacji Naukowej i Studiów Bibliologicznych Uniwersytetu Warszawskiego.

⁷ *Uniwersalna Klasyfikacja Dziesiętna*. Wydanie skrócone dla bieżącej bibliografii narodowej i bibliotek publicznych. UDC – P022. Warszawa 1997.

symboli UKD w bazie „Przewodnika Bibliograficznego” ujawniła zdaniem autorki niejednorodność i różną metodykę klasyfikowania. T. Turowska wskazała na obiektywne trudności związane z klasyfikowaniem dużej liczby książek (mała obsada kadrowa w Zakładzie Przewodnika Bibliograficznego). Poinformowała również, iż od II kwartału 1998 r. konsultuje metodykę klasyfikowania, dokonując przeglądu symboli klasyfikacji w „Przewodniku Bibliograficznym” złożonym do druku. W dyskusji wskazano m. in. na problemy związane z klasyfikowaniem książek z działu 93/94 *Historia* i 32 *Polityka*, „nadużywaniem” symboli z działu *Socjologia* oraz trudności w tworzeniu symboli z zakresu prawa, gospodarki i finansów. Na problemy wykorzystania symboli UKD odmian gatunkowych powieści i opowiadań zwróciły uwagę Anna Kułak i Teresa Spirydonow („Z doświadczeń tematuwania literatury pięknej dla dorosłych w Wojewódzkiej Bibliotece Publicznej im. Łukasza Górnickiego w Białymstoku”).

Formułowanie charakterystyk wyszukiwawczych dla literatury pięknej było głównym tematem posiedzenia w dn. 13 kwietnia 1999 r.⁸ Wprowadzeniem do dyskusji był referat Stanisławy Kurek-Kokocińskiej (Katedra Bibliotekoznawstwa i Informatyki Uniwersytetu Łódzkiego) *Kwalifikacja gatunkowa literatury pięknej w zbiorach bibliotecznych*. Autorka poddała analizie symbole z dwóch publikacji: UDC-P007⁹ oraz UDC-P022. Podczas zebrania, grupa zainteresowanych osób utworzyła zespół ds. charakterystyk wyszukiwawczych literatury pięknej dla dorosłych, którego celem miało być m. in. ustalenie wykazu haseł przedmiotowych i UKD oraz określenie metodyki opracowania rzeczowego tej grupy zbiorów. Niestety, działalność zespołu nie wykroczyła poza przygotowywanie przez niektóre osoby wystąpień lub kontynuowanie dyskusji podczas posiedzeń lub konferencji KORZ.

Problematykę klasyfikowania książek z działu 3 *Nauki Społeczne* i tablic przejścia między JHP BN a UKD UDC-P022 kontynuowano podczas posiedzenia 10 grudnia 1998 r. Wdrażanie tablic P022 w bibliotekach publicznych woj. katowickiego i związaną z tym kwestię reklasyfikacji omówiła Bożena Szczykała (WBP w Katowicach).

Podczas ogólnopolskiej konferencji „Potrzeby bibliotek naukowych i publicznych w zakresie opracowania rzeczowego” (7-9 grudnia 1999 r.)¹⁰ na 21 wygłoszonych referatów i komunikatów, aż 13 dotyczyło UKD, gdyż dwa dni poświęcono właśnie temu językowi informacyjno-wyszukiwawczemu. Sesję przedpołudniową 8 grudnia prowadził Eugeniusz Ścibor. Zastosowanie UKD w zagranicznych bibliograficznych i bibliotecznych bazach danych na wybranych przykładach omówiła Lucyna Bielicka (BN).

⁸ Relacja z posiedzenia zob. „Zagadnienia Informatyki Naukowej” 1999 nr 1 s. 81-83.

⁹ *Uniwersalna Klasyfikacja Dziesiąta*. 2 wyd. pełne w jęz. polskim. Tablica Ic : Podziały wspólne języka. Dział 8 : Filologia, Językoznawstwo i języki, Literatura piękna. UDC-P007 (FID 607). Warszawa: 1996.

¹⁰ W konferencji uczestniczyło ogółem 185 osób (7 XII – 145, 8 XII – 143, 9 XII – 120 osób). Obszerne fragmenty dyskusji opracowane na podstawie zapisu magnetofonowego oraz referaty są dostępne na stronach KORZ <http://www.wimbp.lodz.pl/korz> (w dziale Historia, rok 1999).

Tezaurus oparty na leksyce i hierarchii UKD i tworzony oraz wykorzystywany przez kilka polskich bibliotek wyższych szkół technicznych scharakteryzowała Małgorzata Nahotko (Biblioteka Główna Politechniki Krakowskiej)¹¹. Przedstawiono wykorzystanie UKD i innych języków informacyjnych przez użytkowników Biblioteki Głównej Politechniki Świętokrzyskiej w Kielcach (Jolanta Sobielga), zasady tworzenia kartoteki UKD w systemie ALEPH w Bibliotece Głównej Politechniki Białostockiej (Barbara Malesa)¹², wykorzystanie UKD w opracowaniu zbiorów Biblioteki Głównej Uniwersytetu Szczecińskiego w programie Biblioinfo (Małgorzata Hubaj-Bochniarz), funkcjonowanie UKD w systemie PROLIB w Bibliotece Głównej Uniwersytetu Śląskiego w Katowicach (Anna Radziszewska, Maria Waleszko). Sesję popołudniową prowadził Dariusz Grygowski (IINSB UW), który również jako pierwszy referent tej części konferencji przekonywał, że UKD jest komplementarnym narzędziem wyszukiwawczym w katalogu zautomatyzowanym¹³. Kolejne wystąpienia dotyczyły: wykorzystania symboli UKD z „Przewodnika Bibliograficznego” na przykładzie programu MAK i reklasyfikacji oraz miejsca UKD w bibliotekach stosujących również język haseł przedmiotowych (Piotr Bierczyński, WiMBP w Łodzi), doświadczeń filii Wojewódzkiej Biblioteki Publicznej w Lublinie, Wypożyczalni Naukowej WBP i bibliotek samorządowych w zakresie reklasyfikacji zbiorów oraz wykorzystania UKD w bibliotecznych systemach zautomatyzowanych (Małgorzata Pieczykolan), wykorzystania nowych symboli UKD w sieci bibliotek publicznych byłego województwa warszawskiego (Alina Lubańska, Biblioteka Publiczna m. st. Warszawy – Biblioteka Główna). Dyskusja dotyczyła sortowania symboli UKD przez omawiane programy komputerowe oraz zagadnienia powtarzania lub niepowtarzania pola i podpola UKD w tych systemach. Wskazywano na znaczne różnice w szczegółowości klasyfikowania i korzystanie z różnych tablic UKD. Podkreślano, że brak jednolitej metodyki utrudni wykorzystanie tej klasyfikacji w NUKAT. Sytuację mogłoby poprawić kontrolowanie stosowania UKD przez prowadzenie kartoteki wzorcowej¹⁴ (Andrzej Padziński)¹⁵. Podczas konferencji 9 grudnia E. Ści-

¹¹ O projekcie Biblioteki Politechniki Krakowskiej Małgorzata i Marek Nahotko piszą w niniejszym tomie na s. 111-130 [red.].

¹² Zaktualizowaną wersję referatu B. Malesy zamieszczono w niniejszym tomie na s. 103-110 [red.].

¹³ Tekst tego referatu jest zamieszczony w niniejszym tomie na s. 53-68 [red.].

¹⁴ O kartotece wzorcowej symboli UKD zob. B. Sosińska-Kalata: *Podręcznik UKD dla bibliotekarzy i pracowników informacji*. Warszawa 1995 s. 239-240.

¹⁵ Zadaniem Podzespołu ds. Opracowania Rzeczowego w NUKAT, działającego w ramach Zespołu Koordynacyjnego, było wypracowanie zasad stosowania JIW w tym katalogu centralnym. Zainicjowano działalność czterech grup roboczych, w tym Grupy ds. UKD. Nie udało się jednak rozpocząć prac (wg zaktualizowanych danych z początku stycznia 2000 r.), pomimo zaangażowania przedstawicieli bibliotek technicznych. Zdaniem A. Padzińskiego, powodem opóźnienia był brak decyzji Biblioteki Narodowej w sprawie swojego przedstawiciela w tej grupie. Zob. A. Padziński: *Opracowanie rzeczowe w NUKAT : stan prac i zarys problematyki*. „Zagadnienia Informacji Naukowej” 2000 nr 1 s. 3-12; także <http://bib.wimbp.lodz.pl/korz/konf/referaty/padz.htm>

bor przedstawił działalność Instytutu INTE w zakresie publikacji tablic UKD. Problematykę tablic przejścia między JHP BN a tablicami UKD UDC-P022 na przykładzie działów 7 *Sztuka. Rozrywki. Sport*, 8 *Językoznawstwo. Historia Literatury* oraz 9 *Archeologia. Geografia. Biografie. Historia* scharakteryzowała T. Turowska (BN). Bieżące zmiany w metodyce klasyfikowania w „Przewodniku Bibliograficznym” omówiła Jolanta Hys (BN). Dyskusja dotyczyła przydatności UKD w systemach zautomatyzowanych. Jan Boczkowski z Książnicy Pomorskiej podał w wątpliwość przydatność dla bibliotek publicznych wprowadzanych zmian (zwiększenie liczby symboli z podwójnym dwukropkiem, bardzo rozbudowane symbole). Wskazano na nieprzydatność nowych tablic P022 w klasyfikowaniu tematyki z zakresu elektrotechniki (Izabella Sukiennicka). Zdaniem D. Grygrowskiego, na niewystarczające wykorzystanie UKD w niektórych programach komputerowych wpływ ma postawa bibliotekarzy, którzy nie wymuszają na informatykach umieszczania w formularzu pola UKD lub udoskonalania wyszukiwania za pomocą symboli UKD. Przyczyny rewizji tablic w dziale 8 przybliżył E. Ścibor.

Duże nadzieje Zarząd KORZ wiązał z posiedzeniem w dniu 26 kwietnia 2000 r., którego głównym tematem był problem powołania i funkcjonowania polskiego klubu użytkowników UKD. Referat wprowadzający *Kluby użytkowników UKD* wygłosiła Barbara Sosińska-Kalata (IINSB UW)¹⁶.

Podczas dyskusji odwoływano się do opinii Jadwigi Sadowskiej dotyczącej UKD¹⁷, problemu wydania tablic z działu 37 oraz 62, trudności Instytutu Informacji Naukowej, Technicznej i Ekonomicznej w zakresie kontynuowania działalności dotyczącej UKD. Wskazywano na potrzebę organizowania szkoleń UKD-owskich.

Ustalono, że celem Klubu jest:

- a) wymiana doświadczeń w zakresie metodyki klasyfikowania, wykorzystania tablic pełnych, wydania skróconego, publikacji przygotowywanych przez BN dla bibliotek publicznych,
- b) wymiana doświadczeń w zakresie wykorzystywania UKD w katalogach komputerowych,
- c) przekazywanie ustaleń metodycznych.

¹⁶ B. Sosińska-Kalata: *Kluby użytkowników UKD*. „Bibliotekarz” 2000 nr 7/8 s. 17-21; tekst dostępny także na stronach <http://www.wimbp.lodz.pl/korz> (dział Historia, rok 2000). Również pod tym adresem internetowym zamieszczono obszernie fragmenty dyskusji. B. Sosińska-Kalata propozycję utworzenia klubu użytkowników UKD w Polsce zgłosiła kilka lat wcześniej. Zob. B. Sosińska-Kalata: *Kilka uwag o rewizji UKD i stosowaniu jej zrewidowanej wersji w polskich bibliotekach*. „Biblioteka w Szkole” 1997 nr 6 s. 2-4.

¹⁷ J. Sadowska: *Moim zdaniem*. „Bibliotekarz” 1999 nr 11 s. 22. W wypowiedzi dotyczącej głównie JHP BN i JHP KABA stwierdziła: „Z moich obserwacji wynika, że biblioteki oczekują pomocy w zakresie opracowania przedmiotowego. [...] z całą pewnością mamy tutaj do czynienia z powolnym odchodzeniem od UKD i przechodzeniem do JHP. I tak jak ostatnie 40 lat należały do UKD w bibliotekach publicznych, tak przyszłość należeć będzie do JHP”. Po pewnym czasie J. Sadowska złagodziła nieco swoje prognozy wobec UKD. Pisała: „Wydaje się, że po okresie wahań, obserwujemy powrót do idei wykorzystania UKD w katalogach komputerowych”. Zob. J. Sadowska: *Języki informacyjno-wyszukiwawcze w komputerowych katalogach bibliotecznych*. „Poradnik Bibliotekarza” 2002 nr 1 s. 5.

Powyższe zamierzenia określały plan minimum. Jak stwierdzono, jego realizacja będzie zależała od zainteresowania wszystkich aktywnych użytkowników UKD – teoretyków i praktyków, bibliotekarzy z różnych typów bibliotek i ośrodków informacji.

Akces do Klubu zgłosiło blisko 30 osób, jednak efekty jego pracy nie mogą satysfakcjonować. Na stronę Klubu <http://www.wimbp.lodz.pl/korz/index.phtml?str=ukd#top> zgłoszono tylko 4 teksty: Celina Świtalska (Dolnośląska Biblioteka Pedagogiczna we Wrocławiu): *Najważniejsze pytania i propozycje dotyczące klasyfikowania i tablic UKD* (15.02.2001); Małgorzata Schramm, Mirosława Ciesielska: *Dział 37 w Pedagogicznej Bibliotece Wojewódzkiej w Gdańsku* (20.02.2001); Emilia Karolewska (Biblioteka Pedagogiczna w Toruniu): *Reforma oświaty a klasyfikacja niektórych wydawnictw w języku Uniwersalnej Klasyfikacji Dziesiątej* (11.05.2001); Mirosława Lont (Biblioteka Główna Politechniki Łódzkiej): *Symbole UKD w formacie MARC 21* (8.11.2001).

Do problematyki stosowania UKD w opracowaniu literatury pięknej powrócono podczas warsztatów w październiku 2000 r. W trzecim dniu – 20 października, wątek UKD znalazł się w wystąpieniu Teresy Spiryndonow i Anny Kułak (Książnica Podlaska w Białymstoku) *Problemy opracowania literatury pięknej z tzw. pogranicza powieści* oraz Piotra Bierczyńskiego (WiMBP w Łodzi) *Charakterystyki wyszukiwawcze powieści i opowiadań dla dorosłych w katalogach online bibliotek publicznych*. Doświadczeniami w rozwiązywaniu niektórych problemów związanych z relacjami między hasłami przedmiotowymi a UKD w charakterystykach opowiadań i powieści podzieliły się Teresa Radziszewska i Zofia Soliwodzka z WBP w Gdańsku¹⁸.

Okazją do swoistej refleksji nad stanem i prognozą rozwoju opracowania rzeczowego w Polsce było posiedzenie KORZ 1 grudnia 2000 r. *Języki informacyjno-wyszukiwawcze – rozmowy na koniec wieku*¹⁹. Niestety, problematyka UKD znalazła się na peryferiach rozważań. Jedynie Bożena Bojar nawiązała w swoim wystąpieniu do UKD. Pierwszą część wypełniła prezentacja przez autorów kilku książek opublikowanych w latach 1999-2000. Były to²⁰: Jadwigi Czarneckiej²¹ *Katalog przedmiotowy na podstawie opisów z Przewodnika Bibliograficznego*, Jadwigi Sadowskiej *Hasła przedmiotowe w teorii Adama Łysakowskiego i praktyce „Przewodnika Bibliograficznego”*, Andrzeja Padzińskiego *Stosowanie polskich*

¹⁸ *Opracowanie przedmiotowe w bibliotekach publicznych : materiały z ogólnopolskich warsztatów*. Warszawa, 18-20 października 2000 r. Pod red. Jadwigi Woźniak i Piotra Bierczyńskiego. Warszawa 2000.

¹⁹ Referaty, zapis dyskusji zob. na stronie <http://www.wimbp.lodz.pl/korz> (dział Historia, rok 2000).

²⁰ J. Czarnecka: *Katalog przedmiotowy na podstawie opisów z „Przewodnika Bibliograficznego”*. Wyd. 2. popr. i uzup. Warszawa 2000; J. Sadowska: *Hasła przedmiotowe w teorii Adama Łysakowskiego i praktyce „Przewodnika Bibliograficznego”*. Warszawa 2000; A. Padziński: *Stosowanie polskich norm w zautomatyzowanych katalogach bibliotecznych*. Warszawa 2000; J. Woźniak: *Kategoryzacja : studium z teorii języków informacyjno-wyszukiwawczych*. Warszawa 2000; S. Kurek-Kokocińska: *System informacyjny dla dzieci i młodzieży o książkach, filmach i grach : studium teoretyczne*. Łódź 1999.

²¹ Publikację zaprezentowała J. Sadowska.

norm w zautomatyzowanych katalogach bibliotecznych, Jadwigi Woźniak *Kategoryzacja : studium z teorii języków informacyjno-wyszukiwawczych*, Stanisławy Kurek-Kokocińskiej *System informacyjny dla dzieci i młodzieży o książkach, filmach i grach : studium teoretyczne*.

Drugą część wypełniła dyskusja poprzedzona wprowadzającymi referatami lub komunikatami. Teresa Głowacka²² (Centrum Formatów i Kartotek Haseł Wzorcowych – Ośrodek Języka KABA) wskazała na tendencje w Europie w zakresie języków informacyjno-wyszukiwawczych o leksyce wykorzystującej słownictwo języków naturalnych. W ostatnim dziesięcioleciu widoczny jest trend multiligwistyczny polegający na tworzeniu wielojęzycznych, kompatybilnych języków informacyjno-wyszukiwawczych. T. Głowacka wskazała na zalety trójjęzycznego języka KABA. Od 1997 r. trwają w Europie prace realizowane w ramach programu CoBRA+, którego celem jest utworzenie wielojęzycznego europejskiego tezaursusa. Autorka podkreśliła, że opracowanie charakterystyk wyszukiwawczych w językach kompatybilnych stwarza rzeczywistą szansę wymiany danych i gwarantuje możliwość wykorzystania gotowych charakterystyk, a jeżeli system dysponuje oprogramowaniem wysokiej jakości, słownik JIW (kartoteka wzorcowa) dostępny bezpośrednio czytelnikom wspomaga wyszukiwanie.

Anna Sitarska (Uniwersytet w Białymstoku) zwróciła uwagę na rozwój piśmiennictwa i działalności wydawniczej związanej z opracowaniem rzeczowym. Wskazała na szczególne zasługi Wydawnictwa SBP oraz uniwersyteckich środowisk bibliotekoznawczych, przede wszystkim krakowskiego, warszawskiego, katowickiego i poznańskiego. Zauważyła jednocześnie, iż za mało jest przekładów klasyki światowego bibliotekoznawstwa oraz najnowszych interdyscyplinarnych prac. Jej zdaniem, zauważalne jest w coraz większym zakresie tzw. szerokie pojmowanie JIW i łączenie w spójne całości charakterystyk formalnych i treściowych w bibliograficznych i katalogowych (metainformacyjnych) zbiorach danych. Jednocześnie, zdaniem autorki, nie dość uwagi poświęca się upowszechnianiu wiedzy o metadanych w naszych systemach. Zmienione warunki technologii bibliotecznej sprawiają, że użytkownicy bardzo często są zagubieni i nie wykorzystują potencjału informacyjnego bibliotek tylko dlatego, że nie są do tego przygotowani. A. Sitarska nawiązała w wypowiedzi do publikacji Elżbiety Artowicz *Reprezentacja wiedzy w systemie informacyjno-wyszukiwawczym : zagadnienia relewancji* (Warszawa 1997) i Barbary Sosińskiej-Kalaty *Modele organizacji wiedzy w systemach wyszukiwania informacji o dokumentach* (Warszawa 1999).

W swoim referacie B. Bojar (Uniwersytet Warszawski) nawiązała do metodologii uporządkowania wiedzy na początku XX wieku, do strukturalizmu. Przedstawiła model uporządkowania zbioru dokumentów zawierającego wiedzę o świecie. Był to model drzewa wiadomości dobrego i złego, bardzo rozbudowanego, gdzie na gałązkach tego drzewa znajdowały się jabłka, a wieszaniem tych jabłek zajmowali się specjaliści kapłani, którzy

²² Z powodu nieobecności autorki, referat odczytała J. Woźniak.

pośredniczyli pomiędzy tymi, którzy mieli apetyt na te jabłka, na wiedzę w nich zawartą, a drzewem, będącym skarbnicą wiedzy. Kapłanami tymi byli właśnie bibliotekarze. Oni byli dysponentami wiedzy, bo tylko oni wiedzieli najlepiej, na której gałązce, które jabłko zawiesić. Tak wyglądała typowa klasyfikacja, a najbardziej typowa i znana w Polsce to UKD. Nawiązując do tego modelu B. Bojar wymieniła jej zalety. UKD porządkowała całą rzeczywistość dokumentacyjną, pomijała wszystkie mankamenty wynikające z języka naturalnego. Powstaniu klasyfikacji przyświecała taka myśl – twórzmy doskonale modele rzeczywistości, a idealny model musi mieć specjalny metajęzyk opisujący tę rzeczywistość. Użytkownicy trochę się buntowali, stąd drugi nurt w rozwoju języków informacyjno-wyszukiwawczych, a mianowicie JIW opartych na językach naturalnych (o notacji paranaturalnej). B. Bojar skonstatowała, iż użytkownik systemów informacyjnych z czasem zaczął się buntować coraz bardziej, szczególnie, że uzyskał nowe narzędzie – komputer. Użytkownik już nie chce docierać do informacji przez kapłana, chce to robić sam. I nie chce się uczyć żadnych skomplikowanych języków i strategii. Autorka podkreśliła, że w nowoczesnych systemach informacji dokumentacyjnej najważniejsze będą relacje intertekstualne. Użytkownik otrzymuje system wyszukiwawczy łączący w jednym zbiorze informacyjnym informację tekstową i metatekstową (systemy hipertekstowe). Zdaniem B. Bojar idealnych systemów i idealnych języków informacyjno-wyszukiwawczych stworzyć się nie da. Jednak funkcja specjalistów JIW nie zmniejszy się. Trzeba będzie tworzyć pewne sztuczne języki systemu – metajęzyki opisujące języki naturalne, którymi użytkownik będzie się porozumiewał z systemem²³.

Zgłaszane do Zarządu KORZ potrzeby przede wszystkim bibliotekarzy opracowujących zbiory w bibliotekach pedagogicznych spowodowały, że 23 marca 2001 r. odbyło się posiedzenie Klubu Użytkowników UKD. Najnowsze zmiany w dziale 37 *Oświata. Pedagogika. Wychowanie. Szkolnictwo. Wykorzystanie wolnego czasu* – na podstawie „Extensions & Corrections to the UDC” (vol. 20, 1998 ; vol. 22, 2000) omówiła T. Turowska (BN). W dyskusji prowadzonej przez T. Turowską oraz Jolantę Hys (BN – Zakład Przewodnika Bibliograficznego – Sekcja Opracowania Rzeczowego) skupiono się na ustaleniu zasad ujednoczenia klasyfikacji szeregu szczegółowych zagadnień, takich jak: edukacja regionalna, ścieżki edukacyjne, nauczanie przedsiębiorczości, bloki przedmiotowe, „zielona szkoła”, nauczanie integracyjne dzieci zdrowych i niepełnosprawnych w klasach początkowych, zespoły wyrównawcze, rozwój zawodowy nauczyciela. Punktem wyjścia do dyskusji były propozycje przedstawicieli Pedagogicznej Biblioteki Wojewódzkiej w Gdańsku. Kontynuowano dyskusję, której celem było wypracowanie zasad jednolitego klasyfikowania wybranych

---

²³ Cyt. na podstawie zapisu magnetofonowego <http://www.wimbp.lodz.pl/korz> (dział Historia, rok 2000). Zob. także B. Bojar: *Języki i systemy informacyjno-wyszukiwawcze – refleksje na koniec wieku : od strukturalizmu do kognitywizmu*. „Zagadnienia Informatyki Naukowej” 2001 nr 1 s. 55-59.

zagadnień z działu 32 *Nauki polityczne. Polityka*, 94 *Historia* oraz z 81 *Językoznawstwo. Języki*.

Podczas konferencji „Formułowanie charakterystyk wyszukiwawczych literatury pięknej” (29-30 XI 2001 r.), w wystąpieniach przedstawiciele niektórych bibliotek publicznych znalazły się informacje o metodach wykorzystywania przez nie w tym celu UKD²⁴. Do problemów wykorzystania UKD w klasyfikowaniu tekstów literackich omawianych podczas warsztatów i konferencji KORZ odniósł się Adam Stopa w publikacji *O treści książek: opracowanie rzeczowe piśmiennictwa*²⁵.

Interesujące zagadnienie zostało przedstawione podczas V ogólnopolskich warsztatów 20-22 maja 2003 r. Piotr Boczkowski (WiMBP w Łodzi) omówił procedurę konwersji pól opracowania rzeczowego (hasło przedmiotowe i symbol UKD) z formatu MARC BN do formatu MARC 21 przy użyciu programu BNUS opracowanego w BN. Pole 680 i podpole **a** zawierające symbol UKD formatu MARC BN są elementami niepowtarzalnymi. W formacie MARC 21 dopuszcza się powtarzalność pola, podpola zawierającego symbol nadal jednak się nie powtarza. Poddział wspólny umieszcza się w odrębnym, powtarzalnym podpolu. Wątek UKD pojawił się podczas tych warsztatów w związku z omawianiem przez P. Bierczyńskiego *Tematyki unijnej w językach informacyjno-wyszukiwawczych w bibliotekach polskich*. Zapewne tylko dla wielkich pasjonatów UKD, zaprezentowane przykłady symboli zaczerpnięte z rekordów „Przewodnika Bibliograficznego” mogły stanowić konkurencję dla wyszukiwania w języku haseł przedmiotowych.

Podczas warsztatów wśród wniosków sformułowanych pod adresem Biblioteki Narodowej znalazły się następujące. Za istotne uznano autoryzowane przez BN przetłumaczenie na język polski wszystkich pól i podpól formatu MARC 21. Dotychczasowe tłumaczenia formatu dostosowywane są do poszczególnych systemów i programów komputerowych. Uczestnicy konferencji szczególnie zainteresowani są przygotowaniem przez BN wytycznych wypełniania pól i podpól związanych z opracowaniem w JHP BN i UKD.

Problematyki UKD nie zabrakło również na konferencji „Użytkownik – języki informacyjno-wyszukiwawcze” (14-16 października 2003 r.). Wyniki ankiety o wykorzystaniu UKD w bibliotekach polskich przedstawiła T. Turowska (BN)²⁶. Katalogi OPAC z możliwością wyszukiwania według UKD posiadało 6 bibliotek pedagogicznych (2 biblioteki w systemie PROLIB i po jednej w systemie ALEPH, SOWA, MAK i ISIS), biblioteki 3 instytutów naukowych (w ALEPH, SOWA, ISIS). T. Turowska usta-

²⁴ D. Malczewska-Stus: *Z doświadczeń opracowania literatury dziecięcej i młodzieżowej w Książnicy Beskidzkiej w Bielsku-Białej*; E. Urbanowicz, J. Bryszewska: *Z doświadczeń opracowania rzeczowego literatury dla dzieci i młodzieży w Miejskiej Bibliotece Publicznej Łódź-Śródmieście*; A. Mularczyk: *Centralne opracowanie literatury dla dzieci i młodzieży w Miejskiej Bibliotece Publicznej Łódź-Górna im. Wł. St. Reymonta*.

²⁵ A. Stopa: *O treści książek: opracowanie rzeczowe piśmiennictwa*. Warszawa 2002.

²⁶ Dla potrzeb niniejszej książki T. Turowska przygotowała rozszerzoną i zaktualizowaną wersję tego wystąpienia (s. 39-51) [red.].

liła, że największą grupę bibliotek umożliwiającą dostęp do katalogu OPAC według UKD tworzy 29 bibliotek publicznych (biblioteki wojewódzkie, biblioteki miejskie, miejsko-gminne). Wykorzystują one różne programy: SOWA w 17 bibliotekach, MAK – 6, PATRON – 3, PROLIB – 2, ALEPH – 1.

Zebrane do ankiet dane pozwoliły na sporządzenie dokładniejszego wykazu systemów wykorzystywanych przez skomputeryzowane katalogi bibliotek stosujących UKD: system SOWA: 25 bibliotek, w tym 17 publicznych, po 3 biblioteki szkół wyższych państwowych i prywatnych, 1 biblioteka pedagogiczna i 1 instytutowa; system PROLIB: 13 bibliotek, w tym 9 bibliotek szkół wyższych (6 państwowych i 3 prywatne), 2 biblioteki pedagogiczne i 2 biblioteki publiczne; system ALEPH: 7 bibliotek, w tym 4 biblioteki szkół wyższych, 1 pedagogiczna, 1 instytutowa i 1 publiczna; system MAK: 7 bibliotek, w tym 6 publicznych i 1 pedagogiczna; system PATRON: 4 biblioteki, w tym 3 biblioteki publiczne i 1 biblioteka wyższej szkoły prywatnej; system ISIS: 3 biblioteki (1 biblioteka szkoły wyższej, 1 instytutu i 1 pedagogiczna); system TINLIB: 2 biblioteki szkół wyższych; system MOL: 1 biblioteka prywatnej szkoły wyższej; system LIBRA: 1 biblioteka prywatnej szkoły wyższej.

UKD jest w tych systemach jednym z wielu kluczy wyszukiwawczych (zazwyczaj obok hasła osobowego, tytułu, hasła przedmiotowego lub słów kluczowych). Sposób prezentacji w nich symboli UKD jest bardzo różny, różny bywa także w ramach tego samego systemu. Na szczególne uznanie zasługują – zdaniem T. Turowskiej – dokonania Biblioteki Politechniki Białostockiej, która od 1996 r. zaczęła wdrażać swój system. Biblioteka stosuje format USMARC. Funkcjonująca kartoteka UKD pełni rolę kartoteki wzorcowej, która składa się z dwóch części: części alfabetycznej UKD (zawierającej szeregowane alfabetycznie odpowiedniki słowne symboli) i części systematycznej, zawierającej symbole (według ich kolejności) i ich odpowiedniki słowne (jest to odzwierciedlenie tablic). Wyszukiwanie może się odbywać według symboli, ale również według wyrażen języka naturalnego haseł indeksowych oraz według słów kluczowych zaczerpniętych z odpowiedników słownych i haseł z indeksu przedmiotowego do tablic. Katalog tej biblioteki pokazuje, że UKD może stać się sprawnym językiem wyszukiwawczym²⁷.

Wśród 11 bibliotek, które odpowiedziały na ankietę, znalazły się dwie charakterystyczne, choć skrajne opinie, które T. Turowska przytoczyła.

Biblioteka pedagogiczna wykorzystująca system PROLIB: *Rozważamy możliwość rezygnacji z UKD na rzecz JHP BN po wprowadzeniu większości zbiorów do komputerowych baz danych. Szczegółowe opracowanie dokumentu zbyt często daje bardzo rozbudowany symbol UKD, nieczytelny dla użytkownika, niezrozumiały dla niedoświadczonych bibliotekarzy, a nawet czasami nie mieszczący się w jednej linii karty katalogowej.*

²⁷ O systemie Biblioteki Politechniki Białostockiej pisze też E. Malesza: *UKD w systemie ALEPH Biblioteki Politechniki Białostockiej*. „Zagadnienia Informacji Naukowej” 1999 nr 2 s. 53-59.

Biblioteka pedagogiczna wykorzystująca system ISIS: *Planujemy utrzymanie UKD jako jednego z dwóch języków wyszukiwawczych (obok słów kluczowych). UKD jest szczególnie przydatna w pracy bibliotekarza jako język precyzyjny a zarazem uogólniający (grupujący zagadnienia nazwane poszczególnymi słowami kluczowymi). Języki te w naszej bibliotece uzupełniają się idealnie, przyczyniając się do skuteczności informacyjno-wyszukiwawczej.*

Adam Stopa (Biblioteka Wydziału Socjologii i Filozofii PAN w Warszawie) omówił²⁸ zmiany w symbolice Uniwersalnej Klasyfikacji Dziesiątej, jakie przez Konsorcjum ds. UKD wprowadzone zostały do pliku wzorcowego klasyfikacji – w stosunku do tej jego wersji, na której oparte było opublikowane w 1997 r. ostatnie polskie wydanie tablic *Uniwersalna Klasyfikacja Dziesiąta : wydanie skrócone dla bieżącej bibliografii narodowej i bibliotek publicznych : publikacja nr UDC – P022*. Zaznaczył, iż zmiany te dopiero od niedawna są ogłaszane na stronach Konsorcjum (<http://www.udcc.org/cancellations.htm>).

A. Stopa opowiedział się za podjęciem trudu przetłumaczenia na język polski pliku wzorcowego Master Reference File w całości lub przy wprowadzeniu jedynie minimalnych skrótów. Jego zdaniem, pełne odzwierciedlenie pliku wzorcowego w tablicach przyniosłoby korzyści praktyczne i dawało lepszą podstawę do pracy przy codziennym klasyfikowaniu piśmiennictwa. Tablice mogłyby podlegać łatwemu bieżącemu uzupełnianiu i aktualizowaniu, zgodnie ze zmianami wprowadzanymi przez Konsorcjum ds. UKD, wkrótce po ich corocznym ogłoszeniu. Ponieważ zmiany z okresu jednego roku nie mają charakteru tak masowego, jak nagromadzone przez lat kilka, również asymilacja i uwzględnianie w praktyce byłyby łatwiejsze i znacznie mniej żmudne. Na zakończenie A. Stopa przypomniał, że w 2007 r. przypadnie stulecie obecności Uniwersalnej Klasyfikacji Dziesiątej w naszych bibliotekach, gdyż w 1907 r. zaczęto ją stosować w Bibliotece Publicznej m.st. Warszawy. Podkreślił, iż opublikowanie nowych tablic pod taką datą byłoby pięknym podkreśleniem tej rocznicy, a zarazem pozwoliłoby zachować zwyczajowo przyjęty w Polsce około dziesięcioletni okres, upływający pomiędzy kolejnymi edycjami tablic.

Choć wystąpienie P. Bierzynskiego (WiMBP w Łodzi) dotyczyło głównie JHP BN i JHP KABA, to wskazane zostały nierozwiązane nadal problemy dotyczące stosowania UKD w bibliotekach polskich²⁹. Pozostawienie w dotychczasowym zapisie w rekordach z „Przewodnika Bibliograficznego” w NUKAT pola 080 „Symbol UKD” nie rozwiązuje problemu wykorzystania tego języka podczas wyszukiwania dokumentów. W dostępnych w Internecie bazach BN nie ma możliwości wyszukiwania przez sym-

²⁸ A. Stopa: *O zmianach symboliki Uniwersalnej Klasyfikacji Dziesiątej*. „Poradnik Bibliotekarza” 2003 nr 10 s. 8-10; nr 11 s. 6-10.

²⁹ P. Bierzynski: *Użytkownik w labiryncie charakterystyk wyszukiwawczych. O adekwatności, wyższości języka X nad językiem Y i postaniu do kąta języka Z. Rozważania w cieniu NUKAT [maszyn. powiel.]*.

bol UKD. Fakt, że UKD nie jest w katalogu BN wykorzystywana do klasyfikowania literatury zagranicznej, nie powinien oznaczać rezygnacji z umieszczenia indeksu UKD. Nadal nie jest rozwiązany dla NUKAT³⁰ i innych katalogów problem obsługi UKD kartoteką wzorcową, notacji symboli czy też metodyki reklasyfikacji zbiorów w dużych bazach katalogowych bibliotek, w których przejmują się symbole UKD z „Przewodnika Bibliograficznego”.

Przekonanie o niewielkim wykorzystaniu UKD przez użytkowników potwierdziła Jolanta Sobielga³¹. Spośród trzech JIW stosowanych w Bibliotece Głównej Politechniki Świętokrzyskiej w Kielcach (UKD, JHP, słowa kluczowe), na podstawie badań prowadzonych w 2001 r. stwierdzono najniższą efektywność wykorzystania UKD. Efektywność mierzona dokładnością wyszukiwania według tego typu języka była o ponad 52% niższa niż efektywność wyszukiwania według pozostałych JIW. To zapewne spowodowało, że UKD była preferowana tylko przez niespełna 10% studentów, podczas gdy np. JHP najczęściej wykorzystywało ponad 40%, a słowa kluczowe niemal 30% użytkowników. Jedną z niedogodności w posługiwaniu się UKD było to, że indeks przedmiotowy UKD znajdował się poza katalogiem online. J. Sobielga stwierdziła, że wprawdzie system biblioteczny poprzez nawigację pozwalał w jakiejś mierze niwelować tę niedogodność, lecz wymagało to pewnej wprawy w wyszukiwaniu informacji. Zaznaczyła też, iż w 2002 r. w związku z przeniesieniem Biblioteki Głównej Politechniki Świętokrzyskiej do nowego gmachu nastąpiła zmiana organizacji zbiorów. Wprowadzono do znacznej części zasobów wolny dostęp. Dla wydawnictw zwartych zastosowano układ działowy według UKD, przy czym stopień rozbudowy działów jest zgodny z profilem kształcenia w Politechnice Świętokrzyskiej. Z uwagi na krótki okres funkcjonowania nowej organizacji zbiorów trudno jest ocenić, jak wpłynęła na efektywność wyszukiwania informacji w bibliotece. Biorąc pod uwagę radykalną zmianę sposobu funkcjonowania nowej biblioteki – zdaniem autorki – można przypuszczać, że nie pozostanie to bez wpływu na strukturę wykorzystania poszczególnych kluczy wyszukiwawczych.

Pomimo wyraźnego, zwiększającego się zainteresowania bibliotekarzy językiem haseł przedmiotowych BN oraz JHP KABA, problematyka UKD pozostaje nadal w kręgu zainteresowań Komisji Opracowania Rzeczowego Zbiorów. W ramach VI ogólnopolskich warsztatów 17-19 maja 2004 r., które dotyczyły JHP BN, jeden dzień zaplanowano dla UKD³².

Z wielką uwagą uczestnicy wysłuchali referatu Barbary Sosińskiej-Kalaty *Wykorzystanie UKD w zautomatyzowanych katalogach biblio-*

³⁰ W referacie Marii Burchard (Centrum NUKAT) *Języki informacyjno-wyszukiwawcze w katalogu centralnym NUKAT* nie znalazły się odniesienia do planowanego miejsca UKD w tym katalogu. Zob. także M. Burchard: *Narodowy Uniwersalny Katalog Centralny NUKAT i jego języki informacyjno-wyszukiwawcze*. „Poradnik Bibliotekarza” 2003 nr 10 s. 3-7.

³¹ J. Sobielga: *Czynniki wpływające na korzystanie z JIW przez studentów – użytkowników Biblioteki Głównej Politechniki Świętokrzyskiej (komunikat)*. [maszyn. powiel.].

³² W dn. 19 maja 2004 r. w warsztatach dot. UKD uczestniczyło 79 osób.

tecznych: korzyści, potrzeby, wymagania³³. Choć autorka wymieniła słabości UKD jako narzędzia wyszukiwawczego, to w wystąpieniu zdecydowanie przeważały zalety tego języka. Wskazano na własności, które zapewniają ewidentne korzyści stosowania UKD jako narzędzia organizacji i wyszukiwania informacji zarówno w skomputeryzowanych katalogach bibliotecznych, jak i w innych serwisach informacyjnych realizowanych w technologii komputerowej. Zasoby informacji zaindeksowane symbolami UKD można przeszukiwać używając samych symboli, ale też korzystając ze słownictwa naturalnego, przy czym najlepszym rozwiązaniem jest oczywiście zapewnienie obu możliwości. Największą zaletą UKD jest systematyczna organizacja wiedzy w jej strukturze. To ona pozwala użytkownikom przeglądać zawartość katalogu czy serwisu według kryteriów logicznych, grupując obok siebie tematy pokrewne i umożliwiając łatwe nawigowanie wśród nich na podstawie przejrzystych powiązań hierarchicznych. Cecha ta ułatwia zarówno dokładne i kompletne wyszukanie informacji, jak też logiczną organizację i prezentację wyników wyszukiwania. Wystąpienie B. Sosińskiej-Kalaty uświadamiało także, że rezygnacja ze stosowania z UKD przez niektóre biblioteki była decyzją pochopną.

Opracowanie według UKD w „Przewodniku Bibliograficznym” omówiła J. Hys (BN)³⁴. Wskazała cztery etapy procesu opracowania rzeczowego według UKD: analiza opracowywanego dokumentu, redukcja, selekcja informacji, tworzenie charakterystyki słownej, jej przekład na UKD. Podkreśliła, że w przypadku „Przewodnika Bibliograficznego” ta czynność jest wspólna dla opracowania według JHP BN oraz opracowania według UKD i nie powtarza się po wykonanej operacji analizy dokumentu i selekcji informacji dla JHP BN tych samych operacji dla UKD. W PB charakterystyka rzeczowa według JHP BN jest wypadkową do tworzenia charakterystyki rzeczowej według UKD. J. Hys zaznaczyła również, że wykorzystywane przez indeksatorów tablice UKD (obecnie UDC-P022) są zbiorem niezmiennym do kolejnego ich wydania. Gdy indeksator styka się z sytuacją, że brakuje odpowiedniego symbolu szczegółowego, uogólnia reprezentowane przez dokument pojęcie (temat) do istniejącej klasy wyższej. Indeksator tylko poprzez tworzenie symbolu rozwiniętego lub złożonego może zbliżyć się do adekwatnego wyrażenia treści dokumentu³⁵.

³³ Tekst referatu z drobnymi tylko zmianami opublikowany jest w niniejszej książce na s. 15-37 [red.].

³⁴ Składnikiem referatu J. Hys: *UKD w „Przewodniku Bibliograficznym”* [maszyn. powiel.] był wykaz 14 bibliotek politechnicznych oraz 24 bibliotek pedagogicznych ze względu na stosowanie w nich klasyfikacji UKD oraz występowanie indeksu UKD. Zamieszczony wykaz opierał się na katalogach dostępnych ze stron WWW. W dyskusji P. Bierczyński wskazał, że nie zawsze informacja o katalogach uzyskana przez Internet jest pełna. Przykładowo, w katalogu komputerowym Biblioteki Głównej Politechniki Łódzkiej dostęp do indeksu UKD możliwy jest nie przez katalog w Internecie, lecz przez katalog przeznaczony dla łódzkich użytkowników Konsorcjum HORIZON.

³⁵ Rozszerzony tekst omówionego tu referatu J. Hys w niniejszej książce zamieszczony jest na s. 141-152 [red.].

Możliwości wybranych polskich systemów bibliotecznych (SOWA dla Windows, MAK, MOL 2000+) w zakresie indeksowania symboli złożonych UKD omówił Dariusz Grygowski (IINSB UW). Zdaniem autora, użyte w tytule referatu³⁶ określenia „sukcesy i porażki” oznaczają, że w tworzeniu indeksów symboli UKD w katalogach komputerowych bibliotek stosujących ten język informacyjno-wyszukiwawczy można odnieść sukces, jeśli indeks UKD dostarcza pełnej informacji o tematyce dokumentów tworzących dany zbiór, ale też można ponieść swego rodzaju porażkę, jeśli nie wszystkie symbole UKD, które zasługiwałyby na potraktowanie ich jako kluczy wyszukiwawczych dokumentów, znalazłyby się w indeksie UKD. Nie zawsze owe sukcesy i porażki zależą od starań i umiejętności katalogerów. Niekiedy są oni zdeterminowani możliwościami, jakie dają stosowane przez nich programy komputerowej obsługi biblioteki. W tych programach, które mają „elastyczny” format opisu danych bibliograficznych, pozwalający na powtarzanie pól opisu (nawet jeśli jest to wewnętrzny format danego programu, a nie międzynarodowy format wymienny), można poprzez rozbicie symbolu złożonego na symbole główne dokonać tzw. przydziału wielokrotnego i spowodować, że kolejne symbole główne zostaną zindeksowane, a więc staną się równorzędnymi „furtkami” prowadzącymi z indeksu UKD do opisu dokumentu. Zatem przy tego typu programach rzeczywiście dużo zależy od dokładności bibliotekarzy. Ale w programach „sztywnych”, które nie pozwalają na powtarzanie pól opisu bibliograficznego, dobre chęci dokonania przydziału wielokrotnego niewiele dają. Program wprawdzie zindeksuje cały symbol UKD, ale nie pozwoli na zindeksowanie symboli składowych tworzących symbole złożone. D. Grygowski podkreślił, że rozwiązanie problemu właściwego zindeksowania symboli złożonych przez możliwość powtórzenia pól dla UKD w celu wpisania tam kolejnych symboli głównych (tematów), jest możliwe w niektórych programach posługujących się swoim własnym wewnętrznym formatem opisu danych, jak też w programach wykorzystujących format z rodziny MARC. Użytkownicy tych drugich powinni wiedzieć o zmianach dokonanych w strukturze formatu MARC 21 w zakresie stosowania symboli UKD. Do niedawna pole 080 przeznaczone na symbol UKD było polem niepowtarzalnym, natomiast znajdujące się w nim podpole \$a było powtarzalne, dzięki czemu w kolejnych jego powtórzeniach można było wpisywać symbole składowe symboli złożonych. Teraz jest odwrotnie. Pole 080 stało się polem powtarzalnym, a podpole \$a niepowtarzalnym. Zatem teraz kolejne symbole główne wpisuje się w odrębnych wystąpieniach pola 080.

Autor wskazał również, że w formacie MARC 21, w polu 080 przewidziano podpole \$2 przeznaczone do podania oznaczenia wydania tablic klasyfikacyjnych, którymi posłużono się przy nadawaniu symbolu. Ta możliwość sankcjonuje bowiem fakt istnienia w systemie informacyjnym różnych symboli klasyfikacyjnych dla tych samych zagadnień. Pluralizm

---

³⁶ D. Grygowski: *Indeksowanie symboli złożonych: sukcesy i porażki* [maszyn. powiel.]. (Rozszerzona wersja referatu umieszczona jest w niniejszej książce na s. 69-83 [red.]).

nie zawsze jednak jest zaletą. Może prowadzić na przykład do sytuacji, że starsze książki z zakresu informatyki będą miały w miejscu rekordu przeznaczonym dla klasyfikacji inny zapis niż nowe książki z tej dziedziny, opracowane po zmianach w klasyfikacji. Zdaniem D. Grygrowskiego, remedium na tę niekorzystną sytuację byłaby funkcjonująca w systemie – oprócz kartoteki haseł osobowych, korporatywnych i przedmiotowych – także kartoteka wzorcowa symboli UKD wraz z ich odpowiednikami słownymi. Taka kartoteka określiłaby relacje między różnymi symbolami, ale mającymi to samo znaczenie (bo pochodzącymi z różnych wydań tablic) i dbałaby o właściwy dla nich system odsyłaczy.

Indeksowanie i wyszukiwanie symboli Uniwersalnej Klasyfikacji Dziesiętnej w wybranych bibliotekach polskich i zagranicznych scharakteryzował A. Stopa (Biblioteka Wydziału Filozofii i Socjologii UW)³⁷. Wyszukiwanie według symboli UKD w multiopacu kilku bibliotek pedagogicznych województwa mazowieckiego realizowanego w systemie PROLIB zaprezentował Seweryn Dobrzelewski (IINSB UW)³⁸.

Zabierający głos w dyskusji odnieśli się do fragmentów niektórych wystąpień. Wnioski, wyjaśnienia lub uzupełnienia dotyczyły wykorzystania UKD w katalogu Biblioteki Głównej Politechniki Białostockiej (Elżbieta Mickiewicz), indeksu UKD w bazie katalogowej bibliotek publicznych Warszawy i rezygnacji ze stosowania UKD w bazie katalogowej Biblioteki Publicznej m.st. Warszawy – Biblioteka Główna (Alina Grochowska), praktycznej relacji pomiędzy kartotekami wzorcowymi a katalogami (T. Głowacka), potrzeby umieszczenia w bazach BN stosujących UKD indeksu tego języka (P. Bierczyński).

T. Turowska podzieliła się krytycznymi uwagami dotyczącymi zmian wprowadzanych przez Konsorcjum UKD. Wskazała na ogromne trudności ewentualnej realizacji pomysłu wydania w języku polskim całego pliku MRF. Wadą jest brak w MRF uwag metodycznych. Zaapelowała o włączenie się bibliotek do współpracy w zakresie optymalnego wyboru symboli z pełnych tablic UKD. Wskazała, że przykładem może być współpraca z BN w tym zakresie Biblioteki Głównej Politechniki Białostockiej. Opowiedziała się za utrzymaniem dotychczasowej metodyki UKD realizowanej w „Przewodniku Bibliograficznym” i wprowadzaniem zmian tylko wtedy, gdy jest to niezbędnie konieczne.

J. Sadowska zapowiedziała, że w 2004 r. Biblioteka Narodowa rozpocznie negocjacje z Konsorcjum UKD w sprawie zakupu licencji. Jej zdaniem, nowe tablice UKD na potrzeby bieżącej bibliografii narodowej i bibliotek publicznych, powinny się ukazać do 2006 r., tak aby mogłyby być stosowane od 2007 r.

***

---

³⁷ Tekst referatu A. Stopy zamieszczony jest w niniejszym tomie na s. 85-101 [red.].

³⁸ Rozszerzona wersja referatu S. Dobrzelewskiego zamieszczona jest w niniejszym tomie na s. 131-139 [red.].

Trudno w tym omówieniu ocenić efekty działalności Komisji Opracowania Rzeczowego Zbiorów przy ZG SBP związanej z funkcjonowaniem Uniwersalnej Klasyfikacji Dziesiątej w bibliotekach polskich. Udział w posiedzeniach, warsztatach, konferencjach, lektura materiałów powielanych dla uczestników, publikowanych w prasie fachowej i innych wydawnictwach, także częściowo dostępnych w Internecie przyczynia się zapewne do doskonalenia stosowania tego języka w bazach komputerowych. Wielu problemów nie udało się jeszcze rozwiązać. Prezentacja kolejnych pozytywnych rozwiązań w katalogowych bazach danych, zastosowanie UKD w serwisach internetowych, bliższa współpraca teoretyków – specjalistów od języków informacyjno-wyszukiwawczych oraz praktyków – bibliotekarzy i informatyków pracujących nad programami i katalogami komputerowymi powinna przynieść wyniki satysfakcjonujące bibliotekarzy, a przede wszystkim użytkowników. Warto wspomnieć, że podczas konferencji i posiedzeń KORZ uczestnicy zwracali uwagę na potrzebę nowego wydania podręcznika UKD autorstwa B. Sosińskiej-Kalaty, w którym obszerniej byłoby omówione funkcjonowanie UKD w katalogach komputerowych. Myślę również, że powinna ulec zmianie formuła działalności Klubu Użytkowników UKD oraz w większym zakresie należy wykorzystać Internet do przekazywania informacji i wymiany doświadczeń (np. forum UKD, jako jedno z forum w serwisie EBIB). Ostatnia uwaga dotyczy nie tylko UKD, ale także pozostałych, najważniejszych języków informacyjno-wyszukiwawczych funkcjonujących w Polsce.

BIBLIOGRAFIA

- Artowicz, E. (1997). *Reprezentacja wiedzy w systemie informacyjno wyszukiwawczym : zagadnienia relewancji*. Warszawa: Wydaw. SBP.
- Bielicka, L.A. (1998). *Działalność Komisji Opracowania Rzeczowego przy ZG SBP w latach 1994-1997*. „Bibliotekarz” 1998 nr 6 s. 25-26.
- Bielicka, L. A. (1998). *Dziewięćdziesiąt lat UKD w Polsce*. „Bibliotekarz” nr 5 s. 5-8.
- Bielicka, L. (1999). *Zastosowanie UKD w zagranicznych bibliograficznych i bibliotecznych bazach danych*. Ogólnopolska konferencja: „Potrzeby bibliotek naukowych i publicznych w zakresie opracowania rzeczowego. Biblioteka Narodowa 7-9 grudnia 1999” [maszyn. powiel.]; także: <http://bib.wimbp.lodz.pl/korz/konf/referaty/bnlab.htm>
- Bierczyński, P. (1999). *Formułowanie charakterystyk wyszukiwawczych dla literatury pięknej dla dorosłych, Warszawa kwiecień 1999*. „Zagadnienia Informacji Naukowej” nr 1 s. 81-83.
- Bierczyński, P. (1999). *Wykorzystanie symboli UKD z Przewodnika Bibliograficznego w systemie zautomatyzowanym (na przykładzie programu MAK). Problematyka reklasyfikacji i miejsca UKD w bibliotekach stosujących również język haseł przedmiotowych BN*. Ogólnopolska konferencja: „Potrzeby bibliotek naukowych i publicznych w zakresie opracowania rzeczowego. Biblioteka Narodowa 7-9 grudnia 1999” [maszyn. powiel.]; także: <http://bib.wimbp.lodz.pl/korz/konf/referaty/wimbppb.htm>.
- Bierczyński, P. (2000). *Charakterystyki wyszukiwawcze powieści i opowiadań dla dorosłych w katalogach online bibliotek publicznych*. W: *Opracowanie*

- przedmiotowe w bibliotekach publicznych. *Materiały z ogólnopolskich warsztatów. Warszawa 18-20 października 2000 r.* Pod red. Jadwigi Woźniak i Piotra Bierczyńskiego. Warszawa : Wydaw. SBP s. 153-162.
- Bierczyński, P. (2003). *Użytkownik w labiryncie charakterystyk wyszukiwawczych. O adekwatności, wyższości języka X nad językiem Y i postaniu do kąta języka Z. Rozważania w cieniu NUKAT.* Ogólnopolska konferencja nt. „Użytkownik – języki informacyjno-wyszukiwawcze. Biblioteka Narodowa, 14-16 października 2003” [maszyn. powiel.].
- Boczkowski, P.; Jankowska, D. (2003). *Konwersja pól opracowania rzeczowego z formatu MARC BN do formatu MARC 21 przy użyciu programu BNUS.* V Ogólnopolskie warsztaty. Biblioteka Narodowa, 20-22 maja 2003 r. [maszyn. powiel.].
- Bojar, B. (2001). *Języki i systemy informacyjno-wyszukiwawcze – refleksje na koniec wieku: od strukturalizmu do kognitywizmu.* „Zagadnienia Informacji Naukowej” nr 1 s. 55-59 ; także: <http://www.wimbp.lodz.pl/korz/index.phtml?str=historia&rok=2000&t=7&f=5>
- Burchard, M. (2003). *Narodowy Uniwersalny Katalog Centralny NUKAT i jego języki informacyjno-wyszukiwawcze.* „Poradnik Bibliotekarza” nr 10 s. 3-7.
- Czarnecka, J. (2000). *Katalog przedmiotowy na podstawie opisów z „Przewodnika Bibliograficznego”.* Wyd. 2. popr. i uzup. Warszawa : Biblioteka Narodowa.
- Dobrzelewski, S. (2004). *Możliwości wyszukiwawcze Multiopacu w systemie PROLIB. Wyszukiwanie według symboli UKD.* VI Ogólnopolskie warsztaty. Biblioteka Narodowa, 17-19 maja 2004 r. [maszyn. powiel.].
- Głowacka, T. (1991). *Cztery lata Komisji ds. Opracowania Rzeczowego Zbiorów.* „Bibliotekarz” nr 7/8 s. 31-33.
- Grygrowski, D. (1999). *Możliwości wykorzystania UKD w bibliotecznych systemach zautomatyzowanych w sytuacji głębokich zmian w metodyce klasyfikowania.* „Bibliotekarz” nr 2 s. 5-10.
- Grygrowski, D. (1999). *Uniwersalna Klasyfikacja Dziesiąta jako komplementarne narzędzie wyszukiwawcze w katalogu zautomatyzowanym.* Ogólnopolska konferencja: „Potrzeby bibliotek naukowych i publicznych w zakresie opracowania rzeczowego. Biblioteka Narodowa 7-9 grudnia 1999” [maszyn. powiel.]; także: <http://bib.wimbp.lodz.pl/korz/konf/referaty/iinuwdg.htm>
- Grygrowski, D. (2004). *Indeksowanie symboli złożonych : sukcesy i porażki.* VI Ogólnopolskie warsztaty. Biblioteka Narodowa, 17-19 maja 2004 r. [maszyn. powiel.].
- Hubaj-Bochniarz, M. (1999). *Rzeczywistość i zamierzenia wykorzystania UKD w opracowaniu rzeczowym zbiorów Biblioteki Głównej Uniwersytetu Szczecińskiego w programie Biblioinfo.* Ogólnopolska konferencja: „Potrzeby bibliotek naukowych i publicznych w zakresie opracowania rzeczowego. Biblioteka Narodowa 7-9 grudnia 1999” [maszyn. powiel.]; także: <http://bib.wimbp.lodz.pl/korz/konf/referaty/bgusmhb.htm>
- Hys, J. (1999). *Bieżące zmiany w metodyce klasyfikowania w „Przewodniku Bibliograficznym”.* Ogólnopolska konferencja: „Potrzeby bibliotek naukowych i publicznych w zakresie opracowania rzeczowego. Biblioteka Narodowa 7-9 grudnia 1999” [maszyn. powiel.]; także: <http://bib.wimbp.lodz.pl/korz/konf/referaty/bnjh.htm>
- Hys, J. (2000). *Kierunki zmian w metodyce UKD w „Przewodniku Bibliograficznym”.* „Bibliotekarz” nr 4 s. 15-19.
- Kuśak, A.; Spirydonow, T. (1998). *Z doświadczeń tematowania literatury pięknej dla dorosłych w Wojewódzkiej Bibliotece Publicznej im. Łukasza Górniczego w Białymstoku.* Ogólnopolskie warsztaty. Biblioteka Narodowa 16-18 listopada 1998 r. [maszyn. powiel.].

- Kurek-Kokocińska, S. (1999). *Kwalifikacja gatunkowa literatury pięknej w zbiorach bibliotecznych*. [maszyn. powiel.].
- Kurek-Kokocińska, S. (1999). *System informacyjny dla dzieci i młodzieży o książkach, filmach i grach: studium teoretyczne*. Łódź : Wydaw. Uniwersytetu Łódzkiego.
- Lubańska, A. (1999). *Wykorzystanie nowych symboli UKD w sieci bibliotek publicznych Warszawy i województwa*. Ogólnopolska konferencja: „Potrzeby bibliotek naukowych i publicznych w zakresie opracowania rzeczowego. Biblioteka Narodowa 7-9 grudnia 1999” [maszyn. powiel.]; także: <http://bib.wimbp.lodz.pl/korz/konf/referaty/bsmwal.htm>
- Malczewska-Stus, D. (2003). *Z doświadczeń opracowania literatury dziecięcej i młodzieżowej w Książnicy Beskidzkiej w Bielsku-Białej*. Ogólnopolska konferencja „Formułowanie charakterystyk wyszukiwawczych literatury pięknej dla dorosłych oraz dla dzieci i młodzieży. Biblioteka Narodowa, 29-30 listopada 2003” [maszyn. powiel.].
- Malesa, B. (1999). *Zasady tworzenia kartoteki UKD w systemie ALEPH Biblioteki Głównej Politechniki Białostockiej*. Ogólnopolska konferencja: „Potrzeby bibliotek naukowych i publicznych w zakresie opracowania rzeczowego. Biblioteka Narodowa 7-9 grudnia 1999” [maszyn. powiel.]; także: <http://bib.wimbp.lodz.pl/korz/konf/referaty/bgpbbm.htm>
- Malesza, E. (1999). *UKD w systemie ALEPH Biblioteki Politechniki Białostockiej*. „Zagadnienia Informacji Naukowej” nr 2 s.53-59.
- Mularczyk, A. (2003). *Centralne opracowanie literatury dla dzieci i młodzieży w Miejskiej Bibliotece Publicznej Łódź-Górna im. Wł. St. Reymonta*. Ogólnopolska konferencja „Formułowanie charakterystyk wyszukiwawczych literatury pięknej dla dorosłych oraz dla dzieci i młodzieży”. Biblioteka Narodowa, 29-30 listopada 2003 [maszyn. powiel.].
- Nahotko, M. (1999). *Tezaurus oparty o leksykę i hierarchię UKD – zasady tworzenia i wykorzystanie w komputerowych katalogach bibliotecznych*. Ogólnopolska konferencja: „Potrzeby bibliotek naukowych i publicznych w zakresie opracowania rzeczowego. Biblioteka Narodowa 7-9 grudnia 1999” [maszyn. powiel.]; także: <http://bib.wimbp.lodz.pl/korz/konf/referaty/bgpkmn.htm>
- Opracowanie przedmiotowe w bibliotekach publicznych*. (2000). Materiały z ogólnopolskich warsztatów. Pod red. Jadwigi Woźniak i Piotra Bierzwińskiego. Warszawa : Wydaw. SBP.
- Padziński, A. (2000). *Opracowanie rzeczowe w NUKat: stan prac i zarys problematyki*. „Zagadnienia Informacji Naukowej” 2000 nr 1 s. 3-12 ; także: Ogólnopolska konferencja: „Potrzeby bibliotek naukowych i publicznych w zakresie opracowania rzeczowego. Biblioteka Narodowa 7-9 grudnia 1999” [maszyn. powiel.]; <http://bib.wimbp.lodz.pl/korz/konf/referaty/padz.htm>
- Padziński, A. (2000). *Stosowanie polskich norm w zautomatyzowanych katalogach bibliotecznych*. Warszawa : Wydaw. SBP.
- Pieczkolan, M. (1999). *Doświadczenia Wojewódzkiej Biblioteki Publicznej im. Hieronima Łopacińskiego w Lublinie i bibliotek Ssmorządowych województwa lubelskiego w zakresie reklasyfikacji zbiorów oraz wykorzystania UKD w bibliotecznych systemach zautomatyzowanych*. Ogólnopolska konferencja: „Potrzeby bibliotek naukowych i publicznych w zakresie opracowania rzeczowego. Biblioteka Narodowa 7-9 grudnia 1999” [maszyn. powiel.]; także: <http://bib.wimbp.lodz.pl/korz/konf/referaty/wbplmp.htm>
- Radziszewska, A.; Waleszko, M. (1999). *UKD jako język informacyjno-wyszukiwawczy w systemie PROLIB*. Ogólnopolska konferencja: „Potrzeby bibliotek naukowych i publicznych w zakresie opracowania rzeczowego. Biblioteka Naro-

- dowa 7-9 grudnia 1999” [maszyn. powiel.]; także:
<http://bib.wimbp.lodz.pl/korz/konf/referaty/busamrw.htm>
- Radziszewska, T.; Soliwodzka, Z. (2000). *Z doświadczeń tematowania literatury pięknej. Hasła przedmiotowe a UKD w Wojewódzkiej Bibliotece Publicznej w Gdańsku*. W: *Opracowanie przedmiotowe w bibliotekach publicznych. Materiały z ogólnopolskich warsztatów. Warszawa 18-20 października 2000 r.* Pod red. Jadwigi Woźniak i Piotra Bierczyńskiego. Warszawa : Wydaw. SBP s. 131-143.
- Ramowy regulamin działania Sekcji, Komisji i Zespołów Problemowych Zarządu Głównego i Zarządów Okręgów Stowarzyszenia Bibliotekarzy Polskich, zatw. 18 kwietnia 2002 r.; http://ebib.oss.wroc.pl/sbp/regulamin_sekcji.html; także: „Biuletyn Informacyjny ZG SBP” 2002 nr 2 s. 54-56.
- Sadowska, J. (1991). *Z problemów opracowania rzeczowego w Polsce (1980-1990)*. „Bibliotekarz” nr 2/3 s. 12-14.
- Sadowska, J. (1999). *Moim zdaniem*. „Bibliotekarz” nr 11 s. 22.
- Sadowska, J. (2000). *Hasła przedmiotowe w teorii Adama Łysakowskiego i praktyce „Przewodnika Bibliograficznego”*. Warszawa : Biblioteka Narodowa.
- Sadowska, J. (2002). *Języki informacyjno-wyszukiwawcze w komputerowych katalogach bibliotecznych*. „Poradnik Bibliotekarza” nr 1 s. 3-6.
- Sobięga, J. (1999). *Wykorzystanie UKD i innych języków informacyjnych przez użytkowników Biblioteki Głównej Politechniki Świętokrzyskiej*. Ogólnopolska konferencja: „Potrzeby bibliotek naukowych i publicznych w zakresie opracowania rzeczowego. Biblioteka Narodowa 7-9 grudnia 1999” [maszyn. powiel.]; także: <http://bib.wimbp.lodz.pl/korz/konf/referaty/bgpsjs.htm>
- Sobięga, J. (2003). *Czynniki wpływające na korzystanie z JIW przez studentów – użytkowników Biblioteki Głównej Politechniki Świętokrzyskiej (komunikat)*. Ogólnopolska konferencja „Użytkownik – języki informacyjno-wyszukiwawcze. Biblioteka Narodowa, 14-16 października 2003 r.” [maszyn. powiel.].
- Sosińska-Kalata, B. (1995). *Podręcznik UKD dla bibliotekarzy i pracowników informacji*. Warszawa : Wydaw. SBP.
- Sosińska-Kalata, B. (1997). *Kilka uwag o rewizji UKD i stosowaniu jej zrewidowanej wersji w polskich bibliotekach*. „Biblioteka w Szkole” nr 6 s. 2-4.
- Sosińska-Kalata, B. (1999). *Modele organizacji wiedzy w systemach wyszukiwania informacji o dokumentach*. Warszawa: Wydaw. SBP.
- Sosińska-Kalata, B. (2000). *Kluby użytkowników UKD*. „Bibliotekarz” nr 7/8 s. 17-21; także <http://www.wimbp.lodz.pl/korz> (dział Historia, rok 2000).
- Sosińska-Kalata, B. (2004). *Wykorzystanie UKD w zautomatyzowanych katalogach bibliotecznych: korzyści, potrzeby, wymagania*. VI Ogólnopolskie warsztaty. Biblioteka Narodowa, 17-19 maja 2004 r. [maszyn. powiel.].
- Spirydonow, T.; Kułak, A.: *Problemy opracowania literatury pięknej z tzw. pogranicza powieści*. W: *Opracowanie przedmiotowe w bibliotekach publicznych. Materiały z ogólnopolskich warsztatów. Warszawa 18-20 października 2000 r.* Pod red. Jadwigi Woźniak i Piotra Bierczyńskiego. Warszawa : Wydaw. SBP s. 122-130.
- Stopa, A. (2002). *O treści książek : opracowanie rzeczowe piśmiennictwa*. Warszawa : CEBID.
- Stopa, A. (2003). *O zmianach symboliki Uniwersalnej Klasyfikacji Dziesiętnej*. „Poradnik Bibliotekarza” nr 10 s. 8-10; nr 11 s. 6-10.
- Stopa, A. (2003). *Opracowanie rzeczowe literatury pięknej*. „Poradnik Bibliotekarza” nr 5 s. 12-16.
- Stopa, A. (2004). *Indeksowanie i wyszukiwanie symboli Uniwersalnej Klasyfikacji Dziesiętnej w wybranych bibliotekach polskich i zagranicznych*. VI Ogólnopolskie warsztaty. Biblioteka Narodowa, 17-19 maja 2004 r. [maszyn. powiel.].

- Ścibor, E. (1999). *Działalność Instytutu INTE w zakresie publikacji tablic UKD*. Ogólnopolska konferencja: „Potrzeby bibliotek naukowych i publicznych w zakresie opracowania rzeczowego. Biblioteka Narodowa 7-9 grudnia 1999” [maszyn. powiel.]; także: <http://bib.wimbp.lodz.pl/korz/konf/referaty/iintees.htm>
- Turowska, T. (1998). *Nowe tablice UKD*. „Bibliotekarz” nr 5 s. 10-13.
- Turowska, T. (1999). *Tablice przejścia między Językiem Haseł Przedmiotowych Biblioteki Narodowej a tablicami UDC P022*. Ogólnopolska konferencja: „Potrzeby bibliotek naukowych i publicznych w zakresie opracowania rzeczowego. Biblioteka Narodowa 7-9 grudnia 1999” [maszyn. powiel.]; także: http://bib.wimbp.lodz.pl/korz/konf/konf9_1.html
- Turowska, T. (2003). *Wykorzystanie Uniwersalnej Klasyfikacji Dziesiątej w bibliotekach polskich (komunikat)*. Ogólnopolska konferencja nt. „Użytkownik – języki informacyjno-wyszukiawcze. Biblioteka Narodowa, 14-16 października 2003” [maszyn. powiel.].
- Uniwersalna Klasyfikacja Dziesiąta*. (1996). 2 wyd. pełne w jęz. polskim. Tablica Ic : Poddziały wspólne języka. Dział 8 : Filologia, Językoznawstwo i języki, Literatura piękna. Oprac. red. Bożenna Klaga, Eugeniusz Ścibor. UDC-P007 (FID 607). Warszawa: IINTE.
- Uniwersalna Klasyfikacja Dziesiąta*. (1997). Wydanie skrócone dla bieżącej bibliografii narodowej i bibliotek publicznych. Oprac. L.A. Bielicka, A. Stopa, T. Turowska. UDC-P022. Warszawa: Biblioteka Narodowa.
- Urbanowicz, E.; Bryszewska, J. (2003). *Z doświadczeń opracowania rzeczowego literatury dla dzieci i młodzieży w Miejskiej Bibliotece Publicznej Łódź-Śródmieście*. Ogólnopolska konferencja „Formułowanie charakterystyk wyszukiwawczych literatury pięknej dla dorosłych oraz dla dzieci i młodzieży. Biblioteka Narodowa, 29-30 listopada 2003” [maszyn. powiel.].
- Witkowska, A. (1998). *Uniwersalna Klasyfikacja Dziesiąta w praktyce bibliotecznej – wyniki ankiety*. „Poradnik Bibliotekarza” nr 7/8 s. 13-23.
- Woźniak, J. (2000). *Kategoryzacja: studium z teorii języków informacyjno-wyszukiwawczych*. Warszawa : Wydaw. SBP.